

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

MEVLÂNA'NIN MESNEVİ'SİNDEKİ HİKÂYELERİN
ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mehmet TOK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal YÜCE

Çanakkale – 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

ÖZET

Mehmet TOK'a ait, **Mevlâna'nın Mesnevi'sindeki Hikâyelerin Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi** adlı çalışma, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:.....

Prof. Dr. Kemal YÜCE

Üye :.....

Yard. Doç. Dr. Aziz KILINÇ

Üye :.....

Öğr. Gör. Dr. Mustafa Aydın BAŞAR

ÖZET

Çalışmada çocuk edebiyatı kavramı, çocuk edebiyatının genel nitelikleri, çocuk edebiyatında önemli yerleri olan edebi türlerden hikaye, fabl ve kıssanın özellikleri ve 13-15 yaş grubu çocuklarının gelişim özellikleri yer almaktadır. Bu bölümler çalışmanın temellendirilmesi açısından önemlidir.

Mevlâna'nın en önemli eserlerinden biri Mesnevi'dir. Uzun anlatımlara sahip olan bu eserde birçok hikâye yer almaktadır. Bu çalışmayla, geleneksel anlayış ile yazılan ve günümüzde çocuklar tarafından sevilerek okunmaya devam eden, çocukların gelişimlerine önemli katkılar sağlayan Mesnevi'deki hikâyelerin özellikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çocuk edebiyatında, gelenekten yararlanan eserlerin ve kültürümüzün oluşumunda temel oluşturan yapıtların, yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu alanda çocuk edebiyatı çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak, Mevlâna'nın 13. yüzyılda meydana getirdiği altı ciltlik eserin değişik basımları çocuklara sunulmaktadır. Ancak, bu eserlerin çocuk edebiyatı niteliklerine uygun olarak ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Mesnevi'deki hikâye incelemelerine geçilmeden önce, eserin yazıldığı çağın özellikleri belirtilmiştir. Devrin anlayışı, halkın yaşantısı ve dönemin siyasi olaylarına kısaca değinilmiştir. Bununla birlikte, Mevlâna'nın hayatı, eserleri incelenmiş, düşünce yapısı ve kültürümüzdeki yeri ortaya koyulmuştur.

Mesnevi'de 200'ü aşkın hikâye, iç içe anlatımlarla okuyucuya sunulmuştur. Bir hikâyede geçen konu, bir başka hikâyeyi hatırlatmış, karışık bir yapı ortaya çıkmıştır. Günümüzde, Mesnevi'de yer alan hikâye anlatımları süzülerek ve bu karışıklık giderilerek hem normal okuyucuya hem de çocuklara sunulmuştur. Çalışmada tüm hikâyeler taranmış, bunlardan kırk tanesi, çocuk edebiyatı açısından incelenmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmada, Mevlâna'nın hangi hikâyeyi ne amaçla anlattığı, yetişkinlere hangi dersleri vermek istediği belirtilmiş, çocukların bu derslerden hangilerine ulaşabileceği ele alınmıştır. Hikâyelerde hem metin aralarında geçen iletiler hem de ana fikir yapıları ortaya çıkarılmıştır. İleti ve ana fikirler gruplandırılarak, çocuklara kazandırılan düşünce ve davranış kalıpları sistemleştirilmiştir.

Son olarak, incelenen hikâyelerin sonuçları verilmiştir. Hikâyeler, hikâye unsurları, konuları ve anlatım özellikleriyle genel olarak değerlendirilmiştir ve önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

In the study, the concept of children literature, general qualities of children literature, characteristics of literary types such as story, fable and anecdote which have important role in children literature, and characteristics of maturing process of children who are between 13 and 15 are situated. These parts are important to become firmly fixed of study.

One of the most important works of Mevlana is Mesnevi. There are lots of story in this work which has long expressions. With this study it was tried to reveal the characteristics of stories in Mesnevi which was written in traditional manner, was read by children willingly nowadays and provide necessary assistance to children's growing process.

In children literature, is necessary to re-examine the works which benefit from tradition and constitute basic in our cultural process. In this field, children literature's works are needed. As a result of this necessity, different prints of Mevlana's six volumed work, written in 13. century are presented to children. But this time, the necessity of re-examining of these works appropriateness to children literature qualities are required.

Before story examination was mentioned, the characteristics of works written age were stated. The mind of that time, life of people and political events were briefly mentioned. Furthermore, Mevlana's life, works were examined, his opinions and his role in our culture were situated.

More than two hundred stories in Mesnevi were presented to reader with dependent expressions. The subject in a story reminded another story, so a complex structure occurred. Today by analyzing the stories expressions in Mesnevi and by removing this complexity, it was presented both adult and children readers. In this study, all stories were scanned, forty of them were examined and reached the conclusion from the view of children literature.

In this study it was stated that which story Mevlana told, what he aimed by telling and what he wanted to teach the adults. It was also discussed in this study which lessons children take from these stories. In those stories both the messages among the text and main ideas were presented. By grouping the messages and main ideas, opinions and manner forms which acquired to children were systematized.

Finally, the results of examined stories were given. Stories, elements of stories, subjects and expression characteristics were generally evaluated and some suggestions were put forward.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	x

BÖLÜM I

1. GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu.....	1
1.1.1. Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı.....	3
1.1.2. Çocuk Edebiyatının Genel Nitelikleri.....	6
1.1.3.Çocuk Edebiyatında Hikâye, Fabl ve Kıssa.....	7
1.1.3.1.Çocuk Edebiyatında Hikâyenin Yeri.....	7
1.1.3.1.1.Hikâye Unsurları.....	8
1.1.3.1.1.1.Kişiler(Kahramanlar).....	8
1.1.3.1.1.2.Olay.....	9
1.1.3.1.1.3.Zaman.....	11
1.1.3.1.1.4.Mekân Unsuru.....	12
1.1.3.1.1.5. Plân Unsuru.....	13
1.1.3.1.1.6. İletiler(Mesaj).....	14
1.1.3.1.2 Edebiyatımızda Çocuk Hikâyeleri.....	15
1.1.3.2. Çocuk Edebiyatında Fablın Yeri.....	16
1.1.3.3. Çocuk Edebiyatında Kıssanın Yeri	19
1.1.4. Çocuk Hikâyelerinde Bulunması Gereken Özellikler.....	20
1.1.5. 13-15 Yaş Grubu Çocuklarının Gelişim Özellikleri.....	22
1.2. Amaç.....	24
1.3.Araştırmanın Önemi.....	25
1.4.Sayıtlar.....	26
1.5.Sınırlılıklar.....	26

BÖLÜM II

2. YÖNTEM.....	28
2.1.Araştırma Modeli.....	28
2.2.Evren ve Örneklem.....	28
2.3.Veriler Toplama.....	28
2.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	30

BÖLÜM III

3. BULGULAR ve YORUM.....	31
3.1. Mevlâna'nın Hayatı ve Eserleri.....	31
3.1.1. Mesnevî.....	36
3.1.2. Dîvân-ı Kebir.....	37
3.1.3. Fîhi mâ Fih.....	38
3.1.4. Mektûbât.....	39
3.1.5 Mecâlis-i Seb'a.....	39
3.2. Mevlâna'nın Yaşadığı Çağın Özellikleri.....	39
3.3. Mevlâna'nın Düşünce Yapısı ve Kültürümüzdeki Yeri.....	42
3.4. Mesnevi'de Yer Alan Hikayelerin İncelenmesi.....	44
3.4.1. Tavşan İle Aslan.....	45
3.4.1.1. Hikâye İncelemesi.....	46
3.4.2. Tüccar ile Papağan.....	49
3.4.2.1. Hikâye İncelemesi.....	51
3.4.3. Aslan Payı.....	54
3.4.3.1. Hikâye İncelemesi.....	55
3.4.4. Padişah ve Cariye.....	57
3.4.4.1. Hikâye İncelemesi.....	62
3.4.5. Bakkal ve Papağanın Hikâyesi.....	65
3.4.5.1. Hikâye İncelemesi.....	66
3.4.6. Üç Ögüt.....	70

3.4.6.1. Hikâye İncelemesi.....	71
3.4.7. Bedevi ve Karısı.....	74
3.4.7.1. Hikâye İncelemesi.....	77
3.4.8. İki Köle.....	80
3.4.8.1. Hikâye İncelemesi.....	81
3.4.9. Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti.....	85
3.4.9.1. Hikâye İncelemesi.....	86
3.4.10. İyi Kalpli Vezir.....	90
3.4.10.1. Hikâye İncelemesi.....	91
3.4.11. Fil Yavruları.....	95
3.4.11.1 Hikâye İncelemesi.....	96
3.4.12. Kurbağa ile Fare.....	99
3.4.12.1. Hikâye İncelemesi.....	100
3.4.13. Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi.....	103
3.4.13.1. Hikâye İncelemesi.....	105
3.4.14. Fare ile Deve.....	110
3.4.14.1. Hikâye İncelemesi.....	111
3.4.15. Perde Kalkınca.....	114
3.4.15.1. Hikâye İncelemesi.....	115
3.4.16. Filozof İle Bedevi.....	119
3.4.16.1. Hikâye İncelemesi.....	120
3.4.17. Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgası.....	123
3.4.17.1. Hikâye İncelemesi.....	123
3.4.18. Hırsız İle Köylü.....	127
3.4.18.1. Hikâye İncelemesi.....	128
3.4.19. Sakamın Eşeği.....	132
3.4.19.1 Hikâye İncelemesi.....	133
3.4.20. Eşek ile Tilki.....	137
3.4.20.1. Hikâye İncelemesi.....	139
3.4.21. Bilgin ile Kayıkçı.....	143
3.4.21.1. Hikâye İncelemesi.....	144
3.4.22. Eyaz'ın Başardığı.....	147

3.4.22.1. Hikâye İncelemesi.....	148
3.4.23. Aptal Kuşun Başına Gelenler.....	152
3.4.23.1. Hikâye İncelemesi.....	153
3.4.24. Ayas'ın İmtihanı.....	156
3.4.24.1. Hikâye İncelemesi.....	159
3.4.25. Eğer İsterseniz.....	164
3.4.25.1. Hikâye İncelemesi.....	164
3.4.26. Hırsız Terzi.....	168
3.4.26.1. Hikâye İncelemesi.....	170
3.4.27. Derviş ile Kadı.....	174
3.4.27.1. Hikâye İncelemesi.....	175
3.4.28. Yoksulun Duası.....	179
3.4.28.1. Hikâye İncelemesi.....	181
3.4.29. Hoca Nasıl Hastalandı?.....	185
3.4.29.1. Hikâye İncelemesi.....	188
3.4.30. Delkak'ın Endişesi.....	192
3.4.30.1. Hikâye İncelemesi.....	195
3.4.31. Helva Kimin Hakkı?.....	200
3.4.31.1. Hikâye İncelemesi.....	201
3.4.32. Sultan Mahmut ile Hırsızlar.....	205
3.4.32.1. Hikâye İncelemesi.....	207
3.4.33. Mısır'daki Hazine.....	211
3.4.33.1. Hikâye İncelemesi.....	212
3.4.34. Vücuduna Dövme ile Aslan Resmi Yaptırmak İstemesi.....	216
3.4.34.1. Hikâye İncelemesi.....	218
3.4.35. Ağızına Yılan Kaçan Adam.....	220
3.4.35.1. Hikâye İncelemesi.....	221
3.4.36. Bağa Giren Üç Hırsız ve Bahçıvan.....	225
3.4.36.1. Hikâye İncelemesi.....	226
3.4.37. Ayının Dostluğu.....	230
3.4.37.1. Hikâye İncelemesi.....	231
3.4.38. Bıyığını Yağlayan Adam.....	234

3.4.38.1. Hikâye İncelemesi.....	236
3.4.39. İtir Çarşısında Bayılan.....	238
3.4.39.1.Hikâye İncelemesi.....	239
3.4.40. Tavus/ Çakal.....	242
3.4.40.1 Hikâye İncelemesi.....	244
3.5. Mesnevi'deki İleti ve Ana Fikirlerin İncelemeleri.....	246
3.5.1 Ana Fikirlerin Konu Bakımından Adlandırılması.....	246
3.5.2. İletilerin Konu Bakımından Adlandırılması.....	251
3.5.3. Mesnevi'de Geçen Ana Fikirlerin Gruplandırılması.....	255
3.5.3.1. Mesnevi'deki Ahlâki Ana Fikirler.....	257
3.5.3.2. Mesnevi'deki Psikolojik Ana Fikirler.....	258
3.5.3.3.Mesnevi'deki Eğitimsel Ana Fikirler.....	259
3.5.3.4. Mesnevi'deki Sosyolojik Ana Fikirler.....	261
3.5.3.5. Mesnevi'deki Öteki Ana Fikirler.....	262
3.5.4. Mesnevi'deki İletilerin Gruplandırılması.....	263
3.5.4.1. Mesnevi'deki Ahlâki İletiler.....	264
3.5.4.2 Mesnevi'deki Psikolojik İletiler.....	266
3.5.4.3. Mesnevi'deki Eğitimsel İletiler.....	268
3.5.4.4 Mesnevi'deki Sosyolojik İletiler.....	269
3.5.4.5 Mesnevi'deki Öteki İletiler.....	270
3.6. Mesnevi'deki Hikaye İncelemeleri ve Sonuçlar	271
3.6.1. Konularına Göre Mesnevi'deki Hikâyeler.....	271
3.6.2. Kişiler Bakımından Mesnevi'deki Hikâyeler.....	275
3.6.3. Yer ve Zaman Unsurları Bakımından Mesnevi'deki Hikâyeler.....	277
3.6.4. Anlatım Bakımından Mesnevi'deki Hikâyeler.....	278

BÖLÜM IV

4. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	281
4.1. Sonuç.....	281
4.2. Öneriler.....	283
KAYNAKÇA.....	285

ÖN SÖZ

Ülkemizde ve dünyada tanınan ve sevilen, kültür ve edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan Mevlâna'nın en büyük ve en önemli eseri Mesnevi'dir. Üzerinde birçok araştırma yapılmış, yazılar yayımlanmış, kitaplar basılmış olan Mesnevi, içinde barındırdığı hikâyeleriyle de dikkati çekmiş ve sevilerek okunmuştur. Son olarak Mevlâna'nın 800. doğum yılı olan 2007, UNESCO tarafından 'Dünya Mevlâna Yılı' ilan edilmiştir. Çalışmanın bu yılda tamamlanması güzel bir rastlantı oluşturmuştur.

Yaşadığı çağlardan bugünlere ulaşmayı başaran Mevlâna, hayatı ile sözleri arasındaki uyumla, görünüşten ziyade derinliği, bilmekten ziyade olmayı ele alarak insanların da sevgisini kazanmıştır. Günümüz eğitim sisteminin hedefleri içinde kişilik gelişimi açısından Mevlâna'nın dile getirdiği hikâyeler önem arz etmektedir.

Mesnevi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri için 2005 yılında yayınladığı 100 Temel Eser listesi içinde yer almıştır. Tavsiye niteliğinde yayınlanan bu listeden sonra Mesnevi'de yer alan hikâyelerin birçok basımevi tarafından yayımlandığını görmekteyiz. Çalışmada, Mesnevi'deki hikâyelerin ilköğretim öğrencilerinin zihinsel, duyuşsal ve dilsel gelişimlerine katkıları incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada Mevlâna'nın yetişkinler için yazdığı hikâyelerin çocuklara nasıl seslenebildiği, onlara hangi ileti ve ana fikir örüntüleri sunduğu incelenmiştir.

Bu çalışma süresince ilgi, yardım ve teşviklerini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Kemal YÜCE'ye içten teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans ders döneminde ve çalışma sırasında fikir ve kaynak bakımından katkı sağlayan hocalarım Yard.Doç.Dr. Aziz KILINÇ ve Yard.Doç.Dr. Hulusi GEÇGEL'e, eğitim öğretimimde gerek maddî gerekse manevî katkılarını hiç esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Günümüzde çocuğa bakış değişmiş, çocuk eğitimi ve çocuk edebiyatı önemli bir yol kat etmiştir. Her geçen gün, çocukların beğenisine hem görsel hem de içerik olarak sunulan yeni eserlerin, çocukların gelişim düzeylerine uygun, bilgi ve becerilerini arttırıcı, günümüz dünyasına uyumlarını öne çıkaran ve çocukların davranışlarında olumlu değişiklikler meydana getiren, kişiliklerini şekillendirmede yapıcı bir rol oynama zorunluluğu vardır. Eğitimciler göre çocuğun gelişim evreleri gözetilerek onlara hayat gerçekliğinin sezdirilmesi, kitapların en önemli görevlerinden biridir (Sever 2006; Güteryüz 2003:166; Oğuzkan 2001: 368).

Hikâye, fabl ve kıssalar, çocuklara edebî zevki kazandırma ve eğitsel olarak başarılı iletileri içinde verebilme bakımından önemli türlerdendir. Uzun olmayan yapıları, plânlanması ve anlatımı bakımından kolay olması, merakı gidermek bakımından sonuca çabuk ulaşılması, bu yazı türlerini çok okunur kılmaktadır. Söz konusu türler, modern manada ele alındığı gibi geleneksel anlayış içinde de ele alınmaktadır.

Geleneksel anlayış içerisinde tasavvuf düşüncesi önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde tasavvuf düşüncesini eserlerine yansıtan nadir yazarlar görüyoruz. Çocuk edebiyatında önemli bir isim olan Cahit Zarifoğlu'nun eserleri ile Mevlâna'nın Mesnevi'sinin günümüze uyarlamalarının dışında tasavvuf düşüncesiyle yazılmış çok az eser vardır (Günaydın 2005). Oysa tasavvuf düşüncesi masal, destan, fabl ve halk hikâyeleri gibi türler içinde belli oranlarda hep var olmuştur.

Tasavvuf anlayışının en güçlü temsilcilerinden biri Mevlâna ve onun en güçlü eseri de Mesnevi'dir. Tamamı altı cilt olan ve 25 bini aşkın beyitin yer aldığı Mesnevi, kültürümüzün önemli eserlerinden biri hâline gelmiştir. Bu önemli eserde

yer alan hikâye, fabl ve kıssalar çocuk edebiyatı açısından incelenirken eserin yazıldığı çağın özellikleri, yazarın hayatı ve düşünce yapısı da ele göz önüne alınmıştır.

Çocuk edebiyatı eser incelemelerinde, eser ve yazarın yanında ele alınan yaş grubunun gelişim düzeylerinin de bilinmesi gerekmektedir. Mesnevi'deki hikâyeler 13–15 yaş grubu çocuklarının gelişim düzeyleri düşünülerek ele alınmıştır. Bu yaş grubu çocuklarının zihinsel, duyuşsal ve dilsel gelişimleri belirtilmiş, hikâyelerde yer alan ileti ve ana fikirlerden hangilerini çıkarmakta zorlanacakları bu incelemelerde belirtilmiştir.

Çocuğa görelilik ilkesinin ön plâna çıktığı incelemede, bilimselliğin sağlanabilmesi için belli kıstaslar gereklidir. Bu açıdan öncelikle ele alınan eser, çocuk edebiyatı genel nitelikleri, çocuklar için yazılan eserlerde bulunması ve dikkat edilmesi gereken özellikler, 13–15 yaş grubu çocuklarının gelişim düzeyleri ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Mevlâna, hikâyelerini doğrudan çocuklar için kaleme almamıştır. Çalışmamızda incelenen hikâyeler, Mesnevi'nin şerhlerinden ibarettir. Özellikle Mesnevi'de yer alan uzun ve birbirine bağlantılı olarak yapılan anlatımlar yer almaktadır. Bu uzun anlatımların içindeki hikâyeler, süzülerek okuyuculara sunulmuştur. Çalışmada değişik eserlerden 13–15 yaş grubu çocuklarının anlayabileceği ve genellikle Mesnevi ile ilgili bütün kitaplarda yayınlanan ortak hikâyeler alınmıştır. Bu hikâyelerin orijinal şerhinden karşılaştırılması ve Mevlâna'nın asıl anlatmak istediği düşüncelerle, çocukların o hikâyelerden çıkardığı sonuçların incelenmesi bakımından, Veled İzbudak'ın Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'ndan çıkan ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın gözden geçirdiği Mesnevi şerhi ele alınmıştır.

Eser incelemesinde temel alacağımız konuları, öncelikle vermek daha uygun olacaktır. Çalışmaya, çocuk edebiyatı kavramı, çocuk edebiyatının genel nitelikleri,

edebi türlerden hikaye, fabl ve kıssaların özellikleri ve 13-15 yaş grubu çocuklarının gelişim özellikleri ile başlamak gerekmektedir.

1.Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı

İnsan, sosyal bir varlık olmanın gereği tarih boyunca duygu, düşünce, tavır ve davranışlarını, hayata bakışını, beklentilerini, ideallerini ve daha birçok hissini anlatmak istemiştir. Çünkü yapısındaki paylaşma isteği, yeni bilgi ve beceriler elde etme isteği daima zinde bir şekilde hep var olmuştur. Bu durum karşımıza dil varlığını ve onun mucizevî işlevlerini ortaya çıkarmıştır. Dilin inceliklerinin keşfedilip yüzyıllar içinde işlene işlene bir dantelâ gibi ortaya konması ile edebiyat kavramı şekillenmiştir. Edebiyat günümüze kadar değişik şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır;

“Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü ve yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın.” (Türkçe Sözlük 2005: 600).

“Edebiyat, çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili biçimde ortaya koyan bir sanattır. Eğitim bakımından değeri insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir. İnsan ancak böyle geniş bir ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğü kazanır.” (Kavcar1999: 4).

Sadık Tural da edebiyatın hayatla olan ilişkisini ve buradan elde edilen verileri dilin imkânları içinde geliştirmesini ele alarak bir tanım yapmıştır:

“Hayatın yer yer çelişir görünen gerçeklerinin idrak ettikten ve onların içinden birtakım ayıklamalar, seçmeler, değiştirmeler ve eklemeler yaptıktan sonra lisanın imkânlarından faydalanarak, yeni bir bütünlük, özel bir yapı hâline getirmek, seviyesi yüksek bir haberleşme vasıtası kılmak üzere yapılan çalışmaların sonunda ortaya konan kompozisyondur.” (Tural1993: 57).

Ali Nihat Tarlan ise edebiyatı edebî bir şekilde, somutlaştırarak betimlemesini yapmak suretiyle tanımlama yapmıştır:

“Edebiyat, dil bahçesinde esen bir rüzgârdır. Yaprakları kımıldatır, bir fırtına olur, onu savurur, bütün bu kımıldanırlar, savrulular dil üzerindedir ve esaslı izler bırakır. İşte dil üzerinde tüm bu muvakkat veya devamlı izler, yani duygu, duygu ile imtizaç etmiş fikir, bu ikisinin kendilerini ifade için sarıldıkları muhayyile tezahürleri, bunları harekete getiren ilk heyecanın dile akseden ahengi, edebiyat dediğimiz şeydir.” (Tarlan 1981: 22).

Tanzimat Dönemi yazar ve şairlerinden olan Recâizâde Mahmut Ekrem döneminin dili içinde açıkça ve değişik bir ifade tarzı ile edebiyatı şu şekilde tanımlamıştır:

“Edebiyat bir halkın ahlâk ve adâtını... efkâr ve hissiyatını... her türlü ahvâl ve etvâr ve muamelât ve mahsûlâtını ekseriya yalancı bir lisân ile doğruca olarak tarif ve tasvir eden külliyyât-ı âsârdır.” (Ekrem 1331: 58).

Daha nice tarif ve tanım yapılmıştır edebiyat kavramını tanıtmak için ve hâla yapılmaktadır. Tanım sahipleri bazen aynı düşüncelerini farklı kelimelerle ifade etmekte, bazense kendince daha önemli gördüğü bir işlevi ön plâna çıkarmaktadır. Burada edebiyatın tanımını vermememizdeki maksat çocuk edebiyatı kavramının daha net bir şekilde ortaya koymak isteyişimizdendir.

Çocuk edebiyatı kavramı yeni sayılabilecek bir kavramdır ve üzerinde sıkça tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalar, Çocuk edebiyatının özellikleri, mahiyeti ve öncelikleri bakımından sağlam bir yapıya doğru gitmesini hızlandırmıştır.

Çocuk edebiyatı, özellikle 19.yy ve sonrasında gelişme göstermiş, bu alanda dünyada ve Türkiye’de birçok çalışma ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalarla her geçen gün çocuklar için kaleme alınmış nitelikli eserlerin sayısı artmaktadır. Önceleri çocuklara yönelik eserler yazılmıyor, yetişkinler için yazılan eserler çocuklar için sadeleştirilerek okutuluyordu. Bu alanda ciddî bir boşluk vardı ve bu, gelişim çağlarındaki çocuklar için olumsuz bir durum teşkil ediyordu.

Edebiyat ile çocuk edebiyatı kavramları arasındaki farkı belirtmek için çocuk edebiyatı ile ilgili yapılmış birkaç tanımı verelim;

“Usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel ad” (Oğuzkan 2001: 3).

“Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır.” (Şirin 2000: 9).

“Çocuk edebiyatı, çocuğun ilişkilerini düzenleyen yaş grubuna göre, duygu ve düşüncelerini eksiksiz olarak anlatmasını amaç edinen bir edebî türdür” (Yalçın ve Aytaş 2003: 17).

Edebiyatın tanımlarından sonra çocuk edebiyatının tanımlarına da baktığımızda aradaki en büyük farkın hedef kitlenin sınırlandırılmış olmasıdır. Çocuk edebiyatının mahiyeti çocuğa görelilik unsuruyla daha berraklaşmıştır. Edebiyatı icra edenin elbette usta bir kalem olmasının yanında çocuklara ait özelliklerin, hangi yaşta nelerden hoşlandıklarının, ilgi ve ihtiyaçlarının bilinmesi ve bu çerçevede çocukların gelişimlerine katkı sağlayacak eserlerin ortaya konması gerekmektedir. Çocuk Edebiyatı günümüzde daha bir sistemli hâle gelmiştir. Çocukların hangi yaşlarda hangi özelliklere sahip oldukları, ne tür kitaplardan hoşlandığı, dil gelişimleri, duyuşsal ve zihinsel gelişimleri ortaya konmuştur. Eğitimciler, çocukların gelişim süreçlerini hassasiyetle inceleyerek, çocukların bu süreçlerde karşılaşılabilecek problemlere uygun çözümleri sunmalıdırlar. Her gelişim sürecinde çocukların okuyacağı kitaplar ve türler değişim göstermektedir.

Geleceklerine önem veren toplumlar, en büyük yatırımını geleceğin büyükleri olan çocuklarına yapmaktadırlar. Çocukların ayrı bir dünyası vardır ve yetişkinlerin bu dünyaya giden yolları keşfetmesi gerekmektedir. Bir yandan da bu dünyanın zengin ve nitelikli olması için çabalar ortaya konması gerekmektedir. Bu açıdan çocuk edebiyatı, çocuklara ait dünyanın şekillenmesinde başlıca bir etkidir. O hâlde, çocuk edebiyatının genel niteliklerini ortaya konması, çalışmamız açısından büyük bir önem arz etmektedir.

1.1.2. Çocuk Edebiyatının Genel Nitelikleri

Çocuk edebiyatı alanında yazılmış eserler, makaleler, bu alanın gün geçtikçe şahsiyet kazanmasını sağlamıştır. Çocuklara yönelik olarak yazılacak eserlerin, belli özellikleri bünyesinde barındırması gerekmektedir. Bu nitelikleri şunlardır:

1. Çocuk edebiyatında öncelikle bilinmesi gereken ‘çocuk’ kavramıdır. Çocuğun dilsel, zihinsel, fiziksel ve duyuşsal olarak yaşlara göre gelişimlerinin bilinmesi gerekmektedir.
2. Çocuk edebiyatı yazarının ‘Neyi yazmalıyım?’ sorusundan önce ‘Nasıl yazmalıyım?’ sorusunu cevaplandırması gerekmektedir(Şirin 2000: 13).
3. Çocukların değişik ilgi ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunlara cevap verilmesi gerekmektedir.
4. Çocuklar için yazılan eserlerin sadece eğitici ve ahlâk dersi niteliğinde olmaması gerekmektedir. Bu özellikler çocuklara edebî türlerin içinde dolaylı yünden verilmelidir.
5. Yazılan eserlerin edebî bir değere sahip olması, çocukta estetik ve zevk duygusunu uyandırması gerekmektedir.
6. Yazılan eserlerde çocukların hayatı keşfetmeleri, günlük hayatla olan bağlantıları kurabilmesi çocukların gelişimi açısından önemlidir.
7. Teknolojik gelişmeler eserlerde hem konu olarak hem de eserin bünyesinde kendisini gösterebilmelidir.
8. Edebî türlerin başarılı örneklerinin çocuklara sunulması ve edebî zevkin hissettirilmesi gerekir.
9. Çocuk yazınındaki eğitsel özellikler irdelenmeli, yeni açılımlar yapılabilmelidir.

Bugüne kadar yazılmış birçok makale ve çocuk edebiyatı kitabında bu unsurlar biraz daha açılarak işlenmiştir. Biz burada genel hatlarıyla sunmayı tercih ettik.

Edebî zevkin ve estetik duygusunun kazandırılmasında en büyük etkenlerden biri, çocuklara farklı edebî türlerdeki nitelikli eserlerin sunulmasıdır. Bu etkenin önemi, Türkçe Eğitim Programı'nın genel amaçlarında da yer almıştır: “Öğrencilere Türk dilini sevdirmek, kurallarını sezdirmek; onları, Türkçe’yi gelişim süreci içinde bilinçle, özenle ve güvenle yöneltmek.” Bu amaca ulaşılması, edebî türlerin ortaya konmasındaki başarı ile doğru orantılı olacaktır.

1.1.3. Çocuk Edebiyatında Hikâye, Fabl ve Kıssa

Mevlâna, Mesnevi'sinde düşüncelerini açıklamak amacıyla somutlaştırma ve benzetme yoluna gitmiştir. Mevlâna, Mesnevi adlı eserinde hikâye, fabl ve kıssalardan yararlanmak suretiyle eserin daha anlaşılır bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Edebî türler içinde önemli yerleri olan bu türleri ve özelliklerini vermekte fayda görüyoruz.

1.1.3.1. Çocuk Edebiyatında Hikâyenin Yeri

Hikâye, olaya dayalı türlerin içinde önemli bir yere sahiptir. Çocukların okumaktan hoşlandıkları türler içinde de ilk sıralarda yer almaktadır. Hikâye basit bir ifade ile romanın küçük hâli denilse de teknik yönden romandan farklı bir türdür. Hikâyenin birkaç tanımını verdikten sonra hikâye, hikâyenin unsurlarını inceleyeceğiz.

“Hikâye, bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması. Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü”(Türkçe Sözlük 2005: 891).

“Öykü, şiir ile roman arasında hassas bir yapıya sahip olan ve görüldüğünden çok daha önemli özellikleri olan edebî bir türdür. Genel olarak anlatmaya dayalı bir tür olan öykü, çoğu zaman birtakım olaylara ve şahıslara da yer verdiği için, çoğu zaman romanla bir arada değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır” (Yalçın ve Aytaş 2003: 145).

“Belli bir zaman ve yerde birkaç kişinin başından geçen gerçeğe uygun bir olayı anlatan veya birtakım kimselerin

karakterini çizen ve çoğu kez ancak birkaç sayfa tutan kısa yazılara hikâye denir” (Oğuzkan 2001: 98).

Hikâye, yaşanmış ya da yaşanması muhtemel bir olayın belli bir zamanda ve mekânda bir kompozisyon içerisinde sunulmasıdır. Hikâyenin en önemli özelliği kısa olması sebebiyle sınıf içinde yapılacak çalışmalara olan elverişliliğidir. Çocukların dikkatlerinin çabuk dağılması nedeniyle hikâyeler, daha çok dinlenen ve okunan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleri ile sevilen bir tür olan hikaye, çocukların gelişimine zihinsel, duyuşsal ve dilsel katkılar yapmak için önemli bir yere sahip olmaktadır.

1.1.3.1.1 Hikâye Unsurları

Hikâyeyi meydana getiren unsurları, kişiler (kahramanlar), olay, zaman, mekân, plân ve iletiler olarak sayabiliriz. Çalışmamızda yer alan Mesnevi'deki hikâyelerin incelenmesinde tek tek ele alınacak olan bu unsurları ve özelliklerini açıklamayı uygun buluyoruz.

1.1.3.1.1.1. Kişiler(Kahramanlar)

Kahraman, olaya dayalı türlerde ya doğrudan olayı etkileyen ya da dolaylı olarak olaydan etkilenen şahıslardır. Hikâyelerde genellikle iki ya da üç kişiden oluşan şahıs kadrosu vardır. Bazen bu sayı artsa da olaya yön veren şahıs sayısında artış yer almamaktadır. Bu durumda kahramanları ikiye ayırabiliriz (Edebiyat ansiklopedisi 1991: 159).

- a) Asıl kahramanlar : Eserde baştan sona var olan ve bütün olayların, etraflarında cereyan ettiği kişi veya kişilerdir.
- b) Tali kahramanlar : Asıl kahramanların etrafında yer alan ikinci, üçüncü derecedeki kişilerdir.

Çocuklara yönelik olarak kaleme alınan eserlerde kahramanların hassasiyetle belirlenmesi ve kişilik özelliklerinin ustaca verilmesi eserin başarısında en büyük rolü oynayacaktır. Çünkü 13–15 yaş grubu çocuklarının kahramanlarda kendilerini görmek ya da gördükleri kahramanlar gibi olmak istekleri vardır. Başarı ile tasvir edilmiş, kişilik özellikleri yerleştirilmiş kahramanlar çocuğun dünyasında rahatlıkla yer elde edebileceklerdir. Aksi durumlarda ise olumsuz davranış örneklerini çocukların edinmesi ve bunları kişilik hâline getirmesi mümkündür.

Kahramanlar eserlerde hem fizikî olarak hem de ruhsal olarak çok aşırı ayrıntılara girilmeksizin verilmelidir. Fiziksel ve ruhsal portreler çocukların kişilik gelişimleri açısından çok önemlidir. Kahramanların olaylar karşısındaki tutumu, davranış biçimleri, diğer kahramanlarla olan diyalogu ile iyilik-kötülük, yardımseverlik, büyüklere saygı, aile sevgisi, yurt sevgisi, fedakârlık, dostluk, dürüstlük, doğa sevgisi, hayvan sevgisi, çalışkanlık, başarı, temizlik gibi konuların sağlam karakterlerle ortaya konması çocukların kişilik, kimlik ve benlik kazanmalarına katkı sağlayacaktır.

Hikâyelerde, eserlerde başı çeken kişiler gerçek ya da hiç olmazsa gerçeğe yakın kişiler olmalıdır. Aksi bir durumda çocukların okudukları eserlerde başlarından türlü olaylar geçen kişilere inanmaları çok zordur. Ayrıca çocuk yayınlarında çok sayıda kahraman yerine az sayıda kahraman bulunması daha uygun olacaktır (Oğuzkan 2001: 368).

Çocuklara yönelik yazılan hikâyelerde, yukarıda belirtmeye çalıştığımız özelliklerin kahramanlarda toplanması, çocukların eleştiri güçlerinin artmasını, doğruyu bulmada çaba göstermelerini, bazen kendi içlerinden fikir yormalarını sağlayacak, bu durum da çocukları istenilen seviyeye götürecektir.

1.1.3.1.1.2. Olay Unsuru

Hikâyenin çatısı olarak niteleyebileceğimiz olay, hikâyenin en önemli unsurudur. Çünkü çocuklara vermek istediğimiz ana fikir olay etrafında

şekillenecektir. Aslında çocuklara vermek istediğimiz ana fikir, tema ya da davranış örüntüleri olarak ifade edebileceğimiz objeler genellikle aynıdır. Burada olayın kendini berrak bir şekilde göstermesi sayesinde düşüncelerimizi, vermek istediğimiz iletileri, çocuklara sunabileceğiz.

Hikâyelerde olaylar, genellikle yüzeysel olarak verilir. Hayatın belli bir anı kesit hâlinde verilerek bu kısa zaman diliminden bir sonuç çıkartılır ya da bir sunum yapılır. Çünkü bazı hikâyelerden ders çıkarılmayabilir hatta olay da olmayabilir. Hikâyeye, bu açıdan klâsik hikâyeye ve modern hikâyeye olmak üzere iki kısma ayrılır. Klâsik hikâyelerde olay ön plâna çıktığı gibi Çehov tarzı da diyebileceğimiz modern hikâyede ise belli kahramanlar olmadığı gibi olaylar da çoğu zaman yer almaz.

Hikâyeyi oluşturan diğer öğeler, olay etrafında örgülenir ve böylece kurgusal bir bütünlük oluşmuş olur. Bu bütünlüğün kendi içinde plânı vardır; bir süreç içinde başlar ve sonuca oluşur. Dolayısıyla bir bütünlük içinde olayların gelişim bölümleri vardır (Cemiloğlu 2003: 51). Olay örgüsü diyebileceğimiz bu yapı, İlköğretim II. Kademe öğrencilerinin hikâyeye türünü incelerken ortaya koyabilecekleri bir yapıda olmalıdır. Bu yaş grubu çocuklarının karmaşık, iç içe girmiş girift olay örgülerini çözmesi onların çabuk sıkılmalarına neden olacaktır.

Olayla ilgili dikkat edilmesi gerekli hususlardan bir tanesi de tema ile verilen olayın (konu) uyumlu olmasıdır. Bu açıdan konu seçimine ve konuların çocukların nezdindeki yerine dikkatle bakmak gerekmektedir. Konu seçiminde çocukların evrensel nitelik taşıyan ruhsal özellikleri yanında, onların dünyasına ayrı bir renk ve kişilik kazandıran ulusal kültür değerlerinin, içinde yaşadıkları toplumun benimsediği ahlâk kurallarının, gelenek ve göreneklerin de göz önünde tutulması gerekmektedir (Oğuzkan 2001: 368).

Hikâyelerde yer alan olaylarda, genellikle iki durum, kişi ya da kuvvet karşı karşıya gelerek bir sorun (çatışma) oluşumu sağlar. Bu sorun, insanın insanla, insanın toplumla ve çevresiyle bazen de insanın kendisiyle çatışması şeklinde oluşur.

Her sorun da kendine özgü bir çözüm yolu ve plânı beraberinde getirir. Aşamalı bir şekilde her bir olay sonuca bağlanır (Özdemir 1999: 222).

Hikâye yazarlarında olması gereken en önemli özelliklerden birisi, iyi bir gözlem gücüne sahip olmalarıdır. Yazılan alan çocuk edebiyatı olunca gözlem gücüne bir de yorum gücünün katılması ve çocuk penceresinden bakma özelliği eklenmesi gerekmektedir. Nitekim, çocuklar için eğlendirici ve dinlendirici bunun yanında düşündürücü eserlerin başarı ile sunulması olayların güzel bir gözlemlerle sunulmasına bağlıdır.

Oğuzkan (2001: 368)'a göre “Çocuklara sağlam ve geçerli inançlar aşılayacak, onların demokratik yaşayış biçimine karşı güvenlerini arttıracak ve ulusal değerlere karşı besledikleri saygıyı daha güçlü hâle getirecek konulara da şüphesiz ağırlık verilmelidir. Bundan başka çocuklarda mizah duygusunu geliştirecek konular hiçbir zaman unutulmamalıdır.” Oğuzkan'ın üzerinde durduğu bu bölümle ilgili Mesnevi'de yer alan hikâyelerin yorum bölümünde yine değinilecektir.

1.1.3.1.1.3. Zaman Unsuru

Olayın başladığı andan gelişerek çözüme ulaştığı ana kadar eserde yer alan süreye “zaman” diyebiliriz. Bu uzun bir süreç olabileceği gibi bir saat gibi kısa bir zaman dilimini de içerebilir. Bu olayın kurgusu ile ilgili bir durumdur. Zaman kavramı, bir anın kesit olarak alınması da olabileceği gibi bazen uzun yılların birkaç sayfada bir süreç olarak sunulması şeklinde de karşımıza çıkabilir.

Bazı hikâyelerde zaman kavramı birkaç cümleden oluşan tasvirlerle verilir. Bir sabahın insanlara hangi umutları yüklediğini ya da akşamın hangi çağrışımlarda bulunduğunu, bir yaz günü sıcağın hararetini ya da bir kış günü soğuk ve karlı zamanların tasviri çocuklarda etki yaratabilen anlatımlardır. Zaman tasvirinin mekân tasvirleriyle iç içe olduğu yerler daha çoğunluktadır. Bu bölümler, aşırıya kaçmadan verildiğinde çocukların zihinlerinde zamanın olaya olan etkisiyle bütünleşmiş bir yapı ortaya çıkacaktır.

Zaman, olayın ne zaman, hangi şartlarda gerçekleştiğinin en önemli ipucudur. Bazen geçmiş devirlere ait hikâyelerin çocuklar tarafından okunduğunda çocukların günümüz anlayışıyla o devri karşılaştırdığını görürüz. Bu çocuklarda geçmişe ait merakı artırdığı gibi günümüzün daha iyi anlaşılması konusunda da çocuklara yardımcı olmaktadır. Ayrıca çocuklara olayın geçtiği zaman ile olay arasındaki bağlantının açıklanmasını kolaylaştırmak bakımından hikâyelerde zaman hakkında cümle aralarında da olsa kısa açıklamalara gerek duyulmaktadır.

Dolayısıyla hikâyelerde, zaman kavramını iki şekilde ele alırız. Birincisi; olayın başlangıcından gelişerek sonuçlandığı bir süreç, ikincisi ise olayın ortaya konduğu devrin şartları, tarihi dönemin özellikleridir (Cemiloğlu 2003: 56).

1.1.3.1.1.4. Mekân Unsuru

Eserde olayın geçtiği yer, çevre ya da atmosfer diyebileceğimiz mekân hikâyenin diğer bir unsurudur. Genellikle zaman kavramı ile eserlerde yer alır. Eserin yapısına göre bazen çok kısa bazen de genişçe tasvirlerle anlatılır. Klâsik hikâyelerde neredeyse yok denilebilecek bir yapıda olan mekân, modern hikâyelerde gözleme bağlı olarak daha geniş yer alabilmektedir.

Klâsik hikâyelerde yok denecek kadar az olan mekân tasvirlerinin nedeni amacın insanlara ders verecek, eğitecek bir sonuç çıkarılacak olayın anlatılmasıdır. Amaca çabuk ulaşmak isteği mekân ve zaman kavramlarını klâsik hikâyelerde ayrıntı ile alınmasını engellemiştir. Modern hikâyelerde ise çevre tasvirlerine önem veren akımların da etkisiyle mekân daha geniş bir şekilde yer almıştır. Tabi ki burada önemli olan diğer bir unsur edebî türün çeşididir. Romanlarda sayfalarca yer alan tasvirleri hikâyelerde bulmak mümkün değildir. Ya da masal, destan ve efsanelerde yer alan hayali mekânlar hikâyelerde yer almaz.

Çocuk hikâyelerinde, mekân tasvirlerine aşırıya kaçmadan ve çok kısa tutmadan vermekte fayda vardır. Çocukların okudukları eserlerde, kendilerini

hissetmelerinde mekân tasvirlerinin payı büyüktür. Çocuk hikâyelerinde, hareket unsurunun yer alması gerekmektedir. Çocuklar hikâyelerde bir yerde başlayan olayın başka yerlerde gelişmesini ilgiyle takip edeceklerdir. Hareket unsurunun iyi verilebilmesi de mekân tasvirlerinin yerli yerince ve yeterince yapılması ile sağlanacaktır.

1.1.3.1.1.5. Plân Unsuru

Hikâyelerde plân olarak genel bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı, serim (giriş), düğüm (gelişme), çözüm (sonuç) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Yazar okuyucuyla paylaşmak istediği olayı gelişim süreci içinde bu aşamalarda verir. Serim bölümünde kişiler, zaman, mekân tanıtılır ve olaya giriş yapılır. Düğüm bölümünde olay bir soruna dönüşür ve soruna çözümler aranır. Çözüm bölümünde ise hikâyede verilmek istenen netice ortaya çıkar.

Hikâyelerde plânlar, bazen farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. Aslında her eser kendine ait özel bir yapıyı da içinde barındırmaktadır. Örneğin hikâyelerin başlangıçları farklı farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. Bazen bir mekân tasviriyle, bazen kişilerin tanıtılması bazen de çatışmaya konu olan olayın sunulmasıyla hikâyelere başlandığı görülür. Bazı hikâyelerde kişiler arasındaki ilişkilerden başlanarak olayın ortasından giriş yapıp sonra başa dönülür. Kimi zaman ise hikâyelerin diyaloglarla başladığı görülür. Bu diyaloglar içinde kişiler ve mekân hakkında kısa açıklamalar yapılır. Bu metoda ise dramatik metot denilmektedir. Bazı hikâyelerde konu olayın dramatisasyonu yahut anlatımıyla başlar, olay zincirleri birbirlerine eklenerek temel olay etrafında bir halka oluşur ve nihayet bir olay ile sona erer (Aktaş ve Gündüz 2003: 208).

Hikâyelerde ortaya koyulan plân, çocukların kompozisyon anlayışlarını gelişmesini sağlayacaktır. Bu açıdan ortaya koyulan eserlerdeki bütünlüğün çocukların seviyelerine uygun olmasına özen gösterilmelidir. Karmaşık yapıdaki olay örgülerinin iyi bir plânlama yapılmadan sunulması çocukları eserden uzaklaştıracaktır.

Plânlamada dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan birinin, giriş bölümünün hassasiyetle hazırlanması gerektiğidir. Çünkü nice küçük okuyucu ellerine aldıkları eserlerin giriş bölümünde bir şey anlamadıklarını ifade ederek kitabı bırakmışlardır. Serim bölümünün sade ya da ilginç bir yanının diğer bir ifade ile cazibedar bir yanının olması gerekmektedir. Merak duygusunun uyandırılması ise eserin düğüm ve çözüm bölümlerinin çocuklar tarafından keyifle okunmasını sağlayacaktır.

Sonuç bölümü, bir bakıma eserden hâsıl olacak maksadın çocuklara sunulması anlamına gelmektedir. İyi bir eserin sonuç bölümü, okuyucu tarafından sezinebilecek bir yapıda olması gerekmektedir. Bazı eserlerin sonuç bölümlerinin beklenmedik bir şekilde bitmesi dâhil okuyucunun buradan alması gerektiğini bilmesiyle mümkün olacaktır. Yazar, burada okuyucuyu düşündürmek istediğini sezdirebilmelidir. Bazen hikâyeler, tam bir sonuca bağlanmadan bitmektedir. Yazar, çocuklara hayatın devam eden bir süreç olduğunu ve onların hayalleriyle baş başa kalmalarını istemektedir. Bazen hikâyelerin bir soru ile bittiği de görülmektedir. Karşımıza değişik tarzda çıkan bütün bu plânlar çocuklara verilmek istenen duygu, düşünce ve davranışlara götürdüğü sürece başarılıdır.

1.1.3.1.1.6. İletiler (Mesaj)

Her edebî eser okuyucusuna birtakım düşünce ve duygularını aktarmak isteği taşımaktadır. Konumuz çocuk edebiyatı olunca, yazılacak eserin başlı başına bir sorumluluk taşıdığı açıktır. Çocuklara yönelik yazılan hikâyelerde muhakkak iletilerin anlaşılır bir olay örgüsü ve plânlama ile verilmesi gerekmektedir. Hikâyelerde çocuklara vermek istediğimiz iletileri ikiye ayırmakta fayda vardır:

- a) Ana fikir (Ana düşünce)
- b) Yan İletiler

Ana fikir, yazarın eserde asıl vermek isteği düşünce, okuyucusuna kazandırmak isteği davranış ya da oluşturmak istediği duygu atmosferidir. Çocuk hikâyelerinde yazar uygun olmak şartıyla hangi konu olursa olsun eserinde anlatmak isteği bir ana fikri bulundurmalıdır. Mizah, tarih, doğa, serüven ve daha hangi konuda eser veriliyorsa çocukların ulaşmakta güçlük çekmeyeceği ana fikirler yer almalıdır.

Yan iletiler ise eserde satır aralarında geçen, güzel mesajlar ifade eden, okuyucuyu dolaylı yönden etkileyen, belki de bilinçaltında yer eden olumlu sinyaller olarak kabul edilebilir. Bir eserde ana fikir haricinde çıkarılabilecek yan fikirler de denilebilir. Yan iletiler eserin değişik yerlerinde okuyucunun fark bile edemediği bir yapıdadır. Eserin detaylıca incelendiğinde ortaya çıkan yan fikir örgüleridir.

Gerek ana fikir gerekse yan iletiler hikâyelerde okuyucuya doğrudan verilmemelidir. Çocukların olayın seyri içerisinde düşünerek bir sonuca ulaşmaya çalışmalıdırlar. Doğrudan ana fikrin verilmemesi bazen farklı sonuçlara ulaşılmasını da beraberinde getirecektir. Bu durum sosyal bilimlerin yapısı gereği doğal kabul edilmeli; gerekirse çıkacak farklı sonuçlar tartışmaya sunulmalıdır. Aslında bu yorum farklılıkları çocukların ufkunun genişlemesine ve olaylara farklı pencerelerden bakma kabiliyetlerinin gelişmesini sağlayacaktır (Cemiloğlu 2003: 57).

Mesnevi’de yer alan hikâyeler ana fikir ve yan iletiler olarak ele alınacak, Mevlâna’nın anlatmak istediği düşünceler hikâyelerde teker teker incelenecektir.

1.1.3.1.2 Edebiyatımızda Çocuk Hikâyeleri

Türk edebiyatında Tanzimat dönemiyle modern manada hikâyeler yazılmaya başlanmıştır. Fakat çocuklar için yazılan eserler daha sonraki dönemlere rastlar. Aslında yetişkinler için yazılan fakat zamanla çocuklara hitap eden, ya da sadeleştirme yolu ile çocukların okuduğu eserler verilmiştir. A. Mithat Efendi, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Samipaşazade Sezai, Ebubekir Hazım Tepeyaran,

Hâlit Ziya Uşaklıgil, A. Hikmet Müftüoğlu ilk hikâye ve roman yazarlarımızdır. Daha sonraki yıllarda ise Ömer Seyfettin, Y. Kadri Karaosmanoğlu, Hâlîde Edip Adıvar, Mahmut Yesari, Memduh Şevket Esendal, Aka Gündüz ve Reşat Nuri Güntekin hem hikâye hem de roman türünde eserler vermiş olsalar da eserlerini doğrudan çocuklar için yazmamışlardır (Oğuzkan 2001: 108).

Edebiyatımızda Cumhuriyetten sonra yazılan eserlerde ilk başta yetişkinler için yazılmaktaydı. Yazılan eserlerde çocuklara hitap eden roman türünde eserler verilmiş, 1940 yılından sonra halk çalışmalarının etkisiyle masallar derlenmiş ve yayınlanmıştır.

Doğan Kardeş Dergisi ve Arkın Yayınevinin 1960'tan sonra açtığı yarışmalar çocuk edebiyatına canlılık kazandırmış, hikâye ve romanları ile Mehmet Seyda, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz başarılı eserler ortaya koymuşlardır (Çoban 1996: 12).

1970'li yıllar da çocuk edebiyatına politik olarak bakıldığı, öğrenciliğin yaratıcılığı, ürünlerin özgünlüğü, niteliği değil de içerik olarak mesajların ön plânda tutulduğu yıllar olarak görülmektedir (Güleryüz 2003: 87). Bu dönemden sonra günümüze kadar çocuk roman ve hikâyeciliği ile ön plâna çıkmış ve başarılı eserler ortaya koymuş şu yazarlarımızı söyleyebiliriz: Gülten Dayıoğlu, Yalvaç Ural, İpek Ongun, Muzaffer İzgü, H. Latif Sarıyüce, Mustafa Ruhi Şirin, Ayla Kutlu, Kemal Ateş, Ülkü Tamer, Fatih Erdoğan, Elvan Pektaş, Hüseyin Yurttaş ve Nezihe Meriç sayılabilir (Güleryüz 2003: 88).

1.1.3.2. Çocuk Edebiyatında Fablın Yeri

Mesnevi'de en fazla yer alan türlerden biri fabldır. Eser incelemelerinden birçoğunu fabllar oluşturmaktadır. Bu açıdan, fabl kavramı ile ilgili birkaç tanımlı verdikten sonra bu türe ait özellikleri ve türün önemini belirteceğiz.

“Kahramanları çocuklukla hayvanlardan seçilen, sonunda ders verme amacı güden, genellikle manzum hikâye, öykünce” (Türkçe Sözlük 2005: 675).

“Fabl(öykünce), genellikle kahramanları bitkiler ve hayvanlardan seçilen başında ya da sonunda bir ahlâk dersi, bir yaşam ilkesi ortaya koyan, insanların ortak kusurlarını, eksikliklerini gidermeye çalışan manzum ya da düz yazı biçiminde oluşturulan öykülere verilen ad olarak açıklanabilir” (Güleryüz 2003: 203).

Fabl, olaya dayalı türler içinde çocukların zevkle okudukları türlerin başında gelir. Çünkü çevresiyle ve doğasıyla iç içe yaşayan insanlar bitki ve hayvanların hayatlarını merak etmişler onlarla neredeyse dost olmuşlardır. Bu dostluk bu çevrenin daha iyi anlaşılmasını sağlamış, yazarlar bitki ve hayvanlar ile insanlar arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ortaya koymuşlardır. İnsan başta düşünce olmak üzere birçok farklı meziyetleri ile ön plâna çıkmış ve diğer canlılar âlemine üstünlük kurmuştur. Bütün bu ilişkiler diğer varlıkların konuşması suretiyle ortaya konan fabl türünü sevilir bir tür hâline getirmiştir.

Fabl türünde, doğrudan eğiticilik, bir konuda ders verme amacı güdülür. Bundan dolayıdır ki zaman, mekân ve kişiler çok kısa hatta bazen hiçbir tasvire yer vermeden okuyucuya sunulur. Fabl türünü plân olarak ele alırsak dört bölüm karşımıza çıkmaktadır: (1) Olayın ve kahramanların tanıtıldığı giriş bölümü; (2) olayların entrikalarla düğümlendiği gelişme bölümü; (3) düğümün çözüldüğü sonuç bölümü; (4) olay ve olayların arkasında yatan ana fikrin açıklandığı ders bölümü, eski deyiimiyle “kıssadan hisse bölümü” (Oğuzkan 2001: 64).

Çocuk eğitimi açısından fablların olumsuz yönü, doğrudan ders nitelikli bölümlerin yer almasıdır. Çocuklar doğrudan öğüt veren eserleri okumaktan hoşlanmamaktadır. Çocukların zevkle okudukları bu türün bitimindeki ders bölümlerinin çıkarılması daha uygun olacaktır (Nas 2004: 246). Hazır bilgi yerine çocuklar başka varlıkların aralarında geçen bu diyaloglar ile kendi hayatı arasında bir kıtas kuracak ve sonuca ulaşacaktır.

Fabllar, soyut düşüncenin henüz gelişmediği küçük yaştaki çocukların okuyabileceği bir tür değildir. “Çocukların özellikle soyut kavramları tam olarak

anlayamadıkları erken çağlarda fabllarla karşı karşıya kalmaları, onların fabllardan zevk almalarını sağlamayabilir. Bu yüzden daha çok on yaşından sonraki çocuklara fabl anlatmak daha uygundur. Çünkü karşılaşmadığı ve yaşamadığı soyut kavramları algılayamayan çocuğun fabllardan bir eğitim alması zordur. Yaş düzeylerine göre fabllarda ele alınan düşünceleri basitten karmaşığa sınıflandırmak gerekmektedir. Bu aynı zamanda çocukların karşılaştıkları ve yaşadıkları olay ve durumları öne alarak fabl örneklerinin seçilmesiyle mümkün olacaktır ” (Yalçın ve Aytaş 2003: 128).

Çoğu araştırmacıya göre fablların kaynağı Hindistan’dan gelmektedir. En eski fabl örneği olarak da Pañçatantra masalları kabul edilir. Hint filozofu Beydaba’nın söylediği ve tahminen M.S. 300 yıllarında yazıya geçirilen ‘Kelile ve Dimne’ de en eski fabl örneklerindedir (Gökşen 1980 :86). Kelile ve Dinme ve doğu masalları zamanla Anadolu ve batıya doğru yol almış ve yazılan diğer batı yazarlarının fabllarına kaynaklık etmiştir. Selçuklular döneminde Mevlâna Celalettin, Ege Bölgesinde Ezop (Aisopos) ve son olarak Fransız ozanı La Fontaine bu türe yerleşiklik kazandırmıştır (Gülyüz 2003: 203).

Doğu Edebiyatında Fabl türünün en güzel örneklerinden biri de Şeyh Sadi (1213-1292)’nin Gülistan adlı eseridir. Eserde yöneticilerin tutum ve davranışlarından sohbetin kurallarına kadar birçok konu ele alınmış sözlü ve yazılı olarak aktarılmıştır. Edebiyatımızda bu türün ilk örnekleri çeviri yoluyla yayımlanmıştır. Kayserili Rüştü’nün “Nuhbet-ül-etfal” (1858) adlı ilk Türkçe alfabelinde bazı çeviri fabllara yer verilmiştir. Şinasi, La Fontaine’in “Kurt ile Kuzu” hikâyesini dilimize çevirmiş kendisi de “Eşek ile Tilki”, “Karakuş Yavrusu ile Karga” ve “Arı ile Sivrisinek” adlı manzum hikâyeler yazmıştır. Ahmet Mithat Efendi “Kıssadan Hisse” adlı eserinde hem çeviri hem de kendisinin yazdığı fabllara yer vermiştir. Recaizade Ekrem de La Fontaine’den “Horoz ile İnci”, “Kurbağa ile Öküz”, “Karga ile Tilki”, “Meşe ile Saz” ve “Ağustos Böceği ile Karınca” gibi çevirilerle çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Daha sonra da değişik yazarlarımız La Fontain’den başarılı çeviriler yapmışlar ve zevkle okunmuşlardır. Son olarak Sabahattin Eyüboğlu, La Fontaine’nin tüm fabllarını “Masallar” adlı kitabında topluca yayımlamıştır (Oğuzkan 2001: 66, 68).

Mevlâna'nın Mesnevi'sinde yer alan fabl örnekleri bu türe ait yukarıda belirttiğimiz özelliklere bağlı olarak çocukların gelişim düzeylerine katkısı ve uygunluğu bakımından ele alınacaktır.

1.1.3.3. Çocuk Edebiyatında Kıssanın Yeri

“Kıssa, kendisinden ders alınması gereken kısa hikâye” (Türkçe Sözlük 2005: 1168). şeklinde tanımı yapılan kıssa, geleneksel bir anlatıma sahiptir. Modern öykülerden kesin hatlarla ayrılmaktadır.

İç ve dış gözlem yapılmadan anlatılan, sadece insanlara faydalı bir ders çıkarma amacı taşıyan kısa öykülere geleneksel kültürümüzde kıssa adı verilmektedir. Geleneksel öykücülük ve kıssa kültürümüzün en belirgin özelliği, olayın geçtiği yer ve zamana önem verilmemesidir. Bu tür öykülerde önemli olan karşımıza çıkan olay ve olaydan çıkarılacak derstir. Bu açıda tasvirler neredeyse yok denecek kadar azdır. Oysa modern tarzda yazılmış öykülerde iç ve dış gözleme çok önem verilir; kişi, zaman ve mekân tasvirleri yer alır. (Aktaş ve Gündüz 2003: 209).

Türk edebiyatında bu türün en güzel örnekleri Şeyh Sadi'nin Bostan ve Gülistan ile Mevlâna'nın Mesnevisi'nde yer almaktadır. Yine Attar'ın Mantıku't Tayr ile Şeyhi'nin Harname adlı mesnevileri fabl türü ile birlikte kıssalar içermektedir.

Kıssalar da fabllar gibi doğrudan ders verme amacıyla anlatılması bakımından olumsuz olmasına karşın çok ilginç ve mizah içeren değişik konulardaki kıssalar sevilerek okunmuş ve anlatılmıştır.

Mevlâna'nın Mesnevi adlı eserinde yazılan ve değişik tercüme yapıları hikâyelerin önemli bir kısmı da kıssalardan oluşmaktadır. 13–15 yaş grubu çocuklarının bu kıssalardan alabilecekleri davranış örüntüleri ikinci bölümde incelenecek, olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konacaktır. Fakat çalışmamıza konu

olan Mesnevi'deki hikâye, fabl ve kıssalar yukarıda verdiğimiz özellikler bakımından ayırt edilse de hepsi bir olay etrafında örgülenmesi bakımından birbirine yakın türlerdir. Mesnevi'de yer alan bu türler çevirilere genellikle "Mesnevi'den Hikâyeler" şeklinde yansımıştır. Çalışmamızda karışıklığa yer vermemek için genel ad olan 'hikâye' yi tercih ettik. Çalışmamızın ikinci bölümünde bu hikâyeler incelenirken hikâyenin türü başlığı altında bu farklılığı yine yansıtmış olacağız.

1.1.4. Çocuk Hikâyelerinde Bulunması Gereken Özellikler

Çocuklara yönelik yazılan hikâyeler, belli temel ilkeleri bünyesinde barındırması ile başarılı olabilecektir. Hemen hemen bütün çocuk edebiyatı kitaplarında yer alan bu özellikleri birleştirerek geniş bir şekilde vermeyi uygun buluyoruz. Çünkü incelediğimiz Mesnevi'deki hikâyelerin incelenmesinde birinci kıstasımız bu bölüm olacaktır. Çocuk hikâyelerinde şu özelliklerin gözetilmesi gerekmektedir;

1. Yazar anlattığı ve kurguladığı olaylarda, çocuklarla arkadaşlık, dostluk kurabilmeyi bilmelidir (Sever 2003: 191).
2. Hikâyelerde çocukların kavramsal gelişimlerine katkı sağlayacak bir anlatım yeğlenmeli, çocuklara Türkçemizin anlatım olanakları ve kuralları sezdirilmelidir. (Sever 2003: 190).
3. Hikâyeler, çocuğun yaşına, ilgi ve gereksinimlerine uygun olarak insan ve yaşam gerçekliğini anlamasına katkı sağlamalı, her şeyden önemlisi de çocuk ile yaşam arasındaki bağ kurulmalıdır. Özellikle çocuğun kendini özgürce gerçekleştirebilmesine olanak sağlayacak yaşam durumları, dilin anlatım ustalığı ile sunulmalıdır. (Sever 2003: 190).
4. Çocukların ilgilerini çeken, yaşantılarını yansıtan ve kavrama kapasitelerine uygun konular verilmelidir.

5. Çocuk düşüncesine aykırı olmayan sade ve gerçekçi bir plân yapılmalıdır (Oğuzkan 2001: 109).

6. Özellikleri iyi anlatan, gerçekliğe uygunlukta hiç kuşkuya yer vermeyen kişilere yer verilmelidir (Oğuzkan 2001: 109).

7. Hikâyelerde politik ve açık, tahrik edici cinsel konular işlenmemelidir (Güleryüz 2003: 261).

8. Hikâyeler, öğrencileri motive eden, sürükleyici ve okumaya kışkırtıcı olmalıdır, bunun için de iç plânda gerilimi veren öğelerin aralara iyi serpilmiş bir plânla sunum yapılmalıdır (Güleryüz 2003: 261).

9. Hikâyelerde doğrudan ders veren, öğüt veren cümleler yer almamalıdır. Verilmek istenen ders aralarda ya da hikâyenin genelinde verilmelidir.

10. Hikâyeler çok uzun olmamalı, hikâyelerde gereksiz ayrıntı ve tasvirlerle yer verilmemelidir.

11. Kabalığa kaçmamak ve yerinde olmak şartıyla güldürücü unsurlara yer verilmelidir (Oğuzkan 2001: 109).

12. Konuların işlenişi bilim verilerine ve insanlık değerlerine uygun olmalıdır. İnsan ve çevresi gerçekçi bir şekilde ele alınmalı, yurt sevgisi, insan sevgisi ve yardımlaşma duygularını güçlendirmelidir (Yörükoğlu 2004: 94).

13. Hikâyelerde, kişiler arası diyaloglara yer verilmeli, bu bölümlerde kahramanların kişilik özellikleri verilmeye çalışılmalıdır.

14. Hikâyelerde, kısa cümle ve paragraflar ile sağlanacak sürükleyici bir anlatımın olması gerekmektedir (Oğuzkan 2001: 109).

15. Çocukların seviyelerine uygun basit ruh çözümlmelerine yer verilmelidir (Oğuzkan 2001: 109).

16. Özellikle insana ait karşılanması gereken temel ihtiyaçlar, (güven ihtiyacı, başarmak ihtiyacı, bir gruba kabul edilme ihtiyacı, oyun ve değişiklik ihtiyacı ve estetik) hikâyeler vasıtasıyla çocuklara verilmelidir (Şirin 2000: 206).

17. Hikâyelerde ele alınan konular çocukları düşünmeye yönetmeli, onların birtakım beceri ve alışkanlıklar kazanmalarına yardımcı olmalıdır (Şirin 2000: 210).

18. Hikâyelerde, yaşamın bir gerçeği düşüncesiyle şiddet olgusuna da yer verilebilir. Ancak, çocukların gelişim seviyelerine göre belli ölçülerde yer verilmeli ve çocukların şiddet karşısında alacakları net tavırlar eserde güzel bir şekilde incelenmelidir (Sever 2003: 191).

19. Yiğitlik abartılmamalı; çocuklara, yanılmaz insan, her şeyi bilen insan örnekleri sunulmamalıdır. İnsan olumlu ve olumsuz örnekleriyle ortaya konulmalıdır. Katı ahlâk kuralları içinde sıkışıp kalınmamalı, hoşgörü ve esneklik örnekleri sunulmamalıdır (Yörükoğlu 2004: 95).

1.1.5. 13–15 Yaş Grubu Çocuklarının Gelişim Özellikleri

Mevlâna'nın Mesnevi'sinde yer alan hikâyelerin incelenmesindeki diğer bir kıstasımız, ilköğretimin ikinci kademesine denk gelen 13–15 yaş grubu çocuklarının gelişim özelliklerinin bilinmesidir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğrencilere tavsiye ettiği 100 Temel Eserden biri olan Mesnevi, özellikle II. Kademe öğrencileri tarafından okunmaktadır. Okunan hikâyeler öğrencilerin dilsel, zihinsel, bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine uygun mudur? Bu sorunun cevabı, 13–15 yaş grubu çocuklarının gelişim özelliklerinin bilinmesi ile mümkün olacaktır.

13–15 yaş grubu çocukları, bu dönemde mantıksal düşünme bakımından yetişkinler düzeyine erişmektedirler. Bu dönem çocukları, kurdukları denenceleri,

sınamadan geçirir; soyut düşünür, genellemeler yapar ve soyut kavramları kullanarak bir durumdan diğer duruma geçebilirler (Morgan 1982: 64-65). Bu dönem çocuklarının okuyacağı kitaplar çocuksu kitaplar olmaktan çıkarak, “neden, niçin, diğeri, öteki, daha ve acaba” gibi konuları işlemelidir. Çocuklar, belli iddialar ortaya atarak, onun kanıtlanması için çaba gösterebilirler.

Bulguları geliştirecekleri formül ya da sembollerle ifade edebilirler ve başka bir alanda kullanabilir. Diğer yandan bu dönem çocukları, tartışmaya katılmayı severler, mantık oyunları ile oynamaktan hoşlanırlar. Öte yandan resim, müzik, şiir, dans gibi duygu ve düşüncelerin sembollerle aktarıldığı etkinliklere işleyici olarak değil, etkin olarak da katılırlar (Erden ve Akman 1995: 59).

Bu dönem çocukları için yazılacak kitapların yetişkinlerinkine yakın olacağı söylenebilir. Diğer bir deyişle bu dönem çocukları yetişkinler için yazılmış, roman, deneme, öykü ve diğer yazıları okuyabilirler. Yine bu dönem çocukları için “kara” ve “tiyatro” çalışmaları zevk alacakları etkinlikler arasında yer alabilir (Güleryüz 2003: 10).

“Gizlilikten hoşlanırlar, gizlilik içeren roman, film ve öyküleri severler. Okudukları kitaplarda kendilerini görürler, beğenilme istekleri çok fazladır. İlgi ve ihtiyaçları dağınıktır. Yalnız kalma istekleri vardır, duygusal yönden bağımsız olma isteği hâkimdir, bazen çocuksu bazen yetişkin rol üstlenirler” (Yalçın ve Aytaş 2003: 41).

İlk gençlik olarak da adlandırabileceğimiz bu dönemle ilgili Atalay Yörükoğlu (2004: 376) fırtınalı geçen bu dönemin özelliklerini çok güzel anlatmıştır:

“İlgileri artmış, gelgeç hevesleri çoğalmıştır. Gürültülü müziğe bayılır. Süse ve giyime düşkünlük gösterir. Genç kız ayna karşısında saatler geçirir. Bir sivilce ile gün boyu uğraşır, kaygılanır. Genç erkek boyasız ayakkabısına bakmaz ama saçını uzatır, günün modasına göre kestirmekte direnir. Zayıflık, şişmanlık, uzun boy, kısa boy, yüz çizgilerinin düzgün olup olmayışı sorun olmaya başlar. Gizliliğe önem verir. Genç odasına kapanır, kapısını kilitli tutmak ister. Duvarlara renkli

resimler ve film oyuncularının resimlerini asar. Arkadaşlarıyla gizli konuşmaları ve fısıldaşmaları olur. Kardeşlerini yanına sokmaz, tersleyip uzaklaştırır. Uzun uzun düşler kurar. Günce tutmaya başlar. Şiir, öykü yazmaya özenir. Kendinden habersiz, mektuplarının ve yazdıklarının okunmasına büyük tepki gösterir.”

Bu yaş grubu çocukları düşünce ve duygu bakımından uyumlu insanlarla grup oluştururlar. Bu bir bakıma kendi kimliklerini ortaya koymaya çalışmalarının bir göstergesidir. Bazen topluma bağlı kalmak için kişiliklerinden vazgeçerler bazen de karşıt düşünceler içinde yer edinmeyi tercih ederler.

Adil olmasalar da adalet isterler. Eleştiri kabiliyetleri gelişmiştir. Adalet için doğru bildiklerini söylemede sakınca görmezler. Öğretmenler tarafından demokratik ortam oluşturulduğunda düşüncelerini rahatça açıklayabilir, olumsuzlukları yerebilir, olumlu davranış ve düşünceleri takdir edebilirler.

Bu çağda çocuk, kendisinin engellendiğini hissettiği anda depresyona girebilir. Arkadaşlık ilişkileri çok önemlidir. Farklı giyim ve davranışlar göstererek kimlik kazanmaya çalışırlar. Arkadaşlarını ve öğretmenlerinin eksik ve noksanlarını bulmaya çalışırlar. Amaca ne oranda ulaştıklarını bilirlerse çok daha hızlı öğrenirler. Özdeşleşecekleri modeller ararlar bu modellerin farklı önemli aktüel değerlere transfer edebilir olması gerekir (Yalçın ve Aytaş 2003: 42).

1.1.Amaç

Şüphesiz, günümüzde çocukların eğitimine katkı sağlayan en önemli unsurlardan biri, çeşitli edebi türlerdeki nitelikli eserlerin çocuklara okutulmasıdır. Çocukların okumaktan hoşlandığı türlerden birkaçı da kısa hikâye ve fabllardır. Çalışmanın amacı, Mevlâna'nın Mesnevi'sinde yer alan hikâye ve fablların, çocuklara edebi zevkin kazandırılmasına ve kişilikli, kimlikli, benlik sahibi bireyler yetiştirilmesine sağladığı katkıyı ortaya koymaktır.

Bu amaç doğrultusunda yapılacak çalışmalar:

1. Mevlâna'nın hayatı ve eserleri.
2. Mevlana'nın yaşadığı çağın özellikleri.
3. Mevlâna'nın düşünce yapısı ve kültürümüzdeki yeri.
4. Mesnevi'de yer alan hikâyelerin incelenmesi.
5. Mesnevi'de yer alan hikâyelerin sınıflandırılması.
6. Mesnevi'de yer alan hikâyelerdeki ana düşünce motiflerinin ortaya konması.
7. Mevlâna'nın eğitim felsefesinin ortaya konması.

1.2. Araştırmanın Önemi

Çocuk edebiyatı, özellikle 19.yy ve sonrasında gelişme göstermiş, bu alanda dünyada ve Türkiye'de birçok çalışma ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalarla her geçen gün çocuklar için kaleme alınmış nitelikli eserlerin sayısı artmaktadır. Önceleri çocuklara yönelik eserler yazılmıyor, yetişkinler için yazılan eserler çocuklar için sadeleştirilerek okutuluyordu. Bu alandaki ciddi bir boşluk vardı ve bu, gelişim çağlarındaki çocuklar için olumsuz bir durum teşkil ediyordu.

Çocuk edebiyatı, günümüzde daha bir sistemli hale gelmiştir. Çocukların hangi yaşlarda hangi özelliklere sahip oldukları, ne tür kitaplardan hoşlandığı, dil gelişimleri, duyuşsal ve zihinsel gelişimleri ortaya konmuştur. Eğitimciler, çocukların gelişim süreçlerini hassasiyetle inceleyerek, çocukların bu süreçlerde karşılaşacağı problemlere uygun çözümleri sunmaya çalışmaktadırlar.

Çocuklara okutulacak eserler, hem günümüzün yazarlarının hem de geçmişte yazılmış, kültür zenginliğimizi yansıtan yazarların sentezi olmalıdır. İnsanlık, üç boyut üzerinde yaşamaktadır. Dün, bugün ve yarın. Bu boyutları birbirinden ayrı düşünmek edebiyat açısından da mümkün değildir. Dünümüzü oluşturan eserler, bugün çocuklar için sadeleştirilip, onların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak sunulmalıdır.

Bugün, evrenselliği yakalamış, tüm dünyanın öğretilerini, mesajlarını araştırdığı, üzerinde akademik çalışmalar yaptığı en önemli Türk düşünürlerinden Mevlâna, ortaya koyduğu eserlerle Türk kültürü açısından önemli bir yere sahiptir. Mevlâna ve eserleri üzerinde birçok akademik çalışma yapılmış, çeşitli yayınevleri Mesnevi'deki hikâyeleri de yayımlamışlardır. Mesnevi'de yer alan hikâyelerin içerik bakımından incelenmesi çocuk edebiyatı açısından bir gerekliliktir. Pertev Naili Boratav'ın bir tespitine göre Türk masallarının en eski izleri, Mevlâna'nın eserlerindedir (Günaydın 2005).

Bu çalışmada, yetişkinler tarafından okunan bu hikâyelerin, çocuk edebiyatının esasları açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Çalışma, bu hikâyelerin çocuklara sağlayacağı kazanımların ortaya konması bakımından önem arz etmektedir.

1.3. Sayıtlar

“Mevlâna'nın Mesnevi'sindeki Hikâyelerin Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi” adlı bu tezde Mesnevi ile ilgili şu çalışmalar yapılmıştır:

1. Mesnevi'de geçen bütün hikâyeler tek tek okunmuş, çocuklar için uygun kırk hikâye ile sınırlandırılmıştır.
2. Mevlana'nın eğitim felsefesi belirlenerek, Mesnevi'deki hikâyelerde verilmek istenen iletiler ve ana fikirler gruplandırılmıştır.
3. Mesnevi'de geçen hikâyelerin sınıflandırılması yapılmıştır.
4. Hikâye unsurları seçilen hikâyelerde ortaya konarak, genellemelere gidilmiştir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada, Mevlana'nın Mesnevi'sindeki hikâyeler, Veled İzbudak'ın altı ciltlik Mesnevi adlı eseri esas alınarak incelenmiştir.

Yapılan çalışmalarda ele alınan hikâyelerin inceleme ve değerlendirmeleri, 13–15 yaş grubu çocuklarının gelişim düzeyleri düşünülerek yapılmıştır.

Mesnevi’de bazıları çok kısa da olsa iki yüzü aşkın hikâye yer almaktadır. Bu hikâyeler tek tek incelenmekle birlikte çalışmada net sonuçlara ulaşılması bakımından kırk hikâye uygun görülmüştür. Bu hikâyelerin, Mesnevi ile ilgili yayınlanmış hikâye kitaplarında en çok yer alan ve çocuklar için hazırlanan eserlerde bulunmasına dikkat edilmiştir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada kullanılacak yöntem, tarama modelidir. Mevlâna'nın altı ciltten oluşan Mesnevi eseri, Veled İzbudak'ın Mesnevi adlı eseri esas alınarak taranacak, çocuğa görelilik ve eğitim temaları göz önünde bulundurularak sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, Mevlâna'nın Mesnevi adlı eserinde yer alan hikâyeler, bu hikâyelerin çocuklar için düzenlenerek ele alınmış basımları, Mevlâna'nın o hikaye ile vermek istediği düşüncelerin karşılaştırılması için Veled İzbudak'ın 'Mesnevi' adlı altı ciltlik şerhi, Mevlâna'nın diğer eserleri ve düşünce yapısı ile ilgili makaleler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, Mesnevi'de yer alan ve değişik yayınevleri tarafından düzenlenerek çocukların okuyabileceği şekle getirilen kırk hikâye oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama

Araştırmada yer alan veriler kaynak tarama yoluyla elde edilmiştir. Çalışmamızın esasını teşkil eden altı ciltlik Mesnevi eserinin değişik şerhleri ve hikâye kitabı olarak basımları kütüphanelerden ve kitapçılardan temin edilmiştir.

Çalışmada, Veled İzbudak'ın MEB Yayınlarından yayınlanan 'Mesnevi' adlı şerhi incelenmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı'nın gözden geçirdiği bu şerh, orijinal Mesnevi'deki şekliyle beyitler halinde ele alınmış, hikâyelerin anlatımı bu şekilde

yapılmıştır. Burada yer alan hikâyeler ve hikâyelerle verilmek istenen dersler tespit edilmiştir.

Mesnevi'nin orijinalinde yer alan hikâye anlatımları çok karışık bir yapıdadır. Hikâye bitmeden başka bir hikâyeye geçilmiş, bir konu başka bir hikâyeyi hatıra getirmiş ve karışık bir anlatım ortaya çıkmıştır. Altı ciltlik Mesnevi'de yer alan hikâyeleri bu karışıklıktan kurtarmak amacıyla birçok yayınevi sadece hikâye metinlerinin yer aldığı kitaplar oluşturmuşlardır. Çocuklar için ele alınan Mesnevi hikâyeleri de her geçen gün artmaktadır. Bu eserlerde yer alan hikâye anlatımları incelenmiştir.

İkinci aşamada, 13-15 yaş grubu çocuklarının ilgi ve ihtiyaçları, psiko-sosyal özellikleri, hikaye ve fabl türüne olan ihtiyaçları ve bu türlerde olması gereken özellikler incelenmiştir. Bu yaş grubu çocuklarının belirgin özellikleri çocuk edebiyatı araştırmaları esas alınarak belirtilmiştir.

Üçüncü aşamada, Mevlana'nın yaşadığı devir ve hayat araştırılmış, yazmış olduğu diğer eserler ile birlikte düşünce yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Mevlâna'nın kültürümüzdeki yerinin anlaşılması bakımından Mevlâna ile ilgili yazılmış kitap ve makaleler incelenmiştir.

Mesnevi'deki hikâyeler kırk ile sınırlandırıldıktan sonra, konu, kahramanlar, yer, zaman, olay, anlatım, ileti ve ana fikirler bakımından incelenmiştir. Belli bir şablon içinde incelenen hikâyelerden genel sonuçlara ulaşılmıştır. İleti ve ana fikirler ana ve ara başlıklar altında toplanmıştır. Hangi hikâyede hangi ileti ve ana fikirlere ulaşıldığı çalışma sonunda ayrıca belirtilmiştir.

Elde edilen tüm kaynaklar, çalışmada yer alan konulara göre kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar ve önerilere son bölümde yer verilmiştir.

2.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Öncelikle, Mesnevi’de yer alan hikâyeleri ve hikâyelerin anlatış amaçlarının anlaşılması bakımından altı ciltlik Veled İzbudak’ın ‘Mesnevi’ adlı şerhi taranmıştır. Burada yer alan hikâyelerin hangi konularla bağlantılı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Daha sonra değişik yayınevlerinin gerek yetişkinler gerekse çocuklar için yayınlamış olduğu hikâye kitapları taranmış, bu kitaplarda en çok yayınlanan nitelikli hikâyeler tespit edilmiştir. Bu taramalar sonucu elde edilen hikâyeler incelenmiş ve yorumlanarak genellemelere ulaşılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR ve YORUM

Çalışmanın bu bölümünde Mevlâna'nın hayatı, eserleri ve düşünce hayatı ortaya koyulmuştur. Mesnevi'de yer alan hikâyeler incelenmiş, ileti ve ana fikirler tespit edilerek gruplandırılmıştır.

3.1. Mevlâna'nın Hayatı ve Eserleri

Asıl adı Celâleddin Muhammed olan Mevlâna, 30 Eylül 1207'de Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Belh şehri bugün Afganistan sınırları içinde olan bir şehirdir. Mevlâna'nın babası Sultanu'l-ulemâ(âlimlerin sultanı) unvanına sahip Bahaaddin Veled, annesi Belh emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun'dur.

Mevlâna, hayatı boyunca birçok lâkapla anılmıştır. Bunlardan en meşhurları, Mevlâna(efendimiz), Mevlevi, Hüdâvendigar ve Molla-yı Rum'dur. Ayrıca Belhi, Rumi ve nadirde olsa Konevi nisbeleriyle anılmıştır (Karaismailoğlu 2001: 9). Mevlâna'nın Rûmi ya da Mevlâna'yı Rûmi diye şöhret bulması uzun müddet Konya'da oturması, ömrünün büyük bir kısmını burada geçirmesindedir (Fürüzanfer 1997: 69).

Sultanu'l-ulemâ olarak ün yapan babası Bahaaddin Veled devrin önemli âlimlerinden biridir. Mevlâna başta babası ve onun başarılı öğrencilerinden Semerkandlı Şerafeddin Lala ile Tirmizli Seyyid Burhaneddin daha küçük yaşlarda Mevlâna'nın hem ilim yönünden hem de ahlâk yönünden gelişimine imkân sağlayan bir çevre oluşturmuşlardır.

Mevlâna'nın, eserlerinin çoğunu verdiği ve asıl manada olgunluğa erdiği Konya'ya yerleşene kadar geçen dönemleri, uzun yolculuklar ve göçlerle doludur. Mevlâna'nın ilk göçü beş yaşından sonraya rastlamaktadır. Mevlâna, Belh şehrinden

babası Bahaaddin Veled'in Harzemşah ve onun üstadı olan Fahri Razi'yle arasının açılması nedeniyle gitmek zorunda kalmıştır. Belh şehri, 13. asırda İslam dünyasının önemli ilim merkezlerinden biri olmasına rağmen ortaya çıkan ilmi ve siyasi ortam Bahaaddin Veled'e ailecek göç etme kararı almaya zorlar. Öyle ki Harzemşah padişahlık tahtında oturduğu müddetçe geri dönmeye karar verir (Fürüzanfer 1997: 79). Ancak, Sultan Veled "İbtidâ-nâme" adlı eserinde Bahaaddin Veled'in Moğol baskınından az zaman önce Belh'ten ayrıldığını söyler. Bu tarih de takriben 1221 yıllarına denk gelir. Oysa Fahreddin Razi 1210 yılında ölmüştür (Gölpınarlı 2004: 7).

Ailecek göç etmeye karar veren Bahaaddin Veled, hac maksadıyla yola çıkmış, Nişabur, Bağdat, Mekke, Şam şehirlerini dolaşarak Anadolu'ya gelmiştir. Bu yolculuk her açıdan Mevlâna için faydalı olmuştur. Yolculukta birçok ilmi ve dini sohbet meclislerinde bulunma imkânı elde etmiştir (Karaismailoğlu 2001: 11). Eski zamanların şartları düşünüldüğünde bu uzun yolculukların ve değişik şehirlerin görülmesinin insanların olgunluğuna katkı sağlayacağı muhakkaktır. Mevlâna'nın küçük yaşlarda ailesiyle birlikte göç yapmak zorunda kalması, değişik şehirleri görmesi ve bu şehirlerde farklı ilim adamlarıyla sohbet meclislerinde yer alması onun ufkunu açmada ve kişiliğinin olgunlaşmasında önemli bir payı vardır.

Uzun yolculuğun sonunda Larende (Karaman) şehrine gelmişlerdir. Mevlâna burada Semerkandlı Şeraffeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun ile evlenmiştir. Bu evlilikten Sultan Veled ve Alâaddin Çelebi adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Aile 1229 yılında Konya'ya gelmiş ve Sultan Alâaddin Keykubat tarafından karşılanmıştır. Konya'ya geldikten iki yıl sonra 1231 yılında Mevlâna babası Bahaaddin Veled'i kaybetmiştir.

Bahaaddin Veled'in halifelerinden olan Tirmizli Seyyid Burhaneddin Muhakkık, şeyhinin Konya'da olduğunu öğrenince Konya'ya gelir. Ancak bir yıl önce Bahaaddin Veled'in öldüğünü öğrenince onun yerinde oğlu Celâleddin Muhammed'i bulmuş ve onu adeta manevi terbiyesi altına almıştır. Ayrıca onu ilim tahsil etmeye yönlendirmiştir. Bu sayede Mevlâna, Halep'e Şam'a gitmiş; Hâlep'te

Hâlâviye, Şam'da Makdisiyye medreselerinde bulunmuş ve birçok bilgin ve sufi ile görüşme imkânını elde etmiştir (Gölpınarlı 2004: 8). Mevlâna ile buluşmalarından dokuz yıl sonra 1241 yılında, Seyyid Burhaneddin Kayseri'de vefat etmiştir. Mevlâna bu ölüm üzerine Kayseri'ye gitmiş ve Seyyid Burhaneddin'in kitaplarını almıştır.

Mevlâna, Seyyid Burhaneddin'in ölümünden sonra beş yıl kadar (1241-1245) uyarıcılık ve öğretim kürsüsüne oturmuştur. Ulu ecdadının usullerine uyarak medresede fıkıh ve din ilimleri hakkında dersler vermişti. Halkı da etrafında toplamış, o zamanın fakihleri, zahitleri adedince zikir meclisi kurmuştur. Nitekim etrafında birçok mürit toplanmış, şöhreti âleme yayılmıştır (Fürüzanfer 1997:159). Bir bakıma medresede hoca, dergâhta şeyh ve camide vaiz olarak insanları aydınlatmış, bilgilendirmişti (Vakkasoğlu 2005: 29).

Seyyid Burhaneddin'in ölümünde beş yıl sonra Şemsi Tebriz-i ile tanışır. Bu tanışma ile Mevlâna'nın hayatında yeni bir dönem başlar. Şems'in sözlerinden oluşturulan Makaalât adlı eserde, Şems'in kendisine bir şeyh aradığı anlaşılır. Şems, "Benim sepet öreerek geçinen Ebû-bekr adlı bir şeyhim vardı, olgundu; fakat bende bir şey vardı ki o, bunu göremiyordu. O yüzden şeyh aramak için yollara düştüm ve nihayet Mevlâna'yı buldum." (Gölpınarlı 2004: 8). Yine, bu eserde Şems'e rüyasında şöyle seslenilir: "Seni, Rum diyarındaki bir velinin sohbetine erdireceğiz, ama daha vakti gelmedi; işler zamanına bağlıdır" (Vakkasoğlu 2005: 29).

Mevlâna, Şems'in gelmesiyle birlikte belirgin bir değişikliğin içine girmiştir. Şems Konya'ya geldiğinde Mevlâna elli yaşlarında, Şems'in de altmış yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Şems ile tanıştıktan sonra Mevlâna neredeyse bütün işini bırakmış, talebelerine verdiği dersleri kesmiş, dostları ile olan ilişkisi azalmıştır. Gölpınarlı'ya (2004: 8) göre eğer Mevlâna Şems'le buluşmasaydı, şüphe yoktu ki ne tefekküründe ne de tefekkürünün mâkesi olan şiirinde, o coşkunu ve nihayet devrini aşan insani görüşü belirtmeyecekti. Nitekim Mevlâna, Şems'ten sonra asıl manada doyunluğa eren sohbetler etmiş, coşkulu bir anlatıma kavuşmuş ve birçok eser meydana getirmiştir.

Şems'le olan bu muhabbet Mevlâna'nın dostları ve talebelerini rahatsız etmeye başlamıştır. Her yönden istifade ettikleri, doyumsuz sohbetlerine katıldıkları, gönülden bağlandıkları Mevlâna'nın bir anda bu değişimi ister istemez diğer insanları Şems'e karşı olumsuz düşüncelere itmiştir. Önceleri babası ve Seyyid Burhaneddin'in izinden giderek ilgi göstermediği semaa başlamış, meclisinde ney ve rebap çalmaya başlamıştı. Bu durumu tercih etmesi, davranış ve sözlerinin değişimi tabii olarak birçok âlimin de tepkisini çekmişti. Çok geçmeden Şems bir anda kaybolmuştur. Mevlâna'nın müritlerinden ve yakınlarından bir grup kendilerini yoldan çıkardığı gerekçesiyle onu gizlice öldürmüşler ya da Şems Konya'dan kaçmış ve bir daha kendisinden haber alınamamıştır (Şafak,2005).

Mevlâna, Şems'ten ayrıldıktan sonra oğlu Sultan Veled'i Şam'a göndererek onu bulmasını istemiştir.15 ay kadar sonra birlikte geri dönmüşlerse de bu beraberlik uzun sürmemiştir. Şems ile Mevlâna, 1247–1248 yılında ayrılmışlardır. Bu ayrılıktan sonra Mevlâna, Şems'i bulabilmek için ardında Şam'a yolculuk yapmıştır. Eflâki bu sürenin yaklaşık bir yıl olduğunu belirtmiştir (Karaismailoğlu 2005). Gölpınarlı'ya (2004: 14) göre ihtimal Mevlâna'nın oğlu Alâaddin Çelebi ile Şems arasında çıkan kıskançlık Şems'in öldürülmesine neden olmuştur. Şems'in Mevlâna'nın evlatlığı olan Kimyâ ile evlenmesi, Alâaddin'nin hoşuna gitmemiş, halkın da tepkisini çekmiştir. Önceden Şems ile halkın arası açık olması bu olay ile iyice körüklenmiş, aralarında Alâaddin'nin de olduğu yedi kişilik bir grup Şems'i öldürüp bir kuyuya atmışlardır. Mevlâna önceleri buna inanmasa da sonraları bir gazelinde onun kuyuya atıldığını ağıtlarla anlatmıştır.

Şems'ten sonra Mevlâna'ya önce Selâhaddin Zerkubi ardından da Hüsamettin Çelebi dostluk yapmıştır. Mevlâna, Şems'ten sonra tekrar derslerine başlamış, sohbet meclisleri düzenlemiş ve Allah yolunda insanlar yetiştirmeye başlamıştır. Şems'ten sonra yaklaşık on yıl Mevlâna'ya Selâhaddin Zerkubi dostluk etmiştir. Selâhaddin, Konya yakınlarında bir köyde otururken bir cuma günü Mevlâna'nın vaazında bulunmuş, hayranlığı artarak ona intisap etmeyi uygun görmüştür. Selâhaddin Zerkubi, Konya'da kuyumculukla uğraşan, tahsili olmayan bir kişidir. Mevlâna'nın

Seyyid Burhaneddin'in müridi olan Kuyumcu Selâhaddin'le dost olması ve onu belli bir makama getirmesi yine halkın tepkisini çekti ise de Mevlâna onunla olan dostluğunu on yıl boyunca sürdürmüş, hatta onun kızı Fatıma Hatun'u oğlu Sultan Veled'le evlendirmişti (Şafak, 2005). Selâhaddin Zerkubi, 1258 yılında hastalanarak vefat etmiştir.

Selâhaddin Zerkubî'nin vefatından sonra Mevlâna'nın dostu, Hüsameddin Çelebi olmuştur. Bu dönem, Mevlâna'nın asıl verimli olduğu dönem olmuştur. Mevlâna, Mesnevi'nin önsözünde ondan arş hazinelerinin anahtarı, yeryüzü definelerinin emini bulunan Ahıtürkoğlu diye tanınmış faziletler sahibi, Hak ve dinin husâmı... Vaktin Bayezidi, zamanın Cüneydi diye bahsetmiştir (İzbudak, 1991). Şeyh Selâhaddin'in Mevlâna'nın seçkin halifesi olduğu günlerde idi ki, Çelebi Hüsameddin onun huzurunda müritlik, bendelik şartlarıyla kıyam ediyordu. Ona teslimiyet göstermekte idi. Selâhaddin vefat ettiği zaman, ilk günden beri Mevlâna'nın kulluğunda fedakârlık, can bağışlayıcılık yaptığından dolayı o ulunun makbulü olmuştur (Fürüzanfer 1997: 274). Çelebi Hüsameddin'in en büyük himmeti, bilgi ve şiir dünyasına Mesnevi'yi kazandırmasıdır. Hüsameddin rica yoluyla divanın büyüdüğünü artık yol erlerine eşlik edecek uzun bir manzum eser meydana getirmesini belirtti. Mevlâna kendisinin de bunu düşündüğünü söyleyerek sarığının içinde bir kâğıt çıkarıp Çelebi'ye uzattı. Bu kâğıtta Mesnevi'nin ilk on sekiz beyiti yazılıydı. Mevlâna, Çelebi'ye: "Yazmayı vaat ediyorsan yürür bu iş." der. Çelebi vaatte bulunmuş ve Mesnevi yazılmaya başlanmıştır. Artık Mevlâna ile Çelebi Hüsameddin birbirinden ayrılmıyorlar, Mevlâna söylemiş, Çelebi yazmıştır. Bazen sokakta, bazen yürürken, bazen de sabahlara dek yazılmıştır. Mesnevi'nin tam olarak ne zaman bitirildiği bilinmese de tahmini olarak Mevlâna'nın ölümünden az bir zaman önce olduğu söylenebilir (Gölpınarlı 2004: 18).

Mevlâna, 17 Aralık 1273 yılında vefat etmiştir. Mevlâna ateşler içinde kalmış, yakıcı bir hummaya yakalanmış, yanına birçok ziyaretçiler gelmeye başlamıştır. Bu ziyaretçilere(oğlu Sultan Veled, Sadreddin Konevi vb.) son gazellerini okumuştur (Gölpınarlı 2004: 19). O sıralarda Konya'da birçok deprem olmuş, halk korkarak yanına geldiğinde, "Merak etmeyin. Yerin karnı açıldı, yakında

yağlı bir lokma yer ve deprem biter” demiştir. Vefatından sonra köylü, şehirli kim varsa Konya’ya toplanmışlar son yolculuğunda son bir kere tabutuna dokunmak istemişler, tabutun etrafında döne döne onu uğurlamışlardır.

Mevlâna, uzunca yazdığı Mesnevi’sini adeta ana fikirleri ile özetlemek istercesine vasiyetinde dile getirmiştir. İşlediği hikâyelerdeki dersleri, insanlara ölmeden önce vasiyet hâlinde sunmuştur:

“ Ben, size gizli ve aşikâr olarak Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Az yemek yemenizi, az uyku uyumanızı, az konuşmanızı, günahlardan çekinmenizi, oruca, namaza devam etmenizi, daima şehvetten kaçınmanızı, bütün insanlardan başınıza gelecek eziyetlere ve cefalara sabır ve tahammül etmenizi, cahil insanlarla, zevklerine düşkün olan sefihlerle oturup kalkmaktan kaçınmanızı, kerem sahipleri ile sâlih ve iyi kişilerle sohbet etmenizi, beraber bulunmanızı vasiyet ederim. Çünkü insanların en hayırlısı da az ve öz olanıdır” (Can 1999: 81).

Mevlâna, yaşadığı sürece insanlara örnek bir hayat yaşarken bir yandan da değişik eserler vererek gerek kendi çağına gerekse kendinden sonraki çağlara seslenebilmeyi başarmıştır. Ayrıca Mevlâna, yazdıkları ile sadece kendi çevresine değil tüm bir dünyaya seslenebilmeyi başarmıştır. Mevlâna’nın yayınlanmış ve Türkçeye çevrilmiş beş eseri mevcuttur. Bunlar, Mesnevi, Divan- Kebir, Mektubât, Mecâlis-i Seb’a e Fîhi mâ-fih’tir. Bunlar hakkında kısaca bilgi vermeyi uygun buluyoruz.

1.1.1. Mesnevi

Divan edebiyatı nazım şekillerinden biri olan mesnevinin kelime anlamı, ‘ikişer ikişer, ikili’ manasına gelmektedir. Farsların kullandığı bu nazım biçimiyle yazıldığı için Mevlâna’nın eseri Mesnevi olarak anılmıştır. Bu eser altı ciltten oluşmaktadır. Mesnevi nazım tarzı uzun yazı yazmaya uygun bir tarz olmakla birlikte dönemin şartlarında şiirle anlatmanın üstünlüğü sebebiyle tercih edilmiştir. Mevlâna’nın yazdığı ve hemen hemen tüm dillere çevrilen Mesnevi’nin, altı cildinde 25618 beyit yer almaktadır (Gölpınarlı 2004: 44). Hikâyelerin yorumlamasında temel olarak ele aldığımız Veled İzbudak şerhinde ise beyit sayısı 24912 olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Eserin bilimsel metnini hazırlayarak İngilizceye tercüme eden ve ona şerh mahiyetinde açıklamalar yazan ünlü İngiliz müsteşrik Reynold A. Nicholson'un neşrinde ise Mesnevi'de toplam beyit sayısı 25632'dir.

Mevlâna, bu eserinde iç içe girmiş iki yüzü aşkın kısalı uzunlu birçok hikâye ile düşüncelerini açıklamıştır. Mevlâna, Mesnevi'yi yazmaktaki maksadını kendine yakın dönemde yazılmış olan Sipehsâlar risalesinde şöyle dile getirmektedir: “Bizden sonra Mesnevi şeyhlik edecek, arayanlara doğru yolu gösterecek; onları yönetecek ve önderlik edecektir.” (Şimşekler, 2005). Ayrıca Mesnevi'nin önsözünde Mevlâna, Mesnevi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: “ Bu kitap, Mesnevi kitabıdır. Mesnevi, hakikate ulaşma ve yakın sırlarını açma hususunda din asıllarının asıllarının asıllarıdır. Tanrı'nın en büyük fıkı, Tanrı'nın en aydın yolu, Tanrı'nın en açık burhanıdır... Şüphe yok ki, Mesnevi gönüller şifadır, hüznüleri giderir, Kuran'ı apaçık bir hâle koyar, rızıkların bolluğuna sebep olur, huyları güzelleştirir...” (İzbudak, 1991) Buradan da anlaşıldığı gibi Mevlâna, Mesnevi'yi Kuran'ı açıklayan bir tefsir gibi düşünmüş, birçok ayete Mesnevi'sinde yer vermiş, bu ayetleri açıklamış ve bunlarla ilgili hikâyeler anlatmıştır.

3.1.2. Divan- Kebir

Büyük divan manasına gelen bu eserde Mevlâna'nın gazel, terkîb-i bend ve rubaileri mevcuttur. Mevlâna bu şiirlerinde Şems, çok defa Hamûş bazen de Salahaddin mahlaslarını değişik şekillerde kullanmıştır. Divan'da yaklaşık 21366 beyit olarak 2073 şiir ayrıca 1791 rubai vardır (Gölpınarlı 2004: 44). Sultan Veled'in İbtidâ-name'sindeki ifadelerden anlaşıldığına göre Mevlâna Şems buluşmasından sonra aşk umanına dalmış, hayatının bundan sonraki bölümlerinde şiir, mûsikî ve semâ ile adeta yol arkadaşı olmuştur. Gazellerinin çoğunu Şems'in kaybolmasından sonra yazdığı bilinmektedir. Fuad Köprülü Mevlâna'nın şiirlerinde yer alan bazı aksaklıkları da ele alarak şair için, ruhunu, bütün samimiyetini, derinliği, çıplaklığıyla, gösterdiği ilahi lirizm ile Farsça şiir söyleyen en büyük mutasavvıf saymak gerektiğini söylemiştir. (Şafak, 2005)

Divan- Kebir'in Mesnevi'ye nazaran yazma nüshaları daha azdır ve içerikleri bakımından tenkit ve tasnife ihtiyaç duyulmaktadır. B. FÜRÜZANFER tarafından hazırlanan ilk tenkitli neşrinde 36.360 beyit bulunmakta iken A. GÖLPINARLI'nın, Mevlâna Müzesi Kütüphanesindeki, 68–69 numaradaki yazma nüshadan yaptığı Divan-ı Kebir tercümesinde ise 44.834 beyitin tercümesi yer almaktadır (Karaismailoğlu 2001: 17).

Rubai, Divan Edebiyatı'nın dörtlük hâlinde yazılan nazım biçimidir. Kelime anlamı itibariyle de 'dört, dörtlük' manasına gelmektedir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısralar kendi aralarında üçüncü mısra ise serbest yazılmaktadır. Rubailerde şairler, genellikle dünya görüşlerini, dini ve tasavvufi düşüncelerini, rindane tavırlarını ve manevi aşk anlayışlarını kısa ve özlü bir şekilde işlerler. Divan-ı Kebir'de yer alan rubailerin Farsça metni, ilk defa Veled İzbudak tarafından yayınlanmış, bu eser M. Nuri Gencosman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra rubailerle ilgili değişik çalışmalar yapılmıştır (Şafak, 2005).

3.1.3. Fîhi Mâ Fîh

Mevlâna'nın Farsça ve mensur olarak ele aldığı bir eserdir. Manası, 'içindeki içindedir, ondaki ondadır' anlamına gelmektedir. Bu kitap Mevlâna'nın takrirlerinden(anlatış, ders verme) meydana gelmiştir. Mevlâna'nın kurduğu mecliste oluşan sohbetler bazen oğlu Sultan Veled bazen de değişik müritleri tarafından yazılarak meydana getirilmiştir. Sohbet meclislerinde ele alınan konular, genellikle ahlâkî meseleler, tarikat, irfan, tasavvuf nükteleri, Kur'an ayetleri, peygamberin hadisleri, şeyhlerin sözlerinin şerhi, Mevlâna'nın üslubu içerisinde ele alınmış, atasözleri ve hikâyelerle süslenerek anlatılmıştır (FÜRÜZANFER 1997: 399).

Kitabın bazı yerlerinde ünlü Selçuklu veziri Muîneddin Pervane'ye hitap edilmiştir. Bazı yerlerinde ise Şems'ten, Seyyid Burhaneddin ve Salahaddin-i Zerkûb'dan bahsetmiştir. Bu eser, Mevlâna'nın dini ve tasavvufi görüşlerini, muhtelif konulardaki fikirlerini, Mesnevi'den daha açık bir tarzda vermiştir. Sade bir

Farsça ile yazılmış olan Fîhi mâ fîh, devrin çeşitli özelliklerini yansıtmaları bakımından önemlidir (Şafak, 2005).

3.1.4. Mektûbât

Mevlâna'nın çeşitli vesilelerle yazdığı mektuplardan oluşan bir eserdir. Mevlâna'nın yakınlarına, dostlarına, bazı âlimlere, özellikle devlet büyüklerine ve önemli şahıslara yazmış olduğu mektuplardır.

Mektûbat'ın üslubu ve önemi hakkında B. Fürüzanfer şu tesbiti yapmaktadır: "Mektupların üslubu incelenirse, nesr-i mürsel, yani sade yazılmış olduğundan seci ve diğer sanat oyunları göstermeyen yazılar arasına koymak gerektir. Sanat için ağır bir yük olan ünvanlardan sarfınazar edilirse, diğer kısımlar sade, külfetsiz tarzda yazılmıştır." Yine B. Fürüzanfer, Mevlâna'nın hayatını ve Mesnevi'yi anlamak için mektupların okunması gerektiğini vurgulamıştır.

3.1.5. Mecâlis-i Seb'a

Mevlâna'nın yedi vaazından oluşmaktadır. 'Yedi vaaz' manasına gelmektedir. Farsça yazılmış mensur bir eserdir. Bu vaazlar muhtemelen Sultan Veled veya Çelebi Hüsameddin tarafından not edilmiş, fakat olduğu gibi bırakılmamış aslına dokunmamak kaydıyla gözden geçirilerek bazı ilaveler yapılmıştır. Eserlerde secili bir girişten sonra, toplumun bozulması, günahlardan sakınma, inancın gücü, iyi kulluk, bilginin önemi, aklın değeri ve gaflet gibi konular hadisler ve ayetler ışığında hikâyelerle süslenerek anlatılmıştır (Şafak, 2005).

3.2. Mevlâna'nın Yaşadığı Çağın Özellikleri

Mevlâna'nın yaşadığı çağı bilmek, devrin özelliklerini ortaya koymak, Mevlâna'nın eserlerinin ve konumuz itibarıyla hikâyelerinin anlaşılması bakımından önemlidir. Dönemin siyasi ve dini yapısı, ortaya çıkan konuları, işleyiş biçimini,

anlatım tarzını ve daha birçok yönden eserleri etkilemektedir. Bu açıdan Mevlâna'nın yaşadığı çağı ele almak önem arz etmektedir.

Mevlâna, 1207 ile 1273 yılları arasında yaşamıştır. Mevlâna, çocukluk yıllarını Horasan bölgesindeki Belh şehrinde yaşamış, ailesiyle birlikte değişik nedenlerle göç etmek zorunda kalmıştır. Gençlik yıllarını da Larende(Karaman) ve ardından da Selçuklu Devleti'ne payitahtlık yapan Konya şehrinde yaşamıştır. Belli dönemlerde değişik şehirlere ilim tahsil etmek için gitse de Mevlâna, ömrünün geri kalan kısmını Konya'da geçirmiştir.

Mevlâna'nın yaşadığı dönem Anadolu Selçuklu Devleti'nin iki ayrı dönemine rastlamaktadır. Bu ilk dönem, Türkiye Selçuklu Devleti'nin tam manasıyla bağımsız olduğu, geliştiği, parlak dönemlerini yaşadığı 1157–1243 yılları arasındaki zaman dilimidir. İkinci dönem ise Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğolların hâkimiyeti altına girdiği dönem olarak kabul edilebilir. Bu dönemde Moğollar, olabildiğine devleti sömürmek için uğraşmış, halk da elinden geldiğince bu duruma direnmeye çalışmıştır (Koca 1997: 2).

13. asır Anadolu için oldukça sıkıntılı bir dönem olarak yaşanmıştır. Moğol baskısı kendini iyice hissettirmiş, gerek devlet gerekse halk bu tehlikeye karşı koyulamayacağı inancını taşımaya başlamıştır. Bu baskılar neticesinde devlet otoritesi Moğolların eline geçmeye başlamıştır. Anadolu, Moğol hâkimiyetini kabullenmeyi hiçbir zaman düşünmemiş, sürekli isyanlarda bulunmuştur (Kösoğlu 1997: 102). Mevlâna'nın hikâyelerinde Moğol baskıları halk da vehim oluşturacak derecede hissedilmiş ve değişik şekillerde hikâyelerde yer almıştır.

Devletin ve halkın artan Moğol baskısı altında kalması, bu baskının din açısından ele alınarak bir musibet olarak görülmesi, insanların acizliklerini görmesi bakımından Anadolu'da dini ve tasavvufi hareketleri hızlandırmıştır. Halk adeta kendilerini koruyucu bir sığınak aramış ve tasavvufu kendilerine uygun bulmuşlardır. Kişilerin bu yolla bir şahsiyet eğitimi içine girmesi, idrak seviyelerinin artması onları daha da bu yola bağlamış ve bir anda tasavvuf çok geniş kitlelere yayılmıştır.

Tasavvufun yayılması ve halkın rağbet etmesinin değişik nedenleri ve bunun sonuçları daha geniş olarak ele alınabilecektir.

Bahaaddin Veled ile Mevlâna, Sultan I. Alaaddin Keykubat zamanında Konya'ya davet edilmiştir. Büyük bir hürmetle karşılanmışlar, bizzat padişah misafir etmek istemiş ancak Bahaaddin Veled bu teklifi kabul etmemiştir. Selçuklu sultanları din adamlarına, bilginlere ve şairlere çok ehemmiyet vermişlerdir. Bu dönemde birçok din adamı, fıkıh, kelâm, tefsir, hadis ve felsefe bilginleri yetişmiştir. Çoğu Selçuklu sultanı bir din adamının halkasına bağlanmış, onlardan istifade etmenin yollarını aramıştır. Mevlâna'nın hikâyelerinde de yer alan şairlere güzel şiirlerinden dolayı ihsanda bulunmak, şairlere gösterilen bir ilginin göstergesi olarak kabul edilebilir.

13. asır Anadolu'sunun siyasi, iktisadi ve toplumsal yapısı içinde halkın rahatlamasını sağlayan birçok mutasavvıf yetişmiş ve hizmet etmiştir. Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Muhiddin Arabî, Fahrüddin İraki, Kirmani, Şeyh Necmeddin Daye, Sadreddin Konevi, Müeyyiddin Cendi, Sadedin Fergani, Mahmud Hayrani ve Hacı İbrahim Sultan dönemin önemli mutasavvıfları olarak sayılabilir (Kösoğlu 1997: 102).

Selçuklu Devleti, belli bir dönemden sonra her ne kadar Moğol baskısını hissetse de belli bir dönem huzur ve sükûn ortamı sağlamış, Anadolu'daki türlü din ve kavimler birlikte ve ahenk içinde yaşamayı ve farklılıkları bir kültür olarak algılayabilmeyi başarmıştır. Ayrıca, Anadolu coğrafyası taassup hislerinden uzak, felsefi düşüncelere ve tasavvufi cereyanlara açık olması itibariyle 13. asırda Mevlâna ve Yunus Emre gibi şahısların yetiştirmesine olanak sağlamıştır (Sevim ve Merçil 1995: 521).

3.3. Mevlâna'nın Düşünce Yapısı ve Kültürümüzdeki Yeri

Mevlâna'yı ve onun düşünce yapısını ortaya koymak için dönemin özelliklerini yukarıda verdikten sonra şimdi Mevlâna'nın düşüncesini şekillendiren diğer unsurları ve kültürümüzdeki yerini ele alacağız.

Mevlâna devrin yaşadığı siyasi, sosyal ve iktisadi etkileri daha küçük yaşta Belh'te yaşamaya başlamış, bir bakıma göç etme nedenleri arasında bu şartlar da etkili olmuştur. Küçük yaşlarda çıkılan uzun bir yolculuk, değişik memleketlerin görülmesi, yaşayışların gözlemlenmesi, kültürlerin öğrenilmesi bu arada hac farzasının yapılması, Mevlâna'nın düşünce yapısının şekillenmesinde en önemli dilimlerden birinin oluşmasını sağlamıştır.

Mevlâna'nın küçük yaşlarda alıştığı ortamdan ayrılması onda bir hasreti ve duygulanmayı beraberinde getirmiştir. Bu hasret sadece bir vatan hasreti değil; insan rahatı ve gönül huzurunun alışılan dostların, sevgililerin bir arayışıdır. Beş yaşlarında gerçekleşen ve hiç silinmemek üzere nakşedilen göç olayı ve Moğol istilası korkusunun sosyal hayattaki tedirginliğinin ondaki akisleri, Mevlâna'nın erken yaşlarda çok büyük olaylara duygulanan, içlenen bir gönül yapısını kazanmasını sağlamıştır (Aydın, 2005).

Mevlâna'nın düşünce yapısının oluşmasında önemli etkenlerin başında belki de ilki Sultanu'l ulema ünvanına sahip babasının düşünce yapısıdır. Babası ve onun değerli öğrencileri ile Mevlâna'nın etrafında bir bilim atmosferi oluşmuştur. Babası Bahaaddin Veled, gönül yolcularının bağlı olduğu, İslâm'ın takva anlayışının sistemleştiği, ekolleştiği, tasavvuf sistemine bağlıydı. Bu bağlılık Mevlâna'nın saf ruhunda bu sistemin tohumlarının atılmasını sağlamıştır (Aydın, 2005).

Mevlâna'nın düşünce yapısının şekillenmesinde önemli diğer bir etken, babası ve talebeleri ile başlayan, göç sırasında uğradıkları şehirlerde ilim ve sohbet meclislerinde bulunması ve Konya'ya yerleştikten sonra tekrar değişik şehirlere ilim tahsili için gitmesi ile devam eden ortamlarda bulunması sayılabilir. Küçük yaşlarda

başlayan ilim ve sohbet çevresi Mevlâna'nın kendini sürekli geliştirmesini sağlamıştır.

Mevlâna'yı anlatırken en çok kullanılan sıfat 'mutasavvıf' olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasavvuf, İslâm'ın bir tür yorumu ve uygulaması olarak ele alınabilir. Tasavvufun bir yakın bir de uzak hedefi vardır. Yakın hedefi iyi ve ahlâklı kişiler yetiştirmek; uzak hedefi, insanoğlu'nu zihnen meşgul eden soruları cevaplandırmak ve Hakk'a hakikate ulaştırmaktır. (Şafak, 2005) Mutasavvıf da bu yolun yolcusu ya da uygulamasını yapan kişidir, denilebilir. Yukarıda yakın ve uzak hedeflerini ortaya koyduğumuz özellikler Mevlâna'nın yaşayışında ve eserlerinde bolca mevcuttur. Dolayısıyla devrin en büyük mutasavvıflarından biri olarak Mevlâna kabul edilmektedir.

Mevlâna'da tasavvuf düşüncesinin temelleri, babası Bahaaddin Veled ile babasının öğrencilerinden Seyyid Burhaneddin Muhakkık Tirmizi tarafından atılmıştır. Mevlâna, babasının ölümünden sonra Seyyid Burhaneddin ile dokuz yıl beraber olmuş ve ondan istifade etmiştir. Seyyid Burhaneddin Mevlâna'daki bazı eksiklikleri görmüş ve onu Halep ve Şam'da bulunan seçkin âlimlerin yanına ders almaya göndermiştir.

Mevlâna'nın hayatında en büyük ve ani değişikliği meydana getiren ona aşk ve cezbe kapısını açan Şems-i Tebrîzi olmuştur. Mevlâna Şems'ten sonra tam manasıyla tasavvufun içine girmiş, önceden rağbet etmediği sema başlanmış ve meclisinde ney ve rebab çalınmaya başlamıştır. Sohbet meclislerini ve vaaz etmeyi bir anda bırakması da tepkilere neden olmuştur. Şems-i Tebrîzi, Mevlâna'nın düşünce ve duygu dünyasına en çok etki eden, hayatında değişik bir dönemin başlangıcı olan, onda coşkunluğu ortaya çıkaran kişi kabul edilebilir.

Şems-i Tebriz'den sonra Mevlâna'nın çevresinde olan onu etkileyen ve ona yardımcı olan çok değerli kişiler hep var olmuştur. Kuyumcu Selâhaddin ve Hüsameddin Çelebi bunların en önemlileridir. Hüsameddin Çelebi, Mevlâna'nın en önemli olan eserinin yazılmasını sağlamış, Mevlâna söylemiş o yazmıştır.

Mesnevi'nin ilk on sekiz beyti hariç geri kalan kısmını Hüsameddin Çelebi yazmıştır. Yirmi beş bini aşkın beytin yazılması ve bu sürede hep beraber bulunulması arada ne denli bir dostluk ve bağlılığın söz konusu olduğunu göstermektedir.

Gerek Türk kültüründe gerekse dünya kültüründe kendine saygın bir yer elde eden Mevlâna, değişik kesimler tarafından değişik özellikleri ile ön plâna alınmış ve takdir edilmiştir. Bir Yunanlı yazar (I. M. Panayotopoulos) onu şair ve bilgeliği ile tanımaya başlamış ve araştırmıştır. Radi Fiş, Mevlâna'yı kitabının isminde de ele aldığı şekliyle bir Anadolu hümanisti olarak görmektedir. Din adamı, mutasavvıf, bilge, şair, hümanist vs. birçok sıfat Mevlâna'nın kültürümüze birçok katkısı olduğunun göstergesidir.

3.4. Mesnevi'de Yer Alan Hikâyelerin İncelenmesi

Mesnevi'de yer alan hikâyeler birçok yayınevi tarafından farklı tarzlarda çokça yayımlanmıştır. Ve her geçen gün bu eserlerin sayısı artarak devam etmektedir. Biz yaptığımız bu çalışmamızda çeşitli yayınevlerinin yayımladığı yaklaşık on beş eserdeki hikâyeleri inceledik. İncelediğimiz hikâyelerin karşılaştırmasını MEB Yayınlarından yayımlanan Veled İzbudak'ın hazırladığı Abdülbaki Gölpınarlı'nın gözden geçirerek oluşturulan "Mesnevi" adlı şerh esere göre yaptık. Bu şekilde yapmamızdaki maksat, ilköğretim II. Kademe öğrencilerinin okuyacağı tarzda hazırlanmış olan eserlerdeki iletiler ile Mevlâna'nın vermek istediği iletiler arasındaki bağlantıyı kurmak isteğimizdendir. Bu bağlamda çocukların okuduğu hikâyeler önce altı ciltten oluşan şerhten bulunarak Mevlâna'nın asıl düşüncesi ele alındı sonra çocukların bu eserlerden çıkarabilecekleri iletiler ve ana fikirler ele alınarak hikâye incelemelerimiz yapıldı. Her hikâyeyi incelerken, hikâye unsurlarını ele alan ortak bir şablon kullanıldı. Bu şablondan maksat, hikâye unsurlarının net bir şekilde görülerek ortak bir sonuca varılmak istenmesidir.

3.4.1. Tavşan İle Aslan

Bir sürü av hayvanı güzelim bir ovada yayılırken, bir yandan da aslanın korkusundan kıvranıp duruyorlarmış. Zira aslan, sık sık bu ovada pusu kurarak hayvanlardan birini kapıp götürüyormuş. Bu yüzden otlak, hayvanlara zehir olmuş. Hayvanlar düşünüp taşınmışlar ve sonunda aslana gidip kendilerine dokunmaması karşılığında istediği yiyecekleri ona getireceklerini söylemişler. Fakat tecrübeli aslan, hayvanların bir tuzak kuracaklarını düşünerek bu teklifi kabul etmemiş ve “Ben rızkımı kendim çalışıp kazanmayı tercih ederim.” demiş.

Hayvanlar, aslana yemin ederek söz vermişler ve sonunda onu ikna etmeyi başarmışlar. Yaptıkları anlaşmaya göre her gün aslanın payı zahmetsizce ayağına götürülecekti. Böylece hangi hayvanın aslana verileceği kura sonucu belirlenmiş. Bir gün kura tavşana çıkmış ve tavşanın aslana yem olarak gönderilmesi kararlaştırılmış. Bunu duyan tavşan : “ bu cefa daha ne zamana kadar sürecek.” diye bağırması ve buna itiraz etmiş.

Av hayvanları, tavşanı çağırıp : “Bunca zamandır sözüme sadık kaldık, canımızı feda ettik. Bundan sonra inat edip adımızı kötüye çıkarmaya kalkışma, yürü tez ol da aslan incinmesin.” diyerek onu tehdit etmişler. Tavşan, arkadaşlarından biraz zaman isteyerek hem kendisini hem de onları kurtaracak bir plâna sahip olduğunu söylemiş. Diğer hayvanlar çok ısrar ettikleri hâlde, tavşanın ne yapmak istediğini öğrenememişler. Tavşan biraz gecikerek aslanın bulunduğu yere yönelmiş. Avının geciktiğini gören aslan oldukça hiddetli bir hâlde kükreyip toprağı pençeliyormuş. Aslan hayvanlarla anlaşmanın yanlış olduğunu düşünedursun, tavşan yavaş adımlarla aslana doğru yönelmiş. Ateşler içinde kalan, öfkelenip duran, coşup köpüren aslan, tavşanın uzaktan geldiğini görmüş. Tavşanın rahat tavırları karşısında iyice öfkelenen aslan, tavşana: “Filleri bile paramparça ettiğimi biliyorsun değil mi yarı buçuk bir tavşanda kim oluyor?” diye bağırması.

Tavşan aslana yalvarıp affedilmesini dilemiş ve mazeretini anlatmış:

— Sormayın efendim, sabahın erken vaktinde yola çıkmış geliyordum. Yanıma bir diğer tavşanı da katmış, huzurunuzda çıkmak için acele ediyordum. Ancak yolda bir başka aslanın saldırısına uğradık. Yalvarıp yakardım; yapma, biz padişahlar padişahının kullarıyız dedim. O da ; “Kim oluyor o adam, seni de paralarım onu da!”

diye karşılık verdi. Bu kez, hiç olmazsa son kez padişahımın yüzünü göreyim ve seni ona haber vereyim, dedim. “arkadaşını rehin bırakırsan sana izin veririm.” dedi. Yalvarıp yakarmam fayda vermedi, arkadaşımı aldı ve beni yalnız bıraktı. Arkadaşım, hem alımlı ve güzel ve hem de benden iki kat daha iri.

Anlatılanlara öfkelenen aslan:

— Doğru söylüyorsan, haydi düş önüme de oraya gidelim ve onun cezasını verelim. Ama yalan söylüyorsan senin cezanı veririm, demiş.

Tavşan, aslanı kurduğu tuzağa çekmek için önden gidiyormuş. Derken derin bir kuyunun başına gelmişler.

Tavşan:

— İşte şurada ikisi de, demiş ve kuyunun içini göstermiş.

Kuyuya yaklaşan aslan, tavşanın geri çekildiğini fark etmiş ve:

— Niçin ayağını geri çektin, geri kalma, düş önüme, demiş.

Tavşan:

— Korkudan tir tir titrediğimi görmüyor musun, elim ayağım tutmaz oldu, yüreğim yerinden oynadı, diyerek cevap vermiş. Aslan, tavşana kuyuya bakmasını ve sözünü ettiği aslanın orada olup olmadığını kontrol etmesini söylemiş.

Tavşan:

— Beni kucağına alırsan o zaman bakabilirim, demiş. Aslan, tavşanı kucağına almış ve kuyunun içine bakmak için eğilmiş, kuyuda bir aslan ve semiz bir tavşan görmüş. Düşmanını suda gören aslan, tavşanı kucağından bıraktığı gibi kuyuya atlayıvermiş. Aslanı tuzağa düşürerek ondan kurtulmayı başaran tavşan, büyük bir sevinç duymuş ve hemen arkadaşlarının yanına dönerek onlara bu mutlu haberi ulaştırmış. Bütün hayvanlar sevinç içinde tavşanı kucaklayıp tebrik etmişler ve canlarını kurtardığı için ona teşekkür etmişler.

(Hancıoğlu 2003:

7)

3.4.1.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı :Fabl

Hikâyedeki kişiler :

Aslan: Ormanda sözü geçen, istediğini elde edip yiyen, hayvanlar âleminin kralı. Öfkeli, sinirli ve bu hâlini sık sık dışarı vuran yapıda. Hikâyede gücün, kuvvetin sembolü.

Tavşan: Aslanın yiyeceklerinden biri. Aklını kullanarak aslanın avı olmaktan kurtuluyor. Hikâyede aklın sembolü olsa da tasavvufi manada nefsi ifade etmektedir.

Hikâyedeki olay : Ovada yaşayan hayvanların hayatlarını devam ettirmelerine mani bir aslan vardır. Aslan her gün karnını doyurmak için bir orman hayvanlarını yemektedir. Tavşan kaderine razı olup beklemektense bir kurtuluş çaresi düşünür ve uygular. Aslanı tuzağa düşürerek hem kendini kurtarmış olur hem de diğer hayvanları.

Olayın yaşandığı çevre : Av hayvanlarını yaşamlarını sürdürebildiği bir ova. Aslanın tuzağa düşürüldüğü bir kuyu.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyede zaman tam olarak belirtilmemekle birlikte aslan ile tavşan arasında asıl düğümün çözüleceği olay sabahın erken saatlerde başlıyor ve o gün içinde nihayet buluyor.

Hikâyede yer alan deyimler : söz vermek, adı kötüye çıkarmak, yola düşmek, önüne düşmek, yüreği yerinden oynamak.

Hikâyede anlatım : Hikâyede anlatım üçüncü tekil kişinin ağzından sağlanmıştır. Kişilerin konuşmaları bazı yerlerde konuşma çizgisi ile bazı yerlerde ise tırnak işareti içerisinde verilmiştir. Zaman olarak duyulan geçmiş zaman kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. İnsan kendi rızkını kendi çalışarak bulmalıdır.
2. Canımız pahasına bile olsa verilen söze sadık kalmalıyız.
3. Verilen söze sadık kalınmadığında toplum içinde insanların adı çıkar.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar zor durumda kaldıklarında akıllarını kullanarak birçok sorunun üstesinden gelebilirler.
2. Asıl güç akıldadır.
3. Akılsızlığın sonu hep kötü bir şekilde neticelenir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin birinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna, nefsin hilelerle insanları, tuzaklara nasıl düşürdüğünü göstermek istemiştir. Mevlâna, hikâyenin sonunda, tavşanın aslanın kuyuya düşürülmesi ile şunu anlatmak istemiştir. Bu kısım şerhte şu şekilde karşımıza çıkar:

“Ey kişi! Sen bu dünya kuyusunun dibinde mahpus kalan bir aslansın. Tavşan gibi olan nefsin, seni nasıl kahretti.

Senin tavşan nefsin sahrada yiyip içmekte, zevk ve safa etmekte. Sen ise şu dedikodu, bahis ve münakaşa kuyusunun dibindesin!” (C1/1351, 1352. byt.).

Her bir kahramanın tasavvufi manaların bir sembolü olduğu hikâyeden bu sonucun 13–15 yaş grubu çocukları tarafından çıkarılması mümkün değildir.

Hikâye, 6.,7. ve 8. sınıfların okuyabileceği, bu sınıflara ait ders kitaplarına metin olarak alınabilecek özelliklere sahiptir. Çok güzel iletilere ve ana fikirlere sahip bu hikâye, öğrencilerin zevkle okuyacağı, eğlenceli bir yapıdadır. Öğrenciler

gerek ana fikirleri gerekse iletileri çıkarmakta zorlanmayacaklardır. Çocukların fiziksel olarak en çok değişim gösterdiği, kendilerindeki bir takım olumsuzlukları kafaya taktıkları bu hassas dönemde bu tarz hikâyelerle çocuklara aklın, düşünce ve tavır güzelliğinin önemini kavratılması uygun olacaktır. Öğrencilerin bu hareketli dönemlerinde en çok hoşlandıkları bir diğer unsur da kıvrak düşünce kabiliyetidir. Bu yaşlardaki öğrenciler birbirlerine yaptıkları şakalarda bu tarz, içinde zekâ eseri ürünler olan kabiliyetlerini göstermekten hoşlanırlar.

Mevlâna bu hikâyeyi anlatırken araya üç değişik hikâyeyi de katmıştır. Bu hikâyeler asıl hikâyenin içinde geçen yardımcı fikirlerin açıklanması için verilmiştir. Mesnevi'nin orijinalinde ve birebir şerhlerinde bu küçük hikâyelerin hangi nedenlerle araya konulduğu anlaşılmaktadır. Ancak 13–15yaş grubu çocuklarına bu hikâyeleri iç içe verilmesi uygun değildir. Dolayısıyla yazar da arada yer alan diğer küçük hikâyeleri çıkarmıştır.

Hikâyede, 546 kelime yer almaktadır. Kelime sayısı açısından, bir olay yazısı için okuma tekniği bakımından 8. sınıflara daha uygundur. Hikâyede yer alan cümleler anlam bakımında sade, anlaşılır ve genelde basit yapılıdır. Deyimler anlaşılır niteliktedir. Benzetmelere sık sık başvurulmuş, sıfat türünde birçok sözcük kullanılmıştır.

3.4.2. Tüccar ile Papağan

Zengin bir tüccarın çok güzel bir papağanı varmış. Zavallı papağan kafeste yaşadığı hapis hayatından dolayı üzülürmüş. Tüccar, bir gün Hindistan'a gitmeye karar vermiş. Yıla çıkmadan önce de dostlarına ve hizmetçilerine ne hediyeler istediklerini sormuş. Her biri ondan bir hediye istemiş ve dilekte bulunmuş. Sıra papağana gelmiş.

Cömert tüccar:

— Söyle bakalım, sana ne getireyim, demiş.

Papağan:

— Oradaki papağanlara hâlimi anlatıp hapis olduğumu söyle, onlara selamlarımı ilet. Onlara, benim böyle gurbette kafesler içinde iken, ağaçlıklarda, kayalıklarda mutlu ve hür bir şekilde yaşamalarının uygun olup olmadığını sor ve onlardan yardım istediğimi söyle, demiş.

Tüccar, Hindistan'daki papağanlara bunları iletteceğini söz vermiş ve yola çıkmış. Gide gide Hindistan'a varan tüccar, ovada ağaçların üzerinde birkaç papağan görmüş. Atını durdurarak papağanlara yaklaşmış ve onlara seslenerek kendi papağanının söylediklerini iletmiş.

Papağanlardan biri bir anda titreyip yere düşmüş ve ölüvermiş. Adam, zavallı bir hayvanın ölümüne sebep olduğu için çok üzülmüş ve yaptığına pişman olmuş.

“Belki de benim papağanımın bir akrabası idi.” diye düşünmüş.

Tüccar, Hindistan'daki alışverişini tamamlamış ve memleketine geri dönmüş.

Getirdiği armağanları bir bir dağıtmış ve bağışlarda bulunmuş.

Bu sırada papağan, tüccardan kendisiyle ilgili neler gördüğünü ve duyduğunu sormuş.

Tüccar yaptıklarından dolayı çok üzüldüğünü ve olan biteni anlatmak istemediğini söylemişse de papağan ısrar etmiş.

Bunun üzerine tüccar:

— Söylediklerini rastladığım papağanlara anlattım, fakat içlerinden birinin ödü koptu ve düşüp öldü, demiş.

Tüccar, papağanın ölmesine sebep olduğu için, yaptığına pişman olduğunu da eklemiştir.

Papağan, Hindistan'daki kuşun öldüğünü duyunca, titreyip yere düşmüş ve kaskatı kesilmiş. Bunu gören tüccar, bir anda fırlayıp külahını yere vurmuş ve güzel kuşunu kaybetmiş olmanın üzüntüsüyle kendini yerden yere atmış.

Çaresiz bir hâlde kafesteki ölü kuşunu çıkararak tüccar, papağanı yere bırakmış. Bir anda silkinip uyanan papağan, hemen uçup bir dala konmuş. Tüccar, kuşun bu hâline pek şaşmış ve papağana:

— Ey kuş, hâlini anlat da ne olduğunu anlayalım, Hindistan'daki kuş ne yaptı da bize bu tuzağı kurdun, canımızı yaktın, diye sormuş.

Papağan, tüccara şunlara söylemiş:

— Hindistan’daki kuş, yaptığı işle bana öğüt verdi, kendisini ölmüş gösterip bana da böyle davranmam konusunda mesaj gönderdi ve “Eğer kafesten kurtulmak istiyorsan benim yaptığım gibi yap.” dedi.

Tüccar, bu cevap karşısında gerçeği anlamış ve kendisiyle vedalaşıp uçan kuşun bu tavrından önemli dersler çıkarmış.

“Bahar gelince taşlar yeşerir mi hiç! Sen de toprak ol da senden renk renk güller bitsin!”

(Hancıoğlu 2003: 7)

3.4.2.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler :

Tüccar: Zengin bir kişi. Hapis hayatı yaşattığı bir papağanı var. Aynı zamanda cömert bir kişi.

Papağan: Kafeste ömrünü geçiren, bu hayattan bıkan, bir kurtuluş çaresi arayan akıllı bir kuş.

Hikâyedeki olay : Hapis hayatı yaşayan bir papağanın bu hâlden kurtulmak ister. Sahibinin yolculuğa çıkmadan onun isteği olup olmadığını sormasını fırsat bilerek, Hindistan’daki dostlarından yardım ister. Papağan dostlarından yardım görür ve kurtulur.

Olayın yaşandığı çevre : Olay tüccarın dükkânında başlar, Hindistan yolculuğu ile sürer ve tüccarın tekrar dükkânına dönmesi ile neticelenir.

Olayın yaşandığı zaman : Tüccarın Hindistan yolculuğuna çıkmadan önce papağanla konuşması, yolculuk ve yolculuk sonrası dükkânına dönmesi zamanı oluşturur.

Hikâyede yer alan deyimler : Yola çıkmak, söz vermek, ödü kopmak, can yakmak, öğüt vermek, ders çıkarmak

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kip olarak duyulan geçmiş zaman kullanılmıştır. Tüccar ile papağanın diyalogları konuşma çizgileri ile verilmiştir.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Zor durumda kalmış dost insanlar varken hâli güzel de olsa insan rahat yaşayamaz.

2. İnsanlar zor durumda kaldıklarında ilk yardım isteyeceği kişiler uzakta da olsa akrabalarıdır.

3. Yakınlarımız ve dostlarımızla hediyeleşmek güzeldir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Zor durumda kaldığımızda bize yardımcı olabilecek dostlarımıza başvurmalıyız.

2. Akıl akıldan üstündür.

3. Anlatmak istediklerimizi bazen tavırlarımızla, hareketlerimizle daha güzel ifade edebiliriz.

4. En güzel hediye özgürlüktür.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin birinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna'nın bu hikâyede anlatmak istediği, insanların bu dünya hayatındaki genel yaşayışına hâkim olan tutsaklıktan kurtulmasıdır. İnsan niçin tutsaktır? Çünkü insan ten kafesi ile çepeçevre sarılıdır. Bu kafesten kurtulması için insanın, hikâyede anlatıldığı üzere kurtulmak için ölmesi gerekmektedir. Bu gerçek manada bir ölüm değildir. İnsanı dünya hayatına bağlayan, tutsak bir hayat yaşatan nefsin ölmesi ya da öldürülmesidir. Mevlâna bu düşüncesini papağanın ağzından şu dizelerle özetler:

“Ey avama karşı da havassa karşı da nağme ve terennümde bulunan! Benim gibi öl ki kurtulasın” (C1/1832. byt.).

Hikâyenin sonunda da yer alan ve şerhte Mevlâna'nın bu hikâye ile vermek istediği dersi çok iyi özetleyen bir beyitte şudur:

“Baharların tesiriyle taş yeşerir mi? Toprak ol ki renk renk çiçekler bitsin” (C1/1911. byt.).

Hikâyede karşımıza çıkan problem tutsaklıktır. Papağan, tutsaklıktan kurtulmanın çaresini aramaktadır. Çareyi dostlarına derdini anlatarak bulmaya çalışmış ve bunda başarılı olmuştur. Hikâyede yer alan çatışma karakterler arası çatışmanın örneğidir. Ancak, Mevlâna'nın anlatmak istediği nefsin öldürülmesi bir karakterin kendi içinde yaşadığı çatışmadır.

Mevlâna, hikâyelerinin hemen akabinde vermek isteği mesajları doğrudan verir. Bu onun anlatım tarzıdır. Çevrilen eserlerde bu ders kısımları genelde çıkarılmıştır. Bu hikâyede ise bir cümle ile bu ders kısmı doğrudan verilmiştir. Birçok çocuk edebiyatı yazarı doğrudan ders kısımlarını eserlerde olumsuz olarak görmektedirler. Fakat burada Mevlâna'nın da vermek istediği düşünceye atıfda bulunulmak istenmiştir. Bu kısım eserden çıkarılmasa da olur kanaatimiz de vardır. Çünkü bu kısım söyleyiş bakımından sanatlı bir yapıdadır ve güzellik katmaktadır. Dolayısıyla ders kısmı olarak görülen bu kısım doğrudan kuru bir öğüt olmaktan çok uzaktır.

Hikâye 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin okuyabileceği bir yapıdadır. Ders kitaplarına metin olarak da alınabilecek güzel bir fabl örneğidir. Özellikle hikâye, ileti ve ana fikirler bakımından oldukça zengindir. Tutsaklık-özgürlük çatışması bu metin sayesinde geniş bir şekilde ele alınabilir ve tartışılabilir. Soyut olarak açıklamakta zorlandığımız bu kavramlar, Mevlâna'nın somutlaştırarak verdiği bu hikâye ile rahatlıkla çocuklara kavratılabilecektir.

Hikâye, 374 kelimedenden oluşmaktadır. Modern manada yazılan uzun hikâyelerden farklıdır. Zaman ve mekân unsurları tasvire gerek duyulmadan verilmesi de geleneksel hikâye tarzının bir göstergesidir. Okuma çalışmaları bakımından uzunluk yönü ile daha çok 6 ve 7. sınıflara uygundur. Ancak konu, ileti ve ana düşünceler yönü ile 8. sınıflara da hitap etmektedir.

Hikâye, anlatım bakımından oldukça sade ve anlaşılır bir yapıdadır. Günlük dilde konuşulan deyimler yer almıştır. Cümleler kısa ve açık anlatımlıdır. Diyaloglar konuşma çizgileri ile verilmiştir.

3.4.3. Aslan Payı

Günlerden bir gün aslan, kurt ve tilki avlanmak için orman doğru yola çıkmışlar. Avda birbirine yardım etmek üzere sözleşen hayvanlar, birlikte ovada güzel avlar yakalamaya niyetlenmişler.

Erkek aslan, kurt ve tilki ile birlikte avlanmaktan utansa da, mecburen aralarında bulunmaya razı olmuş. Aslan, kur ve tilki, dere tepe dolaşırken bir dağ öküzü, bir keçi ve bir de semiz tavşan avlamışlar. Avları dağdan indirip ovaya getirmişler.

Kurt ve tilki büyük bir iştahla avları seyredip padişahlar padişahı aslanın adaletle avları paylaşırmasını beklemeye başlamışlar. Aslan onların bu hâlini hissetmiş ve onlara oynayacağı oyunu düşünerek kıs kıs gülmüş.

Bir süre sonra aslan, kurda:

— Ey kurt gel de şunları paylaşır, diye seslenmiş.

Kurt:

— Padişahım, yaban öküzü senin payın olsun, zira o da büyük, sen de büyüsun, semiz ve çeviksin. Keçi benim olsun. Çünkü orta büyüklükte bir av. Eh, tilki de tavşanı alıversin, demiş.

Kurt sözlerini bitirir bitirmez aslan büyük bir öfkeyle kükreyip haddini bilmeyen bu cahili bir pençeyle parçalayıvermiş.

Aslan bu kez tilkiye dönerek:

— Haydi, bunları yemek için sen paylaşır, demiş.

Tilki, aslanın önünde saygıyla eğilerek şunları söylemiş:

— Ey seçkin padişah, şu semiz öküz senin kahvaltın, keçi öğle yemeğin, tavşan da akşama çerezin olsun.

Bunları duyan aslan:

— Ne güzel adaletle paylaştırdın bunları. Söyle bakayım kimden öğrendin bunun sen, demiş.

Tilki:

— Ey dünya padişahı, bunu biraz önce parçaladığın kurdun hâlinden öğrendim, diye cevap vermiş. Bunun üzerine aslan, tilkinin alçakgönüllü tavrını beğenmiş ve avın bir kısmını ona hediye etmiş.

“Akıllı o kişidir ki çekilen beladan, dostların ölümünden ibret alır.”

(Hancıoğlu 2003: 21)

3.4.3.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Aslan, Kurt, Tilki

Hikâyedeki olay : Aslan, kurt ve tilki birlikte avlanırlar ve bu av sonucu bir öküz, bir keçi ve bir de tavşan avlarlar. Sıra avlanan yiyeceklerin paylaşımına gelmiştir. Aslan önce kurdun taksim etmesini ister. Kurdun taksimini beğenmeyince onu parçalar. Tilki, bu durumu görünce taksim sırasında kendisi için hiçbir talepte bulunmaz, tüm payları aslana bırakır. Bu aslanın hoşuna gider. Aslan, kendi hakkından feragat eden tilkiyi ödüllendirir.

Olayın yaşandığı çevre : Olay bir ormanda geçmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman belirsizdir. ‘Günlerden bir gün’ tabiriyle hikâyeye giriş yapılmıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : Yola çıkmak, haddini bilmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Duyulan geçmiş zaman kullanılarak anlatım yapılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Bir işe niyetlenen insanlar amaca ulaşmak için yardımlaşır.
2. Elde edilen neticeden herkes payını almak ister.
3. Haddini bilmeyen insanlar cezalarını çeker.
4. Haddini bilen insanlar mükâfatlandırılırlar.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Akıllı kişi çekilen beladan gereken dersi alır ve buna göre hareket eder.
2. Alçakgönüllü insanlar sevilirler ve ödüllendirilirler.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin birinci cildinde geçmektedir. Mevlâna bu hikâyede aslan ile mutlak hâkim, güç sahibi Allah'ı; kurt ile benliğini yenememiş, ham bir ruhu; tilki ile ise benliğinden geçmiş, başkasının çektiği belalardan ders alan olgun bir kişiliği temsil eder. Bu temsillerle Mevlâna'nın ilk anlatmak istediği kendi benliğinden geçen insanların ancak mutluluğa

ulaşacaklarını ve ödüllendirilecekleridir. Bu sonucu çocukların çıkarabilmeleri mümkün değildir. Çocukların alabileceği dersler ve iletiler ise yukarıda belirttiğimiz kadarıyla mümkün olacaktır. Yetişkinler dahi Mesnevi'yi okumaksızın Mevlâna'nın anlatmak istediğini kavrayamayacaktır.

Mevlâna'nın ikinci anlatmak istediği, insanların akıllarını kullanıp, geçmişte başkalarının yaşadığı olumsuzlukları görerek ders almalarıdır. Bu sonuca öğrenciler rahatlıkla ulaşabileceklerdir.

Hikâye, ileti ve ana düşünce bakımından 6,7 ve 8. sınıf öğrencilerinin kazanacakları güzel davranış örnekleri ile doludur. Bir hedef için birlikte hareket etme, haddini bilme, alçakgönüllülük ve olumsuz durumlardan ders çıkarma düşünceleri bu hikâye ile verilebilecektir.

Bu hikâyede, çocukların takılabilecekleri tek nokta, beraber yola çıkan hayvanların amaçlarına ulaştıklarında niçin ortaklığın bozulduğudur. Aslanın haksız olduğu görüşü de seslendirilecektir. Ya da beraber yola çıktığımız insanların ne kadar güvenilir olduğunun araştırılması sonuçları da çıkacaktır. Bu sonuçlar, çocuk ruhunun acıma hisleri ile birleştiğinde anlamlıdır. Ancak, hikâyeye genel bir bakışla bakıldığında asıl sonuçlara ulaşılacaktır. Ya da metin olarak ele alındığında öğretmenin yönlendirmesi ile bu noktalar açıklığa kavuşturulacaktır.

Hikâye, 5., 6., ve 7. sınıf öğrencilerine metin olarak verilebilecek, çocukların zevk alarak okuyabilecekleri, güzel dersler çıkarabilecekleri niteliktedir. Hikâye, 236 kelimedenden oluşmaktadır. Kelime sayısı bu sınıflar için uygundur. Kurulan cümleler düz ve kısadır. Anlam bakımından çok açıktır.

3.4.4. Padişah ve Cariye

Çok eski zamanlarda bir padişah vardı. Bu padişah maddi ve manevi yönden çok üstündü. Padişah bir gün atına bindi. Saraylı yardımcıları ile birlikte ava çıktı. Yolda giderken bir cariye gördü. Cariyeye âşık oldu. Bir kuş kafeste nasıl çırpınırsa

padişahın da canı bedeninde öyle çırpındı. Padişah bu durumdan kurtulmak için para verdi ve cariyeyi satın aldı.

Padişah cariyeyi satın aldı almasına ama cariyeye hastalanıverdi. Padişahın mutluluğu yarım kaldı. Bu güzel yüzlü, inci dişli, dudu dilli cariyeye bir şey olursa ne yapardı.

Padişah cariyenin iyileşmesi için uzaktan yakından doktorları çağırdı. Padişah doktorlara:

— Allah aşkına, sevdiğimi iyileştirin, zira onun hayatı da benim hayatım gibi sizin elinizdedir. Benim hayatımın önemi yoktur. Benim hayatımın canı odur. Ben dertliyim, hastayım. Benim ilacım, benim dermanım odur. Kim benim canıma derman ederse bütün hazinemi ona veririm, dedi.

Doktorların hepsi:

— Bu uğurda canımızı feda edercesine çalışalım. Aklımızı, tecrübemizi, hünerimizi kullanalım ve cariyeyi iyileştirelim. Her birimiz hasta tedavisinde bu zamanın en iyisiyiz. Elimizde her derdin devası her hastalığın ilacı var, dediler.

Doktorlar gurura benliğe kapılarak her şeyin kendi ellerinde olduğunu sandılar. İnşallah yani Allah isterse demediler. Bu yüzden Allah onlara, insanların acizliğini, Allah'ın izni olmadan insanların bir şey yapamadıklarını gösterdi.

Doktorlar hangi ilacı cariyeye verdilerse, ne tedavi yaptılarsa beklenen şifa elde edilemedi. Zavallı cariyeye hastalıktan kıl gibi zayıfladı. Padişahın gözleri de ağlamaktan ırmak hâlini aldı. Padişah doktorların cariyeyi iyileştiremediğini görünce gözleri yaşlı, yalın ayak mescide koştu. Mescide girip mihraba kapandı. Secde yeri gözyaşlarından sırlıklam oldu. Padişah hakkın huzurunda kendini kaybetti. Biraz sonra kendine gelince güzel sözlerle Allah'a dua etmeye başladı.

— Ey hükümdarlığı olan Allah'ım! Ben ne söyleyeyim. Zaten sen kalpteki bütün gizli şeyleri bilirsin. Ey Allah'ım! Bütün isteklerimizde daima sana sığınıp senden yardım dilememiz gerekirken biz yine yolumuzu şaşırdık. Bu fani cariyeye gönül verdik. Sonra tuttuk, sen varken hekimlere başvurduk. Gerçi sen: “Ey kulum, ben senin gizlediğin sırları bilirim, ama sen yine o sırları meydana dök, istediklerini açığa vur.” buyurdun.

Padişah can u gönülden yalvarınca Allah'ın lütuf ve iyilik deryası da coştı.

Allah'a gözyaşları içinde yalvaran padişah bir ara kendinden geçti, uykuya daldı. Rüyasında ona bir pir görüldü.

O pir ona:

— Ey Padişah! Sana müjde, dileklerin kabul oldu. Yarın sana bir gariban gelirse bil ki o bizdendir, bizim tarafımızdan gönderilmiştir. O gelecek garip çok değerli bir hekimdir. O doğru, emin, güvenilir, inanılır bir kişidir. Onun vereceği ilaç da kesin etkisini gösterir.

Gündüz olunca padişah rüyada kendisine gösterilen zatı pencere önünde beklemeye başladı. O gölge içinde güneş gibi parlayan, erdemli, hünerli, bilgili kişinin geldiğini gördü.

Bu gelen kişi uzaktan hilal gibi görünür görünmez bir hâlde geliyordu. Adeta hayal gibi geliyordu.

Padişah kapıcı ve hizmetçilerden önce koşarak misafirini karşıladı. Padişah da gelen misafir de birbirlerini tanımışlardı.

Padişah:

— Benim asıl sevdiğim sensin, o cariye değil, fakat dünyada iş işten çıkar.

Padişah kollarını açıp o ilahi hekimi kucakladı. Elini öpmeye, ne taraftan geldiğini, nerede bulunduğunu sormaya başladı. Sora sora odanın başköşesine kadar çekti.

Buluşma, ağırlama, hatır sorma, yemek yeme işi bitince padişah o büyük hekimin elinden tuttu, cariyenin yanına götürdü. Hastanın ve hastalığın durumunu anlattıktan sonra onu hasta cariyenin karşısına oturttu.

Hekim hastanın yüzünü benzini görüp, nabzını dinledi.

Hekim:

— Öbür hekimler yanlış tedavi uyguladılar. Bu sebeple hastayı harab etmişler, zayıf düşürmüşler.

Hekim hastalığı anladı. Gizli hastalık ona belli oldu. Fakat anladığını padişaha belli etmedi.

Hüznünün, üzüntüsünün çokluğundan hastanın gönül hastası olduğunu anladı. Çünkü cariyenin vücudu sağlamdı, ama gönlü yaralı ve yorgundu.

Hekim padişaha dönerek:

— Sarayı boşalt. İçeride yakın uzak akrabaları dâhil kimse kalmamasın. Ben bu hasta cariyeyle bir şeyler soracağım. Koridorda, köşe bucakta kimse durup bizi dinlemesin.

Padişahın emriyle saray boşaltıldı. İçeride hasta cariye ve doktordan başka kimse kalmadı.

Hekim yumuşak ve tatlı bir sesle cariyeyle:

— Nerelisin, dedi. Her yörenin ilacı farklıdır. O şehirde akrabalarından kimler var? Kime yakınsın? Bağlı olduğun, özlediğin arkadaşların var mı?

Hekim elini cariyenin nabzına koydu. Cariyenin başına gelen dertleri, belaları birer birer sordu.

Hekim bir yandan cariyenin anlattıklarını dinliyor, bir taraftan da nabzına ve nabzının atışına dikkat ediyordu. Hastanın nabzı hangi isim söylendiği zaman hızlanırsa dünyada canını o kişiyi istediği anlaşılacaktı. Cariye memleketini, dostlarını saydıktan sonra başka bir şehir ismi söyledi.

Hekim:

— Kendi memleketinden nasıl çıktın? Daha önce hangi şehirdeydin?

Cariye bir şehir adı söyledi ve geçti. Yüzünün rengi ile nabzının atışında bir değişiklik olmadı. Efendilerini ve şehirde bulunanları birer birer anlattı. Oturup tuz ekmek yediği yerleri söyledi.

Şehir şehir, ev ev anlatıp durduğu, hikâyeye ettiği hâlde cariyenin ne nabzı hızlandı ne de yüzü sarardı.

Hekim çok hoş bir şehir olan Semerkant'tan soruncaya kadar cariyenin nabzı, sağlıklı bir insanın nabzı gibi, normal bir hâlde atıyordu. Fakat Semerkant adı geçince nabzın atışı arttı. Yüzü kızardı. Sarardı. Çünkü o Semerkant'lı bir kuyumcudan ayrı düşmüştü.

Hekim hastadan bu sırrı öğrenince, onu yatağa düşüren derdin, belanın aslını, sebebini bulmuş oldu.

Hekim kuyumcunun şehrin hangi semtinde, hangi mahallesinde oturduğunu sordu.

Cariye:

— Köprübaşında, Gatfer mahallesinde, cevabını verdi.

Hekim cariyeye:

— Senin hastalığının şimdi ne olduğu anladım. Seni bu hastalıktan kurtarmak için ne gerekirse yapacağım. Sevin, neşelen, üzüntüyü üzerinden at. Bana güven. Yağmurun çimenlere yaptığını yapacağım. Seni yeniden hayata kavuşturacağım. Fakat bunu kimseye söyleme. Padişah neler konuştuğumuzu bilmesin.

Hekim cariyeden bu bilgileri aldıktan sonra, kalktı. Padişahın huzuruna çıktı. Onu durumdan birazcık haberdar etti.

— Bu hastalığın tedavisi için kuyumcuyu bulmak gerekir. Altınlar, süsü elbiseler göndererek kuyumcuyu kandır. Onu buraya çağır.

Bunun üzerine padişah, Semerkand'a güvenilir iki adamını gönderdi. İki elçi Semerkand'a gitti. Kuyumcuyu buldular. Ona padişahın davetini iletiler.

Elçiler kuyumcuya:

— Ey kuyumculukta eşsiz olan kişi! Senin sanatın, şöhretin şehirlere yayılmış ve herkesçe duyulmuştur. İşte padişahımız seni kuyumcubaşılığına seçmiş, çünkü sen bu mesleğin en iyisisin.

Şimdilik şu süslü elbiseleri, altınları, gümüşleri al. Padişahın yanına gidince, sarayın ileri gelenlerinden olacaksın.

Kuyumcunun süslü elbiselerden, altından gözleri kamaştı. Gurura kapıldı, şehrinde çoluk çocuğundan ayrıldı. Padişahın canına kastettiğinden habersiz, neşeli ve mutlu bir hâlde yola düştü.

O garip kuyumcu, yolculuğu tamamlayıp padişahın sarayına geldi. Hekim padişahın huzuruna çıkardı. Padişah onu görünce, iltifatlarda bulundu, onu pekiyi ağırladı. Altın hazinesini ona teslim etti.

Sonra hekim padişaha dedi ki:

— Ey büyük sultan, o cariyeyi bu kuyumcuya ver, ver ki ona kavuşunca iyileşsin.

Padişah o çok güzel ay yüzlü cariyeyi kuyumcuya bağışladı. Birbirini özleyen bu iki dostu birleştirdi. Böylece onlar, altı ay kadar muratlarına erdi. Cariye de iyileşti.

Ondan sonra hekim kuyumcu için bir şerbet yaptı. Kuyumcu şerbeti içince kızın gözü önünde yavaş yavaş erimeye başladı. Hastalık yüzünden kuyumcunun

güzelliği gidince, cariyenin de ona karşı ilgisi kalmadı. Kuyumcu zayıflayıp çirkinleşti. Yüzü sararıp soldu. Kızın gönlü de ondan soğudu.

Kuyumcunun gözlerinden dere gibi yaşlar akıyordu. Çünkü yüzünün güzelliği başına bela olmuştu.

Kuyumcu:

— Ruhumdan ve gönlümden aşağı olan, benim gerçek varlığım olmayan güzelliğim için beni öldüren, bilmiyor onu ki kanım uyumaz ve mazlumun kanı yerde kalmaz. Bugün benim başıma gelen, yarın onun başına gelecektir. Bu dünya bir dağa benzer. İşlerimiz, yaptıklarımız da seslenmek gibidir. Seslerimiz güzel de olsa çirkin de olsa dağa çarpar, döner yine bize gelir, dedi.

Kuyumcu bu sözleri söyledi ve hemen ölüp toprak altına gitti. O cariye de aşktan ve hastalıktan arındı, iyileşti.

(Dervişoğlu 2002: 148)

3.4.4.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Padişah, cariye, hekimbaşı, pir, kuyumcu

Hikâyedeki olay : Bir padişahın bir cariyeye âşık olmasıyla başlayan hikâye, cariyenin hasta olmasıyla gelişmektedir. Bu hastalığa çare aranır. Cariyenin hastalığının gerçek nedeninin bulunması ile sonuca varılır.

Olayın yaşandığı çevre : Padişah bir av sırasında bir cariyeye âşık olur. Saray dışında başlayan olay cariyenin saraya getirilmesi ile gelişir ve neticelenir.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâye, ‘çok eski zamanlarda’ tabiriyle başlamaktadır. Yani zaman net olarak verilmemektedir. Fakat olay bir hastalığın başlaması ve bu hastalığa çarenin bulunması arasındaki zaman dilimidir. Dolayısıyla zamanı bu süre olarak kabul edebiliriz.

Hikâyede yer alan deyimler : Kendini kaybetmek, kendine gelmek, gönül vermek, başvurmak, açığa vurmak, kendinden geçmek, yüzü kızarmak, yola düşmek, başına gelmek.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları bazı yerlerde konuşma çizgisi ile verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Aşırı derecede gururlanmak insanlara zarar verir.
2. Dünyadaki mevcut hastalık ve sorunların bir şekilde çözümü vardır.
3. İnsanların en önemli hastalıklarından biri iç huzurun sağlanamaması, gönüllerinin rahata kavuşamamasıdır.
4. Hasta insanlara karşı tavırlarımız çok kibar olmalıdır.
5. İnsanlar, kendilerine sunulan güzellikler karşısında hemen aldanmamalı, bu güzelliklerin arka plânını araştırmalıdır.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Bu dünya bir dağa benzer, yaptıklarımız, işlediklerimiz bizim seslenmelerimizdir. Güzel de olsa çirkin de olsa bize geri gelecektir.
2. Gerçek aşk ruhtadır ve gerçek mutluluk gönlün rahat olmasıyla mümkündür.

Hikâyeye hakkında yorum : Mevlâna, bu hikâyeye ile birçok ders vermektedir. . Mevlâna, tasavvuf anlayışını, dünya hayatına bakışını somutlaştırıp,

hikâye etme şeklinde vermiştir. Bu hikâyede her bir kahraman tasavvuf anlayışında bir kavramın yerini tutmaktadır. Bu hikâyede padişah, ruhu; cariyeye, nefsi; cariyeyi ilk olarak tedavi etmeye çalışan fakat başarılı olamayan hekimler; sahte şeyhleri, cariyeyi tedavi etmeyi başaran hekim; Mürşid-i Kâmili ve kuyumcu ise; insanların geçici heveslerini temsil etmektedir. Hikâyeye bu açıdan bakar ve öğrencilere açıklamaya kalkarsak 13–15 yaş grubu çocukları hikâyeyi anlamakta zorlanacaktır.

Mevlâna'nın tasavvuf anlayışı haricinde düz bir mantıkla incelediğimizde hikâye, 7., ve 8. sınıf öğrencilerin okuyabilecekleri bir niteliktedir. Öğrencilerin duygu ve düşüncesine hitap eden, onları düşünmeye sevk eden, iyi-kötü, güzel-çirkin ayırımının yapılmasına imkan sağlayan bir öyküdür. Fakat çocuklara padişah ve cariyeye hakkında bilgi verilmeli, tarihi zaman içerisindeki anlayışın açıklanması gerekmektedir. Bu açıklamalar yapıldıktan sonra hikâyede çocukların tartışarak sonuçlar çıkarabilecekleri sorular vardır. Bunlar;

1. Padişah ya da gücü elinde bulunduran insanların, her istediklerini yapmaları mümkün müdür, günümüzle karşılaştırmasını yaparsak nasıl bir durum karşımıza çıkar?

2. Cariyenin duygularındaki değişiklikler normal midir, siz olsaydınız nasıl davranırdınız?

3. Kuyumcunun davranışlarını değerlendirir misiniz? Siz bu hataya düşmemek için neler yapardınız?

Bu şekilde yöneltilen sorularla, çocukları hayata hazırlayan, olgun davranışlara yönelten, birbirleriyle fikir alışverişlerini sağlayan, beyin fırtınaları oluşturulabilir.

Cümleler kısa ve düz bir anlatımla oluşturulmuştur. O kadar ki tek kelimelik cümleler dahi yer almıştır. Deyimler bakımından zengin olmasının yanında kullanılan deyimler çocukların anlayabileceği niteliktedir.

Hikâyenin metin olarak okul kitaplarına alınabilmesi için kısaltmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Hikâye anlamın bozulmadan kısaltmaların yapılması için uygundur.

Hikâye, iletiler bakımından oldukça zengindir. Hikâye metninin orijinalinde Mevlâna hikâyelerin arasına girerek iletileri açıklamaktadır. Çünkü Mevlâna, adeta ders verecek, fikirlerini söyleyecek fırsatlar kollamaktadır. Mevlâna, bir hikâyeyi anlatırken birçok ileti ve onu takip eden ders nitelikli bölümleri vermektedir. Bu öyküyü çeviren yazar da aynı yolu takip etmiş, bazı iletileri doğrudan vermeyi tercih etmiştir. Bu bakımından bir öğüt niteliğinde bölümler oluşmuştur. Bunun yerine sonucu, çocukların kendine bırakarak, onların çıkarımına sunmak daha uygun olacaktır. Yukarıda verilen ana fikirlerden de birincisi metnin sonunda aynen yer almıştır. Çocuklar sonuca hazır elden ulaşmaktadır. Fakat bu durumu olumsuz kabul etmemek gerekmektedir çünkü yazar bu fikri kuyumcunun ağzından bir iç konuşma olarak vermiştir. İkinci sonuç ise çocukların bulmasını isteyebileceğimiz bir özelliktedir.

3.4.5. Bakkal ve Papağanın Hikâyesi

Bir bakkalın yeşil renkli, güzel sesli ve çok iyi konuşan bir papağanı vardı.

Bu papağan dükkânın adeta bekçiliğini üstlenmişti; gelenlere güzel nükteler söyleyip, şakalar yapardı.

Tıpkı bir insan gibi konuşmasının yanında ayrıca çok güzel de öterdi.

Bakkal bir gün evine gitmişti. Papağan da her zaman olduğu gibi dükkânı bekliyordu. O sırada bir fareyi kovalayan bir kedi dükkândan içeriye daldı. Korkudan ne yapacağını şaşırان zavallı papağan oradan oraya kaçarken gül yağı şişesini devirdi, ortalığı birbirine kattı. Biraz sonra evinden dönen dükkân sahibi durumu görünce çok kızdı ve kızgınlıkla papağanın başına vurdu. Vurunca da olan oldu, papağanın dili tutuldu, başındaki tüyler döküldü. Zavallının başı kel oldu. Günler geçti fakat papağan bir türlü konuşmadı.

Bakkal yaptığına bin pişman oldu. Ah vah ederek saçını sakalını yoldu:

“Elim kırılıydı da zavallı kuşa vurmasaydım, ” diye kendi kendine söyleniyor, kuşu yeniden dile gelsin diye yoksullara sadakalar veriyordu. Aradan üç gün üç gece geçti fakat kuş hiç konuşmadı. Bakkal bu kuş artık konuşmayacak diyerek üzüntüyle kara kara düşünüyordu. O sırada başıkabak gibi tamamen tüysüz biri geçiyordu. Bunu gören papağan hemen dile gelerek konuşmaya başladı:

“Ey kel neden öyle kel oldun, yoksa sen de mi gül yağı şişesini döktün?” diye seslendi. Bunu duyan herkes gülmeye başladı. Çünkü papağan gördüğü bu adamın da kendisi gibi gül yağı şişesini devirip kırıldığını, bu yüzden sahibinin onun da başını vurarak saçlarının dökülmesine sebep olduğunu sanmıştı.

(Zeren 2004:21)

3.4.5.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Bakkal, Papağan

Hikâyedeki olay : Yanlışlıkla gül yağı şişesini döken papağana sinirlenen sahibi, düşünmeden papağana ceza verir. Başına sert bir şekilde vurur. Papağan bu durum karşısında üzülür, konuşmaz ve tüyleri dökülür. Ta ki şekil yönünden kendine benzeyen kel bir kişinin dükkânın önünden geçeceği ana kadar. Papağan o kişinin de kendisi gibi gül yağı şişesini döküp sahibinin vurduğunu zannetmektedir.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, bir dükkânda geçmektedir. Mekân tasviri yoktur.

Olayın yaşandığı zaman : Bakkalın bir süre dükkândan ayrılmasıyla başlar. Papağanın gül yağı şişesini dökmesi bu sırada olmuştur. Papağanın tüylerini dökmesi ve hiç konuşmaması üç gün üç gece sürmüştür. Burası masallarda sık karşımıza çıkan zaman kalıplarından biridir. Bu sürenin sonunda papağan konuşmuştur.

Hikâyede yer alan deyimler : Ortalığı birbirine katmak, dili tutulmak, saçını sakalını yolmak, dile gelmek, kara kara düşünmek.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâyeye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Verilen cezalar aşırı olduğunda olumsuz sonuçlar ortaya çıkarır.
2. Düşünmeden yapılan davranışlar bizde çoğu zaman pişmanlık meydana getirir.
3. Pişmanlık, vicdan azabı çekilmesine neden olur.
4. Yapılan hatayı telafi etmek ve vicdanı rahatlatmak için iyilikler yapmak gerekir.(Yoksullara sadaka vermek, yemek yedirmek, hediyeler takdim etmek gibi.)

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Cezalarda makul olmalı, fizikî cezalar verilmemeli, incitici tavırlardan kaçınmalıyız.
2. Karşımızdaki muhatabı dinlemeden, olay hakkında bilgi sahibi olmadan, yargıya varmamalıyız.
3. Hayatta birbirine benzeyen çok şey vardır ama mahiyeti farklıdır.

4. Görünüşe göre fikir elde etmek çoğu zaman bizi yanıltır. Önyargılı olmamak gerekir.

Hikâye hakkında yorum : Mevlâna, olmak ile görünmek arasındaki farkı bu hikâye ile nükteli bir şekilde anlatmıştır. Görünmek, İslâm düşüncesinde şeytanın; olmak ise, Cebrail'in bir vasfı olarak ele alınmaktadır. Görünmekte riyakârlık vardır. Olmak ise hakikate ulaşmaktır. Hikâyede de görünüşte aynı ama mahiyeti farklı iki kahraman vardır. Bir papağanın bu farkı fark edememesi gayet normaldir ancak insan sarrafları bunu ayırt etmekte zorluk çekmeyeceklerdir. Mevlâna, özellikle insan ile havyan arasındaki akıl ve gönül zenginliği farkını kullanma adına papağanı seçmektedir. Nitekim Mevlâna papağanın nükteli söyleyişi ile okuyucuya der ki:

“Her iki çeşit arı, bir yerden yedi. Fakat bundan zehir hâsıl oldu, ondan bal.
Her ki çeşit geyik otladı, su içti. Birinden fışkı zuhur etti, öbüründen halis misk.

Her iki kamyş da bir sulaktan su içti. Biri bomboş, öbürü şekerle dolu.

Böyle yüz binlerce birbirine benzer şeyler var, aralarında bulunan yetmiş yıllık farkı sen gör!

Her iki suretin birbirine benzemesi caizdir, acı su da tatlı su da berraktır.”
(C1/268, 269, 270, 271 ve 275. byt.).

Hikâye 223 kelimededen oluşmaktadır. İletiler ve ana fikirler 7. ve 8. sınıf öğrencilerine daha uygun düşmektedir. Ancak ana fikirlerden sonuncusu olan ve önyargılı davranışları konu alan davranış kazanımları açısından 6. sınıflara da işlenilebilecek bir özelliktedir. Hikâye, kelime sayısı bakımından kısa olsa da ileti ve ana fikirler bakımından önemli ve zengindir. Bu açıdan Türkçe kitaplarına metin olarak alınabilecek bir fabl örneğidir.

Hikâyeyi, sadece kısalık uzunluk bakımından ele almak Mevlâna'nın Mesnevi'sini incelerken bizi yanıltabilecektir. Bu hikâyede görüldüğü gibi kısa bir hikâyede ne kadar fazla ileti olduğunu görüyoruz. Biga ilçesinde, Gümüşçay Atatürk ilköğretim Okulu 6. sınıf öğrencileri yukarıdaki hikâyeyi okuduklarında çıkardıkları sonuçların bazıları şunlardır;

— Bakkalın yaptığı davranış kötüydü. Bir yağ şişesi için papağana vurulur mu?

— Bilip bilmeden, araştırmadan bir işe karışmamalıyız.

— Papağanın kalbi kırılmıştır. Sahibi dilencilere sadaka da verse kırılan kalbi bir daha yerine getiremeyecektir.

— Hayvanları hiçbir zaman incitmememiz gerekir. Çünkü hayvanlar bile incitildikleri zaman bazı önemli özelliklerini kaybederler.

Yukarıda 6. sınıf öğrencilerin birbirine yakın olarak yazdığı ana fikir cümlelerine baktığımızda görülüyor ki çocukların anladığı hayvan sevgisi ve araştırmadan yapılan davranışların kötülüğüdür. Peki, Mevlâna, bu hikâyeye ile bizlere hayvan sevgisini mi anlatmak istemiştir? Mevlâna, birbirine benzeyen ama nitelik olarak farklı binlerce varlıktaki farkın bizler tarafından fark edilmesini anlatmak istemiştir. Papağan, bu farkı fark edemez çünkü düşünemez. Ama akıl sahibi insanlar iyi ile kötüyü ayırt edebilmelidir.

Hikâyede, Mevlâna'nın anlatmak istediği asıl fikir, çocukların kavrayabileceği bir fikirdir ama tek başlarına okuyarak çıkarmalarının mümkün olmayacağı bir yapıdadır. Bu açıdan metin olarak alınıp, öğretmenlerin yardımıyla açıklanması ile sonuca daha net ulaşılabilecektir. Sıradan bir okuma ile de çocukların anlayacağı ve çıkaracağı iletiler olacaktır ama eksik kalacaktır.

Eğitim açısından ele alındığında bu hikâyeye ile iyi olmak ve iyi görünmek arasındaki farkın örneklerle geliştirilip, günlük hayatla ilintileri kurulduğunda olumlu davranış kalıplarına ulaşılabilecektir. Nitekim ergenlik döneminin yaşandığı 13–15 yaşlarındaki çocuklar fiziksel olarak bir değişime girmekte ve bu durum onları zihinsel olarak da meşgul etmektedir. Aynanın karşısına geçip saatlerce vakit harcandığı böyle bir dönemde, onlara verilecek en güzel derslerden biri, iyi olmanın iyi görünmekten daha önemli olduğudur. Tavır ve davranış güzelliğinin kavratılması açısından, bu hikâyenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Mevlâna'nın ders vermek amacıyla yazmış olduğu klâsik bir fabl örneğidir. Fakat çıkarılacak dersler doğrudan verilmemiş, fabllarda yer alan ders bölümü yer almamıştır. Cümleler kısa ve anlaşılırdır. Deyimler, günlük hayatta çocukların kullandığı ve anladığı bir seviyededir.

3.4.6. Üç Öğüt

Avcının biri tuzak kurarak bir serçe avlamıştı. Tutunca aldı eline. Alır almaz Serçe dile geldi ve, 'Bugüne kadar...' dedi. 'Sığır ve koyunlar yedin. Yediklerini düşünsene. Doymadın mı da benim birkaç gramlık etime hevesleniyorsun? Onlar seni doyurmadı ise ben ne yapabilirim ki? Bırak beni.'

Avcı şaşırıldı. Hem serçenin dile gelmesine hem de şimdiye kadar yediklerine. Serçe sürdürdü konuşmasını,

'Şayet bırakırsan sana üç altın öğüt vereceğim. Bir lokma kuş etini mi tercih ediyorsun, ömrün boyunca yararını göreceğin üç öğüdü mü? İyi düşün!'

Avcı düşündü ve kararını verdi,

'Kabul' dedi. 'Seni bırakacağım. Neymiş bakalım bana vereceğin öğüt?'

Serçe,

'Bir şartım var ama' dedi.

Avcı,

'Bir de şart mı koşuyorsun bana?' diye sordu.

Serçe,

'Kabul edersen...' deyince,

'Peki!' dedi avcı. 'Şartın neymiş bakalım?'

'Öğüdün birini...' dedi serçe. 'Elindeyken vereceğim, ikincisini karşığı damın üzerinde, sonuncusunu ise ağaçta söyleyeceğim.'

Avcı bunu da kabul etti.

Serçe,

'Birinci nasihatim...' dedi. 'Olmayacak şeyleri söyleyenlere kim olursa olsun inanma!'

Avcı avucunu açtı, bıraktı onu. 'Pırrr' diye uçarak karşıdaki evin damına kondu.

‘Olmuş şeye üzülme’ dedi. ‘Kaçırдыңın fırsatların arkasından asla kederlenme. Yaşadığın anın kıymetini bil, pişmanlıkla zamanını geçirme.’ dedi ve ekledi, ‘Karnımda paha biçilmez bir inci tanesi vardı benim. Ama kaçırdın onu. Kısmetin değilmiş.’

‘Eyvah!’ diye sızlandı avcı. ‘Ben ne yaptım, neden seni bıraktım?’

Serçe,

‘Az önce ne söyledim sana? Kaçırдыңın şey için dövünmeyecek, pişmanlıkla vaktini geçirmeyeceksin. Ayrıca ilk öğüdüm neydi unuttun mu? Kim söylerse söylesin, olmayacak şeye inanma.’

Avcının aklı başına gelmişti. Serçe kendisiyle alay ediyordu besbelli.

‘Bir de...’ dedi. ‘Şu üçüncü nasihatini görelim.’

Serçe ağaçtaydı artık,

‘Boş ver onu!’ dedi. ‘İkisini tuttun mu ki üçüncüsünü bekliyorsun! Hadi bana eyvallah.’

Ve uçup yitti gözden.

Avcı şaşkınlık içinde bakakaldı arkasından.

(Yalsızuçanlar 2004: 13)

3.4.6.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Avcı, serçe

Hikâyedeki olay : Bir avcı bir serçe yakalamıştır ve avcı yakaladığı serçeyi yemek istemektedir. Ancak serçe akıllı çıkmış, avcıyı ikna ederek kendisini kurtarmıştır. Serçe, avcıya üç öğüt vereceğini söylemiş, daha ilk iki öğüdünde kurtulmayı başarmış, avcının saflığını görünce üçüncü öğüde gerek bile duymamıştır.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, avcının serçeyi yakalamasıyla başlıyor. Serçe vereceği üç öğüt için bir şart koşuyor. Bu şarta göre, vereceği birinci öğüt,

avcının elinde; ikinci öğüt, evin damında; üçüncü öğüt ise ağaçta olacaktır. Çevre olarak bu bölümü alabiliriz.

Olayın yaşandığı zaman : Herhangi bir zaman unsuru yer almamaktadır. Doğrudan olaya giriş yapılmıştır. Olayın, gerçekleştiği zaman verilmemekle birlikte, süreç hâlinde çok kısa bir dilimi içerdiği anlaşılmaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : Dile gelmek, aklı başına gelmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Kip olarak, görülen geçmiş zaman tercih edilmiştir. Hikâye, çok kısa, sade ve anlaşılır cümlelerden oluşmuştur.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Olmayacak şeylere kim söylerse söylesin inanmamalıdır.
2. Olmuş şeye üzülmemeli, kaçırılan fırsatların arkasından kederlenilmemelidir.
3. Yaşanılan anın kıymeti bilinmeli ve değerlendirilmelidir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Geçmişte yapılan birçok hatadan ders çıkarılmalıdır.
2. Zor durumda kaldığımızda aklımızı iyi kullanmalıyız.
3. Nasihatten anlamayan insanlara bir şeyler anlatmak çok zordur.

Hikâye hakkında yorum : Bu hikâye Mesnevi'nin dördüncü cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâyesinde anlatmak istediğini hikâyenin hemen bitimine koyduğu bir dizede, bir benzetmeyle açıklamıştır:

“Uykuya dalmış bilgisiz kişiye öğüt vermek, çorak yere tohum saçmaktır” (C4/2264. byt.).

Mevlâna'nın anlatmak istediği ana fikrin net bir şekilde 13–15 yaş grubu çocukları tarafından çıkarılması mümkündür. Zaten, hikâyenin tarzı doğrudan ders verme üzerine kurulu bir yapıdadır. Bir kuşun, bir insana ders vermesi çocukların dikkatini çekmektedir. Başarılı eserlerde olması gereken en önemli özelliklerden biri de okuyucunun ilgisinin esere yönlendirilmesi ve okuyucuda merak duygusunun uyandırılmasıdır. Hikâye, bu açıdan başarılıdır.

Bu hikâyede, ayrıca Mevlâna'nın ele aldığı, bugün modern eğitim sisteminin de önemle üzerinde durduğu nokta, hazır bulunuşluk ve motivasyondur. Mevlâna, tohum ekilecek yerin şartlarının hazır hâle getirilmeden yapılacak tüm çabaların boşa gideceğini belirtmekle, hikâyede de bilgi almaya istidadı olmayan, bilgiye olan ihtiyacını hissetmemiş, inanmamış kişiye anlatılacak bilgilerin boşa gideceğini ortaya koymuştur. Günümüzün eğitim anlayışı da derste verilmek istenen hedef ve davranış örüntülerinin dikkat çekme, güdüleme gibi aşamalardan sonra verilmesini öngörmektedir.

Hikâyede yer alan diğer iletiler ise, doğrudan serçenin ağzından verilmekte ve çıkarılması kolaylaşmaktadır. Bu iletiler, çocuklara mantıklı olma, gerektiğinde duygulara hâkim olabilme düşüncelerini kazandırmaktadır. Bu açıdan hikâye 13–15 yaş grubu çocukları için özellikle uygundur. Aynı zamanda okumaktan zevk alacakları bir yapıya sahiptir.

Hikâye, 267 kelimededen oluşmaktadır. Hikâye, anlatım bakımından oldukça sade ve anlaşılır bir yapıdadır. İki tane deyim yer aldığı hikâyede, çocukların anlamını çıkarmakta zorlanacakları kelime yer almamaktadır. Hikâye 6.,7. ve 8. sınıf

öğrencilerinin okuyabileceği bir yapıdadır. Okul kitaplarına metin olarak da alınabilir özelliktedir.

3.4.7. Bedevi ve Karısı

Çölde yaşayan bir bedevi karısıyla birlikte çadırda oturuyordu. Bir gece epeyce söylendikten sonra:

— Bu kadar yoksulluğu, eziyeti çekiyoruz. Herkes rahat bir ömür sürüyor, biz ise fakirlik çekiyoruz. Ekmeğimiz, katığımız yok. Üzüntü içindeyiz. Testimiz yok, suyumuz gözyaşındır. Gündüz elbisemiz güneş, gece yorganımız ay ışığıdır. Dolunayı ekmek zannederek elimizi gökyüzüne uzatıyoruz. Bizim hâlimizden yoksullar bile utanır. Ne olacak bizim hâlimiz böyle, diye dert yandı.

Kocası dedi ki:

— Be kadın daha ne kadar dünya malını arzu edeceksin. Zaten ne kadar ömrümüz kaldı. Akıllı insan Allah'ın verdiği azına ya da çoğuna bakmaz. Çünkü ikisi de gelip geçicidir. Sel gibi akar gider. Gençliğinde daha kanaatkâr, altın gibi sevimli ve değerliydin. İhtiyarlayınca altın olmayı bırakıp, altın biriktirme isteğine düştün. Sen benim işimsin. Eş olan kişinin, eşinin huyu ile huylanması gerekir ki, işler yolunda gitsin. Eşlerin birbirine uyması gerek. Mesela ayakkabı gibi çift olan şeylere bak da anla. Ayakkabının biri ayağa dar gelirse, öbürü de bir işe yaramaz.

Kadın kocasına:

— Ey namusundan başka bir şeyi olmayan adam. Artık senin bu güzel, büyüleyen sözlerine kanmam. Hâlimi gör de, utan. Bana kanaatten bahsediyorsun. Bu zamana kadar bundan eline ne geçti? Bu hâl ne zamana kadar sürecek? Sen bana eşim, deme, bana biraz destek ol. Ben insafın eşiyim, hilenin değil...

Kadın, bu şekilde kocasına sert ve acı sözler söyledi. Adam karısına:

— Hanım! Sen kadın mısın, yoksa keder misin? Ben yoksulluğumla övünürüm. Yoksulluk benim başımın tacıdır. Mal mülk, altın başa giyilen külaha benzer. Ancak kel olan başa külâh takılır. Yoksulluğu hor görme. Ey kadın, kavga etmeyi, benimle uğraşmayı bırak. İyi ile de kötü ile de kavga edecek hâlim yok. Susmayacaksan şimdi evi terk ederim.

Kadın kocasının sinirlendiğini görünce ağlamaya başladı.

— Senden bunu beklemezdim. Daha başka şeyler umardım. Ben sadece senin hanımın değil, ayağının toprağıyım. Bedenim de canım da varım yoğum da senindir. Ne arzu edersen o olur. Yoksulluğa sabrım kalmadı ise, bu kendim için değil, senin içindir. Sen dertli zamanlarda bana deva oldun. Bu yüzden senin yoksul kalmanı istemiyorum. Yemin ederim ki bu ağlayış ve sızlayışlarım kendim için değil, senin içindir. Fakat sen bana karşı bu çeşit bir zanna düşünce, ben candan da vazgeçtim, her şeyden de. Artık senin kölen olurum.

Bedevi, karısının bu ağlayışı ve sızlayışları karşısında söylediklerine bin pişman olur. “Nasıl olur da canımın canına düşmanlık ettim, canımın canına tekmeler vurdum.” Diyerek düşünmeye başlar. Sonra:

— Hanım, sana söylediklerim için pişman oldum. Haksızlık ettim. Artık aksilik etmekten vazgeçtim. Sen ne dersen onu yapacağım. Dediğin ister iyi olsun, ister kötü olsun ona uyacağım. Çünkü sana aşığı, seni seviyorum. Sevgi, insanı, kör, sağır eder.

Kadın istediği fırsatı bulmuştu:

— Sahiden beni seviyor musun? Yoksa seviyor gibi görünerek bana hile mi yapıyorsun?

Kocası:

— Allah’a yemin ederim ki, seni seviyorum. Bu söylediklerim de gönlümden gelen düşünce ve sözlerdir.

— O zaman senden bir isteğim var. Bağdat’ta Allah’ın hâlifesi oturmaktadır. Bağdat o yüzden bahar gibidir. O padişaha giderek kapısını çalarsan, sen de padişah olursun. Ne zamana kadar değersiz insanların kapısını çalacaksın.

Kocası:

— Ben bir padişahın huzuruna nasıl çıkarım? Biri bahane bulmadan onunla nasıl görüşürüm? Sebepsiz bir ziyaret olur mu hiç?

Kadın kocasına bir akıl verdi:

— Bu testide yağmur suyu var. Bu senin malın, mülkün, sermayen ve ziyaret sebebindir. Bu su dolu testi al ve yola düş. Bağdat’ta padişahlar padişahına onu armağan olarak götür. Onun huzuruna çık ve deki: “Bizim bundan başka hiçbir şeyimiz yok. Çölde de bundan daha iyi su bulunmaz. Padişahımızın çok değerli hazineleri varsa bile, bunun gibi suyu yoktur. Bu su az bulunur.”

Bedevi kadın, testiye bakarak böbürleniyor, “Kimin böyle bir testisi var. Öyle büyük bir padişaha göre gerçekten de çok değerli bir armağan. Ancak ona layıktır.” diye düşünüyordu.

Kocası da bu övgüye katılmış:

— Kimin böyle bir armağanı olabilir. Gerçekten de bizim bir testi arı-duru yağmur suyumuz, ancak padişahlara layıktır, diyordu.

Bedevi testisinin ağzını iyice kapattı, bir keçeye sardı. Testiyi alarak Bağdat yoluna düştü. Testi kırılmasın diye üzerine titriyordu.

Bedevi, testiye yol kesicilere kaptırmadan, taşlara çarpmadan, sağlam ve yağmur suyu dolu olarak Bağdat şehrine vardı. Padişahın sarayını arayıp bulunca kapısına dayandı. Sarayın muhafızları onu karşıladılar. Bedevi daha bir şey söylemeden dileğini anladılar.

Ona:

— Arkadaş! Nerelisin? Yollarda çok yoruldun mu?

Bedevi:

— Ey padişahın ulu askerleri! Ben garip bir bedeviyim. Padişahın lütfünü umarak, çölleri aştım buraya geldim. Bu armağanı padişaha götürün. Padişahın iyilik dileyen benim gibi bir fakiri yoksulluktan kurtarın. Getirdiğim bu su, lezzetli ve tatlıdır. Testi de yenidir. İçindeki arı duru yağmur suyudur.

Bedevinin bu söyledikleri saray muhafızlarını neredeyse güldürecekti. Testiyi aldılar. Bunlar güzel insanlardı. Bedeviyi küçük düşürmek istemediler.

Hâlîfe, Bedevinin armağanını görüp başından geçenleri duyunca, o testiye altınla doldurdu, ona bir sürü armağanlar verdi. Böylece Bedeviyi yoksulluktan kurtardı.

Padişah saray muhafızlarına:

— Şu altınla testiye eline verin. Memleketine giderken onu, Dicle'nin kıyısından geçirin, diyerek emir verdi. O kara yolundan çölleri aşarak gelmiş, hâlbuki Dicle'nin yolu daha yakın, daha kestirmedir, dedi.

Bedevi, padişahın armağanlarını alarak, memleketine dönmek üzere gemiye binince Dicle'yi gördü; utancından yere kapandı.

— Ben bu cömert padişahın armağanlarına şaşırdım kaldım. Ama asıl şaşırdığım şey, onun benim getirdiğim bu değersiz suyu kabul etmesidir, dedi.

Allah'a şükrederek yoluna devam etti.

(Kemal 2004: 67)

3.4.7.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Bedevi(Çölde yaşayan Araplara verilen addır.), bedevinin karısı, padişah, muhafızlar

Hikâyedeki olay : Yoksulluk içinde yaşayan ve sıkıntı çeken bir aile vardır. Adam yoksullukla övünürken, hanımı bu durumundan şikâyetçidir. Bir gün tartışırlar ve nihayet adam, hanımının şikâyetlerinde haklı olduğunu anlar ve hanımının halife ile görüşme isteğini olumlu karşılar. Bir testi yağmur suyunun halife nezdinde çok önemli yer tutacağına inanarak yola düşer. Halife, adamdaki bu iyi niyete mukabil onun yoksulluğunu giderecek altını vererek mukabelede bulunur. Ancak, adam çok utanmıştır çünkü geri dönerken Dicle ırmağını görünce getirdiği bir testi suyun, bir hediye olarak ne kadar da basit kaldığını anlamıştır.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, kadınla adamın çölde yaşadıkları bir evde başlıyor. Adam, kadınla tartıştıktan sonra Bağdat'a halifenin sarayına gitmektedir. Sonuç bölümü ise Dicle Irmağının kıyısına gelindiğinde neticelenir.

Olayın yaşandığı zaman : Kadınla adamın tartışması bir gece vakti olmuştur. Adam yola çıkması, yolda geçen süre ve saraydaki zaman dilimi herhangi bir zaman zarfı ile verilmemiştir. Olaylar üzerine kurulmuş yapı birbirine eklenen zincir şeklinde devam etmiştir.

Hikâyede yer alan deyimler : Ömür sürmek, fakirlik çekmek, dert yanmak, baş tacı olmak, bin pişman olmak, kapısını çalmak, akıl vermek, yola düşmek, üzerine titremek, küçük düşürmek, kapısına dayanmak.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Tartışma ve diyalog bölümleri konuşma çizgisi ile kahramanların ağızlarında verilmiştir. Kip olarak, görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâyeye birleşik zamanları kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Gelip geçici hevesler insanlara gerçek mutluluğu vermez.
2. Eşlerin birbirine uyumlu olması gerekir.
3. Aşırı sevgi insanı kör, sağır eder.
4. Başkalarının zayıf yönleri kullanarak onların küçük düşürülmesi uygunsuzdur.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Bizim için çok değerli olan şeyler başka yer ve zamanlarda kıymet ifade etmeyebilir.
2. Derde derman arandığında bir şekilde çözüm bulunacaktır.
3. İnsanların büyüklükleri makamlarından değil, insanlıklarındandır.

Hikâyeye hakkında yorum : Bu hikâyeye Mesnevi'nin birinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna bu hikâyesi ile anlatmak istediğini Mesnevi'sinde bir başlık altında şu şekilde vermiştir:

“ Herkesin hareketi, görüşü, bulunduğu makama göredir. Herkes, âleme kendi görüş dairesinden bakar. Mavi cam, güneşi mavi gösterir; kızıl cam kızıl. Camların rengi olmazsa beyaz

olurlar. Beyaz cam, öbür camların hepsinden daha doğru gösterir, hepsinin de başı, imamı odur” (İzbudak 1991: 190).

Hikâyede bedevinin kendi zaviyesinden bakışı ile padişahın olaya bakışı arasındaki fark ortaya koyulmuştur. Mevlâna, eğer bedevi bilseydi ki Dicle Irmağı gibi suyun bol olduğu bir yere bir testi suyu çok kıymetli bir hediye olarak götürdüğünü, hemen testiye kırardı, diyor. Bedevi kendi bakışıyla olayı değerlendirmiş ve harekete geçmiş, saraya ulaşmış, istediklerini elde etmiş ve nihayet geri dönerken Dicle'nin farkına varmış ve çok utanmıştır. Padişahın bu basit hediye karşısındaki ihsanına şaşırmıştır. Mevlâna, bedevinin bu şaşkınlık hâlini de bir benzetme olarak hikâyede yer vermiştir. Ve bu benzetme şu dizelerle verilmiştir:

“ Ey oğul! Bütün dünyayı, ağzına kadar ilimle, güzellikle dolu bir testi bil.

Fakat bu ilim ve güzellik, fevkalade dolu olduğundan derisine sığmayan kişinin (zuhuru zatının muktezası olan ve zuhur etmesine imkân olmayan Tanrı'nın) Dicle'sinden bir katredir.

O, gizli bir defineydi. Pek dolu olduğundan yarıldı, kendisini izhar etti. Toprağı, göklerden daha parlak bir hâle getirdi.

Gizli bir hazineyken coştı; toprağı atlas giyen bir sultan hâline soktu.

O bedevi, Tanrı'nın Dicle'sinden bir katreyi görseydi hakikatte bir deniz olan o katrenin önünde testisini atardı” (C1/2860, 2861, 2862, 2863, 2864. byt.).

O hâlde, insanların ilim ve güzellikleri ile aşırı övünüp, gurura ve kibire kapılmaları, Tanrı'nın Dicle gibi olan ilim ve güzelliğinin yanında onların utanmasına neden olacaktır.

Mevlâna, olaylara tek yönlü bakmanın yanlışlığını, bu hikâye ile başarılı bir şekilde vermiştir. Gerçi hikâyedeki bedevi Dicle'nin varlığından habersizdi. Ama günümüzde bilgi ağının bu kadar geniş olduğu bir ortamda tek yönlü düşünen kişi sayısı yine de az değildir. Bize göre hayati bir önemi olan durum, nesne ya da obje, bir başkasına göre hiç de önem arz etmiyor olabiliyor. Dolayısıyla karşı tarafın yerine kendimizi koyma(empati kurma), asgari müştereklerin bilinmesi ve ön yargısız davranışlar sonuca ulaşmakta faydalı olacaktır. Mevlâna'nın beyaz camla dünyaya bakmaya çalışmasındaki önem burada anlaşılmaktadır.

Mevlâna'nın bu hikâyede anlatmak istediklerini, 13- 15 yaş grubu çocuklarının doğrudan anlaması mümkün değildir. Ancak anlayabilecekleri, bedevinin çok değer verdiği suyun, padişah için çok şey ifade etmemesi buna rağmen padişahın ihsanını esirgememesi. Bu sonuçtan bir adım daha öteye geçebilmeleri ancak bir yönlendirme ile mümkün olacaktır. Bu yönlendirme olmadığında çıkarılacak iletiler ve ana fikirler de çocuklar açısından olumlu ve zengindir.

Hikâyede üzerinde durulması gereken diğer önemli bir nokta, evli bir kadınla, bir adamın yaptığı tartışmadır. Tartışma, özellikle de eşler arasındaki tartışmalar, çocukların hayatta karşılarına çıkan bir olgudur. Tartışmanın bir edebî vardır ve bu yine tartışma yolu ile çocuklara öğretilmelidir. Bu metin bu açıdan uygundur. Çocuklar, bu tartışmada kadının mı, adamın haklı olduğunu tartışmalı, eleştirilerini ortaya koyabilmelidirler. Gülten Dayıoğlu 'Çocuk Kitaplarında Eğitsellik' adlı makalesinde bu duruma vurgu yaparak şöyle der: "... Ancak çocukluk ve gençlik süreci, eğitimin en yoğun ve etkin olduğu dönemlerdir. Bu dönemde verilen eğitim, çocuğa ve gence, toplum içinde insanlarla uyumlu yaşama becerisi kazandırmaya, başka bir deyişle yaşama sanatını öğretmeye yöneliktir." Mevlâna'nın hikâyesi yaşama sanatını öğretme açısından bölüm bölüm de olsa kullanılabilir.

3.4.8. İki Köle

Bir sultan, kendisine iki yeni sultan almıştı. Kölelerden biri temiz yüzlü, inci dişliydi. Sultan onu yanına çağırdı, bir süre sohbet etti. Köle, sultanın her sorduğuna güzel bir cevap verdi. Sonra sultan ona iltifat etti, ikramlarda bulunarak hamama gönderdi.

"Diğer köle yanıma gelsin!" emretti. İkinci köle, pek bir çirkindi. Ağzı kokuyordu, dişleri de kapkaraydı. Sohbeti de hoşlanılacak bir sohbet değildi.

Ancak o sultan, gördüğü ile hükmetmedi ve her ikisini de daha iyi tanımak için bir imtihan yaptı.

O kokulu ağızlı köleye, şöyle dedi:

"Sen akıllı birine benziyorsun. Bir köle değilsin, binlerce köleye bedelsin. Ancak, şu hamama giden arkadaşın var ya, senin hakkında olmadık şeyler söyledi.

Beni senden soğutmaya çalıştı. ‘O hırsızdır, doğru bir adam değildir. Üstelik kötülerle düşer kalkar, namussuzdur.’ dedi.”

Köle sultana şöyle cevap verdi:

“Sultanım ben onu, doğru sözlü biri olarak biliyorum. Öyle ki, yalan söylediğine şahitliğim yoktur. Doğruluk onun hamurunda vardır. Belli ki, o benim kötü taraflarımı görmüş. Onun gördüğü kötülüklerimi ise ben görememişim.”

Sultan ne kadar uğraştıysa da, köleye arkadaşı hakkında kötü tek bir söz söyletemedi.

Derken öteki köle hamamdan döndü ve sultanın huzuruna çağrıldı.

Sultan onu görünce yine iltifatlar etti. “Ne güzel olmuşsun, ne hoş olmuşsun.” dedi.

“Ancak yazıklar olsun ki, öteki kölenin söylediği kötü huylar keşke sende olmasaydı!”

Köle dedi ki:

“Sultanım o dinsizin benim hakkımda söylediklerinden bir tekini olsun söyleyin lütfen!”

Sultan:

“O senin ikiyüzlülüğünü anlattı. Senin görünüşte deva, gerçekte dert olduğundan bahsetti.” diye cevap verdi.

Köle, arkadaşının arkasından söylediği lafları duyunca öfkesinden deliye döndü. Ağzı köpürdü, yüzü kızardı ve arkadaşını çekiştirmek için ağzına ne geldiyse söyledi. Onu bir süre dinleyen sultan, “Yeter!” diyerek sözünü kesti ve:

“İkinizi de imtihan ettim. Anlaşılan o ki, onun ağzı kokarken, senin ruhun kokmuş!

Bundan sonra sen onun emrindesin, o senin amirin olacak! Haydi, çekil git!”

(Gündüzalp 2005: 71)

3.4.8.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Sultan ve iki köle (Birinci köle: Temiz yüzlü, iyi görünümlü. İkinci köle: Ağzı kokulu, kapkara dişli ve çirkin görünümlü biridir.)

Hikâyedeki olay : Sultanın iki kölesi vardır. Sultan görünüş bakımından tezat teşkil eden bu iki köleyi insanlık bakımından değerlendirmek istemektedir. İki köleyi ayrı zamanlarda yanına çağırarak birbirleri hakkındaki düşüncelerini öğrenir. Görür ki görünüşte iyi olan köle ruh olarak olgunlaşmamış, kötü görünen köle ise ruh olarak çok olgun bir yapıya sahiptir.

Olayın yaşandığı çevre : Herhangi bir yer ismi verilmemiştir. Hikâyede tek geçen ‘sultanın yanına’ ifadesidir. Bununla birlikte sultan ve kölelerinden bahsedildiği için mekân olarak saray kabul edilebilir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman kavramı üzerinde hikâyede hiç durulmamıştır. Farklı zamanlarda iki ayrı köle ile sultan görüşmüş ve iki köle arasındaki farkı ortaya koymuştur.

Hikâyede yer alan deyimler : Deliye dönmek, ağzı köpürmek, sözünü kesmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kip olarak görülen geçmiş zaman kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Kişiler hakkında görüş bildirmek için onları tanımak, zaman içinde karar vermek gerekmektedir.

2. Doğruluğuna güvendiğimiz bir arkadaş hakkında söylenen sözlere hemen kanmamalıyız.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar, görünüşlerine göre değerlendirilmemelidir.
2. Her söylenene araştırma yapmaksızın inanmamalıyız.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin ikinci cildinde yer almaktadır. Hikâyenin bitiminde Mevlâna vermek istediği dersi şu dizelere özetlemiştir:

“ Bil ki zahiri suret yok olur, fakat mana âlemi ebedidir, kalır.
 Testinin suretiyle ne vakte dek oynayıp duracaksın. Testinin nakşından geç,
 ırmağa, suya yürü.
 Suretini gördün ama manadan gafilsin. Akıllıysan sedefte bir inci seç,
 çıkar.
 Âlemdeki bu sedefe benzeyen kalıpların hepsi, can denizinden diriyse de,
 Her sedefte inci bulunmaz. Gözünü aç da her birinin içine bak!” (C2/1020,
 1021, 1022, 1023, 1024. byt.).

Mevlâna, görünüş ile olgunluk arasındaki bağlantıyı bu hikâye ile anlatmak istemiştir. Mevlâna'ya göre asıl olan ruh olgunluğu, gönül güzelliğidir. Bir başka ifade ile kişilik ve karakter bakımından insanların gelişimlerini tamamlamaları gerekliliğidir. Bu bir eğitimidir ve süreç gerektirir. Tasavvuftaki ifadesiyle insan-ı kâmil olma yolunda ilerlemedir. Olgun insan, dış görünüşe göre hükmetmez, dışta güzelliği artırma gayreti içine girmez, o devamlı bir surette ruhun güzelleşmesi adına iç derinliğe erme gayreti içerisinde bir hayat sürer. Peki, bu durumda dış güzelliğin tamamen terk edilmesi mi gereklidir? Tabî ki her iki güzelliğe sahip olmak daha güzeldir. Mevlâna'nın buradan maksadı, düşünce ve duygulardaki güzelliklerin birinci plâna alınması, asıl değer verilmesi gerektiğidir.

Günümüzde insanların dış görünüşe aşırı derecede değer verdikleri, maddi güçlerini zorlayarak giyim-kuşama önem verdikleri, moda uyma yolundaki çabaları bir gerçektir. Hatta toplumun belli kesimindeki insanların giyimleri medya tarafından eleştirilmekte ya da göklere çıkarılmaktadır. Yine saç bakımı ve cilt

bakımlarına verilen değer hiç de az değildir. 13–15 yaş grubu çocuklarını da düşündüğümüzde durum yine değişmeyecek hatta artış bile gösterecektir. Çünkü ergenlik çağındaki bu yaş grubu çocukları herkesin kendisini izlediğini düşünecek, beğenilme isteği ile birlikte kendi görüşüne önem verecektir. Hikâyeyi bu açıdan ele aldığımızda, çocuklarımıza verilmek istenen dersin günümüzle yakından bir ilgisinin olduğu görülmektedir. Bu yaş grubu çocuklarının bu hikâyeyi okuduğunda çok rahat bir şekilde yukarıda verilen ileti ve ana fikirlere ulaşabilecektir. Bu açıdan hikâye 6. 7. ve 8. sınıf öğrencileri için uygundur.

Hikâyede, üzerinde durulması gereken ve davranış olarak çocuklara kazandırılması gereken diğer bir ileti, her söylenenin doğru, her bizimle konuşanın dost olarak kabul edilmemesi gerektiğidir. Konuşan kişinin ve söylediklerinin güvenilir ve gerçek olmasında dikkat edilmesi gereken iki unsur vardır. Önce akıl süzgecinden geçirilmeli sonra da o konuda acele etmeden araştırma içine girilmelidir. Kişilerin ve toplumların bu tarz bir muhakeme duygusuna sahip olmaları zorunludur. Çünkü toplum içerisinde farklı kültür ve yaşayışa sahip insanların asılsız söylemlerle birbirlerine düşürülmeleri muhtemeldir. O hâlde böyle bir tehlike karşısında mantıkları işletebilecek, sağduyuya sahip, duygularına esir olmak yerine, araştırma ve gerçeklere dayalı hamlelerde bulunmak ancak nitelikli bir eğitimle mümkün olacaktır. Bu metin, bu davranışların kazanılmasında aracı olabilecek bir yapıdadır.

İncelenen hikâye, 290 kelimedenden oluşmaktadır. Cümleler kısa, açık ve akıcıdır. Konuşma çizgilerine yer verilmemiş konuşmalar tırnak işareti içinde verilmiştir. Deyimler az sayıda ve anlaşılırdır. Kelime sayısı ve cümle bakımından incelendiğinde metin olarak daha çok 6. sınıflara uygundur. İleti ve ana fikir bakımından 7.ve 8. sınıflara da uygundur.

3.4.9. Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti

Görmüş geçirmiş, tecrübeli bir adam, bir sağır birine komşusunun hasta olduğunu söylemiş ve adamı, hasta komşusunu mutlaka ziyarete gitmesi gerektiği konusunda ikaz etmiş.

Sağır:

— Kulaklarım duymuyor ki, şimdi gidip o hastaya ne derim ben? Hele iyice hasta ise, sesi de çıkmaz, ne dediğini asla anlayamam, diye cevap vermiş.

Ardından da oraya gidip hastayı ziyaret etmeye karar vermiş.

Yolda giderken kendi kendine şöyle düşünüyormuş:

Hasta, dudaklarını oynatınca, ne dediğini tahminen anlarım.

‘Nasılsın, ey mihnetler çeken dostum?’ derim. ‘İyiyim.’, yahut ‘Hoşum.’ Diyecek elbet.

‘Şükür olsun.’ Derim, sonra ‘Ne yemek yedin?’ diye sorarım, ‘Şerbet içtim.’ Veya ‘Mercimek çorbası içtim.’ der.

‘Sihhatler, afiyetler olsun.’ derim.

‘Hangi doktor geliyor?’ derim.

Cevabını tahmin ederek, ‘Ayağı pek kutludur, o geldi mi, iyileşirsin.’ derim.

‘Biz de denedik, nereye ayakbastıysa kutlu geldi, herkesi muradına kavuşturdu, diye cevap veririm.’

Bu düşüncelerle hastanın yanına varan sağır, peş peşe sorularını sormaya başlamış ve cevapları tahmin ettiği biçimde yorumlayarak önceden hazırladığı karşılıkları vermiş:

— Nasılsın dostum?

— Ölüyorum sorma.

— Oh çok şükür.

Bu söze incinen hastanın morali bozuş ve canı sıkılmış:

— Bu ne biçim şükür? Demek bizim kötülüğümüzü istiyormuş bu adam, demiş.

Kulakları duymayan adam sormuş:

— Ne yedin?

Hasta adam öfkeyle:

— Zehir zakkum, diye cevap vermiş.

Adam, cevabı duymadan:

— Afiyetler olsun, deyince, hastanın kahır büsbütün artmış. Bundan sonra adam:

— Derdine çare bulmak için hangi doktor geliyor, diye sormuş.

Hasta adamı azarlayarak:

— Azrail geliyor, sana ne! Yürü git işine bakalım, demiş.

Adam:

—Sevinmen lazım, ayağı pek kutludur, diye karşılık vermiş.

—Hasta aldığı bu cevaplar karşısında iyice bozulmuş ve:

“Meğer bu adam bizim can düşmanımız imiş.” diye düşünmüş.

Kulakları duymayan komşusu ise her şeyden habersiz, hasta bir dostunu ziyaret etmiş olmanın ve komşu hakkını yerine getirmenin mutluluğuyla sevinmiş ve evin yolunu tutmuş.

(Hancıoğlu 2003:24)

3.4.9.1 Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Dostluk Öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Hasta ve sağır adam. Sağır adam, iyi niyetli, komşuluk vazifesini yapmak isteyen, saf kalpli bir kişilik.

Hikâyedeki olay : Sağır bir adam bir arkadaşından komşusunun hasta olduğunu öğrenir. Hasta olan kişinin takati azdır ve hastanın sesi az çıkacaktır. Dolayısıyla zaten sağır olan komşunun ziyareti iyice zora girmiştir. Buna rağmen komşuluk icabı sağır, komşusunu ziyaret etmeye karar verir. Fakat tahmin ettiği şekilde bir konuşma yerine tam aksi bir durum ortaya çıkar. Fakat bu durumdan sadece hastanın haberi olmuştur ve morali çok bozulmuştur. Sağır ise yaptığı ziyaretten memnun, gönül rahatlığı ile oradan uzaklaşmaktadır.

Olayın yaşandığı çevre : Herhangi bir yer ismi verilmemiştir. Hastanın yanına gitmesi, ziyarette bulunup tekrar kendi evine dönmesi olayın geçtiği mekâna dair bilgilerdir. Birbirine komşu iki ev olarak alabiliriz.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman kavramı üzerinde çok az durulmuştur. Sağırın komşusunun hastalığını öğrenmesi ile başlayan süreç, ziyaret edilip edilmemesine karar verilmesi ve nihayetinde ziyaretin gerçekleşip eve dönülmesi ile sona erer. Bunun dışında bir zamandan bahsedilmemiştir.

Hikâyede yer alan deyimler : Karar vermek, muradına kavuşmak, morali bozulmak, canı sıkılmak, evin yolunu tutmak.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kip olarak duyulan geçmiş zaman kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Tecrübeli, güngörmüş kimseler toplum içinde yeri geldiğinde uyarıcı bir rol üstlenmelidirler.
2. Hasta ziyaretleri adabına uygun yapılmalıdır.
3. Her şey önceden hazırladığımız plâna göre olmayabilir, aksi durumları da düşünmeliyiz.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İyilik yapmak isterken başkalarına zarar vermemeliyiz. (Kaş yapalım derken göz çıkarmamalıyız.)
2. Önceden hazırladığımız plânların hep olumlu ve olur yanlarını değil olumsuz ve gerçekleşmeyecek yanlarını da düşünmeliyiz.

3. Ne manaya geleceğini tahmin edemediğimiz bir söz yıllarca yaptığımız olumlu işleri mahvedebilir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin birinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâye ile bizlere vermek istediğini şerhte şöyle anlatır:

“Nice bulanık şeyler vardır ki sen, onları saf ve berrak sanırsın.

O sağır gibi... Sağır, iyilik yaptım sanmıştı, hâlbuki aksi zuhur etti”
(C1/3385, 3386. byt.).

Mevlâna, bu hikâyesi ile eğitimde ciddî bir şekilde üzerinde durulması gereken konulardan birini ele alıyor. Mevlâna bu hikâyesi ile iyilik ve kötülük kavramlarına başka bir açıdan bakmamızı sağlıyor. Hep bizler yazılan eserlerde iyinin ve kötünün bariz bir şekilde ele alındığı hikâyelerle karşılaştık ve çocuklara da bu eserleri okuttuk. Bu hikâyede Mevlâna, iyi görülen ve tavsiye edilen bir davranışı sorgulamaya açıyor. İyilik hangi şartlarda amacına ulaşır, kimler iyidir, bizim iyi gördüklerimiz gerçekten iyi insanlar mı, ya da kötü gördüklerimiz gerçekten kötü insanlar mı, biz çevremiz tarafından nasıl biliniyoruz ve biz kendimizin davranışlarını değerlendirebiliyor muyuz, kendimize sorular sorup, kendimizi yargılayabiliyor muyuz, gibi sorular bu hikâye ile ele alınabilecek niteliktedir. Çocuklara yönelik yazılan eserlerde çocuklara kazandırmak istediğimiz davranışlardan birisi de bu sorgulama olmalıdır. Nitekim 13–15 yaş grubu çocuklarının özellikleri bölümünde belirttiğimiz gibi bu yaş grubu çocuklarının eleştiri kabiliyetleri gelişmiştir. Adalet için doğru bildiklerini söylemede sakınca görmezler. Öğretmenler tarafından demokratik ortam oluşturulduğunda düşüncelerini rahatça açıklayabilir, olumsuzlukları yerebilir, olumlu davranış ve düşünceleri takdir edebilirler. O hâlde bu hikâye çocuklardaki eleştiri kabiliyetini geliştirme adına elverişli bir metindir. Burada eleştirin, özeleştiri şeklinde olması daha önemlidir. Çocuklar metinden hareketle kendi davranışlarını eleştirebilmelidirler.

Hikâyede üzerinde durulması gereken diğer bir unsur ise anlatımdır. Mevlâna hikâyesinde vermek istediği dersi esprili bir üslupla vermiş, hikâyeye eğlenceli bir

yapı kazandırmıştır. 13–15 yaş grubundaki çocuklar bu hikâyeyi zevkle okumaktadırlar. Hastanın içine düştüğü durum, sağırın yaptığı hatalar ve ortaya çıkan ilginç cevaplar çocukları güldürmektedir. Bir bakıma Hababam Sınıfı'ndaki müfettiş-öğrenci diyaloglarına benzemektedir. Ayrıca anlatım sade ve rahatlıkla anlaşılabilir bir niteliktedir. Deyimler, günlük hayatta çocukların sıkça kullandıkları anlaşılır deyimlerdir.

Mevlâna'nın hikâyede vermek istediği dersler, çocuklar tarafından çıkarılabilecek yapıda olmasına karşılık, bir davranış hâline gelmesi eğitimcilerin yönlendirmeleri ile olacaktır. Öğretmenlerin bu tarz hikâyelerde sorgulama ve özeleştirme konusunu açmaları ve üzerinde etkinlikler yapması gerekmektedir. Bu hikâye ile ilgili şu çalışmalar yapılabilir:

1. Hayatınızda yaptığınız bir hatayı anlatınız ve bunu ne zaman, nasıl fark ettiğinizi yazınız?
2. İçinde yaşadığımız zamandan ve hayatınızdan memnun musunuz, daha iyisi olması için kendiniz neler yapabildiniz?
3. Elinizde sihirli bir değnek olsa kendinizde olmasını istemediğiniz ve yerine size gelmesini istediğiniz davranışlar neler olurdu?
4. Yaşantısıyla, davranışlarıyla size örnek olan ve keşke ben de öyle olabilseydim dediğiniz bir insanı ve özelliklerini anlatınız? Olumsuz yanları varsa onları da belirtiniz?

Bu hikâye 282 kelimedenden oluşmaktadır. İletici ve ana fikirler bakımında 13–15 yaş grubu çocuklarına uygundur. Metin olarak ders kitaplarına alınabilecek bir niteliktedir.

3.4.10. İyi Kalpli Vezir

Şairin biri, elbise almak, rütbeye erişmek, ihsana nail olmak ümidiyle bir şiir yazıp padişaha götürdü. Padişah ikram sahibiydi, şaire bin kırmızı altın verilmesini, bunun dışında başka ihsanlarda bulunmalarını emretti.

Bunu duyan veziri itiraz etti:

“Bu çok az, bari ona on bin altın ihsan edin hiç olmazsa sevinsin, sizi daima hatırlayıp ansın, hatta böyle bir şaire sizin gibi yüce bir padişahın on bin altın ihsan etmesi bile az gelir.” dedikten sonra geçmiş padişahlardan hikâyeler söyledi onların yaptıkları ihsanlardan misaller getirdi.

Padişah da şaire on bin altın, çeşitli elbiseler ve de birçok değerli şeyler ihsan etti.

Şair bu ihsanlara nail olunca bütün bunlar kimin sayesinde oldu, diye araştırdı.

“Bütün bunların sebebi adı Hasan huyu da adı gibi güzel olan o yüce vezirin sayesinde oldu.” dediler.

Şair de bunun üzerine veziri metheden uzun bir kaside yazarak vezirin evine gidip onu sundu.

Aradan birkaç yıl geçti, şair yoksul bir hâle düştü. Yine bir şiir yazarak saraya geldi ve onu padişaha sundu. Padişah yine şaire bin altın verilmesini buyurdu. Fakat bu sefer o önceki cömert, kerem sahibi vezir ölmüş yerine son derece merhametsiz ve hasis bir vezir geçmişti.

O hasis ve cimri vezir padişaha:

“Bir şaire bu kadar ihsanda bulunulur mu? Ben bu şairi bu ihsanın onda birinin dörtte birine bile hoşnut edip razı ederim.” dedi.

Orada bulunanlar:

“Padişahımız o şaire daha önce on bin altın ihsan etmişti şimdi böylesine bir ihsan yakışır mı?” dedilerse de dinletemediler. Vezir:

“Siz bunu bana bırakın ben şairi razı ederim, bu benim işim.” dedi.

O zaman padişah:

“Peki, o zaman ne yaparsan yap. Şairi memnun et de nasıl yaparsan, bunu nasıl başarırın başar.” dedi.

Bunun üzerine vezir şairi bekletti, durdu. Derken kış geldi, bahar geldi, günler, günleri, aylar ayları kovaladı. Şair bekleye bekleye adeta ihtiyarladı, usandı. Vezirin kapısına geldi:

“Ey yüce efendim, eğer altın yoksa bari bana söv de bu dertten, bu beklentiden kurtar beni.” dedi.

Günler sonra vezir o bin altının onda birinin dörtte biri olan yirmi beş altını şaire gönderdi. Bunu gören şairi bir düşüncedir aldı.

“Daha önceki ihsan hem erken geldi hem de çoktu, ne oldu ki böyle oldu?” diye düşündü. İşi araştırınca şaire:

“O cömert vezir dünyadan gitti, padişahın ihsanı onun yüzünden kat kat artmıştı. Onun yerine bu yeni ve hasis vezir geldi. Sen bu ihsanı al da çabucak buralardan git. Yoksa o vezir ne edip eder bunu da elinden alır Biz bunu alıp sana vermek için neler çektik senin haberin yok, hemen buralardan git.” dediler.

Şair merak edip sordu:

“Ey yüce insanlar, bu yeni vezir nereden geldi, adı nedir?”

“Adı Hasan’dır.” dediler.

Şair:

“Yazıklar olsun nasıl olur da böylesine birbirlerine zıt iki insanın adı bir olur, padişah, böyle bir vezirin sözünü dinlerse kendisini de rezil rüsva eder, devletini de!” de dedi. Oradan hızla uzaklaşıp gitti.

(Zeren 2004: 183)

3.4.10.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Padişah, şair, birinci vezir, ikinci vezir, saraydakiler

Hikâyedeki olay : Şairin biri padişahın ihsanına nail olmak ümidiyle şiir yazarak padişaha sunar. Padişah bir miktar ihsanda bulunur fakat oradaki iyi niyetli vezirin teşviki ile padişah ihsanını artırır. Bunu araştıran şair vezirin iyiliğini anlar ve ona da bir kaside yazarak sunar. Aradan zaman geçer, şair yine yoksul kalır ve tekrar

padişaha şiir yazarak ihsanına nail olmak ister. Ancak vezir değişmiştir ve şair bu defa umduğunun çok altında bir ihsanla geri döner. Bu duruma şaşırان şair, bu durumun nedeni araştırdığında yine vezirin işe karıştığını öğrenir. Vezirin adı eski vezir gibi iyi huylu manasına gelen Hasan'dır. Ancak adları aynı olsa da huyları çok farklıdır.

Olayın yaşandığı çevre : Olay sarayda geçmektedir. Şair iki defa şiirini sunmak için saraya gelir. Şair ayrıca birinci vezire padişahın ihsanını artırdığı için teşekkür mahiyetinde yazdığı şiiri sunmak için vezirin evine gider. Ayrıca bir mekândan bahsedilmemektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman olarak hikâye başlangıcında bir kavram yer almamaktadır. Şairin padişahın ilk ihsanından sonra yine yoksul düşer. Bu süre "birkaç yıl sonra" olarak yer alır. İkinci olarak verilen zaman, şairin ikinci vezir tarafından sarayda bekletilmesidir. Bu zaman, "Bunun üzerine vezir şairi bekletti, durdu. Derken kış geldi, bahar geldi, günler, günleri, aylar ayları kovaladı. Şair bekleye bekleye adeta ihtiyarladı, usandı." cümleleriyle verilmiştir. Şairin bekleme süresinin çokluğu masallardaki tekerlemeler tarzında verilmiştir.

Hikâyede yer alan deyimler : Hikâyeye söylemek, misal getirmek, yoksul düşmek.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kip olarak görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zamanın hikâyeye birleşik zamanı kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Yöneticiler ya da zengin kişilerin ihsanları yoksul halkı sevindirir.
2. İyiliklerin nereden geldiği araştırılmalı ve iyiliğe sebep olana teşekkür edilmelidir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Aynı durum karşısında, farklı kişilerin davranışları farklılık arz edebîlir.
2. Adı ve görünüşü iyi olan insanlardan iyilik göremeyebiliriz.
3. İstediklerimiz her zaman gerçekleşmeyebilir bu durumlara hazırlıklı olmalıyız.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin dördüncü cildinde yer almaktadır. Hikâyede Mevlâna, önce padişaha sunulan şiir ve övgüye yer verir. Ardından, tekrar eden yoksullukta şairin aklına ilk gelen yine ihsanı bol olan padişaktır. Mevlâna, burada tasavvuf anlayışı içerisinde dertlerin çarelerinin bulunabileceği tek kapıyı, hak kapısını vurgular. Bu manada:

“Binlerce akıllı kişi, dert ve ihtiyaç zamanında umumiyetle o tek Tanrı'nın huzurunda ağlar, inler.

Hiçbir akli eksik ve deli yoktur ki acizliğini varsın da bir nekese arz etsin!

Akıllılar, binlerce defa ihtiyaçlarının giderildiğini görmeselerdi hiç o kapıya canla başla giderler miydi?

Hatta deniz dalgaları arasındaki bütün balıklar, yücelerde uçan bütün kuşlar bile...” (C4/1171, 1174. byt.).

Hikâyede, bu manada bir anlayışın ya da sonucun çocuklar tarafından çıkarılması mümkün değildir. Mevlâna ikinci olarak olayın sonunda padişaha yön veren veziri, insan aklına benzettir. Bununla ilgili peygamber kıssalarından birine geçer. Hz. Musa çok defa güzel sözlerle Firavun'u ikna eder ancak onun kötü kalpli veziri, her defasında Firavun'un aklını çeler ve Hz. Musa'nın onca uğraşarak yaptıklarını bir anda yıkar giderdi. Bu hikâyede de vezir padişahın güzel ihsanlarını birtakım hilelerle ortadan kaldıran kişidir. Yine, Mevlâna'nın yaptığı bu benzetmelerin, 13–15 yaş grubu çocukları tarafından çıkarılabilmesi mümkün değildir.

Hikâyede 13- 15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği ileti ve ana fikirler yukarıda belirttiğimiz gibi oldukça zengindir. Bu ileti ve ana fikirler çocuk eğitimi açısından önem taşımaktadır. Özellikle üzerinde durulması gereken iletilerden biri, yapılan iyiliklerin nereden kaynaklandığının bilinmesi, bilinmesi için araştırma yapılması ve sonucunda iyilik yapan kişilere karşı teşekkürün sunulmasıdır. Burada çocuklara kazandırılması gereken düşünce yetileri şunlar olabilir:

1. Kimlere teşekkür ederiz, niçin?
2. Kimlere iyilik ederiz, niçin?
3. Karşılık beklemeden iyilik gördüğünüz biri oldu mu? Neler hissettiniz, karşılığında neler yaptınız?
4. Karşılık beklemeden iyilik yaptığınız biri oldu mu?

Çocuk eğitiminde iyilik kavramı önemli bir yer tutar. Çoğu kahraman, iyi özellikleri ile ön plâna çıkar. Kahramanın ön plâna çıkmasından daha önemlisi davranışın ön plâna çıkması gerekliliğidir. Kahraman ancak yardımcı bir araç olmalıdır. Bu hikâyede iyi vezir ile kötü veziri birbirinden ayıran davranış neydi? Bu sorunun cevabı doğrudan davranışın ele alınması bakımından önemlidir.

Diğer üzerinde durulması gereken sonuçlardan biri ana fikirlerden birincisidir. Aynı durum, farklı şahıslar tarafından farklı yorumlanabilir. Bakış açısı, bana görelilik, öznel düşünce kabiliyeti çocuk edebiyatının eğitsellik temaları içinde yer alır. Vezirlerden birine göre şaire, padişahın bol ihsanı tasvip edilirken, diğer vezir aynı şaire daha az ihsanı uygun görüyor. “Çocuklar size göre hangisi doğru, siz olsaydınız ne yapardınız?” şeklindeki sorularla çocukların kişisel düşüncelerini geliştirmede önemli bir yer tutacaktır. Estetik duyarlılığın geliştirilmesinde nesnel ve öznel değerlendirmelerin birbirinden farklı olduğu gerçeğinden yola çıkarak, çocukların kendilerine özgü bir duyarlılığa sahip olmaları yönünde çocuk edebiyatı eserlerinin katkısı sağlanmalıdır (Yalçın ve Aytaş 2003: 51).

İkinci ana fikirde görünüşü ile göze giren fakat davranışı ile farklılık arz eden insan tiplmesi, Mevlâna'nın çok sık üzerinde durduğu bir tiplmedir. Nitekim Mevlâna'nın en güzel sözlerinden biri: “Ya olduğun gibi görün; ya da görüldüğün gibi ol!”, özdeyişi de bunu desteklemektedir. Çocuk edebiyatının eğitimsel işlevlerinin en önemlilerinden biri davranışlardaki olgunluk, kişilik ve kimlik sahibi bireylerin yetiştirilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, çocukların çıkarabilecekleri bu ana fikir niteliklidir.

Hikâyeden çıkarılabilecek son ana fikir istediklerimizin her zaman gerçekleşmeyebileceği olgusudur. Ve bu olgunun, çocuklara erken yaşlarda kazandırılması gerekmektedir. Şairin ihsanı bol olduğuna inanarak tekrar gittiği padişahın huzurundan nerdeyse eli boş olarak dönmesi, her zaman istediklerimizin gerçekleşmeyebileceğini, böyle durumlara karşı hazırlıklı olmamız gerektiğini anlatır. Bu sonuç, 13–15 yaş grubu çocukları tarafından çıkarılabilecek bir özelliktedir.

Hikâyelerin yapılarındaki en önemli unsurlardan biri çatışma unsurudur. Bu hikâyede en çok dikkati çeken, aynı adı taşıyan iki vezirin aynı durum karşısındaki farklı tavırlarıdır. Ve bu özellik, gerçekten hikâyeyi farklı kılan bir çatışma örneğidir. Ve Mevlâna'nın bu hikâyesi bu bakımdan başarılı olarak kabul edilebilir.

Hikâye, 442 kelimededen oluşmaktadır. Hikâye, deyimler ve kelimeleri bakımından anlaşılır bir yapıdadır. Anlatım akıcı ve sadedir. İhsan, hasis, kerem gibi kelimeler haricinde bilinmeyen kelime yer almamaktadır. Bu kelimeler de cümlenin anlamı içerisinde tahmin edilebilir. Ancak kelimelerin anlamlarının öğrenilmesi daha iyi olacaktır.

3.4.11. Fil Yavruları

Hindistanlı akıllı ve bilgili bir kişi vardı. Bir gün dostlarından iki üç kişinin uzak bir diyardan geldiklerini aç ve çıplak perişan bir hâlde olduklarını görerek, onlara acıyıp nasihat etti:

“Biliyorum son derece aç ve çok perişan bir hâldesiniz. Çektiğiniz açlık belâsından dolayı Kerbela çölüne düşmüş gibisiniz. Birçok dert ve sıkıntı çektiğiniz belli. Fakat beni çok iyi dinlemenizi istiyorum. Şimdi bundan sonra gideceğiniz yolda filler var. Onlara rastlayınca; son derece semiz ve güçsüz olan fil yavrularını avlamak istersiniz. Bu size çok kolay ve cazip gelir. Fakat unutmayın ki anneleri pusuda onları beklemektedir. Yavrusu kaybolunca kilometrelerce yol yürüyerek yavrusunu arar ve durmadan ağlayıp inler. Hortumundan alevler saçarak, dumanlar çıkarır. Yavrularına çok düşkündür filler. Sakın ola ki fil yavrularını avlayıp yemeyin, açlıktan ölseyiz de bunu yapmayın çünkü nereye giderseniz gidin ana fil yavrusunun kokusunu takip ederek sizi bulur,” dedi.

Sonra şöyle devam etti:

“Eğer bu öğüdümü tutarsanız başınızı belâdan kurtarmış olursunuz. Otlara, yapraklara, yabanî meyvelere razı olun, sakın nefsinize uyup fil yavrularına tamah etmeyin, onları avlamayın. Ben size gerekeni, icap edeni söyledim günah benden gitti. Benim bu söylediklerime uyan ancak sonunda bir zarar görmez kurtulur. Haydi, size uğurlar olsun, selâmetle gidin.”

Bu yolcular yollarına devam ederlerken, yiyecekleri bitti kıtlığa düştüler, dayanılmaz hâlde acıktılar. Açlıkları, susuzlukları her an artıyor, dayanılmaz hâle geliyordu. Tam bu sırada, yeni doğmuş semiz nazik, iştah açıcı bir fil yavrusu gördüler. Âdeta aç kurtlar gibi fil yavrusunun başına üşüşerek, onu kesip yemek istediler. Onlardan biri kendilerine söylenenleri onlara hatırlattı. Fakat kimseye dinlemedi.

Arkadaşları fil yavrusunu kestikten sonra güzelce kebab yapıp yediler. Ona da ikram edip:

“Bırak bu sözleri de gel karnını doyur, bak ne kadar nefis et,” dediler.

Fakat bütün bu ısrarlara rağmen o akıllı kişi fil yavrusunun etinden yemedi. Karınlarını fil yavrusunun etiyle tika basa doyuranlar biraz sonra yatıp derin bir uykuya varırlar.

Fil yavrusundan etinden yemeyen ise açlıktan uyuyamadı, dolaşıp duruyordu.

Aradan bir müddet geçtikten sonra kızgın bir fil çıkıp geldi önce o uyanık adamın yanına gelip korkudan titreyen, ecel terleri döken adamın ağzını üç kere kokladı, fakat yavrusunun kokusunu alamadı. Adamın etrafından birkaç kere kızgın

kızgın dolaşıp durduktan sonra adama dokunmadan çekip gitti. Uyuyanların yanına varıp ağızlarını kokladı. Kimden yavrusunun etinin kokusunu aldıysa onu havaya kaldırarak yere vurup parçaladı.

(Zeren 2004: 109)

3.4.11.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Hindistanlı bir kişi, yolcular

Hikâyedeki olay : Hindistanlı bir kişi uzak diyarlardan gelen dostlarına yolculukları sırasında karşılaştıkları bir sorun hakkında uyarılarda bulunur. Onlara yolcuk esnasında çok acıkabileceklerini fakat kesinlikle fil yavrularını avlamamaları gerektiğini, aksi takdirde başlarına bela bulacaklarını söyler. Fakat yolculardan biri hariç bu uyarıya rağmen dayanamaz ve bir fil yavrusunu yerler. Yavrusunu aramaya başlayan kızgın ana fil yolcuları bulur, uykuda yakaladığı ve ağızlarında yavrusunun kokusunu duyduğu yolcuları parçalar.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, Hindistan'da fillerin bol olduğu bir yerde geçmektedir. Mekân, ayrıca ele alınmamış, hikâyeden hareketle çıkarılmıştır.

Olayın yaşandığı zaman : Olay, bir yolculuk sırasında yaşanmaktadır. Hindistanlı kişinin dostlarına tavsiyesi ile başlayan olay, kişilerin bu tavsiyeye dikkat etmemesi ile ölümle sonuçlanır.

Hikâyede yer alan deyimler: Bela çekmek, kıtlığa düşmek, başına üşüşmek.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâyeye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Dost insanlar birbirlerini uyaran insanlardır.
2. Dostların öğütleri daha bir önemle dikkate alınmalıdır.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Yapacağımız işlerin sonunu düşünmeden hareket etmemeliyiz.
2. Anlık hoşumuza giden birçok şeyin neticesi kötü olabilir.
3. Dostlar bazen hoşumuza gitmeyen şeyler de söylese onları dikkate almalıyız.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye Mesnevi'nin üçüncü cildinde yer almaktadır. Hikâyeden yukarıdaki ileti ve ana fikirler 13–15 grubu çocukları tarafından kolayca çıkarılabilecektir. Bu ileti ve ana fikirlerin dışında Mevlâna hikâyesini bir başka ana fikre bağlamaktadır. Mevlâna'ya göre dünya hayatında yapılan tüm davranışlarımızın kokusu bizde kalır. Nasıl hikâyede ana fil yavrularının kokusunu alıyor ve o filin yavrusunu yiyen kişiler kendilerini ele veriyor aynen öyle de yaptığımız iyilik ve kötülükler bizde bir takım kokular bırakır. Bu sonucu Mevlâna, şerhte şu şekilde anlatır:

“Hak kokusunu Yemen'den duyan bendeki batıl kokuyu nasıl olur da duymaz?

Mustafa, ta uzak yoldan koku alır da ağzımızdaki güzel kokuyu nasıl almaz?

Duyar, duyar ama yüzümüze vurmaz, örter. İyi koku da göklere çıkar kötü koku da.

Sen uyuyup durursun, o haram koku ise şu yeşil gökyüzüne vurup durur.

Senin çirkin nefeslerine yoldaş olup felekte kokuları alanlara kadar gider.

Kibir, hırs, şehvet kokusu, söz söylerken soğan gibi kokar” (C3/161, 162, 163, 164, 165, 166. byt.).

Mevlâna'nın burada vermek istediği dersle, insanların bu dünya hayatında ne yaparlarsa bir şekilde karşılına çıkacağını, onun için dost insanların söylediklerine dikkat edilmesi gerektiğini vurgular. Çocuklarımıza kazandırılacak davranışlardan biri de yapılan işlerin neticesini düşünerek hareket etmelerini sağlamak olmalıdır. Çoğu zaman insanlar, neticesinin ne getireceği bilinmeden, bazı zamanlarda ise bilerek ama kendilerine engel olamayarak birçok hatalı davranışlarda bulunurlar. Hikâyede olduğu gibi hazır lezzet ve güzellik, insanların karşılına çıktığında dostların uyarılarına rağmen insanlar, hatada ısrar ederler. Bu hikâyeye ile 13–15 yaş grubu çocuklarına sonucunu düşünerek yaşama, yapılacak işlerin nereye varacağını sezme, hatada ısrar etmeme, aşamalı düşünme, yararlı ile zararlıyı fark etme gibi düşünce örüntüleri kazandırılabilir. Yine bu hikâyeye bağlı olarak birçok atasözümüzle düşünceler desteklenebilir. “Akılsız başın cezasını ayaklar çeker, deveyi yardan uçuran bir tutam ottur, dibi görünmeyen suya girme, ne ekersen onu biçersin...” gibi daha birçok atasözü de sonucu düşünülmeden yapılan işlerin insanları zor durumda bıraktığını anlatır.

3.4.12. Kurbağa İle Fare

Fare su içmek için indiği dere başında kurbağa ile tanıştı. Çok sevdiler bir birlerini. Devamlı buluşmaya karar verip bir vakit tayin ettiler. Her sabah erken saatlerde buluşuyorlar dere kenarında; bir birlerine başlarından geçen ilginç olayları, duydukları hikâyeleri anlatıyorlar, duygularını kâh baş diliyle, kâh hâl lisanıyla iletiyorlar, dostlukları, arkadaşlıkları sevgiye dönüşüp daha yakın bir hâl arz ediyordu.

Fare bir gün kurbağaya:

—Ey aklımın ışığı, dedi! Zaman oluyor ki bir sır söylemek istiyorum, sen suyun içinde oluyorsun. Derenin kıyısından ne kadar seslensem, haykırsam, naralar atsam ulaştıramıyorum sana sesimi. Ey yiğit, ey er kişi! Bu belirli buluşma vakitleri bana yetmiyor, sohbetine doyamıyorum senin. Yol gösteren ibadet olan namaz beş vakit olarak farz edildi ama âşıklar daima namazdadırlar. O sarhoşluk, o başlardaki mahmurluk ne beş vakitle yatışır, ne yüz bin vakitle... Âşık bir an ayrılık bir yıl gibi gelir, bir yıllık vuslat dahi onca bir hayalden ibarettir. Ey merhametli, sevgili dost!

Seni görmeden bir an bile duramaz hâle geldim. Beni sevindir. Günde bir kere vuslat kandırmıyor bu susuzu...

Elde ettiğin servetin zekâtını ver de bu yoksula bir bak. Edepsiz yoksul buna layık değil ama senin lütfun bunun çok üzerindedir. Lütfun için lüzuma hacet yoktur aslında. Güneş güle de vurur, gübreye de, fakat nuruna ziyan gelmez. Pislik onun hararetiyle kurur odun olur, külhanını nurlandırır, hamamın kapısını, duvarını kızdırır parlatır. Pislige bunu yapan yeşilliklere, güllere, nergislere neler yapmaz?

Bir gün kerem sahibi biri, sofiye:

—Sana bugün bir kuruş mu vereyim, yoksa yarın üç kuruş mu, diye sorulduğunda:

—Peşin sille veresiye keremden hayırlıdır, der. Ben de dayanamaz oldum artık. Suya dalmama imkân yok, çünkü terkebim topraktan meydana gelmiş. Kerem et bir nişane ver sesimi sana ulaştırırsın.

Bunun için konuşup görüştüler, şu karara vardılar:

Bir uzun ip bulacaklardı. Bir ucunu farenin, diğer ucunu da kurbağanın ayağına bağlayacaklar. İstedikleri zaman bir birlerini haberdar ederek buluşacaklardı.

Bu düzen kurbağanın gönlüne acı geldi.''Bu pis beni bağlıyor galiba''dedi ama kararı önceden vermişlerdi. Sözünden cayamadı. Fare doğru yolu bulmuş olan kurbağa ile buluşmak isteyince o aşk ipini çekerdi. İpe güvenirdi. Derken bir alacakarga geldi, kapıverdi fareyi havalandırdı. Kurbağa da onunla birlikte gökyüzünde. Bu durumu gören halk:

—Karga hileyle sudaki kurbağayı nasıl avladı, diyorlardı.

Kurbağa, bu, suda yaşamayan susuz hayvanlar gibi, aşağılık bir mahlûka eş olmanın lâıdır.

Beden de can ayağında ipe benzer, onu gökyüzünden yere çeker durur, Can kurbağası, kendinden geçme suyuna hoş bir surette dalmışken, beden faresinden güzelce kurtulmuşken, onu ipe çeker de, bu çekişten ne acılar duyar...

(Kemal 2004: 107)

3.4.12.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Fare (beden, ten), kurbağa (can, ruh), halk, karga

Hikâyedeki olay : Bir dere kenarında bir fare ile bir kurbağa tanışır ve birbirlerini severler, dostluklarını iletirler. Birbirleri ile yaşama şartları farklı olan fakat birlikte olmaktan çok hoşlanan fare ile kurbağa bir çözüm düşünürler. Birbirleri ile görüşmek istediklerinde, ayaklarına bağladıkları ipe haberleşeceklerdir. Fakat bir gün, bir karganın fareyi tuttuğu gibi havaya kaldırması ile kurbağa da yakalanmış olur. Tüm halk, karganın bunu nasıl başardığını hayretler ile izlemişlerdir.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, bir dere kenarında geçmektedir. Dereye ve çevreye ilişkin herhangi bir betimleme söz konusu değildir. Fakat olay kendiliğinden gözümüzün önünde canlanacak bir yapıdadır.

Olayın yaşandığı zaman : Olay, kurbağa ile farenin ile tanışması ile başlıyor. Dostlukları kısa sürede gelişir. Her sabah bir araya gelirler. Geçen zaman farenin kurbağayı ikna etmesine kadar sürer. İkna etmesinin ardından hemen karganın fareyi yakalaması meydana gelir. Hikâyede olayların gelişmesi, karelerin birbirine bağlanması doğrudan meydana gelmektedir.

Hikâyede yer alan deyimler : Hikâyede çok az deyim geçmektedir. Bu deyimler; kendinden geçmek, yol göstermek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları konuşma çizgisi ile verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâye birleşik zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Sıkıntılıların çözümünde yardımlaşmak ve danışmak gerekir.
2. Aşırı sevgi bazen bizi dönüşü olmayan hatalara götürür.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar dostlarını seçerken dikkatli davranmalıdırlar.
2. Görünüşe hemen aldanılmamalı, kişilerin ve olayların anlaşılması için acele edilmemelidir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye Mesnevi'nin altıncı cildinde yer almaktadır. Hikâyede yer alan yukarıdaki ileti ve ana fikirler, 13–15 grubu çocukları tarafından kolayca çıkarılabilecektir. Bu ileti ve ana fikirlerden özellikle Mevlâna'nın anlatmak istediği ana fikir, halkın, karganın kurbağayı nasıl yakaladığını hayretle izlemesidir. Mevlâna halka yani okuyucuya seslenir: “Kendine gel de surete tapma(görünüşe aldanma), suret sözüne kapılma, cins oluşu(aynı tür oluşu), surette(güzellikte) arama.” (C6/2953. byt.). Mevlâna birçok hikâyesinde, görünmenin aldaticılığını, asıl önemli olanın olma, yani olgun tavırların, oturmuş karakterin olduğunu vurgulamaktadır. (Bakkal İle Papağanın Hikâyesi)

Mevlâna'nın diğer vurgulamak istediği düşünce, beden ile ten arasındaki ilişkidir. Bu hikâyede fare teni; kurbağa ise canı simgelemektedir. Can, tenden ne kadar azad olursa o kadar huzurlu olacaktır. Hikâyede can, tene bağlanmakla farkında olmadan kendini bir tutsaklığa atmıştır. Bu düşünce Mevlâna'nın temsilleriyle çok başarılı bir şekilde verilmiştir.

Hikâyedeki diğer ileti ve ana fikirler 13–15 yaş grubu çocuklarının kavrayabileceği bir özelliktir. Hikâye kısa olmakla birlikte dikkat çekicidir. Bu hikâye, çocukların okumaktan zevk aldıkları fabl türünün kısa ama başarılı bir örneği

olarak kabul edilebilir. Fare ile kurbağanın farklı yaşam tarzlarına rağmen dostluklarını devam ettirme istekleri, sevginin aşırıya kaçması ile mantığın körelmesi bu hikâye ile rahatlıkla işlenebilir. Çocuklara örnek olarak, spor dallarında takımlara gönül veren insanların yaptığı aşırılıklar (fanatiklik) tartışmaya açılabilir. Diğer yandan çocuklar için en önemli konulardan biri gelişim çağlarında iyi arkadaşlardan oluşan bir çevrenin kurulmasıdır. Yanlış insanlarla kurulan dostlukların görünüşte kaldığı, sonucun muhakkak olumsuz geliştiği ifade edilmelidir. Mevlâna'nın bu hikâyesi bu açıdan kullanılabilir bir iyi bir metin özelliği taşımaktadır.

Hikâyede yer alan bazı cümlelerin anlaşılması 13–15 yaş grubu çocukları tarafından zor olabilir. Örneğin; “Edepsiz yoksul buna layık değil ama senin lütfun bunun çok üzerindedir. Lütfun için lüzuma hacet yoktur aslında.” Doğrudan ders olarak arada verilen bu bölümler anlaşılmasında hâlinde çocuklara sıkıntı veren bir hâl almaktadır. Ardı ardına gelen lütuf- lüzum-hacet kelimeleri aynı cümle içinde anlamı iyice zorlaştırmıştır. Bu bölümler daha uygun çevirilerle çocukların seviyesine ve anlayışına uygun bir hâle getirilebilir. Bu bölümler dışında anlatım bakımından hikâyeye 13–15 yaş grubuna uygundur. Cümleler kısa ve anlaşılır bir yapıdadır.

3.4.13. Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi

Köylünün birinin bir şehirliyle ahablığı vardı. Köylü şehre indiğinde şehirli dostunun evine gider kurulur, aylarca yer içer, şehirlinin dükkânına gider ihtiyaçlarını temin ederdi.

Köyüne dönerken şehirli dostu ihtiyaçlarını temin eder ondan para pul almazdı.

Köylü her şehre gelişinde şehirli dostunu köye davet eder:

“Sevgili dostum, sen hiç gezmeye gitmez, şehirden dışarıya çıkmaz mısın? Allah aşkına bütün aileni, çoluk çocuğunu, akrabalarını alıp köye gel şimdi bahar, tam da gül mevsimi, köyde her yer güllük gülistanlık, her yer cennet gibi. Eğer şimdi gelmezsen bari yazın meyve, sebze zamanı gel bana misafir ol aylarca sana ve ailene hizmet ederek mutlu olayım,” derdi.

Şehirli onu başından savmak için geleceğini vadetti. Bugün, yarın derken aradan sekiz yıl geçti.

Köylü her yıl:

“A efendim ne zaman geleceksin bu yıl da kış geldi çattı,” deyince

Şehirli dostu bir bahane bulur:

“Bu yıl falan yerden misafir geldi, filan iş çıktı gelemedim, seneye gelirim,” diye başından savmaya çalışırdı.

Bunu duyan köylü üzülür, yakınır, yalvarırdı:

“Ey sevgili dost, ailem, çocuklarım seni bekliyor, hasretle yollarını gözlüyor, bizi daha fazla bekletme ne olur.”

Aradan aylar yıllar geldi geçti köylü şehre gelip aylarca kalma alışkanlığını sürdürdüğü gibi şehirliyi köyüne davet etmeyi de sürdürdü.

Köylünün bu samimi ısrarı üzerine şehirlinin hanımı, çocukları:

“Senin köylüye bu kadar hakkın, bu kadar emeğin geçti. Adam bizi davet edip duruyor, artık bir de biz gidip onda misafir olalım,” demeye başladılar.

Bunun üzerine şehirli köye gitmeye karar verdi. Hazırlıklar tamamlandı. Şehirli ailesiyle birlikte köye doğru yola çıktı.

Köyün yolunu bilmedikleri için aylarca oradan oraya dolaştılar, günlerce yollarda perişan oldular.

Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra şehirli, dostunun köyün varıp kapısına geldi. Bir anda bütün yorgunluklarını, perişanlıklarını unuttular. Nihayet köye gelmiş, menzile ermişlerdi. Köylü dostları şimdi bin bir ikramla onlara çektiklerini unutturacak ikram hizmetlerde bulunacaktı. Fakat hayret köylü dost onlarla hiç mi hiç ilgilenmiyordu.

Şehirli köylünün kapısına vurup:

“Sevgili dostum beni davet edip duruyordun. İşte geldim,” dedi.

Köylü sanki hayatında ilk defa şehirliyi görüyordu.

“Sen kimsin, seni tanımıyorum,” deyince şehirli:

“Nasıl olur yıllarca her şehre gelişinde evimde misafir kaldın, aylarca sana hizmet ettim beni nasıl tanımazsın,” diyecek olduğunda köylü:

“Ben Allah aşkıyla öylesine kendimden geçmişim ki hiçbir şeyin farkında olmadığım gibi, senin de kim olduğunu bilmiyorum, seni tanımıyorum,” dedi.

Şehirli perişan bir vaziyette ailesinin yanına döndü günlerce yürümüş, yollarda perişan oluşlardı. Adım atacak hâlleri yoktu. Uzun zaman köylü dostunun kendilerini ve içeri almasını aç susuz beklediler, fakat nafîle aradan beş gün geçti gündüzleri sıcaktan kavrulup geceleri soğukta titrediler. Beşinci gece şiddetli bir yağmur başladı. Artık bıçak kemiğe dayanmıştı. Şehirli köylünün kapısına vararak yumruklamaya başladı.

Köylü, uzun bir bekleyişten sonra nihayet bin bir nazla kapıyı açtı:

“Kimsin, ne istiyorsun, ne var?” deyince

Şehirli:

“Bütün bu yaptıklarım sana helâl olsun istersen beni öldür, yalnız bu karanlık ve yağışlı gecede bize sığınacak bir yer ver,” dedi.

Köylü:

“Orada bağcının gece eline yayını alarak kurtları beklediği bir kulübe var, eğer yayı eline alıp kurtları beklemeyi göze alırsan, bu hayvanlarımı beklersen, orayı size veririm, orada kalın yoksa istediğin yere gidebilirsin,” dedi.

Şehirli seve seve bunu kabul etti.

“Aman o kulübeyi göster ne olur, sabaha kadar gözümü kırpmadan bekler, eğer kurt gelirse onu okla vururum, bundan başka da ne istersen yaparım yeter ki bu karanlık gecede bizi bu dehşetli yağmurun altında bırakma,” dedi.

Şehirlinin ailesi o küçücük kulübeye sığındı, bu daracık yerde Âdeta üst üsteydiler, gecenin karanlı, yağın yağmur, onları perişan etmişti.

Şehirli eline okunu yayını alıp kurt beklemeye başladı. “Eğer kurt gelir de ben görmeden bir zarar verirse köylü saçımı sakalımı yolar,” diye düşünüyor, gözlerini dört açıyor, her tarafı dolaşıyordu. Derken karanlığın arasında bir kıpırdanma fark edince, kurdun geldiğini sanıp oku fırlattı. Kurdu vurdu. Kurt tepeden yuvarlanırken yellendi.

Bunun üzerine köylü yatağından fırlayıp geldi. Bağırıp çağırmaya başladı:

Şehirli şaşırıldı:

“Aman efemim ne sıpası, hayvanlara zarar vermesin diye kurdu vurdum.”

Köylü iyice şaşırmıştı:

“Bu karanlık ve yağmurlu gecede bunu nasıl anladınız, sıpayı kurttan nasıl ayırt edip tanıdınız,” dedi.

Köylü:

“Sıpayı yellenmesinden tanıdım,” deyince şehirlinin kanı beynine sıçradı köylünün yakasına yapıştı:

“Bre ahmak, bre sersem sahtekâr. Hani şeyin farkında değildin. Gece yarısı bu zifiri karanlıkta bir eşek sıpasını yellenmesinden tanıyorsun da, gündüz ortası kırk yıllık dostunu tanımıyorsun. Masken düştü sahtekârlığın ortaya çıktı. Sıpanın yellenmesi seni rüsva etti, gerçek yüzünü ortaya çıkardı. İşte, Allah (c.c.) insanı böyle rezil eder,” dedi.

(Zeren 2004:113)

3.4.13.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Dostluk öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Köylü, şehirli, şehirlinin hanımı ve çocukları.

Hikâyedeki olay : Köylünün biri, bir şehirli ile ahbablık kurar ve her şehre indiğinde şehirlinin evine misafir olur. Şehirli, ona birçok iyilik eder, köyüne geri gönderirken de eli boş göndermez. Köylü de ona köyün güzelliklerinden bahseder, eşi ve çocukları ile birlikte gelmesini beklediğini, her gelişinde yineler. Belli bir zaman sonra gitmek istemese de şehirli, eşi ve çocuklarının da ısrarına dayanamaz ve yola çıkmaya karar verir. Uzun zaman sonra meşakkatli yolculuk sona erer ve köylü dostunun evine varırlar. Fakat köylü dostu, onu tanımazlıktan gelir. Şehirli ne yaptı ise de ona kendini tanıtamaz. En sonunda yaptığı iyilikleri bir kenara koyup sadece soğuk havada eşi ve çocukları için bir yer göstermesini ister. Köylü kurtlara karşı hayvanlarını koruması şartıyla bu teklifi kabul eder. Gece karanlığında şehirlinin attığı ok köylünün kendini ele vermesine neden olur. Çünkü köylünün iddiası, gece karanlığında vurulan şeyin sıpası olduğudur. Şehirli, aylardır evinde kalıp da kendisini tanımayan ancak gecenin karanlığında sıpasını tanıyan bu adamı dövmekten kendini alamaz.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, şehirlinin evinde başlar. Köylünün ısrarları ile şehirli köye gider. Asıl problemin ortaya çıkması köylünün evine rastlar. Köylünün evi, bahçesi ve oradaki kulübe mekân olarak ele alınabilir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman olarak ilk karşımıza çıkan köyünün şehre inmesidir. Burada geçen zamanın ardından köylü, şehirli dostunu sürekli köye davet eder. Bu süredeki bekleyiş ve erteleme yıllar sürer. Şehirlinin bu mazeret üreterek zamanı uzatması hikâyeye heyecan katmıştır. Karar verildikten sonra aylar süren bir yolculuk başlar. Köye vardıklarında ise beklenmedik bir olay karşılına çıkar. Köylü, şehirliyi tanımayınca, ailesi ile birlikte ortada kalır. Gece soğukta, gündüz sıcakta, aylar geçen yolculuk sonrasında iyice zorlanırlar. Beş gün geçer aradan ve nihayet şehirli, köylüyü ikna eder.

Hikâyede yer alan deyimler : Baştan savmak, yollarını gözlemek, emeği geçmek, yola çıkmak, kendinden geçmek, bıçak kemiğe dayanmak, göze almak, gözünü kırpmamak, gözlerini dört açmak, kan beynine sıçramak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, 3. tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek 1. kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ile şimdiki zamanın ve geniş zamanın hikâye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Gösterilen iyiliklere iyilikle mukabele edilmelidir.
2. Davete icabet etmek gerekir.
3. Yolculuktan gelen insanlara ikramda bulunmak, onları dinlendirmek gerekir.
4. İnsanlar, zor durumda kaldıklarında fedakârlık yapmasını bilmelidirler.

5. İnsanlar, yalanlarına kılıf olarak dini kullanmaları yakışıksızdır.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar, gerçek dostluğu belli olayları yaşayınca anlayabilirler.

2. Çıkar ve menfaat anında insanlar gerçek yüzlerini gösterirler.

3. Sahtekârlık, er ya da geç muhakkak ortaya çıkar.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin üçüncü cildinde yer almaktadır. Mevlâna, şerhte bu hikâyeyi anlatırken, arada iki peygamber kıssasına yer vermektedir. Birincisi kıssada Seba halkının azgınlığından bahsetmektedir. Seba halkı ile ilgili kıssayı anlatırken arada da Hz. İsa'nın hastalara şifa vermesini anlatıyor. Tekrar Seba halkının kıssasına dönen Mevlâna, hikâye içinde hikâye anlatırken konudan uzaklaşıyor ki bu durumun farkında olarak şöyle diyor: “Ey yiğit arkadaş dön... Bu söz hadden aştı. Köylü, şehirliyi eve nasıl götürdü onu söyle. Sebalıların hikâyesi bir tarafta kalsın, daha iyi. Sen şehirlini köye gelişini anlat.” Hikâye ilerledikçe konu konuyu açıyor ve Mevlâna bu kıssalar haricinde üç küçük hikâyeyi de anlatıyor. Fakat biz konunun dostlukla ilgisinin dağılmaması açısından diğer kısımları ele almayacağız. Nitekim çocuklar ya da yetişkinlerin okuması için ele alınan hiçbir eserde iç içe anlatım şekliyle hikâyeler sunulmamıştır.

Mevlâna, şehirlinin köylünün davetini hep geciktirmesini, ihtiyatlı davranmaya bağlamaktadır. Atılacak adımların arkasının ne getireceğinin bilinmesi önemlidir. Nitekim Seba halkı, yaptıklarının nereye varacağını bilememelerinin cezasını hayatları pahasına ödediler. Şehirli, onca ısrardan sonra bir de hanımı ve çocuklarının ısrarlarını duyunca iyice zor durumda kalır. Mevlâna, şerhte burada da Hz. Yusuf'un kıssasına telmihte bulunur. Çocukların, “Baba, gezer oynarız, ne olur?” sözlerinden sonra Mevlâna şu cümleyi kurur: “Yusuf gibi. Onu da ‘Gezer,

oynarız' sözü tuhaf bir takdir neticesi babasının gölgesinden ayırdı."(C3/417. byt.) Şehirli ve ailesi kendilerini nelerin beklediğini bilmeksizin yol alırlar.

Neticede şehirli, hiç beklemediği bir davranışla karşılaşır. Dost gördüğü yüzde meğer bir maske yer almıştır. Çünkü aylarca evinde misafir ettiği köylü onu tanımazlıktan gelmektedir ve tanımamasını da Allah aşkıyla hemhâl olmaya bağlamaktadır. Okuyucu (2006:239)'da köylü ile şehirli tiplerini için, hikâyede şehirli görgü ve nezaketi temsil ediyor; köylü ise hem kaba, hem de hakikatsiz ve içten pazarlıklı olduğunu belirtiyor. Ve köylü okuyucunun, bu rol taksimine alınmaması gerektiğini burada yapılanın bir tipten ibaret olduğunu belirtiyor.

Hikâyede, Mevlâna'nın anlatmak istediği derslerden en önemlisi, çevrede nice dost yüzlü düşmanların olduğu ve bunlara güvenerek herhangi bir işe girişmenin insanları yarı yolda bırakacağını fark edilmesidir. 13-15 yaş grubu çocuklarının da çıkarabileceği bu sonuç, hayata ait önemli bir konunun bir hikâyeye ile işlenmesidir. Çocuklar için ele alınan hikâyelerde olması gereken özelliklerden biri de, okunacak eserler, çocukları düşünmeye yönlendirmeli ve onların birtakım görüşler kazanmalarını sağlamalıdır (Oğuzkan 2001: 368). Burada çocukların düşünmesi gerektiği arkadaşlık ve dostluk kavramlarıdır. Arkadaş ve dost ayrımı, gerçek dostun taşıdığı vasıflar, fedakârlık ve vefa kavramları bu hikâyeye ile işlenebilir. Bu bakımdan önemli iletiler taşıyan bir hikâyeye olarak kabul edilebilir.

Hikâyede, çocuklara düşünmeye yönelten, çocukları düşündürürken eğlendiren ve hikâyenin sonucunun merakla beklendiği bir yapı vardır. Çocuklar, her defasında köylünün şehirlinin evinde aylarca kalmasını sonra da yiyip, içip gitmesini, ilginç ve eğlendirici bulmaktadır. Ve bu davetler hikâyede problemin çıkışına neden olur. Çocukta merak duygusu başlar. Merak, köylünün beklenmedik tavrı karşısında doruk noktaya ulaşır. Bu noktada Mevlâna'nın eğlendiren üslubu bir kere daha karşımıza çıkar ve sonuç okuyucuya değişik bir tarzda sunulur. Hikâyenin sonucunda er ya da geç yalancı insanların bir şekilde kendilerini ele verecekleri esprili bir şekilde anlatılmıştır. Fakat esprideki 'yellenme' ifadesi, toplumumuzca ayıp karşılanan ve öyle her yerde insanların telaffuz etmeyi uygun bulmadığı bir

davranıştır. Ancak Mevlâna, köylünün yaptığı vefasızlığı daha alaylı olarak vurgulamak için hikâyeyi böyle sonuçlandırmak istemiştir.

Hikâyede yer alan diğer iletiler de dolaylı olarak hikâyeden çıkarılabilecek sonuçlardır. Yine iletilerden önem taşıyan konulardan biri de köylünün yalanına, Allah aşkını alet etmesidir. Dini istismarlar, her devirde yapılan en tehlikeli davranışlardandır. Mevlâna, değişik hikâyelerinde sahte derviş ve sahte hoca tiplerini ele alarak bu konudaki hassasiyetleri vurgulamıştır.

Hikâye, 13–15 yaş grubu çocukları için önemli ileti ve ana fikirler içermesi bakımından önem arz etmektedir. Hikâyede 718 kelime yer almaktadır. Kelimeler çocukların seviyesine uygun, açık ve anlaşılır; anlatım ise akıcıdır. Deyimler bakımından hikâye hem zengin hem de anlaşılır bir özelliktedir.

3.4.14. Fare ile Deve

Küçücük bir fare, kocaman bir devenin yularını eline almış kasıla kasıla gidiyormuş.

Deve huyu ve âdeti olduğu üzere yoluna sakın sakın devam ederken fare:

“Ne de yiğit biriymişim ben!” diyerek kendi kendine övünüp duruyormuş. Farenin bu hâlini fark eden deve, ona bir ders vermeye hazırlanmış.

Bir süre sonra fare ile devenin karşısına, koca bir filin bile geçemeyeceği büyük bir ırmak çıkmış.

Fare ırmağın kıyısında şaşırılmış bir hâlde durup kalmış.

Deve fareye çıkışarak:

—Ey dağda, çölde bana arkadaşlık eden fare, niçin durdun? Ne bu şaşkınlığın? Yiğitçe suya gir de kılavuzluğa devam et. Yol ortasında durma, susma öyle, demiş.

Fare:

—Bu su pek büyük ve pek derin bir su. Ey yoldaşım, boğulmaktan korkuyorum, diye karşılık vermiş.

Deve:

—Dur bakalım su ne kadarmış, diyerek ayağını suya batırmış ve dönüp fareye şöyle demiş:

—A kör fare, su diz boyu imiş; ne diye şaşırıp aklını yitirdin!

Fare:

—Ey deve, sana karınca gibi görünen şey, bize ejderha gibi gelir. Dizden dize fark vardır. Su senin dizine kadar geliyor ama benim boyumu geçecek kadar derin, demiş. Deve, farenin haddini bilmesi ve bundan iyi bir ders alması için:

—Öyleyse bir daha küstahlık edip olduğundan daha fazla görünmeye kalkışma! Sen, kendin gibi farelerle yarışmaya bak. Develerle boy ölçüşmeye kalkma, demiş.

Fare, hâlimden utanarak tövbe etmiş ve deveye:

—Allah rızası için ne olur beni bu öldürücü, boğucu sudan geçir, diye yalvarmış.

Deve fareye acıyarak:

—Haydi, sıçra, hörgücüme otur da seni karşı kıyıya geçireyim. Bu sudan geçmek, ancak benim işim, senin gibi nicesini geçirdim bu sudan, demiş ve fareyi sırtına alarak ırmağın karşısına geçirmiş.

(Hancıoğlu 2003: 40)

3.4.14.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Fare, deve

Hikâyedeki olay : Bir fare, bir devenin ipinden tutarak, bir yandan da gururlanarak yürür. Ancak bu gururu küçük bir derenin yollarını kesmesine kadar sürer. Fare, bir anda yaptığı hatayı anlar ve deveden yardım ister. Deve farenin durumdan bir ders çıkardığını fark ederek ona yardım eder.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, bir ırmak kenarında geçmektedir. Irmak ile ilgili bir betimlemeye yer verilmemiştir ancak hikâyenin anlatımı içinde derenin, devenin dizine kadar bir derinliği olduğu belirtilmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman olarak sadece, ‘bir süre sonra’ tabiri yer almaktadır. Bu, ‘bir süre sonra’ yolculuğun başlamasından sonradır. Bu ifade haricinde zaman ifadesi yer almamaktadır. Zaten, hikâyedeki olaylar zinciri de çok kısa olduğundan buna gerek kalmamaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : Ders vermek, aklını yitirmek, deveyle boy ölçüşmeye kalkmak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken duyulan geçmiş zaman ve şimdiki zamanın rivayet birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Yaptığımız yanlışlar, olgun insanlar tarafından fark edilir.
2. Aynı olay ya da nesnelere, kişiler tarafından farklı yorumlanabilir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Aşırı gurur ve övünme insanları küçük kılar.
2. Hak etmeden övünenler, vakti gelir, maskara olurlar.
3. Kendimize yakışmayan, bize uymayan davranışlara kalkışmamalıyız.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin ikinci cildinde yer almaktadır. Kısa bir fabl örneği olmakla birlikte, güzel sonuçların çıkarılabileceği özellikler taşımaktadır. Mevlâna, bu hikâyesinde özellikle niteliksiz hâlleriyle, layık olmadığı bir işe kalkışan ve rezil olan insanları eleştirmektedir. İnsanlar, ehil olmadıkları işe kalkışmamalıdır. Hikâyenin bitiminde Mevlâna bu düşüncelerini şu dizelerle ifade eder:

“Sultan değilsen yürü, raiyet ol. Kaptan değilsen gemiyi öyle alabildiğine yürütme.

Ticarette kâmil değilsen yalnız başına dükkân açma; yoğrulup kemale gelinceye dek birisinin hükmüne gir.

‘Susun, dinleyin’ emrini işit, sükût et. Mademki Tanrı dili olamadın, kulak kesil” (C2/3454, 3455, 3456. byt.).

Ancak hikâyede, metin olarak bu kısımlar doğrudan verilmemiştir. Sadece eğik yazı ile yukarıda yer alan beyitlerden ilki verilmiştir. Doğrudan sonuç ifade eden cümlelerin yer alması eserler için uygun değildir. Atalay Yörükoğlu, Türk Dili'ndeki yer alan bir makalesinde (292. sayı), çocuk kitaplarını ahlâk yargısıyla sonuçlandırmanın, çocukları aptal yerine koymak olduğunu belirtmektedir. Çocuklar için hazırlanan Mesnevi hikâyelerinin çoğunda, bu doğrudan ders veren yerler çıkarılmıştır.

Hikâyede, ilk bakışta çocukların dikkatini çeken unsur, zıtlıkların henüz başlıkta verilmesidir. Deve ile farenin hikâyenin başlığında yer alması bile dikkat çekmeye yetecek ve çocuklarda merak duygusunu harekete geçirecektir. Zıt kavramlar, Mevlâna'nın diğer hikâyelerinde de karşımıza çıkan bir özelliktir. Nitekim hikâyelerde yer alan çatışma unsuru da bir bakıma bu zıtlıkların çarpışması manasına gelmektedir. Bu hikâyede, çatışmanın çeşidi karakter ile karakterin çatışmasıdır. Dikkati çeken ise çatışan karakterler arasında görünüş bakımından çok büyük bir farkın olmasıdır. Bir farenin, deveye karşı üstün olduğunu ima etmesi ve gereksiz bir gurura kapılması problemi ortaya çıkarmaktadır. Karakterler arasındaki bu problem kısa bir sürede çözüme kavuşur. Fare, gereksiz ve layığı olmadığı bir durumda sergilediği büyüklükten gereken dersi çıkarmıştır. Deve ise tabiatındaki

olgunlukla fareye gerekli dersi, doğru bir zamanda vererek tavırca da olgun olduğunu kanıtlamıştır.

Hikâyede, çocuklara kazandırılacak en güzel davranışlardan biri alçak gönüllülük olmalıdır. Çocuklara, küçük insanların küçüklüğün bir göstergesi olarak kendilerini büyük gördükleri; oysa büyük insanların, büyüklüğün göstergesi olarak kendilerini küçük görmeleri olduğu anlayışı vurgulanmalıdır. Şu da bir gerçek ki çocuklara kendilerini ifade etme kabiliyeti kazandırırken hemen yanı başında ‘alçak gönüllü bir şekilde’ ifadesine yer verilmelidir. Çünkü kendini ifade etmenin zarif bir şekli bu olsa gerektir.

Hikâyede, 252 kelime yer almıştır. Hikâyede yer alan kelime ve deyimler anlaşılır, açık bir yapıdadır. Cümlelere yapısı bakımından bakıldığında da uzun ve karışık cümleler yer almamaktadır. Bazı cümleler bağlaçlarla birleştirilerek yirmi kelimeye kadar çıkmıştır. Ancak bu durum 13–15 yaş grubu çocukları için olumsuz bir durum teşkil etmemektedir.

3.4.15. Perde Kalkınca

Çinli ve Rum ressamı, “Resim sanatında dünyada en üstün biziz.” Diye övünüyorlardı. Bu iddiaları duyan adil bir hükümdar:

“Sizi imtihan edeceğim, bakalım hanginizin dediği doğru?” dedi.

Ve bir perdeyle ikiye böldüğü büyük bir salonun bir tarafı Çinli ressamı, diğer tarafını Rum ressamı tahsis etti. Kendi bölümlerinde çalışıp eserlerini orada sergilemelerini emretti.

Çinliler de Rum diyarının ressamı da hazırlanıp çalışmaya başladılar.

Çinliler, hükümdardan yüz türlü boya isteyip aldılar ve onlarla çeşitli resimler, süsler yapıp salonun kendilerine ayrılan bölümü donattılar.

Rum ressamı ise sadece duvarları cilalayıp durdular. Sonuçta kendilerine ayrılan bölümün duvarları pırıl pırıl parlayan, gökyüzü gibi berrak bir ayna hâline geldi.

Her iki taraf da kazanacaklarından emin oldukları hâlde hükümdara işlerinin bittiğini, sergiyi gezebileceğini bildirdiler.

Hükümdar geldi ve önce Çinli ressamın süsledikleri bölüme girdi. Yapılanlar fevkalade şeylerdi. Çinliler, bütün renk tonlarının fark edildiği harika resimler çizmiş, boyalı tablolarla her tarafı donatmışlardı.

Çinli ressamın eserlerini takdir eden ve onlara hediyeler veren hükümdar, daha sonra Rum ressamın bölümüne doğru ilerledi.

Tam bu sırada bir Rum ressam, salonu ikiye bölen perdeyi açtı. Perdenin kalkmasıyla Çinli ressamın yaptıkları resimler ve oradaki bütün ihtişam, bu bölümün cilalanmış aynalar hâlindeki duvarlarda yansdı. Orada olan her şey burada da, üstelik daha parlak ve daha güzel bir biçimde görünüyordu. Ayrıca hükümdar, bütün bu güzellikler arasında kendini de seyrediyordu.

Rum ressamın çalıştığı bölüm, hükümdarın gözlerini kamaştırdı. Salondaki tüm güzellikle birlikte kendi güzelliğini de yansıtan bu bölümü hükümdar daha anlamlı buldu ve daha çok beğendi.

Böylece Rum diyarının ressamı bu imtihanı kazandı ve hükümdardan daha çok hediye ve takdire mazhar oldular.

(Bulut 2004:104)

3.15.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Çinli ressam, Rum ressam ve hükümdar

Hikâyedeki olay : Çinli ressam ile Rum ressam, resim sanatında, dünyada en iyi olduklarını iddia eder ve övünürlerdi. Bunu duyan hükümdar, onları imtihan eder. Her iki grup da elinden geleni yapar ancak, Rum diyarının ressamı, zekice bir davranışla hem hükümdarın beğenisini hem de yarışmayı kazanır.

Olayın yaşandığı çevre : Olayın geçtiği yer belirtilmemekle beraber bir saraydır. Hükümdar, ressamı yarıştırmak ve onların resim sanatındaki marifetini

görmek için onlara büyük bir salon tahsis eder. Salonu da ikiye bölerek ortaya bir perde çekilmesini söyler. Mekân ile ilgili ayrıntılara girilmemiştir.

Olayın yaşandığı zaman : Olayda herhangi bir zaman kavramı verilmemiştir. Ressamların ne zaman çağırıldığı, ne kadar sürede resimleri yaptıklarına dair tek bir kelime bile yer almamıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : Gözleri kamaşmak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. İnsanlar, yaptıkları sanatı göstermek isterler.
2. İnsanların çalışmaları ve ortaya koydukları eserleri, her zaman takdir edilmelidir.
3. Başarıların kazanılmasında, dikkati çekebilmek çok önemlidir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Akıllı davranışlarla, yorulmadan da bariye ulaşılabilir.
2. İnsanlar, güzellikleri görmek yerine, içinde bulunmayı tercih ederler.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin birinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna bu hikâyesi ile gönül güzelliğinden bahsetmektedir. Gönül, ne kadar parlatılır ve ne kadar Allah'ın yarattıkları ile bezenirse o kadar olgunlaşır.

Mevlâna'nın bu hikâyesinde padişah, Allah'ı; beden, perdeyi; resimler, Allah'ın isim ve sıfatlarını; ayna ise gönlü temsil etmektedir. Mevlâna şerhte gönülle ilgili olarak şunları söylüyor:

“O aynanın saflığı, berraklığı gönlün vasfıdır. Gönle, hadsiz, hesapsız, suretler aksedilir” (C2/3485. byt.).

“O suret göğe, arşa, ferşe, denizlere, ta en yüce gökten, denizin dibindeki balığa kadar hiçbir şeye sığmaz.

Çünkü bütün bunların hududu, sayısı vardır... Hâlbuki gönül aynasının hududu yoktur” (C2/3487, 3488. byt.).

“Gönüllerini cilalamış olanlar; renkten, kokudan kurtulmuşlardır. Her nefeste zahmetsizce bir güzellik görür” (C2/3492. byt.).

Bu hikâyede, Bulut'a göre (2004: 106), Mevlâna'nın anlatmak istediği şu şekilde de ifade edilebilir: “Bazıları vücudu ve dış dünyayı süsleyip güzel göstermeye çalışırken, bazıları da gönlünü parlatıp tüm güzelliği aksettirecek bir ayna hâline getirmişse o kazanacaktır.” Tasavvuf anlayışında gönül duruluğu kâmil insan olma yolunda olmazsa olmaz bir şarttır. Ve gönül, ne kadar berrak ve duru olursa o kadar kâinatta tecelli etmiş Allah'ın sıfat ve isimlerini hissedebilecektir.

Mesnevi'de, Mevlâna'nın anlatmak istediği bu ana fikrin, 13–15 yaş grubundaki çocuklar tarafından anlaşılabilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte çocukların hikâyeden çıkarabileceği ileti ve ana fikirler vardır. Ana fikir olarak çocukların çıkarabileceği birinci düşünce, insanların başarıya giden yolda aklı kullanmalarındır. Çocuklar için yazılan eserlerde, çocukların düşünce gücünü harekete geçiren unsurların yer alması aranan özelliklerdendir. Hikâyede ortaya çıkan çatışma, karakterler arasında geçen türde bir yapıdadır. Çatışmanın neticelenmesinde aracı olan unsur, aklın işlevsel olarak kullanılmasıdır. Bu bakımdan doğrudan çocukların ilgisini çekmektedir.

Hikâyede, üzerinde durulması gereken ikinci ana fikir, insanların güzellikleri izlemek yerine, yaşamayı tercih etmeleridir. Bu hikâyede, hükümdar birinci resmi de beğenmiş ve takdir etmiştir. Ancak, ikinci resimde yansıyan aynada kendini de görmesi onu daha da celbetmiştir. Çünkü kendisini o güzelliklerin içinde hissetmiştir.

Ancak bu kısım hikâyede neredeyse hiç betimlenmemiştir. Bu bakımdan bu fikir tam olarak yansıtılamamıştır, denilebilir. Bu kısım sadece bir cümle ile sezdirilmek yerine, çocuklar için bu bölüm daha ayrıntılı olarak betimlenebilirdi.

Hikâyeyi, iletiler bakımından incelediğimizde, hikâyede karşımıza çıkan ilk ileti, insanların bilgi ve becerilerini, sanatsal kabiliyetlerini göstermek istemeleridir. Çocuklara yönelik yazılan eserlerde, çocukların kişisel gelişimlerini destekleyen, kabiliyetleri ortaya çıkaran unsurların yer alması gerekmektedir. Çinli ve Rum ressamların resim sanatındaki bilgi ve kabiliyetlerine güvenmeleri ve bu konuda en iyi olduklarını iddia etmeleri özgüvenin önemli bir göstergesidir. 13–15 yaş grubu çocuklarının, içine kapanık hâlden, kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir kişilik geliştirmeleri sağlanmalıdır. Bu hikâye aracılığıyla çocuklara, şu sorular sorulabilir: “Sizin iddialı olduğunuz, kabiliyetli olduğunuza inandığınız alanlar var mı?”, “Siz kendinizi hangi alanlarda geliştirmek için çalışıyorsunuz, bunun için neler yapıyorsunuz?”, “Bugüne kadar kendisindeki kabiliyetleri gösterebilme imkânını elde edebilen oldu mu, nasıl oldu?”, “Kendinize hiç güvenmediğiniz alanlar var mı, neden?”. Bu tarz soruların işlenebileceği, çocuklara yönelik eserlerde, kişilik ve kimlik geliştirilmesini sağlayıcı, güzel örneklere yer verilmesi yararlı olacaktır (Yalçın ve Aytaş 2003: 51).

Hikâyede işlenen diğer bir ileti, yarışma, maç ve değişik organizasyonlarda, katılımcı kişilerin bir takdir ya da hediye ile ödüllendirilmesidir. Bu teşvik, bir ahlâk, bir edep hâlini almalıdır. Burada hükümdarın, daha yarışma neticelenmeden, Çinli ressamların resimlerinin güzelliği karşısında onları takdir etmesi ve onlara hediyeler vermesi çocuklar için olumlu bir ileti içermektedir.

Hikâyedeki çatışma, karakterler arası bir çatışma türüdür. Çinli ressamlar ile Rum ressamların sanat kabiliyetlerindeki iddiaları problemin ortaya çıkmasını sağlıyor. Ortaya çıkan bu problem ‘adil’ sıfatıyla anılan bir hükümdar tarafından çözülecektir. Problemin sonuçlanması, hükümdarın Rum ressamların resimlerini daha anlamlı bulması ve beğenmesi ile neticelenir.

Hikâyede 250 kelime yer almaktadır. Hikâyedeki kelimeler, 13–15 yaşındaki çocuklar için anlaşılması kolay bir seviyededir. Sadece bir deyimın yer aldığı hikâyeye bu bakımdan zayıftır. Cümleler genellikle kısa, anlaşılır ve akıcıdır.

3.4.16. Filozof ve Bedevi

Bir bedevi, devesine iki dolu çuval yüklemişti. Çuvalların üstüne de kendisi oturmuştu. Yolda bir filozofa rastladı, konuşmaya başladılar. Filozof ona:

-“O çuvallarda ne var?” diye sordu.

-“Birinde buğday, öbüründe kum ” dedi bedevi.

-“Neden bu kumu doldurdun?”

-“O çuval boş kalmasın da ağırlık dengelensin diye.”

-“Buğdayın yarısını bu çuvala, diğer yarısını da öbür çuvala koy. Bu suretle hem çuvallar hafifler hem de devenin yükü.”

Bedevi bu fikri çok beğendi:

-“Ey hâkim” dedi, “böyle ince düşünüşlü, böyle güzel rey sahibi olduğun hâlde neden böyle yoksulsun, yaya yürüyor, yoruluyorsun!”

Bedevi filozofa acıdı, onu devesine bindirmek istedi. Ona:

-“Ey hikmet sahibi” dedi, “biraz hâlinden anlat, böyle bir akılla sen ya vezirsin ya da padişah. Doğru söyle!”

-“İkisi de değilim, halktan bir adamım. Elbiseme baksana!”

-“Kaç deven, kaç öküzün var?”

-“Hiç yok!”

-“Peki, dükkânındaki mal ne, bari onu söyle.”

-“Ne dükkânı? Yerim yurdum yok.”

-“Ne kadar paran var peki?”

-“Para şöyle dursun, bir gecelik yiyecek alacak harçlığım yok. Yalınayak, başıkabak koşup duruyorum. Kim bir dilim ekmek verse oraya gidiyorum. Bu kadar hikmet ve bilgiden ancak hayal ve baş ağrısı elde ettim.”

-“Öyleyse yanımdan uzaklaş! Senin uğursuzluğun bana da ulaşmasın! Bir çuvalımda buğday, öbüründe kum olması senin hikmetinde daha hayırlı. Benim ahmaklığım çok mübarek bir ahmaklık.”

(Yılmaz 2005:102)

3.4.16.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek Öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Bedevi ve filozof

Hikâyedeki olay : Bir bedevi, devesine iki çuval yükleyip yol alırken karşısına bir filozof çıkar. Filozof, bedevinin deveye boşuna ağırlık yüklediğini, denge kurmak için buğdayın yarısını bir çuvala, yarısını ise diğer çuvala yüklemesini söyler. Bedevi, filozofun aklını çok beğenir ve ona sorular sormaya başlar. Ancak, aldığı cevaplar karşısında, o bilgilerin filzofa hiçbir faydası olmadığını görür ve filzofu yanından kovar.

Olayın yaşandığı çevre : Bedevi ile filzofun karşılaşması yolda oluyor. Yer ile ilgili başka bir ifadeye yer verilmemiştir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman ile ilgili hiçbir kavram yer almamaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : Deyim yer almamıştır.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zamanın hikâyeye birleşik zamanı kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. İyiliklere, iyilikle karşılık vermek gerekir.
2. Kendimizden daha kötü durumdaki kişileri de düşünerek, hâlimize şükretmeliyiz.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Gerçek bilgi, insanlara faydası olan bilgidir.
2. İnsanlar, kendilerinde yer alan kabiliyetleri kullanmasını bilmelidirler.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin ikinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâyesi ile gerçek bilginin niteliklerinden bahsediyor ve bununla ilgili olarak hikâyenin bitiminde şöyle diyor:

“Fikir ona derler ki bir yol açsın... Yol ona derler ki önüne bir padişah çıkagelsin” (C2/3207. byt.).

Dolayısıyla Mevlâna'nın bilgi anlayışında, pratiklik vardır, diyebiliriz. Ona göre, bilginin işe yarayanını, günlük hayatta yol açan, yardımcı olan bilgi daha kıymetlidir. Ve hikâyede görüldüğü gibi Mevlâna, işe yaramayan, sadece akla hitap eden bilgiyi küçümsüyor. Okuyucu (2006: 75), Mevlâna'nın bu konudaki düşüncesini mealen verir: “İnsana bir çıkış yolu göstermeyen fikri, bilgiyi, ilmi ne yapayım ben! Bilgi ve fikir bir işe yaramalı ki değeri olsun. Diğer taraftan bir fikrin ve bilgini değeri gördüğü hüsn-i kabulle de ölçülür. Bilginin açtığı yoldan bir padişah geçmeli ki o bilginin değeri belgelenmiş olsun.”

Mevlâna'nın vermek istediği bilgi anlayışı, ana fikir olarak 13–15 yaş grubundaki çocukların çıkarabilecekleri bir sonuçtur. Bu açıdan çocukların öğrendikleri bilgileri değerlendirmeleri sağlanabilir. Çocuklar, gördükleri derslerden günlük hayatta pratik olarak nerelerde faydalandıklarına dair düşünebilirler. Bilginin elde edilmesinden daha önemli olan bilginin nasıl kullanılacağıdır. Günümüz modern eğitim anlayışı içerisinde, ‘yaparak- yaşayarak’ adını alan eğitim metodu da bunu desteklemektedir. Çünkü bu metodda, öğrenmede daha önde olan görme ve doğrudan uygulama fırsatını, çocuklar elde etmektedirler. Hikâyede çıkarılan ana fikirlerin ikisi

de birbirleri destekler mahiyettedir. Bu ana fikirler, çocukların düşünsel gelişimlerine katkı sağlayacak bir özelliكتedir.

İletilere bakıldığında, hikâyeye metni içinde yer alan iki eğitici fikirle karşılaşılıyor. Biricisi, iyiliklere iyilikle mukabelede bulunma isteğidir. Bedevi, filozofun yardımı karşısında, onu yolda bırakmak istemiyor ve onu devesine almak istiyor. Bir iyilik karşısında, iyiliğin hemen cevap bulması, çocuklara verilecek olumlu bir davranış örneğidir. Daha da ilerisi ve doğrusu, bir karşılık beklemezsizin yapılan iyilik daha doğru olacaktır. Çocukların ahlâk gelişimi bakımından katkı sağlayacak en önemli kavramlar, iyilik, yardımseverlik gibi konulardır.

Hikâyenin son paragrafından çıkarılabilecek diğer bir ileti de insanların kendi yaşantılarından daha kötü durumdaki olanları düşünerek kendi hâllerine şükretmeleri gerekliliğidir. Bu düşünceye, kadercilik ve alınyazısı nazarıyla bakmak yanlış olur. Burada bakış acısı, olumlu düşünme gibi kavramlar daha uygun olacaktır. Kendi hâlinde yaşayan bir bedevi, akıl edemediği bir davranışı, filozofun göstermesi karşısında, ona hayranlık duymaktadır. Ancak o bilginin ona hiçbir faydası olmadığını anlayınca ise o ilim yerine kendindeki bilgisizliğin daha uygun olduğunu söylüyor. Elbette bilgisizlik övünülecek bir şey değildir ama bilginin altında ezilenleri görünce bedevinin yaptığı yorum yerindedir.

Hikâyede yer alan çatışma, karakterler arasında geçmektedir. Çatışma, bilgiden mahrum ancak yaşamayı becerebilen bir bedevi ile bilgi sahibi ancak bilginin kendisine hiçbir fayda vermediği bir filozof arasındadır. Mevlâna'nın diğer hikâyelerinde de sık sık başvurduğu zıt kavramların çatışmasıdır. Ve bu tarz bir çatışma örneği, çocukların dikkatini çekmektedir.

Hikâyeye, 201 kelimededen oluşmaktadır. Kelimelerden, daha henüz başlıkta yer alan bedevi ve filozof kelimeleri çocuklar tarafından anlaşılamayacaktır. Ancak hikâyeye içerisinde bu kelimelerin anlaşılması zor olmayacaktır. Bunun haricinde, Hâkim ve hikmet kelimeleri açıklanmaya ihtiyaç duyulan kelimelerdir. Hikâyeye,

çocukların anlam bütünlüğünü anlayabilecek tarzda; cümleler ise kısa, anlaşılır ve akıcı bir yapıdadır.

3.4.17. Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgası

Dört ayrı milletten dört ayrı kişi arkadaş olmuştu. Birlikte geziyorlardı. Paraları da yoktu. Adamın biri bunlara biraz para verdi.

—Bu para ile ne istiyorsanız alın, dedi.

Dört kişiden biri İranlı idi.

—Bu parayla engür alalım, dedi.

İkinci kişi Arap'tı. O ise itiraz ederek:

—Aksilik etme. Ben engür istemem, ineb isterim, dedi.

Üçüncü kişi Türk'tü. O da:

—Olmaz, ben ineb istemem, üzüm isterim, dedi.

Rum olan bir diğeri:

—Bırakın bu lafları. Bu para ile istafil alalım, dedi.

Derken bu dört arkadaş birbirleriyle çekişmeye, dövüşmeye başladılar. Çünkü söylediklerinin anlamında haberleri yoktu.

Orada dil bilen birisi vardı. Bu arkadaşların tartışmasını gördü.

—Ne yapıyorsunuz, kavganın sebebi nedir, diye sordu.

İçlerinden birisi durumu anlattı.

Dil bilen adam:

—Be hey ahmaklar, zaten aynı şeyden bahsediyorsunuz. Engür Farsçada üzüm demektir. İneb Arapçada, İstafil ise Rumcada aynı anlama gelir. Ne kavga ediyorsunuz.

Böylece arkadaşlar birbirlerini üzdükleri için özür dilediler.

(Dervişoğlu 2002: 52)

3.4.17.1 Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Millet-din- peygamber öyküleri

Hikâyedeki kişiler : Dört ayrı milletten dört kişi(İranlı, Arap, Türk ve Rum) ile dört dili de bilen bir kişi.

Hikâyedeki olay : Dört ayrı milletten dört kişi arkadaş olmuşlar. Elleri geçen bir miktar para ile ne alacaklarını tartışmaya başlamışlar. Aslında hepsinin almak istedikleri üzümdür fakat bu isteklerini farklı dillerle anlatmaktadırlar. Ancak bu anlaşmazlık, dil bilen birinin yardım etmesiyle çözüme kavuşur.

Olayın yaşandığı çevre : Olayın anlatımı içerisinde herhangi bir mekân bildiren kavram yoktur.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyede, bir süre sonra manasına gelen 'derken' kelimesinden başka zaman ifade eden bir kavram yer almamaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : Herhangi bir deyim yer almamıştır.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, konuşma çizgisi ile verilirken birinci tekil şahıs ağzından verilmiştir. Hikâyede, anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zamanın hikâye birleşik zamanı ve şimdiki zamanın hikâye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Ayrı milletlerden ve dinlerden insanlar da arkadaş olmayı becerebilirler.
2. Anlaşmadığımız insanlarla yaptığımız tartışmaları, şiddete dönüştürmemeliyiz.
3. Yapılan hataların ardından, özür dileyerek gönülleri kazanmalıyız.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda bilirkişilerden yardım almalıdırlar.

2. Karşımızdaki insanların da isteklerini ve tekliflerini değerlendirmeliyiz.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye Mesnevi'nin ikinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâye ile insanların isteklerinin aynı olduğunu ama kelimelerin farklı olduğunda ayrılıkların baş gösterdiğini söyler. Hikâye bittikten sonra yazar, Mevlâna'nın hikâye ile ilgili vermek istediği dersi şöyle özetler:

“Bir tek insan olduğu hâlde yüz binlerce adı var. Onun bir niteliğini bilen, diğer niteliklerini bilmez. İsimden geç, sıfatlara bak. Sıfatlar sana Allah'a götürür.

Gönül birliği dil birliğinin üstündedir. İnsanlar da istekler bir ama diller ve renkler ayrı.” (Dervişoğlu 2002:52)

Mevlâna, bir bakıma tevhit anlayışını işlemektedir. Her eşyanın kendi diliyle Allah'ı anlattığı, adlarına bakılırsa farklılıkların görüleceği ancak niteliklerine bakılırsa Allah'a götüren birer araç olduğunu anlatır. Hikâyeye, bu açıdan yaklaşırsa 13–15 yaş grubu çocuklarının böyle bir sonuç çıkarmaları mümkün değildir. Bununla birlikte 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği dersler vardır.

Hikâyeden çıkarılabilecek en önemli ana fikir, ayrı milletten insanların arkadaş olabilecekleri, önemli olanın onların birbirlerini dinleyebilmeleri ve anlayabilmeleri için gayret göstermeleridir. Çocuklara kazandırmamız gereken en önemli eğitsel temalardan biri de farklı düşüncelere saygılı ve açık kalabilme olmalıdır. Farklı düşünceler, farklı milletler, farklı dinler, farklı kulüpler, farklı bölge ve yöreler gibi daha çoğaltabileceğimiz birçok kavram aynı çatı altında bir araya gelerek, ortak yaşama paydalarını oluşturabilmeleri demokratik yaşamın bir gereğidir. Ve çoğu zaman bu farklılıklar ülkeler için bir zenginlik olarak görülmektedir. Burada çocuklara hissettirilmesi gerekenler farklılıklar değil, ortak yönlerdir. Hikâyede, dört ayrı milletten kişiler önce arkadaşlıklar ve yola birlikte

devam etmektedirler. Ancak birbirlerini anlama gayreti yerine, sadece benim dediğim ve beni isteğim olacak anlayışı onların arasını açmış ve birbirleriyle kavgaya girişmişlerdir. Çocuklar için yazılan eserlerde olmaması gereken unsurlardan biri de ırk üstünlüğü ve din ayrılığı bakımından çocukların aşılınmamasıdır (Yörükoğlu 2004: 95). Mevlâna'nın bu hikâyede, dört ayrı milletten hiçbirini diğerinden ayrı tutması söz konusu değildir. Aksine birlikte yaşama, gereksiz kavgalara son verme, ortak hareket etme konularında evrensel bir gerçekliğin altını çizmektedir. Bu açıdan bakıldığında hikâyeye başarılı bir özellik göstermektedir.

Hikâyede işlenebilecek diğer önemli bir unsur, tartışma kabiliyetinin ve mantığının çocuklara erken yaşlarda kazandırılmasıdır. Günlük hayatta her zaman karşımıza çıkabilecek fakat toplum olarak bir türlü beceremediğimiz konulardan biri tartışmadır. Aslında çok faydası olan fakat toplum olarak zararını daha çok hissettiğimiz tartışma, davranış olarak çocuklara kazandırılmalıdır. Ziya Paşa bir özdeyişinde, “Barıkay-ı hakikat müsademeyi efkârdan doğar.” demiştir. Günümüz Türkçesiyle ifade edecek olursak, gerçek aydınlık, fikirlerin çarpışmasından doğar. Her insanın diğer bir insandan öğrenebileceği bir takım şeyler olabilir. Çocuklara verilecek metinler bu açıdan nitelikli olmalıdır. Okuduğumuz hikâyede, dört ayrı milletten kişi, dillerinin farklı olmasından kaynaklanan bir tartışmanın içine girmişlerdir. Anlaşamadıkları için birbirleriyle kavgaya girişmişlerdir. Dilleri aynı olup da tartışmak ve çoğu zaman farkında olarak ya da olmayarak birçok insanın kalbi kırılmıştır. Hikâyenin sonucunda, hatalarını anlayan dört ayrı milletten kişinin birbirlerinden özür dilemeleri de bir davranış olarak çocuklara kazandırılmalıdır. Tartışmanın edebine dair söylenebilecek daha birçok konu böyle bir metin eşliğinde işlenebilir.

Hikâyede ortaya çıkan tartışma, karakterler arası çatışmadır. Çatışma aynı zamanda bir tartışmadır. Dört farklı milletten insanın arkadaşlıkları, dil farklılıklarından kaynaklanan bir anlaşmazlıkla tartışmaya dönüşür. Problem dört dili de bilen bir kişinin yardımıyla çözüme kavuşur. Hikâye, kısa olmakla birlikte çocukların dikkatini çekebilecek bir yapıdadır. Farklı dillerdeki üzüm kelimesi

çocuklar tarafından ezberlenmeye çalışılması ilginin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Hikâye, önemli eğitsel temaları barındırmakla birlikte, hikâyenin daha uzun olması sağlanabilirdi. Hikâyedeki kelime sayısı, 150'dir. Bu kelime sayısı, 13–15 yaş grubu için oldukça kısadır. Hikâye, ana yapı bakımından bozulmaksızın bir takım eklemelerle daha uzun bir hâle getirilebilirdi. Elbette ki Mevlâna'nın Mesnevi'yi yazımındaki amaç çocuklar değildi ama günümüzde bu hikâyelerin çocuklar için yazılanlarında birtakım değişiklikler yapılabilirdi. Hikâyenin anlatımı kısa olduğu gibi anlaşılırdır. 13- 15 yaş grubu çocuklarının, gerek temalar yönünden gerekse yapı bakımından, kavraması kolay bir hikâyedir.

3.4.18. Hırsız ve Köylü

Köylünün biri, bir koçun boynuna ip bağlamış, ardından çekip götürüyormuş. Bu hâli gören uyanık bir hırsız, gizlice yaklaşır koçun ipini kesmiş ve koçu alıp götürmüş. Köylü bir müddet sonra elindeki ipin iyice gevşediğini hissedince, arkasına bakmış ve koçun olmadığını fark etmiş.

Köylü, sağa sola koşup koçunu çalan hırsızı ararken bir kuyunun başına çöküp feryat eden bir adam görmüş.

Merak edip adamın yanına yaklaşan köylü:

—Ne oldu? Niçin böyle feryat ediyorsun, diye sormuş.

Kuyunun başında bağırarak adam, köylünün koçunu çalan hırsızdan başkası değilmiş.

Hırsız:

—Sorma, içinde yüz altın olan kesemi şu kuyuya düşürdüm. Çıkarabilirsen sana gönül hoşluğuyla içindekinin beşte birini veririm, demiş.

Adam, yüz altının beşte biriyle tam on koç alabileceğini düşünerek bu işe talip olmaya karar vermiş ve elbiselerini çıkarıp kuyuya inmiş.

Hırsız, bu kez de adamın elbiselerini alıp gözden kaybolmuş.

Zavallı köylü, kuyunun dibinden:

—Burada kese falan yok, diye bağırılmış.

Karşılığında bir ses alamayınca da dışarı çıkmış. Bir de ne görsün, ne kuyunun başında bağırın adam var ne de oraya bıraktığı elbiseleri...

“Tamah, huyu suyu fitne olan bir hırsızdır; hayal gibi her solukta bir başka şekli vardır onun.”

(Hancıoğlu 2003:74)

3.4.18.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Köylü-şehirli Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Köylü ile hırsız

Hikâyedeki olay : Bir hırsız, koçuyla yolculuk eden bir yolcuyu üst üste iki kere dolandırır. Köylü ise ne olduğunu anlayamamıştır.

Olayın yaşandığı çevre : Olayda üst üste iki hırsızlık yapılmıştır. Birinci hırsızlıkla ilgili bir yer adı geçmezken ikinci hikâye bir kuyunun başında geçmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyede, zaman ile ilgili net bir zaman dilimi yer almamaktadır. Sadece iki olaylar arasında ‘bir süre sonra’ gibi ifadeler yer almaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : Gözden kaybolmak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken duyulan geçmiş zaman ve şimdiki zamanın rivayet birleşik zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Malımızı korumada daha hassas davranmalıyız.
2. Her söylenene inanmamalıyız.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Etrafımızdaki insanları tanımadan onlarla anlaşmaya varmamalıyız.
2. İçimizdeki kazanma hırsı, bazen bize kaybettirir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin altıncı cildinde geçmektedir. Mevlâna, bu hikâyede insanların başa gelen belalara rağmen ders almadıkları ve hâla hırs ve tamah peşinde koşarak kendilerine daha fazla zarar verdiklerini anlatmaktadır. Bir bakıma, mala karşı aşırı hırsın insanları daha fazla zarara uğrattığını belirtir. Bu manada hikâyenin bitiminde şerhte şunları söyler:

“Yolu köye çıkaracak bir tedbir gerek. Yoksa insana tamah taununu getiren tedbire tedbir demezler.

Tamah huyu fitneden ibaret bir hırsızdır ama hayal gibi her an bir surete bürünür.

Onun hilesini Tanrı'dan da başka kimse bilmez. Tanrıya kaç da o alçaktan kurtul ” (C6/475, 476, 477. byt.).

Mevlâna, bu hikâyeyi, tamah ile ilgili bir başka hikâyeyi anlatırken arada anlatıyor. Diğer hikâye bir kuşun, tamah nedeniyle tuzağa düşmesini anlatıyor. Mevlâna, o hikâyenin sonlarında tamahtan kurtulmak için okuyucuya öğüt verirken, öğütteki benzetmeyle alakalı olarak bu hikâyeye geçiş yapıyor. Diğer hikâye ile ele aldığımız hikâye konu bakımından örtüşmektedir. Mevlâna, iç içe hikâyeleri anlatırken konu bakımından bütünlük sağlamıştır.

Mevlâna, Kuran-ı Kerim'de Allah ile Hz. İbrahim arasında geçen ayetten hareketle, insanın kurtulması gerektiği dört huy olduğunu belirtmiştir. Mevlâna, bu

dört huyu dört kuşa benzetmiştir. Kaz(hırs), horoz(şehvet), tavus(makam sevgisi), karga(uzun ömre tamah), şeklinde bir benzetme kurarak, bu kuşlar ile ilgili hikâyeler anlatır. Bu dört huy ayette(Al-i İmran, 260) geçen ve kesilmesi gereken dört kuş gibidir (Okuyucu 2006: 163).

Mevlâna'nın vermek istediği sonucu, 13–15 yaş grubu çocukları, tasavvufi manada çıkaramaz. Ancak, hikâyeden çocuklar şu şekilde bir sonuç çıkarabilir: İçimizdeki kazanma hırsı, bazen bize kaybettirir. Hikâyede, köylünün kaybettiği koçun parasını çıkarmak için hırs göstermesi anlatılır. Tabî ki her alanda insanlardaki kazanma hırsı olacaktır ancak bu hırs bu hikâyede olduğu gibi mantığı bir kenara itmemelidir. Köylünün hiç tanımadığı bir insanın, kuyuya düşürdüğü altınların beşte birine talip olması, onun elbiselerini de kaybetmesine neden olur. Bir benzetmeyle konuyu açacak olursak, gol yiyen bir takımın, daha fazla atmak için mantığı bir kenara atarak, oyun sisteminden kopması sonucu, rakipten daha fazla gol yemesi gibidir. Çocukların hikâyeden sezebilecekleri bu sonuç, çocukların her yönden hayata hazırlanmaları amacını gütmeleri bakımından uygundur (Arseven 2005: 42).

Hikâyenin en sonunda Mesnevi'de Mevlâna'nın hikâye bitimine koyduğu ders nitelikteki bölüm yer almıştır. Hikâye sonlarında doğrudan ders nitelikli ahlâk yargılarının yer alması okuyucuyu bir bakıma aptal yerine koymaktır. (Yörükoğlu 2004: 95) Hikâyenin sonunda yer alan bir cümlelik bu bölüm bu açıdan uygun değildir. Ancak, şu da bir gerçek ki Mevlâna'nın çoğu hikâyesinde anlatmak istediği ile okuyucunun anladığı farklı olabilecek bir yapı vardır. Sonucu okuyucuya bırakmak en uygunu olsa da Mevlâna'nın anlatmak istediğine bir hatırlatma yapmak maksadıyla konulmuştur. Ve bu bölüm yana yatık bir şekilde hikâyenin sonundan ayrı bir şekilde verildiği için olumsuzluk bir bakıma giderilmiştir.

Çocukların hikâyeden çıkarabilecekleri diğer bir sonuç insanları tanınmadan onlarla ortak bir işe girişilmemesi gerektiğidir. Bu ana fikir, günümüzde özellikle önem arz etmektedir. Nitekim çocukların saf duygularını istismar ederek onları pis emellerine alet eden insanların sayısı gittikçe artmaktadır. Hikâyede, daha hiç

görmediği bir insanın gözyaşlarına kanan köylü, elbiselerini de çaldırarak iyice zor duruma düşmüştür.

Hikâyede dikkati çeken bir diğer unsur, hırsızlığın zekice yapılmasıdır. Hırsızlık tam bir kurnazlık örneğidir. Çocukların dikkatini rahatlıkla çekebilecek bir nitelikte olan bu kısım, hikâyeye güzellik katmaktadır. Ancak hırsızlık gibi kötü bir davranış cezasız kalmıştır. Hikâyede tüm suç aşırı hırslı ve biraz da saf duygulara sahip köylüye verilmiştir. Mevlâna'nın anlatmak isteği, mantıktan yoksun hırs konusu güzel işlenmekle birlikte, cezasız kalan hırsızlık olayı çocuklar için olumsuz bir durum teşkil etmektedir. Çünkü çocuklar, ince bir mantık taşıyan mizah öğelerine karşı daha fazla duyarlılık göstermektedirler.

Hikâye metni içinde geçen iletilere baktığımızda, birinci olarak, sahip olduklarımıza daha fazla dikkat göstermeliyiz; ikincisi ise her söylenene araştırmadan inanmamalıyız, şeklinde iki ileti karşılaşmaktayız. Her iki ileti de çocukların her an karşılaşabilecekleri, hayatta kendilerine düstur edinmeleri gereken temel davranış biçimleridir. Bu hikâye bu iletileri hatırlatma bakımından uygundur.

Hikâyede karşımıza çıkan çatışma kahramanlar arası çatışma gibi görünse de aslında karakterin kendi iç çatışmasını da ele alır. Çünkü hikâyede özellikle zor durumda kalan köylünün, bu duruma düşmesine neden olan kendi hatalarıdır. Dolayısıyla hikâyede bir iç çatışma vardır denilebilir. Bu tür bir çatışma bireylerin kendilerini dinleme, sorgulama gibi faydaları bakımından elverişli bir yapıdır.

Hikâyede, 180 kelimenin yer aldığı kısa bir öyküdür. 13–15 yaş grubu çocuklarının kolayca anlayabileceği bir yapıda, açık bir anlatıma sahip, akıcı bir üslupla yazılmış bir hikâyedir. Deyim bakımından fakir olan hikâyede anlaşılmayan kelime yok gibidir. Anlaşılması zor olacak uzun ve karışık cümle yapıları yer almamaktadır.

3.4.19. Sakamın Eşegi

Bir saka vardı. Mihnetten çember gibi iki büklüm olmuştu. Sirtında ağır yükten açılmış yüzlerce yara vardı. Ölüm gününe adeta âşıktı. Ölümü arayıp duruyordu. Arpayı boş ver kuru otu bile bulamıyor, onunla bile karnını doyuramıyordu. Bir yandan sirtında yara vardı, bir yandan da sahibi demir bir şişle onu nodullayıp duruyordu. İmrahor onu görüp acıdı. Eşegin sahibiyle bir dostluğu vardı. Ona selam verdi:

“Bu eşek neden böyle dal gibi iki kat olmuş?” diye sordu.

Adam:

“Benim yoksulluğumdan, benim taksiratımdan. Bu ağzı dili bağlı mahlûk saman bulamıyor” dedi.

İmrahor dedi ki:

“Sen birkaç gün onu bana ver de padişahın ahırında kuvvetlensin.”

Adam eşegi o merhametli kişiye verdi. O da onu padişahın ahırına bağladı. Eşek her yanda tavlı, semiz, güzel ve taze arap atlarını gördü. Ayak bastıkları yerler süpürülmüş, sulanmıştı. Saman da tam vaktinde geliyordu, arpa da tam vaktinde. Atların tımarını da görünce başını göğe kaldırdı da dedi ki:

“Ey ulu Tanrı, tutalım eşeğim, senin mahlûkun değil miyim? Neden böyle perişanım, neden sırtım yaralı, neden zayıfım? Geceleri arkamın acısından, karnımın acılığından her an ölümümü istiyorum. Bu atların hâli böyle mükemmel. Peki, neden azap ve bela, yalnız bana mahsus?”

Derken ansızın savaş koptu. Arap atlarına eğerleri vurup savaşa sürdüler. Onlar düşmandan oklar yediler. Her yanlarına temrenler saplandı. Savaştan geri dönüp hepsi perişan bir hâlde ahıra düştüler. Ayakları sağlam iplerle mükemmel bağlandı. Nalbantlar sıra sıra dizildi. Hançerlerle bedenlerini yarıyor, yaralardan temrenleri çıkarıyorlardı. Eşek bunları görünce dedi ki:

“Ya Rabbi, ben yoksullukla süregeldiğim şu afiyete razıyım. O gıdadan da rahatsızım, o çirkin yaradan da.”

(Yılmaz 2005:246)

3.4.19.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Saka, İmrahor, eşek.

Hikâyedeki olay : Açlıktan zayıf düşen bir eşek, İmrahor adındaki bir kişinin yardımıyla kendini bakmayan, karnını doyurmayan sahibinden kurtulur. Gittiği yerde atlar, bol ve kaliteli yemlerle besleniyor, atların altları tertemiz süpürülüyordu. Bu durum karşısında hâlini şikâyet eden eşek, çıkan bir savaşın neticesinde şikâyetinden vazgeçmiştir. Çünkü gelen atlar değişik yerlerinde yaralanmış, kanlar içinde kalmışlardır.

Olayın yaşandığı çevre : İmrahor'un eşiği gördüğü yer belirtilmemiştir. Olay daha sonra padişahın ahırında geçmiştir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman olarak belirli bir vakit belirtilmemiştir. Savaşın çıkması bölümüne girerken zaman kavramı olarak 'derken' kelimesi kullanılmıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : İki büklüm olmak, perişan bir hâle düşmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci tekil kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Etrafımızda yardıma ihtiyaç duyan gerek insan olsun gerekse bir hayvan olsun yardım etmeliyiz.

2. Problemlere tek yönlü bakmak çoğu zaman insanları yanıltacaktır.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Her güzellik yanında birtakım sıkıntılar da getirir.

2. Kendimizden daha kötü durumdakileri de düşünerek hâlimize şükretmeliyiz.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin beşinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâyesi ile başkalarının mallarına göz dikmemek ve kendi payına düşene razı olmak temalarını işliyor. Yazar, bu sonucu ifade eden bir cümleyi, hikâyenin bitiminde hikâyeden ayrı olarak vermeyi uygun bulmuştur. Ve bu bölüm şu şekilde verilmiştir:

“Başkasının elindekine göz dikmeyen, kendi payına razı olan hırs ve tamahtan kurtulur ve ebedi saadete ulaşır” (Yılmaz 2005: 248).

Mevlâna, bu hikâyeyi düştüğü hatadan bir ders çıkarmayan eşeğin tilki olan hikâyesini anlatırken araya girerek anlatıyor. Mevlâna'nın bu hikâyeyi diğer hikâyenin arasında vermesinde konu bakımından uygunluğun olmadığını görüyoruz. Eşek ile tilki hikâyesinde, tilki eşeği kandırırken, eşeğin yaşadığı yerlerin kurak olduğunu, daha çimenlik yerler bildiğini söylemektedir. Bulunduğu yerlerin kıymetini bilmeyen eşek, daha güzel ama aslanın tehlike arz ettiği yere gitmeye karar verir. İşte Mevlâna, bulunduğu durumdan şikâyet eden diğer eşeğin hikâyesini bu bölüme eklemiştir. Ancak hikâyenin bu kısmı itibarıyla uygunluk gösterse de hikâyenin tamamı göz önüne alındığında iki hikâyenin ana fikir bakımından uyuşmadığı görülür.

Mevlâna, çoğu hikâyesini ahlâk dersi niteliğindeki beyitlerle sürdürürken bu hikâyenin ardından böyle beyitlere yer vermemiştir. “Tilki ile Eşek” hikâyesinin içerisinde ele alınmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca tamahla ilgili değişik

yerlerde değişik hikâyeler anlatan Mevlâna, burada tekrardan aynı konuyla ilgili açıklayıcı beyitlerde bulunmamayı tercih etmiş olabilir.

Hikâyeden 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği birinci ders, her güzelliğin yanı başında birtakım sıkıntıları da beraberinde getirdiğidir. Eşek, atların güzel yerlerde, kaliteli yiyeceklerle beslenmesi karşısında Allah’a karşı şikâyette bulunmakta ve hâlimden memnun olmadığını ifade etmektedir. Ancak ne zaman ki atlar savaşa gider ve geri geldiklerinde atların her tarafında yaralar meydana gelmiş olduklarını görür, o zaman anlar hâlinin hiç de kötü olmadığını. Atların yaşadığı güzellikler yanında çok zor şartlara maruz kaldıkları da görülür. Eşegin atlara bakışının yanlış olduğu anlaşılmış ve bu yanlış bakıştan bir sonuç çıkarılmıştır. Bu sonucu günümüz koşullarında biraz açacak olursak, meslekleri örnek olarak verebiliriz. Değişik meslek gruplarındaki insanların bazen kendi mesleğinin zorlukları karşısında başka bir mesleğin güzelliklerinden dem vurduğunu görürüz. Oysa her mesleğin kendine göre güzellikleri olduğu gibi beraberinde getirdiği zorlukları da vardır. Bu açıdan çocuklara farklı açıdan olaylara bakabilme kabiliyetini kazandırmamız gerekmektedir. Hikâyede çocuklara, farklı durumda olan iki kahramanın kendilerine göre yaşadığı zorluklar verilmiştir.

Hikâyeden çıkarılacak ikinci ders, içinde bulunduğumuz durumun kıymetini bilmek ve daha da kötü durumlara düşmemek için dikkatli olmak gerektiğidir. Aslında, insan fitratı hep daha iyiyi istemek ve bunun için çalışmaya müsaittir. Mevlâna, bu hikâyesi ile tekdüze bir tevekkül anlayışından ziyade gereksiz şekvaları eleştirmektedir. Mevlâna, içinde bulunulan hâlden şikâyet etmekle mutluluğun gelmeyeceğini, onun yerine insanların kendilerine verilenleri iyi değerlendirmesini tavsiye etmektedir. Çıkarılabilecek bu ana fikir şu şekilde açılımlarla çerçevesi bir fikir oluşumu sağlanabilir: “İçinde bulunduğu durumdan memnun olmayanlar var mı?”, “Size ailenizin sunduğu imkânları yeterli buluyor musunuz?” “Size sunulan hangi imkânları sayabilirsiniz?”, “İmkân bakımından sizden daha iyi ve daha kötü olanlarla ilgili örnekler getiriniz?” Bu tarz sorularla içinde bulunulan şartların değerlendirmesi daha açılımlı bir tarzda yapılabilir.

Hikâyede, ayrı iki ana fikir olarak incelediğimiz düşünce bir yaprağın iki sayfası gibidir. Birbirini destekleyen, iç içe bir durum sergilemektedir. Eşek, hâlimden memnun olmayarak, atların güzel yaşamlarına hayranlık duyar. Oysa atların çok zor şartlar altında kaldıkları anlar olmaktadır. Birinci durumun anlaşılması için ikinci durumun ortaya konması gerekmektedir. Bu durum birbirini destekleyen iki düşüncenin içi içe verilmesidir. Hikâyede çocuklar her iki ana fikri de çıkarabileceklerdir.

İleti olarak ele aldığımız birinci cümle, etrafımızdaki muhtaç insanlara ya da hayvanlara yardımcı olmak gerektiğidir. İmrahor adlı padişahın adamlarından biri eşeğin zayıf ve yaralı hâlini görünce dayanamaz ve onu saraya padişahın savaş için hazırladığı atların ahırına alır. Bunu yaparken tek bir düşüncesi vardır o da hayvana acımasıdır. Çocuklara kazandırmamız gereken davranışlardan biri de doğa ve hayvan sevgisidir. Hayvan sevgisi, doğa sevgisi verilirken, doğanın dili hayvanın his dünyası, insan hayvan iletişimi duyuşsal bağlar kurularak verilmelidir.(Güleryüz 2003:169)

İkinci ileti ise olaylara tek yönlü bakmanın hatalı olacağıdır. İleti, 13–15 yaş grubu çocukları için çok büyük önem arz etmektedir. Çünkü ilerleyen yaşlarda fikirler oturaklaştığında diğer insanların ve fikirlerin bakış açılarını yorumlamak zor olmaktadır. Bu açıdan erken yaşlarda demokratik düşünce, davranış kalıpları ile somut bir şekilde verilmelidir. Düşünce plânında da bu tarz hikâyelerle sezdirilmelidir. Gülten Dayıoğlu, ‘Çocuk Kitaplarında Eğitsellik’ adlı makalesinde, çocukların, aile, okul gibi çevre içinde insanları, kişisel ölçütlerle, iyi-kötü, dürüst-düzenbaz, güvenilir-güvenilmez gibi kalıplarla tanındığını ve bu tür önyargılı eğitimle büyüyen çocukların, gelecekte tüm insanları bu birkaç kalıp içinde değerlendireceğini belirtir (Dayıoğlu 2000: 522).

Hikâyede, 189 kelime yer almıştır. Hikâyenin başlığında da geçen ‘saka’ kelimesi çocuklara açıklanmalıdır. Bunun haricinde mihnet, taksirat, mahlûk, mahsus, nodullamak, temren ve nalbant kelimeleri çocukların hikâyeden öğrenebilecekleri yeni kelimelerdir. Ancak bu kelimelerin bazıları metinden

hareketle çözümlense de bazılarının çıkarılması mümkün değildir. Metinde anlaşılması kolay iki deyim yer almaktadır. Hikâyenin anlatımı kısa cümlelerle yapılmış, açık ve akıcıdır. Karışık cümle yapıları yer almamaktadır.

3.4.20. Eşek ile Tilki

Günlerden bir gün ormanda yaşayan aslan ile fil kavgaya başlamış. Kavga uzadıkça uzamış ve kavga sonunda aslan yaralı ve bitkin bir hâle düşmüş. Zavallı aslan, ininde kanlar içinde yatıp aç ve çaresiz beklemeye başlamış.

Aslanın ava çıkmaması en çok da onun artıkları ile beslenmekte olan hayvanları üzmüş. Aç kalan hayvanların bu hâlleri, aslanı harekete geçirmiş. Aslan hemen tilkiyi çağırmış ve hem kendisine hem de artıklarıyla beslenen hayvanlara bir av bulmasını söylemiş.

Aslan tilkiye:

—Git bir öküz veya eşek bul ve onları kandırarak buraya getir. Böylece hem benim karnım doysun hem de sizin karnınız doysun, demiş.

Tilki bunun üzerine bir av aramaya başlamış ve bir çorak ovada zayıf bir eşeğe rastlamış. Dostça selam verip yanına yaklaşmış.

Tilki, eşeğe:

—Bu kupkuru ovada, bu taşlık, bu çorak yerde ne yapıyorsun, diye sormuş.

Eşek:

—Bazen gam çekiyorum, bazen de Allah'ın bana verdiği kısmeti bulup şükrediyorum. Beterin beteri var, diye cevap vermiş.

Tilki, eşeği aslanın inine çekebilmek için diller döküp durmuş. Eşeğe, kısmetini araması, daha bol ve iyi yiyecek bulabilmesi için çaba sarf etmesi gerektiğini anlatmış.

Eşek, kendisine verilen rızktan memnun olduğunu ve rızk verenin takdirine razı olup sabretmeye alıştığını söylemiş.

Tilki, eşeğe yemyeşil çayırlar ve sulak otlaklardan bahsederek:

—O çayırdaki bulunan hayvanlara ne mutlu... Yeşillikten, çayırdan çimenden deve bile görünmez orada. Sen burada kalmaya devam edersen bir gün açlıktan ölürsün, diye abartılı abartılı konuşmuş ve eşeğin aklını çelmiş.

Ne yazık ki eşek, tilkiye:

—Madem öyle, sen niçin bu kadar zayıf ve çelimsizsin, demeyi akıl edememiş ve tilkinin sözlerine kanarak onun peşinden gitmeye karar vermiş.

Tilki, eşeğin sakalından çeke çeke onu aslanın bulunduğu çayırlığa doğru sürüklemiş. Aslan, uzaktan eşeğin gelmekte olduğunu görmüş ve eşeğin yaklaşmasına sabretmeden bir anda hırsından korkunç bir hâlde kükremiş. Oysa aslanın yerinden kımıldayacak hâli bile yokmuş. Aslanın kükremesiyle bir anda sıçrayan eşek gerisin geriye kaçmaya başlamış.

Tilki aslana yaklaşır:

—A padişahım, niçin eşeğin sana iyice yaklaşmasını beklemedin, diye söylenmiş.

Aslan:

—Bir an gücümün yerinde olduğunu zannettim. Açlık ve hâlsizlikten sabrım da kalmadı, demiş.

Aslan tekrar tilkiye gidip eşeği kandırmasını ve yeniden onun bulunduğu yere getirmeye çalışmasını emretmiş. Tilki, aslana acele etmemesini söylemiş. Bu kez aslan uyuma numarası yaparak eşeği rahatça avlayacağını söylemiş. Tilki tekrar eşeğin yanına varmış.

Eşek tilkiyi görünce:

—Senin gibi dosttan sakınmak gerek. Ben sana ne yaptım ki, tuttun beni ejderhanın yanına götürdün, diye yakınmış.

Tilki:

—A dostum, senin gözüne görünen aslan veya ejderha değil, apaçık bir büyüdür. Ben senden daha küçük cüsseli olduğum hâlde, bana bir şey olmadı. Böyle bir ova büyü ve tılsım olmadan hiç yemyeşil durur muydu? Başka hayvanlar gelip buraya yerleşmesin diye böyle bir tedbir uygulanmakta, demiş.

Eşek:

—Git buradan, seni gözüm görmesin; az kalsın benim kanıma giriyordun, diye karşılık vermiş. Ancak eşeğin itirazları ve tilkinin hilesinden kaçınması bir süre

sonra ortadan kalkmış. Açlık ve hırs, eşeği tekrar o yeşil alana sürüklemiştir. Eşek bu kez aslana iyice yaklaşmış. Aslan bir anda kükreyip eşeğin boğazına sarılmış ve onu paramparça etmiştir. Bir süre sonra eski gücüne kavuşan aslan, su içmek üzere avının yanından ayrılmıştır. Tilki bunu fırsat bilerek eşeğin ciğerini ve yüreğini bir çırpıda yemiştir. Aslan inine dönerken eşeğin ciğerini ve yüreğini yemek istemiştir, fakat bir türlü bulamamıştır.

Aslan, tilkiye:

—Eşeğin ciğeri ve yüreği ne oldu, diye sormuş.

Tilki bütün kurnazlığı ile şu cevabı vermiştir:

—O kıyameti, o korkuyu, o kaçıışı, o dağdan atlayışı yaşayanın ciğeri veya yüreği olsaydı, yeniden kalkıp bir daha buraya gelir miydi?

(Hancıoğlu 2003:62)

3.4.20.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Eşek, Tilki ve Aslan

Hikâyedeki olay : Ormanda yaşayan aslan ile fil günlerce kavga ederler. Yorgun ve yaralı düşen aslan inine çekilmek zorunda kalır. Bu durumdan en fazla zararı aslanın artıklarıyla beslenen hayvanlar çeker. Hayvanların bu hâlini gören aslan, tilkiyi yanına çağırarak ya bir öküz ya da bir eşek bulmasını ister. Tilki bir eşeği güzel otlaklar vaat ederek aslanın bulunduğu yere getirir. Ancak aslanın aceleci tavrı eşeği kaçıtır. Tilki tekrar değişik hilelerle eşeği ikna etmesini bilir ve aslanın önüne getirir. Bu ziyafetten hem aslan hem de diğer hayvanlar istifade eder.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, orman ile çorak bir ova arasında geçmektedir. Eşek, çorak bir ovada yaşarken tilki yanına gelerek onu ormanlık yerlerde bulunan yemyeşil çayırlar ve sulak otlakların bulunduğu alanlara çağırılmaktadır. Bu otlak ve çayırlık yerler tasvir edilirken, devenin bile bu otlaklar içinde görünmediğinden bahsedilir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman olarak ‘günlerden bir gün’ ifadesi ile masallara ait bir yapı kullanılmıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : Bitkin düşmek, gam çekmek, dil dökmek, aklını çelmek, akıl etmek, kanına girmek, karşılık vermek, fırsat bilmek.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde konuşma çizgisi ile verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken duyulan geçmiş zaman kullanılarak masalımsı bir anlatım sergilenmiştir.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. İnsanlar, zor durumda kaldıklarında yardımlaşmasını bilmelidirler.
2. İnsanlar kısmetini uygun yerlerde aramalıdır.
3. İnsanlar, aceleci davranarak çoğu zaman fırsat kaçırlar.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Aşırı hırs, insandaki mantıklı düşünmeyi kaybettirir.
2. İnsanlar, karşılıklarına çıkan teklifleri etraflıca düşünerek değerlendirmelidirler.

Hikâyeye hakkında yorum : Hikâyeye Mesnevi'nin beşinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna bu hikâyesiyle, hırslı insanların mantıklarını yitirerek çok defa hatalara düştüklerini anlatır. Mevlâna ‘Köylü ile Hırsız’ hikâyesinde de bu fikri anlatmak istemiştir. Mevlâna, bu hikâyeye ile ilgili olarak vermek istediği dersi şu beyitle özetlemiştir:

“Hırs, insanı kör, ahmak eder, bilgisiz bir hâle sokar, ölümü kolaylaştırır”
(C5/2823. byt.).

Hikâyede eşek, yarı aç yarı tok bir hayat yaşarken daha güzel otlakların çekiciliğine dayanamaz. Bir kere gittiği yerde tilki kendisine bir tuzak kurmuştur ama kurtulmasını bilir. Ancak, içindeki hırsın onu yavaş yavaş kör ettiği hatada ısrar etmesinden anlaşılmaktadır. Yukarıdaki beyitte Mevlâna'nın ifadesiyle hırs önce eşeği tehlikelere karşı kör etmiş, ardından da ölümü kolaylaştırmıştır.

Hikâyeden 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği birinci ders aşırı hırsın mantıklı düşünmeyi kaybettirmesidir. Dolayısıyla Mevlâna'nın anlatmak istediği dersi çocukların çıkarabilmesi mümkündür. Eşeğin bile bile aynı hataya düşmesi, onun yiyeceklere karşı gösterdiği aşırı hırsın bir sonucudur. Çocuklar, bu hikâyenin bu sonucundan, her isteklerinin ve sahip olmak istediklerinin arkasında neler olduğunu düşünmek gerektiğini de çıkarabileceklerdir. Hangi davranışların sonuçları olumlu olur, hangi davranışların sonucu olumsuz neticelenir, soruları çocuklarda mantıklı hareket etme adına önemlidir. Bu hikâyeye, bu sonucuyla çocukları düşündürmeye yönelmektedir. Nitekim çocuk yayınlarında eserlerin bir bölümü çocukları düşündürmeye yönelmeli ve onların birtakım görüşler kazanmalarını sağlamalıdır (Oğuzkan 2001: 368).

Hikâyeden çıkarılabilecek ikinci sonuç, insanlar kendilerine yapılan teklifleri etraflıca düşündükten sonra kabul etmeleri ya da reddetmeleri gerekliliğidir. Hikâyede Mevlâna, eşeğin ikinci defa yapılan teklifi kabul etmesiyle ilgili olarak ‘eşekliğinden’ ifadesine yer veriyor. Akıl ile donanımlı insanların, atacakları adımları mantık süzgecinden geçirmeleri sonradan pişman olmalarını engelleyecek en önemli unsurdur. 13–15 yaş grubu çocuklarının mantıklı hareket etme ve uygun davranışları seçmeleri bakımından hikâyeye önem arz etmektedir.

İletiler açısından hikâyeye baktığımızda karşımıza çıkan ilk ileti, zor durumda kalan insanların birbirleriyle yardımlaşmalarıdır. Tilki gibi aslanın artıklarıyla

beslenen hayvanlar ile aslanın aç kalmamak için işbirliğine girmeleri yardımlaşma örneğidir. Nitekim yaptıkları yardımlaşmanın neticesini de elde etmişlerdir. Toplumsal hayatta her zaman karşılaşılan durumlardan biri olan yardımlaşma ve dayanışma ileti olarak bu hikâyede işlenmiştir. 1975 yılında Kültür Bakanlığı'nın çocuklar için kitap yarışmasında eserler incelenirken aradığı niteliklerden biri de “İnsan sevgisini ve sevgisini aşılacağı; toplumsal ilişkilerin önemini ve birlikte çalışma, arkadaşlık duygularını geliştirici.” şeklindeki ifadesiyle yer almıştır (Oğuzkan 2001: 377).

İkinci ileti, insanların geçimlerini, kismetlerini uygun yerlerde, zararsız ve tehlikesiz yerlerde arama gayretinde olmaları gerektiğidir. Günümüzde çok çeşitli iş imkânları artmakla birlikte değişik tehlikeler de baş göstermektedir. 13–15 yaş grubundaki çocuklarına hikâyeler aracılığıyla bu iletilerin sezdirilmesi önemlidir. Hikâyede yer alan son ileti ise aceleci davranmanın zararlarıdır. Aslan, eşeğin biraz daha yaklaşmasını beklemeden hamle yapmasıyla avını kaçırmıştır. İleti olarak hikâyede verilen bu düşünce de çocuklar için önem ifade etmektedir. Acele ile alınan kararlarda çoğu zaman hata ya da eksikliklerin olması normal bir sonuçtur. Günümüzde sosyal hayat hızlılığını artırmış, insanların işleri daha bir yoğunlaşmıştır. Bu hızlilik ve yoğunluk içinde karar almak daha bir güçleşmiştir. Karar aşamasında biraz daha dikkat ve zaman içerisinde sonuca varma daha uygun olacaktır. Tedbirli ve düşünülerek yapılan işler kendilerinden beklenen sonucu ve başarıyı verecektir. 13–15 yaş grubundaki çocuklarına bu iletileri sezdirmesi bakımından hikâye başarılıdır.

Hikâyede karşımıza çıkan çatışma karakterler arası çatışma gibi görünmektedir. Bir bakıma eşek ile tilkinin çatışması vardır. Çocuklar da daha çok bu çatışmayı fark edeceklerdir. Ancak hikâyede diğer bir çatışma hırs ile mantık arasında gidip gelen bir iç çatışmadır. Bu çatışmada hırs, mantığı yenmiştir. Bu durum hikâye açısından olumsuz bir durum olsa da hikâyenin sonucunda, hırsın peşinden giden eşeğin kötü durumu, hikâyede verilmek istenen sonucun çıkarılmasını sağlamıştır.

Hikâyede, 551 kelime yer almıştır. Hikâye, 13–15 yaş grubu çocukları tarafından rahatlıkla anlaşabilecek ve zevkle okunabilecek bir yapıdadır. Cümleler açık, anlaşılır ve akıcı bir yapıdadır. Uzun ve karışık cümleler yer almamaktadır. Hikâyede sekiz deyim yer almıştır. Deyimlerin anlamları cümlelerden çıkarılabilecek bir özelliindedir.

3.4.21. Bilgin İle Kayıkçı

Kendini beğenmiş bir gramer bilgini, boğazdan karşıya geçmek için bir kayık kiraladı ve kurumla oturdu yerine.

Kayıkçı, olgun ve alçak gönüllü bir insandı. Hiç ses çıkarmadan küreklere asılıyor, yolcusunu sağ salim karşıya geçirmek ve üç beş kuruş kazanmak istiyordu.

Denizin orta yerine geldikleri sırada bilgin küçümser bir eda içinde sordu:

—Sen hiç gramer okudun mu? Dil biliminden anlar mısın?

Kayıkçı:

—Hayır, efendim, dedi. Ben cahil bir kayıkçıyım, dediğiniz şeylerden hiç anlamam.

—Vah vah, dedi bilgin. Ömrünün yarısı boşa geçmiş!

Böyle bir süre ilerledikten sonra rüzgâr şiddetini artırmaya, dalgalar büyümeye başladı. Denizde fırtına çıkmış, bilgin korkmaya başlamıştı.

Kayıkçı olağanüstü bir güçle kurtulmaya, sağ salim karşı kıyıya geçmeye çalışıyordu. Gördü ki artık kurtuluş ümidi yok, bilgine dönüp sordu:

—Efendim, yüzme bilir misiniz?

Bilgin:

—Ne yazık ki bilmiyorum, diye inledi.

O zaman kayıkçı:

—Vah vah, dedi, şimdi ömrünün hepsi boşa gidecek! Keşke gramer bileceğinize benim gibi yüzme bilseydiniz de canınızı kurtarsaydınız.

(Kemal 2004:73)

3.4.21.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek Öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Bilgin(kendini beğenmiş), Kayıkçı(alçak gönüllü)

Hikâyedeki olay : Gramer bilgisi ile övünen bir dil bilimci kayıkla boğazdan karşıya geçerken kayıkçıyı küçümsemektedir. Onun gramer bilmemesini hayatının yarısı gitmiş diyerek alaya alır. Ancak aradan çok geçmez bir fırtına çıkar. Bu sefer yüzme bilmeyen dil bilgini, kayıkçı tarafından küçümsenir. Gitti hayatının tamamı...

Olayın yaşandığı çevre : Hikâye, boğazda bir kayıkta geçmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Olayın ne zaman geçtiği belirtilmemiştir. Hikâyenin içinde ise zamanla ilgili tek ifade, 'bir süre ilerledikten sonra' kelime grubudur.

Hikâyede yer alan deyimler: Kendini beğenmek, boşa geçmek, canını kurtarmak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Diyaloglardaki konuşmalar, konuşma çizgisi ile verilerek birinci kişinin ağzından anlatım sağlanmıştır. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Tavır ve davranışlarımızda kendini beğenmişlik etrafımızı rahatsız eder.
2. Etrafımızdaki insanlar bizi rahatsız etse de biz işimizi saygıyla yapmasını bilmeliyiz.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Karşımızdaki insanların eksikliklerini alaya almamalıyız.
2. Günlük hayatta işimize yarayacak temel bilgi ve becerileri edinmeliyiz.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin birinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâyesiyle birkaç ders birden vermek istemektedir. Birincisi, her bilginin her yerde geçerli bir değer olmadığıdır. Denizde gramer bilgisiyle övünmek ise hiç de hoş değildir. İkincisi, insanın kendini büyük görmemesi bir yana kendisini bir ölü gibi hiç görmesi gerekmektedir. Çünkü Mevlâna'ya göre deniz ölü insanları başının üstünde taşır, varlık iddiasında bulunanları ise dibine çeker. Bu manada şerhte şu iki beyit geçer:

“Deniz suyu ölüyü başında taşır. Fakat denize düşen adam diri olursa nerde kurtulacak?

Sen de eğer beşeriyet vasıflarından öldünse hakikat sırları denizi, seni başının üstüne kor” (C2/2842, 2843. byt.).

Mevlâna'nın vermek istediği her iki ders de kısmen çocuklar tarafından anlaşılabilir. Birincisi, 13–15 yaş grubu çocuklarının aşırı övünmekte olan dil bilginin bu yanlış tavrını kavrayabilecekleridir. Mevlâna, tamamen beşeriyet vasıflarından geçmeyi ifade ederken, çocuklar bunu, kısmen övünmekten, kibirden ve insanları küçük görmekten kaçınmak olarak anlayacaklardır. Bu sonuç çocukların ahlâkî yönden kişiliklerinin gelişimine katkı sağlayacaktır. Hikâyede doğrudan bir ahlâk dersi kısmı olmaksızın, çocukların rahatlıkla çıkarabilecekleri bu ana fikir başarılı bir şekilde verilmiştir.

Çocukların çıkarabilecekleri ikinci ana fikir ise, günlük hayatta işe yarayacak bilgi ve becerilerin sağladığı faydalardır. Günlük bilgilerin çoğu zaman hayatı kurtaran bilgiler olduğu gerçektir. Çok basit görünen ama yeri geldiğinde insanların canlarının ve mallarının kurtarılmasını sağlayan bilgiler gündelik bilgilerdir. Bu

bilgilerin çocuklara kazandırılması öncelikle öneminin iyice anlatılmasıyla olacaktır. Bu bağlamda ele aldığımız hikâye, gündelik bilgilerin önemini başarıyla işlemektedir. Alçakgönüllü ve olgun bir kişiliğe sahip kayıkçının yüzme bilmesiyle hayatını kurtarması, pratik bilginin değerini çocuklara kavratmaktadır.

Çocukların ileti olarak sezebilecekleri davranışlardan biri, insanların gururlu ve kibirli davranışlarla etraftakileri rahatsız ettiğidir. Hikâyede, dil bilgininin, daha kayığa binerken gösterişi ve otururken kurumla oturması kayıkçıyı rahatsız eder. Ancak kayıkçı işini doğru yapmaktan başka bir şey düşünmez. 13–15 yaş grubu çocuklarının hangi davranışların çevreye zarar verdiğini düşünerek hareket etmesi, kazandırılabilir önemli bir davranış modelidir. Bu hikâyeden de bu sonucu sezebileceklerdir.

Hikâyede, çocukların sezebilecekleri son ileti ise çevredekilerin olumsuz etkilemelerine rağmen işlerin ciddiyetle yapılması gerektiğidir. Hikâyede, kayıkçının dil bilgininin gururlu davranışları karşısında sükûnetini koruması ve sadece yolcusunu karşıya geçirmeye çalışması olumlu bir davranış örneğidir. 13–15 yaş grubu çocukları bu iletiyi sezebilecektir.

Hikâyede, karakterler arası çatışma vardır. Bu çatışma kibirli dil bilgini ile alçak gönüllü kayıkçının çatışmasıdır. Çatışmada ilk aşamada kayıkçı küçük düşürülür ancak o olgun tavırlarıyla metanetini korur. Son bölümde ise dil bilgini eksik bir yönüyle kayıkçıdan gerekli cevabı alır. Neticede alçak gönüllülüğü temsil eden kayıkçının kazanması çocuklar için olumlu bir yapı getirmiştir.

Hikâye, kelime sayısı bakımından kısa olsa da anlamı ve anlatımı bakımından etkileyicidir. Hikâyede 147 kelime yer almaktadır. 13–15 yaş grubundaki çocukların anlayamayacağı kelime yok gibidir. Sadece ‘gramer’ kelimesinde zorlanabilirler. O kelimeyi de İngilizce dersinden hatırlayabilirler. Cümleler kısa, sade ve anlaşılır bir yapıdadır.

3.4.22. Eyaz'ın Başardığı İş

Bir gün beyleri Sultan Mahmud'a:

—Eyaz denilen bu kölenin ne marifeti var ki, sen ona otuz kişinin maaşı kadar maaş ödüyorsun, dediler.

Sultan Mahmud, bu soruya o anda karşılık vermedi. Birkaç gün sonra beylerini alarak ava çıktı. Giderlerken bir kervanın gitmekte olduğunu gördüler. Sultan Mahmud, beylerden birine:

—Git sor, bakalım bu kervan nereden geliyor, dedi.

Bey atının sürerek, gitti birkaç dakika içine geri döndü.

—Efendim kervan Rey şehrinden geliyor, dedi.

Sultan Mahmud:

—Peki, nereye gidiyormuş, diye sorunca bey susup kaldı.

Bunun üzerine Sultan Mahmud, başka birini gönderdi. O da gidip geldi:

—Efendim Yemen'e gidiyormuş, dedi.

Padişah:

—Yükü neymiş, deyince o da sustu kaldı.

Bu defa padişah başka bir beye:

—Sen de git yükünü öğren, dedi.

Bey gitti geldi.

—Her cins mal var fakat çoğu Rey kâseleri, dedi.

Padişah:

—Peki, kervan Rey'den ne zaman çıkmış, diye sorunca bey susup kaldı cevap veremedi.

Padişah böylece tam oyuz beyi gönderdi otuzu da istenen bilgileri tam olarak getiremedi.

Padişah son olarak Eyaz'ı çağırdı:

—Eyaz, dedi. Git bakalım şu kervan nereden geliyor?

Eyaz, saygıyla padişahın huzurunda eğilerek konuşmaya başladı:

—Efendim, kervan görünür görünmez sizin merak ederek soracağınızı tahmin ettiğimden gidip gerekenleri öğrendim. Kervan, Rey'den geliyor, Yemen'e gidiyor,

yükü şudur, şu kadar at, şu kadar deve, şu kadar katırdan oluşuyor. Kervanda şu kadar insan var, onlardan şu kadarı silahlı...

Bütün bunları beyler ağzı açık dinliyorlardı.

Böylece Eyaz tek başına otuz beyin edinemediği bilgiyi edinmiş, başaramadığı işi başarmıştı.

(Kemal 2004:157)

3.4.22.1 Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Eyaz, Sultan Mahmud, Padişahın Otuz Beyi.

Hikâyedeki olay : Sultan Mahmud'un Eyaz adında bir kölesi vardır ve Sultan bu köleye otuz kişinin aldığı kadar maaş vermektedir. Bu durumu hazmedemeyen Sultan'ın beyleri Sultan'a bu durumu açıklarlar. Sultan bu soruya o an karşılık vermez. Birkaç gün sonra ise beyler ile Ayaz'ın arasındaki farkı ortaya çıkaran bir olay yaşanır. Beylerden kervan hakkında bilgi isteyen Sultan, hep eksik cevaplarla karşılaşır. Ancak Eyaz daha Sultan sormadan kervan hakkında birçok sorunun cevabını öğrenip gelmiştir.

Olayın yaşandığı çevre : Olayın geçtiği yer belirtilmemekle beraber, Sultan'ın sarayında başlıyor ve bir av sırasında devam ediyor. Karşılaşılan kervanla ilgili olarak ise Rey'den geldiği ve Yemen'e gittiği belirtiliyor.

Olayın yaşandığı zaman : Olayın yaşandığı zaman tam olarak belirtilmemiştir. Beylerin Eyaz'ı Sultan'a şikâyet ettiklerinden sonra, Eyaz'ın marifetinin anlaşıldığı olay arasında 'birkaç gün sonra' ifadesi zaman olarak verilmiştir.

Hikâyede yer alan deyimler : Karşılık vermek, ağzı açık dinlemek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Sultan ile beyler arasındaki diyaloglar konuşma çizgisi içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken genellikle görülen geçmiş zaman kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

- 1- En doğru söz, en doğru yer ve zamanda söylenen sözdür.
- 2- Verilen görevlere kendimizi vermeli eksiksiz yapmaya çalışmalıyız.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

- 1- İnsanların kabiliyetleri görülmeli ve ücretlendirilmelidir.
- 2- İnsanları değerlendirirken, sosyal statüsü ile değil çalışmalarıyla değerlendirilmelidir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin altıncı cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâyesi ile çalışıp ve hakkıyla elde edilen başarıyı övmektedir. Hikâyenin bitiminde Mevlâna, şerhte sonucu getirmek istediği yere getirerek bağlıyor. Mevlâna, bu kısımda, Eyaz'ın başarısını Allah vergisi deyip, geçiştirmek isteyen beylere Sultan'ın dilinden cevaplar veriyor:

“Beyler, bu bir zekâ işi, o da Tanrı vergisi, çalışmakla olmaz ki.
Aya o güzel yüzü Tanrı vermiş, güle o hoş kokuyu Tanrı ihsan etmiş, dediler.
Padişah dedi ki: İnsanın elde ettiği şey, zararsa çalışmamasından ileri gelmiştir, karsa çalışıp çabalamasından.
Yoksa Âdem, ‘Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik’ der miydi?” (C6/401, 402, 403, 404. byt.).

Mevlâna, bu beyitlerle sadece kadere sığınma yerine, çalışmanın başarıdaki önemini dile getirmek istemiştir. Ancak bu kısımlar hikâyede yer almamıştır. Bu

kısmı vermemizdeki maksat, Mevlâna'nın hikâyede vurgulamak istediklerinin verilmesidir.

Hikâyeye bakıldığında ise 13- 15 yaş grubundaki çocukların çıkarabilecekleri iki ana fikir olduğunu söylenebilir. Bunlardan birincisi; insanların kabiliyetlerinin görülmesi ve ücretlendirilmesidir. Sultan Mahmud, Eyaz'ın kabiliyetini görmüş, ondaki çalışkanlığı fark etmiş, bunun sonucu olarak da ona otuz kişinin alacağı maaşı vermiştir. Eğitimde günümüzde en çok karşımıza çıkan unsurlardan biri de pekiştireçlerdir. En güzel pekiştireç de aslında emeğin tam olarak karşılık bulmasıdır. Bu yaş grubundaki çocuklarda hak ettiklerini almada ve haklarını savunmada hassastırlar. Bu açıdan hak ettiğini almış bir kahraman modeli bu yaş grubu için önem taşımaktadır.

İkinci ana fikir, insanları değerlendirirken adları, milletleri ya da değişik özellikleri ile değil de çalışmalarındaki başarıları ile ele almaktır. Sultan'ın beylerinin, Eyaz hakkında şikâyette bulunurken, 'niçin bu köleye otuz kişinin aldığı parayı veriyorsun' şeklinde sitemkâr bir yaklaşımını görüyoruz. Oysa köle olmakla akıllı olmak ya da çalışkan olmak arasında bir bağlantı yoktur. Çocuklara bu tür ön yargıdan uzak değerlendirmelerin kazandırılması gerekmektedir (Yörükoğlu 2004: 95).

İleti bakımından hikâyeye bakıldığında çocukların çıkarabileceği iki ileti ele alınabilir. Birinci ileti; en doğru söz, en doğru yerde söylenen sözdür. Bu ileti, nerede, neyin ve nasıl söyleneceğini çocuklara davranış olarak kazandırılması bakımından çok önemlidir. İnsanın sosyalleşmesinde en önemli unsurlardan biri sözlü iletişimidir. Sağlam sosyal bir kıymet olarak sözlü iletişim sürecine hitap eden bir hikâyedir. Hikâyede Sultan Mahmud'un, beylerin Eyaz hakkında eleştirilerine, o an cevap vermek yerine susmayı tercih etmesi, aradan birkaç gün geçtikten sonra ise, Ayaz'ın bizzat ortaya koyduğu çalışmayla onların karşısına çıkması, en güzel cevabı oluşturmuştur. Hikâye, 13-15 yaş grubundaki çocukların doğru yerde doğru şeyleri söylemelerine katkı sağlayabilecek bir özelliğe sahiptir.

İkinci ileti ise, insanların verilen görevlere kendilerini vermeleri ve görevleri eksiksiz yapmaya çalışmalarının gerekliliğidir. Toplumların kalkınmalarında en önemli unsurlardan biri de çalışan bireylerin işlerini tam olarak yapmalarıdır. Kurumlar ve kurumlarda çalışan bireyler bir makinenin dişlileri gibi düşünüldüğünde her çarkın işlevini tam olarak yerine getirmesi gerekmektedir ki nitelikli ürünler elde edilebilsin. Evrensel bir ahlâk değeri olan çalışkanlık, işin hakkını verme çocuklara erken yaşlarda kazandırılması gereken davranışlardandır. Eyaz'ın işine gösterdiği hassasiyet ve üzerine düşen vazifeyi henüz daha Sultan kendisine sormadan gidip yapması 13–15 yaş grubu çocukları için olumlu bir model niteliğindedir. Çocuk eserlerinde evrensel ahlâk değeri olan davranışlar özellikle yer almalıdır (Yörükoğlu 2004: 95).

Hikâye, yapı bakımından çocukların dikkatini çekebilecek yapıdadır. Hikâyenin başlığı başta dikkati çekmektedir. Çünkü doğrudan başarılmış bir işe dikkat çekilmekte ve merak duygusu uyandırılmaktadır. Hikâyede, bir kişinin otuz kişinin yapacağı işi yapması ve onlara karşı üstün gelmesi de zekâ ve çalışmanın bir ürünü olarak çocuklara verilmektedir. Hikâyede yer alan çatışma, karakterler arası çatışmaya örnektir. Ancak, birebir bir çatışma değil, bir kişi ile otuz kişinin çatışmasıdır. Problem, beylerin Sultan'a, Eyaz'ı şikâyet etmeleri ile başlar. Problemin çözümü Sultan'ın doğru bir zamanda beylere cevap vermesi ile güzel bir şekilde neticelenir. Bu açıdan da olumlu özelliklere sahip bir hikâye olarak kabul edilebilir.

Hikâye, kelime sayısı bakımından kısa sayılacak özelliğindedir. Hikâyede, 234 kelime yer almaktadır. Kelimeler ve hikâyede yer alan iki deyim, 13–15 yaş grubu çocuklarının anlayabileceği bir yapıdadır. Cümleler de yapı bakımından açık ve anlaşılırdır. Hikâye, aynı şablon üzerine kelime sayısı bakımından daha zengin bir hâle getirilerek sunulabilirdi.

3.4.23. Aptal Kuşun Başına Gelenler

Aptal bir kuş bir çayırılığa gitti. Orada bir avcı tuzak kurmuş, tuzağın içine de birkaç tane serperek bir kenarda yaprakların, otların arasına gizlenmiş bekliyordu.

Kuşçağız gelerek onun etrafında dolaşmaya başladı, adamın böyle yapraklara sarınması tuhafına gitti.

“Sen kimsin? Neden böyle yeşiller giyinmişsin, böyle تنها bir yerde bekliyorsun, vahşi hayvanlardan korkmuyor musun?” diye sordu.

Adam:

“Ben bir zahidim. Dünyadan elimi, eteğimi çektim, böyle تنها bir yerde; otlarla, yapraklarla beslenerek kanaat edip gidiyorum,” dedi.

Kuş adama birçok soru sordu adam ona cevaplar verdi. Nihayet kuşçağız o buğday tanelerini gördü.

“Bunlar kimindir?” dedi.

Adam:

“Bunlar bana kimsesi olmayan bir yetimin emanetidir,” dedi.

Kuş:

“Çok açım müsaade edersen bunlardan yiyip karnımı doyurayım, çünkü benim zaruretim var zaruri hâllerde de leş yemek bile mübah olur,” dedi.

Adam:

“Bu buğdayları bana, beni emin bildikleri için emanet ettiler, yetim malı helal olmaz,” dedi.

Kuş çok açtı:

“Ey zahit kişi müsaade et de şu buğdaydan yiyeyim, karnımı doyurayım,” dedi.

“Zaruret hâlinde kendine bir fevte uydurdun, eğer gerçekten öyle değilse suçlu olursun, hatta zaruretin bile olsa çekinmen, haramdan sakınman daha iyidir,” dedi.

Kuşun artık dayanmaya takati kalmamıştı, büyük bir iştahla buğdaylara hücum etti onları yemeğe başladı. Başladı başlamasına lakin tuzağa da yakalandı. Kurtulmak için çırpınırken kendi kendine:

“Sahtekârların, yalancıların efsunlarına kananın hâli böyle olur,” diyordu.

Bunu duyan adam:

“Hayır, öyle değil, haksız yere yetim malını yiyen, gözlerini hırs bürümüşlerin layığı budur,” dedi.

(Zeren 2004:249)

3.4.23.1 Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Kuş, avcı

Hikâyedeki olay : Aptal bir kuş, yeşillikler içine girerek saklanmış birini görür. Onunla uzun bir süre konuşur ancak onun avcı olduğunu anlamaz. Bir süre sonra avcının kurduğu tuzağa kendi hatalarından dolayı düşmekten kurtulamaz.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, bir çayırılıkta geçmektedir. Avcı, çayırılığa bir tuzak kurmuş ve kuş da etrafında dolaşmaktadır.

Olayın yaşandığı zaman : Olayın geçtiği zaman ile ilgili olarak bir ifade yer almamıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : Tuzak kurmak, elini eteğini çekmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Bizlere verilen emanetlere ne olursa olsun sahip çıkmalıyız.

2. Haksız yere yetim malını yiyenlerin sonu kötü olur.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar, yalancılara hilelerine karşı dikkatli olmalıdırlar.

2. Farklı kılıklara ve farklı sözlere hemen kanılmamalıdır.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye Mesnevi'nin altıncı cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâyesiyle hırs gösteren bir kuşun tuzağa düşmesinden sonraki pişmanlığını anlatır. Bu pişmanlığın yersiz ve gereksiz olduğunu anlatır. Kuşun özelliği, hırsı nedeniyle yetim malı da olsa kendine göre uydurduğu fetva ile tuzağa düşmesidir. Mevlâna, böyle bir kuşun tuzağa yakalanmasından sonraki pişman hâlini eleştirmektedir. İncelediğimiz hikâyede kuşun pişmanlığını ifade eden bölümler yer almasa da bu durum sezilmektedir. Mevlâna, bu anlamda şu beyitleri söylemiştir:

“Hırs, heves, insanı harekete getirdi mi o zaman ey feryadıma yetişen, medet de.

Çünkü bu feryat, Basra harap olmadan edinilen feryattır. Belki bu sınıklık yüzünden Basra kurtulur.

Ey ağlayan dövünen, bana Basra'yla Musul yıkılmada ağla, dövün!

Ölümünden evvel feryat et, başına topraklar saç. Ölümünden sonraysa ağlama, dayan.

Ben felakete düşmeden, helak olmadan ağla bana, felaket tufanından sonraysa ağlamayı bırak” (C6/535, 536, 537, 538, 539. byt.).

Mevlâna'nın hikâyenin bitiminde yer verdiği felaket geldikten sonra pişmanlık duyma hikâye metninde eleştiri ve ders olarak yer almamaktadır. Ancak Mevlâna hikâyeyi şerhte bu şekilde bitirmeyi uygun görmüştür. Dolayısıyla, bu kısımdan çıkarılacak sonuç, çocukların çıkarabileceği sonuç değildir.

Ana fikirler bakımından hikâyeyi incelediğimizde karşımıza çıkan ilk ana fikir, insanların, yalancılara hilelerine karşı dikkatli olması gerekliliğidir. Avcı, kuşu kandırmak için öncelikli olarak şekil değişikliğine girmiş, ardından da kuşa kendini

bir din adamı olarak tanıtmıştır. Ayrıca, kuşun gördüğü buğdayların, bir yetimin malı olduğunu ve onları emanet olarak aldığını söylemesi bir yalanlar silsilesidir. Bu yalanlardan maksat kuşun güvenini kazanarak tuzağa yaklaşmasını sağlamaktır. Günümüzde çocuklarımız için önem arz eden önemli bir gerçek de şüphesiz birçok zararlı alışkanlığın yalanla başlamasıdır. Çocukları tuzağa çekmede yalan en etkili silahlardan biridir. Uyuşturucu, hırsızlık gibi büyük suçların içinde doğrudan ya da bir aşama olarak yalana başvurma muhakkak görülmektedir. Hikâyede, yalanlara kanan kuşa ‘aptal’ olarak ifade edilmesi bilinçli bir kullanımdır. Çünkü Mevlâna, zaten kuşlarda akıl olmadığını bilmekte, asıl akıl sahibi insanların yalanlara kanarak ‘aptal’ olacağını belirtmek istemiştir.

Hikâyeden çocukların çıkarabilecekleri diğer ana fikir, farklı kılıklardaki insanlara ve farklı sözlere hemen kanılmaması gerektiğidir. Yalanın bir bakıma şekil değiştirmiş hâli kabul edebileceğimiz bu durum da çocuklar için bir tehlike oluşturmaktadır. Dost yüzlü düşmanlar olarak da niteleyebileceğimiz bu insanların varlığından çocukların farkında olması gerekmektedir. Günlük hayatta çocukların karşılaşacağı ve onlara hayatlarının her anında yardımcı olacak duyuşsal bir bilgidir. Çocuk edebiyatı eserlerinin, çocuklara doğrudan yaşama hazırlayan özellikler taşıması gerekliliğinin üzerinde de durulur. Tansu Bele, ‘Eğitsel Özellikleriyle Çağdaş Çocuk Yazını’ adlı makalesinde, doğrudan yaşamı tanımlamıştır: “Doğrudan yaşam, yaşamsal gerçeklerle birebir ilişki kurmak ve bu gerçekleri, tanımaya çalışmak demektir.” Ele alınan konunun yaşamın gerçekleriyle birebir örtüşmesi bakımından hikâyeye, çocuklar için önemli bir sonucu içermektedir (Bele 1946: 465).

Hikâyede yer alan birinci ileti, bizlere verilen emanetlere sahip çıkmamız gerektiğidir. Emanet, hem dini bir görev hem de evrensel bir ahlâk gerçekliği olarak çocukların kazanması gerektiği bir davranıştır. İslam dini de emanete ihanet etmeyi, münafıklık alametlerinden biri olarak saymaktadır. Hikâyede, avcı tuzakta kullandığı buğdayların kendisine emanet olduğunu söylemektedir. Kuş ise açlık hâlinde yenilmesinde bir sakınca yoktur, diyerek kendince bir fetva vermektedir. Avcı, emaneti korumak için ise hiçbir gayret göstermemektedir. Çünkü onun amacı zaten kuşun gelip o buğdayları yemesidir. Avcının, emanet malın önemini anlatmasındaki

maksat kuşun güvenini kazanmak istemesindedir. Her ne kadar emanetin korunması adına hikâyede bir gayret olmasa da düşünce olarak emanet malın öneminin belirtilmesi, çocuklar bakımından önemli bir ileti olarak kabul edilebilir.

Hikâyede yer alan ikinci önemli ileti ise haksız yere yetim malı yemenin insanlara zarar vereceğidir. Hikâyenin sonucunda tuzağa düşen kuş, tuzağa düşme nedeni olarak yalancıya uymayı gösterirken, avcı, kuşun yetim hakkını yediğinden dolayı tuzağa düştüğünü bildirmektedir. Hikâyede yetim hakkını yemenin sonucu, insanların başlarına değişik belaların geleceği çocuklara sezdirilmektedir. Bu açıdan hikâye, olumlu bir iletiye sahiptir.

Hikâyede, karakterler arasında yaşanan bir çatışma söz konusudur. Birinci karakter, aptal kuş, ikinci karakter ise avcıdır. Hikâyede yer alan problem açıklıktır. Kuş açlığına dayanamayarak, avcının yalanlarıyla bir yandan onunla muhabbet etmekte bir yandan da buğdaylara yaklaşmaktadır. Avcının tuzağına yakalanan kuş ‘aptal’ sıfatını alarak da çatışmadan yenik ayrıldığını kanıtlamıştır. Hikâye, yapı bakımından basit, kahramanları bakımından sade özelliklere sahiptir.

Hikâye, 227 kelimededen oluşmaktadır. Hikâyede yer alan ‘zahit’, ‘zaruret’, ‘mubah’, ‘fetva’, ‘efsun’ kelimelerinin anlamlarını çocuklar çıkarmakta zorlanacaklardır. Ancak bu kelimeler hikâyenin anlaşılmasını tamamen zorlaştırmamaktadır. Hikâyede, anlaşılması kolay iki tane deyim almıştır. Cümleler ise kısa ve anlaşılır bir yapıda kurulmuştur.

3.4.24. Ayas’ın İmtihanı

Gazneli Mahmud, bir gün ava çıkar. Yolu üzerinde bir ceylan görür ve peşinden at sürer. Ceylan dağları, ovaları aşar. Sultan Mahmud avını bırakmaz. Yolu bir Türkmen köyüne düşer. Kan ter içindedir. Bir kapıyı çalar, kapıyı açan delikanlıdan bir bardak su ister. Delikanlı Sultan Mahmud’u tanımıştır:

—Baş üstüne Sultanım. Yalnız evimizde su yok. Babam pınara kadar gitti, nerdeyse gelir. Siz şurada istirahat buyurunuz, der ve Sultanı bir süre lafa tutar. Sonra da kalkar, evinden billur bir kâse içinde tertemiz bir su getirir. Sultan:

—Sen bana evde su yok demiştin. Şimdi getiriyorsun. Sebep ne? diye sorar. Delikanlı cevap verir:

—Sultanım! Benden su istediğiniz zaman gördüm ki fazlasıyla terlisiniz. Çok hararetiniz var. Eğer o anda size su verecek olsaydım, bu su sağlığınıza zarar verebilirdi. Sizi biraz beklettim ve terinizi soğuttum...

Bu cevap sultanın çok hoşuna gider. Delikanlının adı Ayas'tır. Onu annesinin rızasını da alarak sarayına götürür, yeni elbiseler giydirir. Ayas, bir çarık ve posttan ibaret eski elbiselerini atmaz, bir odaya kilitler ve her gün bu odaya girerek:

—Ey Ayas bu post, bu çarık senindir... Eski hâlini gör de gururlanma, diye kendini kontrol eder. Bir süre sonra Ayas, sultanın en yakın nedimi olur. Bu hâl çevresindekileri kıskandırır. Onu gözden düşürmek için türlü tuzaklar hazırlarlar. Bir gün Sultana:

—Sizin pek güvendiğiniz Ayas kulunuzun bir odası vardır. İçinde altın, gümüş ve değerli eşyalarla dolu olduğu söyleniyor. Ayas buraya kimseyi sokmuyor. Kapısı daima kilitli duruyor, diye fitnede bulunuyorlar. Sultan'ın Ayas'a karşı güveni sonsuz olmakla beraber, bunu söyleyenlere bir ders vermek için şu emri verir:

—Pekâlâ. Gidin odasını açın. Altın, gümüş ve mücevherleri buraya taşıyın...

Adamlar Ayas'ın odasını didik didik ederler, tavanı, döşemeyi sökerler. Odada yırtık bir çarıkla eski bir posttan başak hiçbir şey bulamazlar. Büyük bir mahcupluk içinde gördüklerini Sultan'a anlatırlar, özür dilerler. Sultan:

—Siz Ayas'tan af dileyin. Affedecek de cezalandıracak da odur, der. Ayas çağrılır. Olup biteni anlatırlar. Ayas:

—Güneş varken yıldız görünmez. Benim hüküm vermem ne haddime... Ferman Sultanımındır, diyerek bir köşeye çekilir. Bunun üzerine Sultan, hemen divanı toplar. Ortaya çok değerli bir mücevher getirir. Vezirine sorar:

—Bunun değeri nedir?

Vezir mücevheri eline alır, evirir çevirir:

—Yüz katır yükü altın değerindedir, cevabını verir. Sultan:

—Kır öyleyse, emrini verir. Vezir:

—Bu değerli mücevheri nasıl kırarım. Gönlüm buna razı olmaz, der. Sultan, ona bir kaftan bağışlar. Perdeciyi çağırır:

—Bu mücevher ne eder?

—Bir ülkenin yarısı değerindedir, Sultanım.

—Kır bunu...

—Aman Sultanım yazık olur. Buna elim varmaz...

Sultan kime “Mücevheri kır!” demişse, hiç kimse buna cesaret edemez. Sıra Ayas’a gelir. Sultan:

—Ey Ayas sen söyle bu mücevherin değerini?

Ayas boynunu büker:

—Değerini takdire gücüm yetmez:

O zaman Sultan yüksek sesle emreder:

—Onu kır... Parçala...

Ayas masa üzerinde pırıl pırıl ışık saçan mücevheri alır, yere çalar. Mücevher tuz buz olur. Bu sırada herkes haykırır:

—Bir serveti nasıl parçalarsın. Olur mu böyle şey...

Ayas cevap verir.

—Ey vezirler, emirler... Sultanın emri mi daha üstün, mücevherin değeri mi? benim gözüm şahımdan başkasını görmez. Ben sizin gibi taşa yüz tutmam. Ben padişahımın sözünü dinlerim. Taş parçasını seçip Sultanın emrini bırakan adamdan hayır gelmez...

Az sonra Sultan’ın kubbeleri çınlatan şu emri duyulur:

—Cellâdı çağırın. Benim divanımı bu aşağılık adamlardan temizlesin. Bir taş için hemen emrimi dinlemeyenler buraya layık değiller...

Ayas atılır:

—Ey kerem sahibi, yüce Sultan. Bütün cihanın lütuf ve ihsanları senin büyüklüğün karşısında yok olur. Bağışla onları... Bu defacık affet...

Ayas’ın yalvarmalarıyla Sultan onları affeder.

(Önder 1975:47)

3.4.24.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Ayas, Sultan Mahmud, Vezirler.

Hikâyedeki olay : Sultan Mahmud, bir av sırasında Ayas isimli bir delikanlı ile tanışır. Delikanlının Sultan Mahmud'a su ikram ederken onun hasta olmasını istemediğinden terinin soğuması için bekletir. Bu davranış Sultan'ın hoşuna gider, Ayası sarayına alır. Ayas'ın Sultan gözündeki değerinin gün geçtikçe yükselmesi Sultan'ın nedimlerini kıskandırır. Ayas'ın eski günlerini unutmamak için çarıkla postunu sakladığı oda mücevher dolu iddiasıyla araştırılır. Bu durum Ayas'ın iyice Sultan nazarında değerini artırır. Sultan da Ayas'ın diğerlerinden ne kadar düşünceli olduğunu imtihan eder. Orta yere değerli bir mücevher konulur ve sırayla nedimlerin kırması istenir. Sultan'ın bu isteğine rağmen kimse değerli bir mücevheri kırmaya yanaşamaz. Ancak Ayas, Sultan'ın emri daha değerlidir diyerek mücevheri yerle bir eder.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, bir av sırasında başlar. Sultan, yorulunca yolu üstünde bir Türkmen köyüne uğrar. Ayas'la tanışması burada gerçekleşir. Olayın düğüm ve sonuç bölümleri ise sarayda geçer. Sarayda da mekân olarak Ayas'ın odası mücevherlerle dolu iddiası ile araştırılır. Ayrıca, Sultan son olarak Ayas'la diğer nedimleri imtihan ederken divanın toplandığı yer mekân olarak alınabilir.

Olayın yaşandığı zaman : Gazneli Mahmud'un ava çıkması, 'bir gün' ifadesiyle zaman olarak belirtilmiştir. Ayas'ın Sultan'ın en yakın nedimi olması ile diğerlerinin kıskanıp ona oyun hazırlaması kısmına geçerken yine 'bir gün' ifadesi yer almıştır. Bu ifadeler haricinde aralarda küçük zaman ifadeleri olsa da genel manada bir zamandan bahsedilmemiştir.

Hikâyede yer alan deyimler : at sürmek, yolu düşmek, kan ter içinde kalmak, lafa tutmak, gözden düşürmek, ders vermek, yüz tutmak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, konuşma çizgisiyle verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken geniş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Belli durumlarda yalan söylenebilir.
2. Yanımızda çalışacak kişinin ve ailesinin gönlü olmalıdır.
3. İnsanlar, geçmişteki zor günlerini hatırlayarak içindeki anın kıymetini bilmelidirler.
4. Başarılı insanları fitne ve yalanlarla engellemek isterler.
5. İnsanlar, nerede nasıl bir konuşma yapacağını bilmelidirler.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Bağlı olduğumuz işe ya da kişiye vefalı olmalıyız.
2. Görevini tam yapan ve doğruluktan ayrılmayanlar her zaman kazanır.
3. Manevi değerlerin kıymeti maddi şeylerle ölçülemez.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin beşinci cildinde yer almaktadır. Hikâyenin bölümleri şerhte farklı farklı yerlerde bulunmaktadır. Hikâyeyi bu bakımdan üçe ayırmak mümkündür. Birinci bölüm, Ayas ile Sultan Mahmud'un tanışması; ikinci bölüm, Ayas'ın giderek Sultan'ın gözüne girmesi ve

Ayas'ın çarık ve postunu saklaması, gizlice ziyaret etmesinin Sultan'ın yanındaki nedimler tarafından iftiraya alet edilmesi; üçüncü bölüm ise Ayas'ın Sultan nazarındaki yerini sağlamlaştırması olarak ele alabiliriz. Şerhten hikâyenin bütününi takip etmek, nerdeyse mümkün değildir. Hikâyede, bu bölümlerin ele aldığımız şekliyle ve bütünlük içinde verilmesiyle çocukların birçok ileti ve ana fikir çıkarabileceği bir yapı oluşturulmuştur.

Mevlâna, bu hikâye ile Allah'a karşı vefalı olmayı, asıl değer verilmesi gerekenin onun emirlerinin olduğunu, diğer maddi değerlerin O'nun emirleri karşısında hiçbir şey ifade etmediğini anlatmak istemektedir. Ancak, hikâyede temsil yoluyla Sultan ile Allah'ın ifade edildiği çocuklar tarafından çıkarılamayacaktır. Çocuklar ise hikâyeden, insanların çalıştığı yerlere ve iş sahiplerine karşı vefalı olmak gerekliliğini çıkarabileceklerdir. Vefa duygusu çocuklara, bu tarz hikâyelerle işlenmesi gereken önemli bir konudur. Vefa, vatana karşı, anne-babaya karşı, kutsal değerlere karşı, dostlara karşı, yakınlarla karşı olmak üzere çoğaltabileceğimiz ve insan ilişkilerinde ayrı bir değeri olan kıymettir. Hikâyede, Ayas'ın kendisini saraya alan, bakan ve onu en yakın nedimi yapan Sultan'a karşı vefasını görüyoruz. Onun emirlerine verdiği hassasiyeti, sarayın en değerli mücevherine bile değişmiyor. Dolayısıyla çocukların çıkabileceği vefa anlayışı, maddi değerlerin hepsini aşan bir manada olacaktır. Bu açıdan hikâye çok olumlu bir ana fikri içinde barındırmaktadır.

13- 15 yaş grubundaki çocukların hikâyeden çıkarabilecekleri ikinci ana fikir, görevini tam yapan ve doğruluktan ayrılmayanların her zaman kazanacağıdır. Ayas, görevini tam yapan, Sultan'ın emirlerine sıkı sıkıya bağlı, geldiği yerleri unutmayan, alçak gönüllülükle işini yapan bir model olarak çocuklara sunulmaktadır. Böyle bir model, iftiralara rağmen, doğruluktan taviz vermeyerek, işini tam yapması neticesinde Sultan'ın en yakın nedimi olması ve Sultan'ın tam olarak güvenini kazanması, doğruluktan ayrılmayan insanların muhakkak kazançlı çıkacağını anlatır. Çocuk hikâyelerinde, kötülerin yenik düşmesi, küçük ve güçsüz görünen kahramanların mücadeleyi kazanması, çocuklara zafer duygusuyla birlikte bir sevinç yaratır (Türk Dili, sayı 292, Atalay Yörükoğlu).

Mevlâna'nın hikâyede özellikle anlatmak istediği, çocukların ise kısmen anlayabileceği diğer fikir, manevi değerlerin her zaman maddi değerlerin üzerinde tutulması gerektiğidir. 13–15 yaşındaki çocuklarımıza manevi değerlerler olarak, vatan sevgisi, Allah ve peygamber sevgisi, kültürel değerlerimiz, aile sevgisi gibi konular, edebî türlerle desteklenerek kazandırılmalıdır. Hikâyede, Ayas'ın Sultan'ın emrini, dünya değeri bakımından çok kıymetli olan bir mücevhere değişmemesi, doğrudan bu dersin çıkarılmasını sağlamaktadır. Ancak, çocukların anlaması Mevlâna'nın tasavvufi manada vermek istediği dersten kısmen farklı olacaktır.

Hikâyede, çıkarılabilecek beş ileti yer almaktadır. Bunlardan birincisi, insanların bazı durumlara binaen küçük yalanları söylemesinde sakınca olmadığıdır. Tarih derslerinde masum yalan olarak da adlandırılan, kahramanları halkın nazarında büyütme amacıyla söylenmiş yalanlardan hareketle bunlara da 'masum yalan' diyebiliriz. Hikâyede, Sultan'ın av esnasında su içip soluklanmak için Ayas'ın evine geldiğinde, Ayas, Sultan'ın terli olduğunu görünce onu bekletir ve evde su olmadığını, babasının pınara gittiğini ve getireceğini söyler. Ancak kısa bir süre sonra elinde su ile çıkagelir. Sultan, su yok, demiştin deyince, terli olduğunuzu gördüm, hasta olmanızı istemedim, şeklinde bir cevap verir. Çocuklar, hikâyenin bu bölümünden, belli durumlarda yalan söylenebilir, iletisini çıkaracaklardır.

Hikâyede yer alan ikinci ileti, yanımızda çalışacak kişinin ve ailesinin gönlü olması gerektiğidir. İş ahlâkıyla ilgili olan bu ileti çocukların gelecekteki iş hayatını ilgilendiren bir özelliktedir. Nitekim işte verimliliğin sağlanması adına gönüllü ve o işe kabiliyetli kişileri tercih etmek gerekmektedir. Hikâyede, Sultan Mahmud, Ayas'ın çok dikkatli ve duyarlı olduğunu fark edince Ayas'ın annesinin gönlünü alarak onu saraya götürmek istemesi, işte ailenin de gönlünün olması gerektiğini anlatır.

Hikâyeden çıkarılacak iletilerden biri de insanların, geçmişteki zor günlerini hatırlayarak içindeki anın kıymetini bilmeleridir. Her insanın hayatında kötü günler olmakta ve bir şekilde yaşanmaktadır. Çocukların, bu zor durumları güzel günlerin devam etmesi adına hatırlamaları, onlardan ders çıkararak tekrar kötü durumlara

düşülmemesini öğrenmeleri gerekir. Hikâyenin ikinci bölümü olarak ele alabileceğimiz, Ayas'ın eski günlerine ait çarık ile postu saklaması ve onları ziyaret etmesi, çocuklar için olumlu bir ileti özelliği taşımaktadır.

Hikâyede yer alan bir diğer ileti, başarılı insanların fitne ve yalanlarla engellemek istenebileceğidir. Böyle insanlarla karşılaşmak her iş yerinde karşılaşılabilir olası bir durumdur. Başarılı insanların daha çok çalışması, rahatlarını bozmak istemeyenleri rahatsız edebilecektir. Ya da makamla ilgili olarak bir takım düşünce uyuşmazlıkları olabilecektir. 13–15 yaş grubu çocukları için derinlemesine bu konunun anlaşılması zor olsa da hissedebilecekleri bir özellik vardır. Hikâyede makam olarak diğer nedimlerin aşağısından gelen ama zamanla Sultan'ın en yakın nedimi olan Ayas'ın iftiraya uğraması, çocukların anlayabileceği bir yapıdadır. Çocuklar, böyle iyi bir insana atılan iftiranın nedenini sorduklarında, cevap vermeleri zor olmayacaktır.

Hikâyede yer alan son ileti ise, insanların, nerede nasıl bir konuşma yapacağını bilmeleridir. 13–15 yaş grubunu doğrudan ilgilendiren doğru konuşma, zamanında konuşma konusu, bu hikâyede işlenmiştir. Ayas'ın Sultan Mahmud'a karşı yaptığı tüm konuşmalar saygının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Hikâyede, karşımıza karakterler arası bir çatışma çıkmaktadır. Ayas ile Sultanın diğer nedimleri arasında çıkan çatışmada problem kıskançlıktır. Olaylarla birlikte, ana fikir ve iletiler de başkahraman Ayas'ın etrafında gelişmektedir. Çünkü Ayas'ın olgun kişiliği ile birden Sultan'ın nezdindeki yerinin büyümesi onları kıskançlığa ve iftiraya kadar götürmüştür. Ancak bu çatışmayı olgun davranışlarıyla öne çıkan Ayas'ın kazanması hikâyenin çocuklar açısından en önemli kısmıdır.

Hikâyede, 552 kelime yer almıştır. Hikâye gerek kelime gerekse deyimler bakımından anlaşılması kolay bir yapıdadır. Bilinmesinde zorlanacakları birkaç kelime olsa da hikâyenin genel anlatımını etkileyecek bir özellikte değildir. Cümleler kısa, açık ve anlaşılır bir yapıdadır. Anlatım yönünde 13–15 yaş grubu çocuklarına uygun bir özelliktedir.

3.4.25. Eğer İsterseniz

Bir kervanın muhafızı uyumuştı. Haramiler gelerek kervanda ne var ne yok alıp götürdüler. Sabahleyin kervandakiler uyandılar. Mallarının, develerinin yerlerinde yeller esiyordu. Muhafızın başına üşüştiler:

“Mallarımız, develerimiz nerede? Söyle bakalım, hesap ver!” dediler.

Muhafız çaresiz bir şekilde:

“Gece hırsızla geldi ne var ne yok her şeyi alıp götürdüler,” dedi.

Kervandakiler kızarak:

“Bre herif, bre boynu kopasınca, sen ne yaptın?” dediler.

Muhafız:

“Ben ne yapabilirdim. Bir tek kişiyim onlar bir alay silahlı adamdı,” dedi.

Kervandakiler:

“Madem onlar çoktu, madem başa çıkamayacaktın bari bağırıp çağırarak bizi uyandırsaydın,” dediler.

Muhafız:

“Bağırma istedim ama bana kılıç göstererek; “sus yoksa canından olursun, seni öldürürüz,” dediler. Ben de korktum, korkumdan soluk bile alamadım. Eğer isterseniz şimdi dilediğiniz kadar bağırayım,” dedi.

Kötü ve rüsva şeytan ömrünü zayi ettikten sonra euzü besmele çekmek, fatiha okumak beyhudedir.

(Zeren 2004:252)

3.4.25.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek Öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Muhafız, kervandakiler.

Hikâyedeki olay : Bir kervan yolculuk sırasında dinlenmek için bir yerde konaklarlar. Muhafız haricinde herkes uyuklar. Gece, haramiler kervanı basarak soyarlar. Ancak muhafız korkudan hiçbir şey yapamaz. Kervandakiler

uyanınca mallara ne olduğunu sorarlar. Muhafız, haramilerin aldığı söyler. Kervandakiler, sen niçin uyandırmadın bizi dediklerinde ise muhafız, beni korkuttular, soluk bile alamadım isterseniz şimdi istediğiniz kadar bağırayım, cevabımı verir.

Olayın yaşandığı çevre : Hikâyede, yer olarak herhangi bir mekân belirtilmemiştir.

Olayın yaşandığı zaman : Haramilerin kervanı soyması gece, kervandakilerin muhafızı hesaba çekmeleri sabahleyin olmuştur.

Hikâyede yer alan deyimler : Yerde yeller esmek, başına üşüşmek, hesap vermek, başa çıkmak, canından olmak.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zamanın hikâyesi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. İnsanlar, yaptıklarından muhakkak hesaba çekilirler.
2. Kendimizi savunurken yalanlara başvurmamalıyız.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Vakti geçtikten sonra yapılan işin kıymeti yoktur.
2. Bizlere emanet edilen malları korumak görevimizdir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye Mesnevi'nin altıncı cildinde yer almaktadır. Mevlâna, iş işten geçtikten sonra yapılan ağlamaların, sızlamaların bir çare olmadığını anlatmaktadır. Toplum olarak da en fazla ders almamız gereken konulardan biri gerekli tedbirlerin zamanında alınmasının gerekliliğidir. Deprem, sel, yangın gibi birçok felaket önceden alınmayan tedbirlerden sonra yürekleri dağlamaktadır. Ele alınan hikâye yapılan bir ihmalin neticesini alaylı bir ifade ile irdelemektedir. Mevlâna, hikâyenin bitiminde ders vermek manasında şerhte şu beyitlerle dile getirir:

“Kötü ve rüsva, şeytan, ömrünü zayi ettikten sonra ‘Euzü’ çekmek, ‘Fatiha’ okumak beyhudedir.

Beyhudedir ama yine de gaflete düşmek, feryat etmekten daha kötüdür ya.

Sen de beyhude olsa, tatsız tuzsuz bulunsa bile feryat et, sızlan; ey yüce ve üstün Tanrı de... Lütfet bu hor kişilere bir bak” (C6/552, 553, 554. byt.).

Mevlâna'nın şerhte yer verdiği bu kısımlar, hikâye metninde ders olarak yer almamaktadır. Bu kısım, çocukların kendileri tarafından çıkarılmasına bırakılmıştır. Ancak yazar, hikâyenin bitiminde koyu yazı ile bu beyitlerden ilkinin vermekte sakınca görmemiştir. Daha öncede ifade edildiği gibi Mevlâna'nın vermek istediği dersle çocukların anladığı ders arasında hiçbir uyum olmadığında, Mevlâna'nın anlatmak istediğini bir beyitle hatırlatılmasını normal olarak algılamıştık. Ancak bu hikâyede çocukların çıkarabileceği bir sonucun verilmesi gereksizdir.

Hikâyede 13–15 yaş grubundaki çocukların çıkarabileceği iki ana fikir vardır. Bunlardan ilki, vakti geçtikten sonra yapılan işin hiçbir kıymet ifade etmediğidir. Türk toplumunun ihmallerden kaynaklanan birçok sıkıntısı hep var olmuştur. Bu ihmallerin yine tekrar etmemesi için çocukların erken yaşlarda tedbirli yaşamının gereklerine alışması gerekmektedir. Hikâyede, kervan bir muhafıza emanet edilmesine rağmen, muhafız uyuyarak kervandaki birçok malın çalınmasına neden olmuştur. Sabah kalkıldığında ise iş işten geçtikten sonra, kervandakilere istedikleri kadar bağırabileceğini söylemiştir. Oysa onun bağırması gece uykudan uyandırmak için olması gerekmektedir.

Hikâyede verilmek istenen ikinci ders, bizlere emanet edilen malları korumanın görevimiz olduğudur. Muhafız, koruyan manasına gelen bir kelimedir. Güvenliği sağlayan bu kişiler, canların ve malların korunmasında görevlidirler. Hikâyede yer alan muhafız uyuyarak görevini aksatmış, neticesinde kervandaki malların zarar görmesine neden olmuştur. Ancak muhafızın bu görevini aksatan durumu hikâyede sorguya çekilse de cezalandırılmamıştır. Bu açıdan hikâyeye olumsuz bir nitelik göstermektedir.

Hikâyede ilk olarak karşımıza çıkan ileti, insanların, yaptıklarından muhakkak hesaba çekilecekleridir. Hikâyede, muhafızın yaptığı ihmalin neticesinde gece yapılan soygun ortaya çıkmıştır. Sabah olduğunda kervandakiler, muhafızı hesaba çekmişlerdir. 13–15 yaş grupları için hikâyede önemli olan unsur, ihmalizle sebep olunan hataların birileri tarafında hesaba çekileceğidir. Dolayısıyla hesabını hiçbir kimse hesabını veremeyeceği işe sebep olmamalıdır.

Hikâyede, son olarak ele alınabilecek ileti, insanların kendilerini savunurken yalanlara başvurmaması gerektiğidir. Daha önceki hikâyelerde doğruluktan ayrılmayanın bir gün mutlaka kazanacağı ileti işlenmişti. Suçlu oluna durumlarda da yalana başvurmak hiçbir zaman insanları gerçek mutluluğa ulaştırmayacaktır. Muhafızın uyuyup kaldığını kabullenmek yerine yalanlarla kendini savunmaya çalışması çocuklar tarafından sezilmektedir. Ancak, hikâyede bu yalanlar cezasını bulmadığı için olumsuz bir durum oluşmaktadır. Hikâyeye yapılacak bir paragraflık ekleme hikâyenin uygun bir şekilde girmesine yardımcı olacaktır.

Hikâyede yer alan çatışma, karakterler arası çatışmaya bir örnektir. Muhafız ile kervandakiler arasında geçen çatışmada problem ihmalkârlıktır. Problem hikâyede tam olarak çözülememiştir. Karakterler arasında geçen çatışmada bir tarafın(haklı) galip gelmesi verilmek istenen ana fikir ve iletiler için olmazsa olmazdır. Bu hikâyeye, muhafızın ceza almadan neticelenmesi itibariyle yapı bakımından eksiklik ihtiva etmektedir.

Hikâye, 129 kelimedenden oluşan çok kısa bir öyküdür. Hikâye, kelime sayısı bakımından oldukça kısa özellik göstermektedir. Sonuç bölümünün de eksik olduğunu belirttiğimiz hikâye kelime bakımından zenginleştirilerek çocuklara verilebilir. Hikâyenin anlatımı açık ve anlaşılır bir yapıdadır. Karışık cümle yapıları yer almamaktadır. Kelime sayısı bakımından çok kısa olan hikâye, deyim bakımından zengindir. Hikâyede, çocukların anlayabileceği beş deyim yer almaktadır.

3.4.26. Hırsız Terzi

Ağzından şekerler saçan bir hikâyeci, geceleri terzilerin hinliklerini anlatırdı. Onların nasıl halkı soyup soğana çevirdiklerine dair geçmiş zamanlardaki hikâyeleri anlatır durur, kumaş keserlerken kumaşın bir parçasını nasıl çaldıklarını şuna buna söylerdi. Bir gece yine terzi masalı okumaya koyulmuştu. Halk başına toplânmişti. Hikâyeci, terzilerin insafsızca hırsızlıklarını anlattı, çaldıkları kumaşları nasıl sakladıklarını söyledi. Halk arasında Hitaylı bir Türk vardı. Bu sırrın açılmasına pek kızdı, öfkeleni, kızdı, dertlendi. Dedi ki:

“Ey meddah, şehrinizde hilede, hıyanette en usta hangi terzi?”

Meddah dedi ki:

“Ciğeroğlu derler bir terzi vardır, hırsızlıkta, çeviklikte halkı öldürür adeta.”

Türk:

“Benden” dedi. “bir ip bile çalamaz. Sizinle bahse giriyorum.”

“Senden daha akıllı nice kişileri mat etti, bahse girişme, böyle kanatlanıp uçmaya kalkma. Yürü, aklına böyle mağrur olma. Onun hileleriyle sen de kendini kaybedersin” dediler.

Türk büsbütün kızdı:

“Benden ne yeni, ne eski hiçbir şey alamaz” diye bahse girişti.

Tamah edenler de onu büsbütün kızdırdılar. Bahse girişip ağzını iyice açarak dedi ki:

“Şu arap atım rehin olsun. Benden hileyle kumaş çalabilirse at sizin olur. Fakat hile yapamaz, çalamazsa ben sizden bir at alırım.”

Türk o gece kızgınlığından uyuyamadı. Hırsızın hayaliyle yatıp uyumaktaydı. Sabah olunca bir atlas kumaşı koltukladı, çarşıya, o hilebazın dükkânına gitti. Terziye selam verdi. Usta hemen yerinden kalkıp selamını aldı:

“Merhaba, hoş geldin” dedi.

Türk’e haddinden fazla saygı gösterdi., hâl hatır sordu,kendisini sevdirdi. Türk, ondan bu bülbül gibi çilemeyi görünce o İstanbul atlasını terzinin önüne attı.

“Bana” dedi. “bundan savaş için bir kaftan biç. Belinden aşağısı bol olsun, yukarısı dar. Belden yukarısı dar olsun da güzel dursun, beni bezesin. Fakat aşağı tarafı bol olmalı ki savaşta ayağıma dolaşmasın.” Terzi:

“Sevimli müşterim, sana yüzlerce hizmette bulunayım” deyip elinin gözünün üstüne koydu, “baş üstüne” dedi.

Kumaşı önce bir ölçtü, ne kadardan çıkacak, onu anladı, sonra Türk’ü lafa tuttu. Başka beylerin hikâyelerini söylemeye, onların lütuf ve ihsanlarını övmeye koyuldu. Neveslerden, onların aşağılık huylarından bahsetti. Güldürmek için tuhaf tuhaf sözler söyledi. Ateş gibi makası çıkardı, kumaşı kesmeye başladı. Ağzıysa masallarla, afsunlarla doluydu. Türk hikâyelere gülmeye başladı. Daracık gözü, tamamıyla örtüldü. Terzi kumaştan bir parça çalıp oyluğunun altına gizledi. Tanrı’dan başka kimsecikler görmedi. Türk onun masallarının lezzetinden, giriştiği bahsi tamamıyla unuttu. Atlas neymiş, bahis neymiş, rehin ne? Türk, o terzi beyinin latifesine kapıldı gitti, adeta sarhoş oldu, kendinden geçti.

“Tanrı için olsun, latifelerin canıma gıda oldu, gülünecek bir şey daha söyle” diye yalvardı.

O hain gülünecek bir şey daha söyledi. Türk, kahkahasından sırt üstü yere yıkıldı. Gafil Türk gülüp dururken terzi kumaştan bir parça daha çalıp gömleğinin yakasından boynuna soktu. Hitaylı Türk üçüncü defa:

“Allah aşkına gülünç bir şey daha söyle” dedi.

Terzi, ikinci latifesinden daha gülünç bir şey söyledi, Türkü tamamıyla avladı. Gözü kapanmış, aklı gitmiş, şaşırılmış kalmış, bahse giriştiği hâlde kahkaha ile sarhoş olmuştu. Terzi bu sırada Türk’ün gülmelerinden meydanı geniş bulup kumaştan bir parça daha çaldı. Hitaylı Türk ustadan dördüncü defa olarak yine gülünç bir şey isteyince herif rahme geldi, hilesini, düzenini başkalarına yapmaya niyetlenip:

“Amma da gülecek şeye haris ha!” dedi, “Zararından, ziyanından haberi bile yok.”

Türk ustayı öperek:

“Allah aşkına bir hikâye daha söyle” diye yalvarıyordu.

Terzi dedi ki:

“A hadımağası, vazgeç. Bir latife daha söylersem vay hâline. Sonra kaftanın dapdaracık olur. Hiç kimse, kendi kendine böyle iş işler mi? Gülüyorsun ama gülmenin yeri mi? Eğer bilseydin güleceğin yerde kan ağlardın.”

(Yılmaz 2005:283)

3.4.26.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Hitaylı Türk, terzi, meddah

Hikâyedeki olay : Bir gece, bir meddah terzilerin hilelerinden ballandıra ballandıra anlatıyordu. Orada bulunan bir Türk, anlatılan hileleri kendisinin kanmayacağını iddia etti. Etraftakilerin de kışkırtmaları ile Arap atını rehin bırakarak iddiaya girdi. Terzinin yanına giden Türk zaman geçtikçe onun muhabbetine kanmaktan kurtulamaz ve elindeki elbise terzi tarafından çalındıkça çalınır.

Olayın yaşandığı çevre : Türkün meddahla iddiaya girdiği yer verilmemekle birlikte hikâyenin ikinci kısmı terzinin dükkânında geçmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Türk ile meddahın iddiaya girmesi gece olmaktadır. Ancak, Türkün iddia için terzinin dükkânına gitmesi sabah olmuştur.

Hikâyede yer alan deyimler : Soyup soğana çevirmek, masal okumak, başına toplamak, bahse girmek, kendini kaybetmek, lafa tutmak, kendinden geçmek, akli gitmek, kan ağlamak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ile geniş zaman ve duyulan geçmiş zamanların hikâyeye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Halkın içinde yapılan kötülüklerin maharet olarak anlatılması yanlıştır.
2. İddiaya girmek çoğu zaman gereksiz ve tehlikelidir.
3. Başkalarının oyununa gelerek fevri hareketler yapmamalıyız.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Bazen ağlanacak hâllere gülmekle hata edilmektedir.
2. Hoş ve tatlı söylenmiş sözlerin ardı araştırılmalıdır.
3. Hilekârların hilelerinden korunmak için her an tetikte ve uyanık olmak gerekmektedir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye Mesnevi'nin altıncı cildinde yer almaktadır. Mevlâna bu hikâyede her bir kahramana tasavvufi bir mana yüklemiştir. Hikâyede, işsizlerle masal arayanları Türk'e; aldatıcı âlemleri terziye; şehvet ve kadınları, gülmelere; ömrü de atlas kumaşa benzetmiştir. Mevlâna, bu hikâyesiyle vermek istediği dersi şerhte şu beyitlerle de ifade etmiştir:

“Ömrünün atlasını, ay makasıyla gurur terzisi kesip parça parça ediyor.

Sense yıldızım, hep beni güldürseydi, hep kutlu olsaydı der, bunu istersin.
 Onun terbilerine pek kızar, cilvesinden, kininden, aletlerinden hiddetlenirsin.
 Susmasından, kutsuzluğundan, tutukluğundan, kinciliğinden incinirsin.
 Neden Zühre çalıp çağırıyor dersin. Fakat onun kutluluğuna, oynayışına, çağırışına pek güvenme” (C6/ 1720, 1721, 1722, 1723, 1724. byt.).

Mevlâna vermiş olduğumuz yukarıdaki beyitleri Türk’ün terzinin latifeleri karşısında kendinden geçmesine karşılık ifade ederek bir bakıma da sonuç kısmını oluşturmaktadır.

Hikâyede 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği üç ana fikir yer almaktadır. Bu fikirlerden ilki, bazen ağlanacak hâllere gülmekle gösterilen hatalardır. Hikâyede bu fikir, terzinin ağzından verilmektedir. Türk, terziden değişik değişik hikâyeler dinledikçe bir yenisini istemektedir. Ancak her defasında verdiği atlas kumaştan bir parçayı çaldırmaktadır. Bazen dalgınlıkla bazen de bilinçli olarak yapılan hataların neye mal olduğu düşünülmediğinde arşımıza çıkan durumla hikâyede karşımıza çıkan bu durum benzerlik göstermektedir. Hikâye, çocuklara farkında olmadan size gülen ancak sizin zararınıza iş yapan insanlar olabilir şeklinde bir düşünceyi kazandırmaktadır.

Hikâyede yer alan birinci ana fikirle bağlantılı olan bu ana fikirde de çocuklara, hoş ve tatlı söylenmiş sözlerin ardı araştırılmalıdır, şeklinde bir düşünce verilmektedir. Bizi güldüren, eğlendiren her insan bizim yararımıza çalışmayabilir. Daha da ilerisi zarar vermede elinden geleni yapar. Hikâyede bir iddia uğruna gitmesine rağmen yine de muhabbet ve gülmelere dayanamayan Türk kahraman düşündürücüdür. İddia olmasaydı, yani günlük hayatta normal olarak o terziye uğranmış olsaydı bu hataya düşme ihtimali daha yüksek olurdu. Bu açıdan çocukların günlük hayatın akışı içinde aşırı şüpheciliğe de kaçılmaksızın dikkatli olmaları sağlanmalıdır.

Hikâyede yer alan ve diğer iki ana fikirle de paralellik gösteren ana fikir, hilekârların hilelerinden korunmak için her an tetikte ve uyanık olmanın gerekliliğidir. Hikâyede, hilelikle ün salmış olmasına rağmen yine de Türk’ün o

hileden kendini alamaması dikkat çekmektedir. Mevlâna, dolaylı olarak işlenen hataların hep kendi eksikliklerimizden kaynaklandığını anlatır. Hilekârların hilesinden kurtulmanın çaresi, insanların dikkatli olmaları ile mümkün olacaktır. Günümüzün yaşantıları içinde uyanık ve dikkatli olmanın gerekliliği iyice ortaya çıkmıştır. Bu açıdan hikâye olumlu bir nitelik göstermektedir.

Hikâyede yer alan iletilere bakıldığında üç mesaj ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, halkın içinde yapılan kötülüklerin maharet olarak anlatılmasının yanlışlığıdır. Türk'ün sinirlenmesine de sebep olan bu davranıştır. Ancak Türk tepkisini iddiaya girmekle vermeye kalkınca hırsızlıkla övünmeye yarayacak bir hikâye daha keşfetmiş oldular. Türk'ün tepkisi boşa gittiği için ileti olarak yer alan bu düşünce desteklenememiştir.

Hikâyede yer alan ikinci ileti iddiaya girmenin çoğu zaman gereksiz ve tehlikeli olduğudur. Hikâyede bir bakıma arap atı karşılığında bir kumar oynanmıştır. 13-15 yaş grubu çocuklarına küçük yaşlarda bu tarz yanlışlıklarla insanların düştüğü kötü durumlar anlatılmalıdır. Hikâyede bu durum mizahi olarak ele alınmıştır. Gereksiz bir iddiaya giren Türk, ağlanacak bir hâle gelmiş, fakat ne hâlde olduğunun farkında bile olmayarak bir bakıma maskara olmuştur. Zararlı alışkanlıkların çocuklara zararının anlatılması edebî türlerden beklenen bir niteliktir.

Hikâyede yer alan son ileti ise, başkalarının oyununa gelerek fevri hareketler yapmanın zararlarıdır. Hikâyede Türk, meddahın anlattıklarına sinirlenince onunla iddialaşmaya kalkar. Bu duruma etrafta bulunan kişiler de tamah edince Türk'ü iyice kızdırdılar. Burada Türk, ilk olarak meddaha ikinci olarak ise etraftakilerin oyununa gelerek iddiaya girmeye kalkıştı. Çocuklar, bir işe girişmeye karar vermede etraftaki insanların hevesleri için yönlendirmelerine kulak asmamalıdır. Sakin bir ortamda, herhangi bir dış etkiden uzak karar almalıdırlar. Hikâyede, çocuklara sezdirilen ileti, karar alırken başkalarından ziyade insanın kendini dinlemesi gerekliliğidir.

Hikâyede yer alan çatışma, karakterler arası çatışmadır. Bu iki karakter ilk başta, meddah ile Türk iken, ikinci bölümde Türk ile terzi olmaktadır. Türk terziyle

olan mücadelesinden yenik ayrıldığından meddahla olan iddiasını da kaybetmiş olmaktadır. Hikâyede karşımıza çıkan problem iddia ve gururdur. Türk'ün kendine aşırı güvenmesi ve iddiaya girmesi problemi oluşturmaktadır. Neticede gereksiz tavırlarıyla, iddiaya giren Türk çatışmadan yenik ayrılır. Hikâyede yer alan ana fikirler Türk'ün iddiayı kaybetmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ancak hikâyede terzinin yaptığı türlü türlü hilekârlıkların maharet gibi anlatılması ve ona bir ders verilmemesi çocuklar için hikâyenin olumsuz yönüdür.

Hikâyede, 534 kelime yer almaktadır. Çocukların anlamını çıkarmakta zorlanacakları kelimeler şunlardır: Meddah, hıyanet, mağrur, atlas, kaftan, nekes, afsun, oyluk, latife, haris, hadımağası. Bu kelimelerin bazılarının anlamlarını az çok hikâye metninden çıkarmaları da mümkündür. Hikâyede, çocukların anlamlarını çıkarabilecekleri dokuz deyim yer almaktadır. Cümleler 13–15 yaş grubu çocuklarının anlayabileceği, kısa, açık ve anlaşılır bir yapıdadır.

3.4.27. Derviş ile Kadı

Adamın biri günden güne eriyip hastalıktan yataklara düşmüş ve derdine çare olmak için tecrübeli bir doktora gitmiş. Doktor, hastayı muayene etmiş, kalbini dinleyip nabzını tutmuş. Ancak ne yazık ki adamın hâli bitikmiş.

Doktor, adamın ümitsiz hâlini ve çok az bir ömrü kaldığını anlamış ve adama: —Gönlün ne isterse onu yap ki bedenindeki bu hastalık geçsin. Aklına ne gelirse çekinmeden onu yap. Bil ki çekinme ve perhiz, hastalığını artırır, diye uyarıda bulunmuş.

Muayeneden sonra hasta, gönlüne uyarak ırmak kenarına gezmeye gitmiş. Adam ırmak kıyısında oturan bir derviş görmüş. Derviş abdest alarak rahatlamaya çalışıyormuş.

Bir anda hastanın içinden, dervişin çıplak ensesine bir tokat atma isteği doğmuş. O an doktorunun tavsiyesini hatırlayan hasta, bu isteğinden vazgeçmemesi gerektiğini düşünmüş ve dervişin ensesine 'şırak' diye bir tokat indirmiş. Derviş arkasını dönüp adamı görünce, öfkelenmiş ve adamın yakasını tutup doğruca Kadı'nın huzuruna varmış.

Kadı, karşısında zavallı, perişan vaziyette bir adam görünce, ona acımış ve ceza vermektan vazgeçerek tokat yiyen dervişe sormuş:

—Ne kadar paran var senin?

Derviş:

—Sadece altı liram var demiş.

Kadı:

—O zaman paranın üç lirasını sen harca, üç lirayı da şu zavallı adama ver ve hiçbir şey söyleme, demiş. O sırada hasta adam Kadı'nın kafasını gözlemiş ve içinden,

“Ne güzel tokat atılacak bir ense...” diye geçirmiş. Kadı'ya gizli bir şey söyleyecekmiş gibi yaklaşan adam, Kadı'nı eğilmesini fırsat bilmiş ve ensesine bir şaplak indirivermiş.

Kadı neye uğradığını şaşırmış. Daha ağzını açmadan, hasta adam:

—Şimdi derviş ile ikiniz hasım sayılırsınız. Şu altı lirayı aranızda bölüşün, ben gürültünün arasında kalmadan gideyim, demiş ve oradan hızla uzaklaşmış.

Kadı, yediği tokadın acısından öfkelenmeye başlayınca, derviş araya girmiş ve:

—Ben tokat yediğim hâlde, cezayı da yine bana ödettin. Öbür kararların da böyleyse, eyvahlar olsun, demiş. Kadı, bu işte bir suçunun bulunmadığını ve her şeyin kendi iradesi dışında meydana geldiğini anlatmış ve “Kaderden gelen her tokada, her cefaya razı olmamız gerek.” diyerek dervişe nasihatte bulunmuş.

“Peygamberler, başlarına gelenlere sabrettiler de, o belalar yüzünden başlarını yücelttiler.”

(Hancıoğlu 2003:89)

3.4.27.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek Öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Derviş, kadı, hasta kişi.

Hikâyedeki olay : Hasta bir adam doktora gider. Doktor, ümitsiz gördüğü ve son günlerini yaşayan hastaya ne istersen onu yap, der. Adam da gönlünce gezerken bir derviş görür ve ensesine vurur. Derviş, onu kadıya götürür. Ancak kadı hastaya acıyarak, değişik bir karar verir. Kadı, birazdan aynı akıbete kendisi de uğrayınca derviş, kadıya içinden geleni söyler.

Olayın yaşandığı çevre : Hikâyenin birinci bölümü ırmak kenarında, ikinci bölümü kadının yanında geçer.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyede, zamanla ilgili belli bir ifade yer almamaktadır. Ancak, muayeneden sonra olay meydana gelmektedir.

Hikâyede yer alan deyimler: Yataklara düşmek, çare bulmak, neye uğradığını şaşırarak, fırsat bilmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde konuşma çizgisi ile verilerek anlatım birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken duyulan geçmiş zaman ve şimdiki zamanın rivayet birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Hasta insanlara moral vermek gerekir.
2. Her aklımıza geleni ve her istediğimizi yapamayız.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Hiç beklenmedik anlarda gelen dertlere sabretmek gerekmektedir.
2. Karar verirken, gerçeklerden ayrılmamak gerekmektedir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin altıncı cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâye ile değişik dersler vermek istemiştir. Hikâye, şerhte birçok başlık adı altında birçok bölümlerde işlenmiştir. Hikâyenin bitmesinden sonra ise derviş ile kadı birbirleriyle soru ve cevap şeklinde mülakatta bulunurlar. Her bölümde, Mevlâna vermek istediği dersleri onlarca beyitle anlatmıştır. Bu açıdan hikâyeye sadece bir fikir açısından bakmak mümkün değildir.

Hikâyede, 13–15 yaş grubunun çıkarabileceği iki ana fikir yer almaktadır. Bu fikirlerden birincisi, insanların hiç beklenmedik anlarda gelen dertlere karşı sabretmesi gerektiğidir. Hikâyede, gerek dervişin gerekse kadının başına gelen bu hadise hiç beklenmedik bir şekilde gelişmektedir. Böyle durumlarda insanın sükûneti koruması, sabır kuvvetini kullanması gerekmektedir. Günümüz insanların en büyük sorunlarından biri de sabırsızlıktır. Hikâyede, ilk olarak bir anda ensesinden bir tokat yiyen derviş sabır göstermiştir. Hastalıktan bitkin düşmüş bu insana vursa belki de daha büyük bir derdi üzerine alırdı. Şerhte yer alan bu kısımda sabır göstererek daha büyük bir dertten kurtulduğu anlatılır. İkinci sabrı ise kadı göstermektedir. O ise bir bakıma haksız verdiği bir karar neticesinde bir musibetle karşılaşmış ama o da sabır göstermiştir. Neticede sabır gösterdikleri kişi de bir bakıma özürlü sayılırdı. Çocukların hikâyede geçen karelerden mizah içinde sabır kahramanlarını görmeleri mümkün olacaktır.

Hikâyede yer alan diğer ana fikir, insanların karar verirken, gerçeklerden ayrılmaması gerektiğidir. Hikâyede ilk olarak karar verirken gerçeklerden ayrılan kişi doktordur. Hastalığa moral vermek adına güzel cümleler verirken nelere sebep olacağını hiç düşünmemektedir. Hastaya, insanları rahatsız etmeden istediklerini yapmasını söyleyebilecekken, aksine vurgulayarak istediği hiçbir şeyi çekinmeden yapmasını söylemiştir. Karar vermede ikinci hatayı hiç yapmaması gereken, acıma hissi ile mesleğini karıştırmaması gereken kadı olmuştur. Şerhte Mevlâna kadı için; “Çünkü kadı, Tanrı terazisidir. Kilesine şeytan hilesi giremez.” sözlerini söylemektedir. Devrin kadıya bakış tarzının anlatması bakımından önemlidir. Ancak, kadı bu özelliğine rağmen karar vermede haksız adeta ödüllendirmiştir. Çocukların karar vermede gördüğü iki hata ders olarak çıkarılabilecek bir niteliktedir. Kişilerin

meslekleriyle ilgili olarak yaptıkları hatalar olarak ele alabileceğimiz bu dersler 13–15 yaş grubu çocukları için önem arz etmektedirler. Çünkü bu yaş grubu çocukları adil olmasalar da adalet isterler (Yalçın ve Aytaş 2003: 41). Çocukların bu özellikleri, adil olması gerekli bir kadının adalet anlayışını sorgulamalarına götürecektir.

Hikâyede ilk olarak karşımıza çıkan ileti hasta insanlara moral vermenin gerekliliğidir. Hikâyede doktorun son günlerini yaşadığına inandığı doktora moral olması için güzel sözler söylemesi olumlu bir davranıştır. Ancak, hastaya daha güzel ve değişik bir tarzda ifade etmesi gerekirdi. Nitekim hasta doktorun dediğini yanlış bir şekilde uygulayınca değişik olaylar meydana gelmiştir. Çocukların bilmesi gereken ve hastalara karşı uygulayabileceği bir davranıştır.

Hikâyede yer alan ikinci ileti ise her aklımıza geleni ve her istediğimizi yapamayacağımızdır. İnsan bir çevreyle kuşatılmış ve bu çevrenin şartları içinde yaşamayı öğrenmiş bir bireydir. Bu şartlar, toplumdaki diğer insanlarla birebir ilgilidir. 13–15 yaş grubu çocukları için en önemli konulardan biri de sosyalleşmelerini tamamlamalarıdır. Bu da ancak, toplum kurallarını ve insan ilişkilerini kavrayabilmeleri mümkündür. Bu hikâyede yer alan bu ileti sosyalleşme adına katkıda sağlayacak bir yapıdadır. Çocuklar bu yaşlara geldiğinde hareket kazansalar da bilmelidirler ki her istediklerini yapamazlar. Bu açıdan 13–15 yaş grubu çocukları için önemli bir ileti özelliği taşımaktadır.

Hikâyede yer alan yapıya baktığımızda, ilk olarak karşımıza çıkan mizah unsurlarıdır. Hikâyeyi okuyan ister çocuk olsun ister yetişkin herkes gülümseyecektir. Durduk yere insanların ensesine tokat adan hasta bir adam tipi ilgi çekmeyi başarmaktadır. Hem de tokat atılan kişilere bakıldığında ilginçlik daha da ön plâna çıkmaktadır. Bunlardan biri derviş; diğeri de bir kadıdır. Gerek dervişlik gerekse kadılık ciddî durmayı gerektirir ve insanların aklına da ciddiyet getirir. Ancak hikâye bu açıdan bir zıtlık oluşturarak okuyucuyu güldürmektedir.

Hikâyede yer alan çatışmaya baktığımızda karakterler arasında bir çatışma olduğu görülür. Hikâyede ilk çatışma, hasta kişi ile derviş arasında ikinci çatışma ise derviş ile kadı arasında yaşanmaktadır. Hikâyede yer alan problem, beklenmedik davranışlarıyla ortaya çıkan hasta bir adamdır. Hastanın değişik davranışlarına sabır gösterilerek problem çözülmeye çalışılır.

Hikâyede, 322 kelime yer almaktadır. Kısa öykü de diyebileceğimiz hikâyede, cümleler açık, anlaşılır ve akıcıdır. Anlaşılması zor, karışık ve uzun cümleler yer almamaktadır. Hikâyede yer alan beş deyim de anlamı açıktır. Çocuklar, hikâyedeki, kadı, derviş, hasım ve cefa kelimelerinin anlamını çıkarmakta zorlansalar da bu kelimeler, hikâye metninin bütünlüğünü bozacak bir yapıda değildir.

3.4.28. Yoksulun Duası

Çaresiz bir müflis derde düşmüştü. Hiçbir şeyi yoktu, binlerce zehir yutmuştu. Namazlarda, dualarda yalvarmaktaydı:

“Ey Tanrım, ey kurdu kuşu koruyan! Sen beni yorulmadan, çalışıp çabalamadan yarattın. Şu âlemde rızkımı da benim kazancım olmadan ver. Başımda gizli olan beş inci verdin. Beş duygu daha ihsan ettin ki onlar da gizli. Beni yaratan yalnız sensin. Rızkımı da düzene koy.”

Bir gece rüyasında gördü. Hatif ona dedi ki:

“Ey birçok yorgunluklar görmüş er, kâğıtçılarda bir kâğıt ara. Komşun olan kâğıtçıda gizlidir o. Kâğıtlarını ele al. Onların arasında şu şekilde, şu renkte bir kâğıt var. Onu gizli bir yerde oku. Oğul, onu kâğıtçıdan çaldın mı kalabalıktan, iyi kötü adamlardan bir kenara çekil. Yalnızca oku. Okurken kimseyi yanında bulundurma. İş yayılır, ortaya düşerse bile dertlenme. O defineden senden başka hiç kimsecik bir arpa bile alamaz. Elde etmen uzarsa sakın ümitsizlenme.”

O muştucu bunu söyleyip elini adamın göğsüne koydu:

“Hadi” dedi, “yürü, zahmet çek!”

O genç dalgınlık âleminde kendine gelince ferahından adeta dünyaya sığmıyordu. Tanrı'nın koruması ve lütfu olmasaydı sevincinden çatlayacaktı doğrusu. Kâğıtçı dükkânına geldi, meşk kâğıtlarına el attı. O yazılı kâğıt çabucak gözüne ilişti. Hatifin söylediği alametlerin hepsi de o kâğıtta vardı. Kâğıdı koltuğuna koyup:

“Hayırlı Pazar olsun usta, ben gidiyorum artık” dedi.

Tenha bir bucağa çekildi, kâğıdı okudu. Adeta şaşırıldı kaldı. Bir definenin yerini göstermekte olan böyle bir değer biçilmez kâğıt, meşk kâğıtlarının arasına nasıl girmişti? Sonra aklına şu geldi: Her şeyi koruyan Tanrı'dır. Koruyucu Tanrı nasıl olur da birisinin abes yere bir

şey aşırmasına müsaade eder?

Kâğıtta şu yazılıydı: “Bil ki şehrin dışında bir define var. İçinde mezar olan filan kubbe var ya... Hani arkası şehre, kapısı Ferkat yıldızına karşı. O türbeyi ardına al, yüzünü kıbleye çevir. Sonra yayla bir ok at. Kutlu kişi, yaydan oku attın mı okun düştüğü yeri kaz!”

O yiğit kuvvetli bir yay aldı, oku boşluğa doğru attı. Derhâl kazma kürek getirdi. Sevine sevine okun düştüğü yeri kazmaya koyuldu. Hem kendi körleşti, hem kazması, küreği. Fakat gizli defineden hiçbir eser görünmedi. Böylece her gün ok atıyor, düştüğü yeri kazıyor, fakat bir türlü definenin yerini bulamıyordu. Bunu adet edindi. Daima orayı burayı kazıp durduğundan şehre bir dedikodudur yayıldı, iş halkın ağzına düştü. Pusuda duran, fırsat gözleyen adamlar, bu işi padişaha haber verdiler.

“Filan, bir define bildiren kâğıt bulmuş” diye söylediler.

Adam padişah tarafından duyulduğunu anlayınca teslim olmadan, kadere boyun eğmeden başka çare görmedi. Padişah kendisine işkence yapmadan kâğıdı padişahın önüne koydu.

“Şu kâğıdı buldum ama defineyi bulamadım. Define yerine hadsiz hesapsız zahmetlere girdim. Defineden bir habbe bile meydana çıkmadı. Fakat ben yılan gibi bir hayli kıvrandım durdum. Bir aydır ağzımın tadı yok. Bunun ziyarı da haram oldu bana, karı da.”

Padişah da altı ay, belki de daha fazla ok attı, düştüğü yeri kazdırdı. Nerde katı bir yay varsa buldurdu, ok attı, her yerde define aradı, durdu. Fakat eziyetten, dertten, sıkıntıdan başka bir şey elde edemedi.

Padişah nihayet o defineden usandı. Her tarafı yer yer eşirmiş, kuyu hâline getirmişti. Günün birinde kâğıdı herifin önüne atıp dedi ki:

“Al şu kâğıdı. Definenin eseri bile görünmedi. Senin işin yok, bu iş sana daha layık. Bu, işi olanın yapacağı iş değil. Bu iş için senin gibi yorulma bilmez bir adam gerek. Sen mademki yorulmuyorsun, var ara! Bulursan ne ala, onu sana helal ettim.”

Yoksul adam, düşmanlarından, onların saçmasından emin oldu, gidip sevdalandığı şeye adamakıllı sarıldı.

O derviş dedi ki:

“Ey sırları bilen, bu define için ömrümü zayi ettim. Ya Rabbi, bu işten tövbe ettim. Kapıyı sen kapadın, yine sen aç!”

O böyle dua edip dururken Tanrı’dan ilham geldi, bu müşküller açıldı. Denildi ki:

“Hatif san yaya bir koy, at dedi. Yayın zıhını adamakıllı çek demedi ki. Yayı iyice, ta kulağına kadar çek demedi, bir ok koy atıver dedi. Bu katı yayı bırak da yürü, alelade yaya bir ok koy, fazla gitmesine savaşıma. Düştüğü yeri kaz, defineyi orada bulmaya çalış, altınları elde et.”

“İnsan istediklerini önce yakınlarında aramalıdır. Mutluluk da böyle. Onu yakınlarımızda, ailemizde, dostlarımızda aramalıyız.”

(Yılmaz 2005:287)

3.4.28.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Yoksul, hatif, padişah,

Hikâyedeki olay : Yoksulun biri fakirliğini, acizliğini Allah’a bildirir, O’ndan yardım ister. Bir gece rüyasında bir hatif görür. Hatif ona birtakım tavsiyeler ile birlikte bir definenin yerinden bahseder. Yoksul, tavsiyelere uyarak, günlerce

defineyi bulmak için uğraşsa da netice alamaz. Artık, yoksulun bu arayışlarını padişah da duymuştur. Padişah da altı ay boyunca uğraşır ancak o da bir şey bulamaz ve adama, bulduğunda hazineyi helal edeceğini söyler. Artık bu sıkıntıdan kurtulan yoksul genç, rahatlık içinde problemi çözmeye çalışır. Bir ilhamla duyduğu sese kulak verdiğinde hazinenin çok yakınında olduğunu anlar.

Olayın yaşandığı çevre : Hikâyenin birinci bölümü, kâğıtçı dükkânında geçer. İkinci bölümünde kâğıtta yazılan definenin yeri tarif edilir. Definenin yeri, şehrin dışında, içinde mezar olan bir kubbenin yanındadır. Hani arkası şehre, kapısı Ferhat yıldızına karşı.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyede yoksul kişinin hatifi görmesi ‘bir gece’ ifadesiyle verilmektedir. Belirli bir zaman kavramı yoktur. Padişahın hazine aramak için harcadığı zaman ise altı ay olarak verilmiştir. Zaman kavramı yerine olaylar zinciri birbirini takip ederek hikâyede bütünlük sağlanmıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : Derde düşmek, ortaya düşmek, zahmet çekmek, kendine gelmek, gözüne ilişmek, ağzına düşmek, fırsat gözlemek, boyun eğmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından anlatılmıştır. Hikâyede anlatım yapılırken genelde görülen geçmiş zaman bazen de duyulan geçmiş zamanın hikâye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Olumsuzluklar karşısında hemen ümitsizliğe düşülmemelidir.
2. Başarının yakalanmasında ortamın huzurlu ve emin olması önemlidir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar istediklerini önce yakında aramalılar.

2. Hedeflere ulaşmak için sabırlı ve sakin olunmalıdır.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin altıncı cildinde geçmektedir. Mevlâna, bu hikâyesinde mutluluğun, huzurun insanların yakınında olduğunu, uzakta aramakla insanların yorulduğunu ve hata yaptıklarını anlatır. Bu manada şerhte Mevlâna şu beyitleri söyler:

“Ey yayı kurup oku atan! Av yakında, sen uzağa düşmüşsün.

Kim daha uzağa ok atarsa daha uzaktadır. Böyle bir defineden daha uzağa düşer o” (C6/2354, 2355. byt.).

Hikâyeden çıkarılabilecek iki ana fikir yer almaktadır. Bu fikirlerden ilki, insanların istediklerini önce yakında aramaları gerekliliğidir. Hikâyede hazineye ulaşmak isteyen yoksul genç, hazinenin hep uzakta olduğunu düşünerek yayını olabildiğince germiş ancak bir türlü hazineye ulaşamamıştır. Oysa hazine belki de ayaklarının dibindedir. İnsanlar da mutluluğu çoğu zaman kendinden uzakta, değişik hayat tarzlarının içinde aramaktadır. Elimizde hazine değerinde olan birçok değerli yakınımız ve dostlarımız vardır. Onlardan uzaklaştıkça insan en değerli hazineden uzaklaşmış olacaktır. 13–15 yaş grubu çocuklarının hikâyeden bu manada mecazi bir hazine kavramı çıkarmaları çok zordur. Ancak hikâyede hazine ile kastedilenin aile ve dostlarımız olduğu ders bölümü şeklinde iki cümle ile verilmiştir. Bu bölümler, doğrudan ders verdiği için uygun görülmemektedir. Çocukların sezdirilerek sonuca ulaşmaları sağlanması gerekirken, hazır bir şekilde önlerine sunulan bu bölümler, onları tembelliğe alıştırmakta ve sıkılmaktadır.

Hikâyeden çıkarılabilecek diğer ana fikir, hedeflere ulaşmak için sabırlı ve sakin olunması gerektiğidir. Yoksul genç uzun bir süre hazineye ulaşmak için sabretmiş, ardından padişahın adamları hazineye ulaşmak için gayret etmişler. Ancak padişah altı ay uğraştıktan sonra sabır gücünü yitirmiş ve yoksul gence hazineyi bulması için izin verdiğini belirtmiş. Genç, padişahın da emin olunca hazineyi

bulmak için hikâyede yer alan ifadesiyle ‘adam akıllı’ işe sarıldı. Ve bu gayret ona hazineye giden yolları açtı. 13–15 yaş grubu çocuklarına geleceğe dair birçok hedef gerek anne babalar gerekse eğitimciler tarafından ortaya konmaktadır. Onlara başarıya ulaşmada gerekli en önemli unsurlardan biri olan sabır bu hikâyeden çıkarılabilecek bir ana fikir niteliğindedir. Çünkü bu yaş grubu çocukları, ergenlik döneminin getirdiği bir hareketliliğin içinde bulunmaktadırlar. İstediklerini hemen yapmak istemekteler, yeri geldiğinde fevri çıkışlar gösterebilmekteler. Bu yaş grubu çocuklarının okuduğu edebî türlerde sabır konusunun özellikle işlenmesi önem arz etmektedir.

Hikâyeden 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği iletilerden ilki, olumsuzluklar karşısında hemen ümitsizliğe düşülmemesi gerektiğidir. Ümitsizlik, bir kişinin kaybedeceği en son şeylerden biridir. Mehmet Akif Ersoy’un şiirinde de şu şekilde ifade edilmiştir: ‘Ye’s öyle bir bataklaktır ki düşersen boğulursun, azmine sınıksız sarıl bak ne olursun!’ Şiirde geçen ye’s kelimesi ümitsizlik manasına gelmektedir. Akif, şiirinde, ümidin kaybedilmesiyle insanların bir bataklığa gireceklerini belirtir. Hikâyede yoksul gencin fakirliğe düştüğünde ve hazine ararken olumsuz durumlara düştüğünde ümidini yitirmemesi söz konusudur. Bu da olumsuz durumlarda ümit ve gayret ile insanların sorunların üstesinden gelebileceğini gösterir. Ümit dolu yaşama, 13–15 yaş grubunun kazanması gerektiği önemli bir düşünce yapısıdır.

Diğer bir ileti ise başarının yakalanmasında ortamın huzurlu ve emin olmasının önemidir. İnsanları başarıya ulaştıran en önemli unsurlardan biri de ortamın taşıdığı şartlardır. Hikâyede, yoksul gencin hazineye ulaşması ortamın güven içinde olduğu bir zamana rastlamaktadır. Padişahın korkusundan emin olmuş, rahat bir şekilde hazineyi aramaya koyulmuş, nihayetinde hazineye kavuşmuştur. 13–15 yaş grubu çocuklarının metinden sezebileceği bu ileti, başarıya giden yolda ortamın öneminin kavranması açısından önemlidir.

Hikâyeyi yapı olarak incelediğimizde, karşımıza çıkan ve dikkat çeken ilk özellik hikâyede dini motiflerin bol olmasıdır. Hikâyede tıkanan noktalar hep

metafizik varlıklarla açıklanmıştır. Bir hatifin çıkması ve bir hazinenin yerini belirten kâğıdın yerini tarif etmesi, gaipten gelen bir sesin yoksul gence nasıl ok atması gerektiğini ilham etmesi, hikâyenin metafizik öğelerini oluşturmaktadır. Bu bölümler hikâyeye bir gizem katsa da aynı hikâyede aşırı olarak bu öğelere yer verilmesi ve hikâye kahramanının sıkıntıları çözmesinde metafizik kahramanlardan yardım alması gerçek hayatta sık rastlanan unsurlar değildir. İnançla alakalı olan bu kısımların hikâyeyi tümünden kuşatması uygun değildir. Ancak, Mevlâna'nın düşünce yapısı ve hikâyeleri anlatmaktaki gayesi düşünüldüğünde bu unsurları anlamak mümkün olmaktadır.

Hikâyede yapı olarak karşılaştığımız çatışma, karakterin iç çatışması olarak yorumlanabilir. Hikâye kahramanı, yoksulluk çeken bir gençtir ve bu durumunu Allah'a açmıştır. Kendisine gelen yardımları değerlendirip hedefi hâline gelen hazineye ulaşmak istemektedir. Hikâyede problem, fakirliktir. Bu problemin aşılması için yoksul gencin karşısına bir hazine bulma fırsatı doğar. Padişahın hazineyi duyunca gence zorluk çıkarması bir çatışma unsuru olarak görülmemelidir. Asıl çatışma, kahramanın sabır göstermesi ve uzun bir zaman hazineyi aramasıdır.

Hikâye, 646 kelimededen oluşmaktadır. Hikâyede 13–15 yaş grubu çocuklarının bilmekte zorlanacağı kelimeler vardır. Müflis, hatif, abes, habbe, müşkül kelimelerini çocukların metinden çıkarması zordur. Ancak, genel manada hikâyenin anlatımı anlaşılır bir yapıdadır. Cümleler, karışık yapıda olmamasına karşılık kısa ve basit bir yapıda da değildir. Hikâye, deyim bakımından zengin ve niteliklidir.

3.4.29. Hoca Nasıl Hastalandı?

Eskiden bir okulun talebeleri, hocalarından bıkip usanmışlardı. Her gün her gün ders çalışmaktan, yığınla ödevi yapmaktan canları çıkmaktaydı.

Bir araya gelip, “Hiç değilse bir iki günlüğüne şu hocadan kurtulmanın yolunu bulsak...” dediler.

İçlerinden biri:

“Şu hocaya bir hastalık gelmiyor ki, birkaç gün evde yatsın da, biz de rahat edelim. Mermer kaya gibi yerinde duruyor” dedi.

Aralarındaki en zeki çocuğun aklına, hocaya bir oyun oynamak geldi.

“Yarın sabah hoca gelince, ben yanına gidip:

‘Hocam neden böyle sararmışsınız?’ diye soracağım. ‘Betiniz benziniz yerinde değil. Bu vaziyet ya soğuktan olur ya sıtmadan!’ diyeceğim.

Benim bu sözlerimden hoca şüpheye düşer, vehim yapar. Şüpheye düşen ve vehme kapılan akıllı biri bile olsa, delirir. Sonra sizler de benim gibi, hocayı gördükçe:

‘Hayrola hocam, bu ne hâl? Hiç iyi görünmüyorsunuz...’ diyeceksiniz.

Sonra üç, dört beş altı... derken otuzumuz sırayla hocaya iyi görünmediğini söyleyeceğiz. Otuz kişi aynı şeyi söylerse, hoca hasta olduğuna inanır.”

Çocuklar bu zeki arkadaşlarının plânını çok beğenip, onu tebrik ettiler.

Ertesi günün sabahı, o elebaşı gidip hocaya selam vererek:

“Hayrola hocam!” dedi. “Yüzünüzün rengi sapsarı!”

“Ben hasta falan değilim, bir şeyim yok! Sen git yerine otur, bırak bu saçma sözleri!” diye çıkıştı hoca.

Hoca hastalığı kabul etmedi etmesine ama içine bir şüphe de düşmüştü.

Sonra bir başka çocuk geldi. O da, hocaya iyi görünmediğini söyledi. Hocadaki şüphe artmaya başladı.

Sonra biri gitti, bir diğeri geldi talebelerin ve hepsi de, hocalarına bugün hiç iyi görünmediğini söyleyip hasta olup olmadığını sordular.

Hocanın artan vehmi, korku ile karışık bir hâl aldı. Üstelik kendini iyiden iyiye hasta hissetmeye başlamıştı. Kalktı paltosuna bürünüp evinin yolunu tuttu. Talebeleri de arkasına takılmış, onunla birlikte gidiyorlardı.

Hoca hem gidiyor, hem de içinden;

“Neden sabah evden çıkarken hanım benim hasta olduğumu anladı da, hasta hasta beni okula gönderdi?” diye söylenerek karısına kızılıyordu.

“Zaten” dedi. “O beni az seviyor! Bu perişan hâlimde bir hatırımı bile sormadı. Şu rengimin solukluğunu bile söylemedi. Belki de benden kurtulmak istiyor...”

Hoca bu düşüncelerle evine geldi, kapıyı sertçe açtı.

Karısı:

“Hayrola neden böyle erkenden geldin?” diye sordu.

Hoca:

“Kör müsün!” diye bağırdı karısına. “Şu yüzümün rengine, şu hâlime bir bak! Yabancılar bile bana bakıp acıyorlar, benimle ilgileniyorlar da, sen evin içinde olduğun hâlde, hâlimi görmüyorsun!”

Karısı:

“Hoca efendi, senin bir şeyin yok! Bu telaşın saçma bir vehimden ibaret” dedi.

Hoca daha da kızdı:

“Ahlâksız kadın! Hâla inat ediyorsun, bendeki şu değişikliği, şu tir tir titreyişi gözün görmüyor mu?”

Kadın:

“Hoca bir ayna getireyim de yüzüne bak! Bak da benim suçsuz olduğumu gör!” dedi.

Hoca ise:

“Ayna da yerin dibine batsın, sen de yerin dibine bat! Çabuk benim yatağımı ser de yatayım. Hastayım, başım ağırlaştı” diye karşılık verdi.

Kadın şaşkınlıktan bir ara duraklayınca:

“Ey düşman!” dedi hoca. “Çabuk ol!”

Zavallı kadıcağız, yatağı döşeği hazırlarken, kendi kendine söylenmekteydi:

“Çare yok! O bu hâlde söz nasihat anlamaz. Eğer hasta olmadığımı söylemekte ısrar etsem, beni suçlayacak; hastasın desem, bu sefer gerçekten hasat olacak...”

Kadın şaşkınlık ve üzüntü içinde yatağı hazırladı. Hoca da gidip yattı. Talebeler ise bir köşede oturmuş olup biteni izliyorlardı. Bir yandan da vicdan azabı çeke çeke derslerini okumaktaydılar.

“Bütün bunlar bizim başımızın altından çıktı. Biz zindana atılacak çocuklarz...” diyorlardı.

İçlerinden o zeki çocuk dedi ki:

“Arkadaşlar, derslerimizi yüksek sesle okuyalım!”

Çocuklar seslerini yükselterek derslerini okumaya başlayınca da, yine o elebaşı:

“Arkadaşlar bizim sesimiz, hoca efendiyi rahatsız ediyor!” dedi.

Hoca çocuğun bu söylediğini tasdik ederek:

“Haydi, kalkın gidin! Başımın ağrısını artırdınız.” diye yattığı yerden inledi.

Çocuklar, hocalarını selamladıktan sonra, yem derdine düşmüş kuşlar gibi kendilerini evin dışına attılar.

Onların böyle ders vakti eve geldiğini gören anaları kızarak:

“Bugün ders günü olduğu hâlde sizin sokakta ne işiniz var?” diye azarladığında, dediler ki:

“Bu bizim suçumuz değil, hoca efendi hastalandı.”

Kiminin annesi, çocukların dediğine inanmadı. Ama ertesi sabah kalkıp hoca ziyarete gidenler, gördüler ki, gerçekten hoca yatağa yorgana sarılmış, ağrılar ve ateşler içinde inleyip durmaktadır...

“Hayrola hoca efendi!” dediler. “Bu baş ağrısı nedir? Yemin ederiz ki bizim bu baş ağrısından haberimiz yoktu.”

Hoca:

“Benim de bundan haberim yoktu.” dedi. “Bu çocuklar, benim hastalığımı bana haber verdiler. Ben, derdimden habersiz derse dalmıştım. İçimde böyle bir hastalığın bulunduğu habersizdim.” dedi.

(Gündüzalp 2005:148)

3.4.29.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek Öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Hoca, talebeler, hocanın karısı, talebelerin velileri.

Hikâyedeki olay : Eskiden bir hocanın talebeleri, hocanın ağır derslerinden bıkarlar ve dersten kurtulmak için bir plân hazırlarlar. Hocaya hasta olmadığı hâlde hasta muamelesi yaparak evhamlanmasını sağlarlar. Hoca gerçekten

hasta olduğuna inanmaya başlar ve karısıyla da tartışmaya başlar. Hoca, yataklara düşer, ziyaretçiler gelir, öğrenciler de derslerden kurtulurlar.

Olayın yaşandığı çevre : Olayın yaşandığı yer genel olarak hocanın evidir. Ancak çocuklar, ders için okulda beklemekteler ve bir gün sonra uygulamak için plân yapmaktadırlar. Hikâyeden anlaşıldığına okul ile hocanın yaşadığı ev çok yakındır. Çünkü hoca hasta olduğunu sanarak evine gidiyor, çocuklar da hocanın evine geliyorlar. Hikâyenin geri kalanı hocanın evinde geçmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyeye başlanırken ‘eskiden’ ifadesi yer almaktadır. Zaman olarak hikâyede iki gün verilmektedir. Çocuklar ilk gün derslerden kurtulmak için plân yapıyorlar, ikinci gün ise plânı uyguluyorlar. ‘Ertesi günün sabahı’ olarak zaman kavramı yer almıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : Canı çıkmak, yolunu bulmak, aklına gelmek, şüpheye düşmek, yol tutmak, başının altından çıkmak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zamanın hikâye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Öğrenciler ders ve ödev yönüyle bunalacak hâle getirilmemelidir.
2. Bir konuda inandırıcı olmak için ısrarcı olmak gerekir.
3. Hastalıkta ya da olumsuz durumlarda kırıncı kelimelerden uzak kalmalıyız.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Her söylenene hemen inanılmamalıdır.

2. Vehim aklın hastalanmasına neden olur ve insan düşünemez.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin üçüncü cildinde yer almaktadır. Mevlâna bu hikâyesinde vehim ile insanların ne kadar zor durumlara düştüğünü anlatmak istemiştir. Bu manada somut hikâyeler sunan Mevlâna ilk olarak ele aldığımız hikâyeyi, ikinci olarak da Firavun'u örnek göstermiştir. Firavun'un da Tanrılık iddia etmesini vehmin bir sonucu olduğunu düşünen Mevlâna, halkın ona, sen Tanrısın, demeleri ve secde etmeleri ile bu vehmin daha da arttığını belirtir. Ayrıca vehmin nasıl bir tesiri olduğu ile ilgili şu beyitlere yer vermiştir:

“Yerde yarım arşın enlilikte bir yol olsa insan, hiç vehimlenmeden rahatça yürür.

Fakat yüksek bir duvarın üstünde gitsen yolun genişliği iki arşın olsa yine eğri büğrü gidersin.

Hatta gönlüne düşen vehim yüzünden belki de düşersin. Vehimden gelen korkuya iyice dikkat et de vehmin kötülüğünü anla.” (C3/1559, 1560, 1561. byt.).

Hikâyede 13–15 yaş grubunun çıkarabileceği iki ana fikir yer almaktadır. Bunlardan ilki, her söylenene hemen inanılmaması gerektiğidir. Günümüzde sosyal hayatta insanı tehdit eden birçok tehlike mevcuttur. İnsanlar, güven ortamını bulmak ve hayatlarını her ne kadar huzurlu yaşayarak geçirmek isteseler de günümüz şartlarında bu pek mümkün olmamaktadır. Bu tehlikelerden biri de bir takım sözlerle insanların kandırılmasıdır. Mizah anlayışı içerisinde hikâyede işlenen öğrenci-öğretmen diyalogunda ele alınan ana fikir, her söyleneni gerçekmiş gibi kabullenip hatalara kapı açılmasıdır. Öğretmenin gereksiz vehimlere kapılıp öğrencilerin dediklerine gerçekmiş gibi inanması onu gerçekten hasta yapmış, hanımıyla da arasını açmıştır. Öğrencilerin belki masumane yaptıkları bu yalan sözle işbirliği çoğu zaman dolandırıcılıkta kullanılmaktadır. Gerçek hayatta adeta mizah hikâyelerini andıran hırsızlık ve dolandırıcılık hadiselerine şahit olunmakta, birçok insan masumane söylenen yalanlarla kandırılmakta ve birçok zarara uğramaktadırlar. Hikâyeye bu açıdan bakıldığında önemli bir dersi işlediği görülmektedir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ikinci ders, vehmin aklın hastalanmasına neden olduğu ve insanı düşünemez hâle getirdiğidir. Vehim kelimesinin manası, kuruntu, yersiz korkuya, yanlış düşünceye kapılmak olarak açıklanabilir (TDK Türkçe Sözlük 2005: 2084). Çocuklar, bu hikâyeyle gereksiz düşüncelerin insanları ne hâllere düşürdüğünü mizahi bir anlatım içinde sezmektedir. Rıfat Ilgaz'ın Hababam Sınıfı'nı andıran karelerden oluşan hikâye, çocukların öğrencilikleri ve derslerin zorlukları bakımından hayatları ile örtüştüğü için dikkati çekmeyi başarmaktadır. Mevlâna'nın vermek istediği vehmin düşünceyi kilitlemesi dersi 13–15 yaş grubu öğrencileri tarafından çıkarılabilecektir. Ayrıca vehim ve gereksiz korku çocukların hayatlarında karşılaşılabilecekleri önemli bir problemdir. Mevlâna, böyle önemli bir problemi adeta güldürerek öğretmenin yolunu göstermektedir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ilk ileti, öğrenciler ders ve ödev yönüyle bunalacak hâle getirilmemesidir. Hikâyede, öğrenciler hocanın derslerinden o kadar bıkmışlar ki artık bir kurtuluş çaresi aramaya başlamışlar. Öğrencilerin derslerden soğuyacak kadar aşırı ödev verilmesi, dersin öğrenilmesinden ziyade dersten uzaklaşılmasına neden olacaktır. Hikâyeden çıkarılabilecek bu ileti çocuklar için değil eğitimciler için geçerlidir. İletinin öğrencilerle birebir irtibatı nedeniyle ele alınması gereken bir özelliktedir.

Hikâyedeki diğer ileti, bir konuda inandırıcı olmak için ısrarcı olmak gerektiğidir. Hikâyede çocukların hocaya hasta olduğunu inandırmak için birbiri ardına gidip defalarca aynı iletiyi vermeleri, plânlarının tutmasını sağlamıştır. Hangi konu olursa olsun, insanların başarıya ulaşmalarında en önemli unsurlardan biri ısrar ya da diğer bir tabirle istikrarlı bir şekilde istemek gelmektedir. Nitekim öğrenmede de belli aralıklarla düzenli tekrarların önemi bilinmektedir. Ancak hikâyede geçen ısrar hocayı vehimlendirmek için yapılan bir davranıştır. Bu açıdan olumsuz bir özelliktedir. Çocuklar için yazılan eserlerde, olumlu özellik gösteren hedeflere karşı ısrarcı olmak, o hedefe ulaşmak için hırs göstermek işlenerek çocuklar yönlendirilebilir.

Hikâyeden çıkarılabilecek son ileti, hastalıkta ya da olumsuz durumlarda kırıncı kelimelerden uzak kalmamız gerektiğidir. Hocanın kendini hasta hissetmesinden sonra nerdeyse bütün suçu hanımının üzerine yıkmaktadır. Eşine söylenmemesi gereken birçok şeyi söylemiş, onun kalbini kırmıştır. Eşi ne kadar bir şey olmadığını söylese de hocadan her duyduğu olumsuz sözler oluyor ve sesini çıkarmadan saygıda kusur etmiyor. Herkesin başına gelen hastalık zamanlarında insanların sabırlı olması ve kırıncı laflardan uzak durması gerektiği çocukların bilmesi ve davranışa dökmesi gerektiği önemli bir iletidir.

Hikâyede karşımıza iki çeşit çatışma çıkmaktadır. Birincisi öğrencilerin dersten kurtulmak için hoca ile girdikleri çatışmadır. Bu çatışmada öğrenciler akıllı kullanırken, akıllı vehme teslim eden hoca karşı karşıya gelmiştir. Bu çatışmada dikkati çeken, öğrencilerin akıl ve bilgi yönünden daha üstün olan hocalarına karşı üstün olmalarıdır. Mevlâna'nın hikâyelerinde çok sık rastladığımız bir unsur zıt kavramların bir araya gelmeleri ve çatışma oluşturmaları, burada da karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede karşımıza çıkan diğer çatışma hocanın kendi içinde yaşadığı iç çatışmadır. Hoca, vehimle karısının kalbini kırmış, kendisi yataklara düşmüş ve çocuklara vermekte olduğu derslere ara vermiştir. İç çatışmada ele alınan akıllı ve işini ciddiyetle yapan bir hocanın bile vehimle çok yanlış davranışların içine girebileceğidir.

Hikâyede, 664 kelime yer almaktadır. Mizahi bir anlatımın yer aldığı hikâyeye, akıcı bir şekilde kaleme alınmıştır. Cümleler, kısa, açık ve anlaşılır bir yapıdadır. Günlük hayatta sık kullanılan, çocukların anlayabileceği deyimler yer almıştır. 13–15 yaş grubunun çıkarmakta zorlanacağı kelime yok gibidir.

3.4.30. Delkak'ın Endişesi

Delkak, Tirmiz'de padişah olan Seyyid'in her şeyi bilen akıllı bir maskarasıydı. Padişah'ın Semerkand'da mühim bir işi vardı. O işi derhâl yapıp gelecek bir adam aradı:

“Beş günde oraya gidip gelecek ve bana haber getirecek olana hazineler vereceğim” diye tellal çağırttı.

Delkak, köydeydi. Bunu duyunca eşeğine bindi. Tirmiz’e doğru koşmaya başladı. Öyle koşturuyordu ki eşek sakatlandı. Ata bindi, at da çatladı. Nihayet yol tozlarına bulanmış bir hâlde Tirmiz’e gelip divana girdi. Vakitsiz olmakla beraber padişahın huzuruna girmek istedi. Divana bir fısıltıdır düştü. Padişah da vehimlendi adeta. Şehrin ileri gelenleri de ürktüler, geri kalanları da.

“Acaba” diyorlardı, “ne fitne, ne kötülük çıktı? Kuvvetli bir düşman mı kastetti bize, yoksa kaza ve kaderden helak edici bir felakete mi uğradık? Ne oldu da Delkak köyden kalktı, böyle aceleyle yola düştü?”

Halk padişahın sarayının etrafına toplandı. “Bakalım Delkak, böyle acele niçin geldi?” diye bekliyorlardı. Onun o acelesinden, o telaşından Tirmiz’de bir gürültü koptu. Biri iki eliyle dizlerini dövüyor, öbürü:

“Eyvahlar olsun, başımıza gelenler nedir?” diye bağırıyordu.

Herkes korkudan, gürültüden bir felaket düşünmede, bir başka çeşit düşünceye kapılmada, yüzlerce hayallere düşmedeydi.

“Hırkamıza düşen bu ateş nedir?” diye herkes aklınca bir şey kuruyordu.

Delkak, huzuruna girmek istedi. Padişah derhâl izin verdi. Yeri öpünce padişah:

“Ne oldu yahu?” dedi.

Kim o ekşi suratlı adama bir şey sorduysa parmağını ağzına götürüp sus demekteydi. Bu hareketinden halkın vehmi artıyor, herkes dertleniyor, şaşırıp kalıyordu. Delkak:

Padişahın emri üzerine:

“Ey kerem sahibi padişahım” dedi. “bir an dur da nefes alayım. Aklım başıma gelsin. Çünkü acayip bir âleme düştüm.”

Bir an geçti ama padişah da vehme, zanna kapıldı. Boğazı da acıdı, ağzının tadı da kaçtı. Çünkü Delkak’ı hiç böyle görmemişti. Ondan daha hoş bir nedimi yoktu. Daima hikâyeler söyler, latifeler eder, padişahı sevindirir, güldürürdü. Huzurda oturdu mu öyle bir güldürürdü ki, padişah kahkaha atarken iki eliyle karnını tutmaya mecbur olurdu. Kahkahadan terlere batar, yüzüstü yerlere yıkılırdı. Bugünse

yüzü sapsarıydı, suratı asıktı. Parmağını ağzına götürüp “Sus padişahım” diyordu. Bu ne hâldi? Padişah:

“Ne felaket var acaba?” diye vehimlendikçe vehimleniyor, hayallendikçe hayalleniyordu.

Harzemşah pek zalimdi, pek kan dökücüydü. Padişahın gönlünde o yüzden zaten gam, gussa vardı. O tafralardaki birçok padişahı ya hileyle ya kuvvetle öldürmüş, yok etmişti o inatçı. Tirmiz padişahı da bundan vehimleniyordu zaten. Delkak’ın hâminden vehmi büsbütün arttı. Dedi ki:

“Çabuk söyle, ne var? Kimden bu derece perişan oldun?”

Delkak cevap verdi:

“Köyde duydum ki padişah, her ana caddenin başında bir tellal bağirtmiş. ‘Üç günde Semerkand’a kadar gidecek adama hazineler bağışlatacağım’ demiş. Koşa koşa aceleyle geldim ki bende o kudret olmadığını söyleyeyim. Benden böyle çeviklik gelmez. Hiç olmazsa bunu benden umma.”

Padişah:

“Hey canına lanet olsun” dedi, “şehre yüzlerce korku saldın.”

Vezir dedi ki:

“Ey doğruya bir direk, bir dayak olan padişahım! Şu aşağılık kul bir şey söyleyecek, onu lütfen dinle! Delkak, köyden bir iş için geldi. Bir şey söyleyecekti. Şimdi vazgeçti, pişman oldu. Yağdan, baldan bahsetmede, söyleyeceğini gizlemede, maskaralıkla bu işten kurtulmaya çalışmada. Kını gösteriyor, kılıcı gizliyor. Onu acımadan sıkıştırmak gerek. Fıstığı yahut cevizi kırmadıkça ne içi meydana çıkar, ne ondan bir yağ çıkarılır. Onun bu saçma sözlerini, bu maskaralığını dinleme de titreyişine, yüzünün rengine bak.”

Delkak, feryat ve figan ederek, coşup köpürerek:

“Vezir” dedi, “bu yoksulun kanına girmeye kalkışma. Gönüle nice şüpheler, vehimler gelir ki doğru ve yerinde değildir. Padişah, kendisini inciten kişiye bile kötülük etmezken nasıl olur da onu güldürene kötülük eder?”

Fakat vezirin sözü, padişahın gönlüne yer etmişti:

“Delkak’ı zindana götürün, maskaralığına, riyasına pek kapılmayın. Boş karnına davul gibi vuru da davul gibi nesi var, nesi yoksa size haber versin. Davul kuru olursa sesi başka türlü çıkar, yaş olursa başka türlü. Siz de onu dövün de

zorundan indikini söylesin, gönüllerimiz kabul edinceye dek nesi var, nesi yoksa açığa vursun.”

Delkak:

“Padişahım yavaş ol” dedi, “yavaşlık ve bağışlama yüzünü pek yırtma. Beni azaba sokmak için neden bu kadar acele ediyorsun? Senin elindeyim, kuş değilim ki uçayım.”

Padişah dedi ki:

“Yarayı deşmek lazım. Deşeceğin yerde üstüne merhem korsan pisliği kökleştirmiş olursun”

Delkak:

“Beni bırak demiyorum” dedi, “İşi ara, sor, tahkik et diyorum. Sabret de birkaç gün düşün. İyi kişilerle danış, görüş.”

(Yılmaz 2005:296)

3.4.30.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Delkak, Padişah, Vezir

Hikâyedeki olay : Padişah, Semerkand’da çıkan önemli bir iş için tellallara bağirtarak en erken gidip gelen kişiye birçok hediye vereceğini belirtir. Padişahın köyde yaşayan maskarası Delkak, tüm halka vehimler vererek, eliyle sus işaretleri yaparak şehre gelir, padişahın huzuruna çıkar. Padişah da bu durumdan rahatsız olmuş, Harzemşah tehlikesinden korktuğu için iyice huzursuzlaşmıştır. Delkak’ın bu kadar korku yaydıktan sonra verdiği cevap Padişah’ı ve vezirlerini kızdırmıştır. Delkak’ın acele içinde gelmesinin sebebi, Semerkand’a gidemeyeceğini, ondan böyle bir şey umulmamasını belirtmektir. Delkak’ın zindana gönderilmesine karar verilir. Delkak ise itirazlarını belirtir.

Olayın yaşandığı çevre : Olay Tirmiz şehrinde padişahın sarayında yaşanmıştır. Delkak ise köyde yaşarken padişahın haberini alarak acele içinde şehre gider. Ayrıca yer ismi olarak Semerkand geçmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Olayın yaşandığı zaman verilmemiştir. Hikâyede geçen bazı zaman kavramları vardır. Semerkand'da gidip gelme işi için padişah beş gün sınırını koymaktadır. Ayrıca hikâyede zaman kavramları yer almamaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : Yola düşmek, dizlerini dövmek, aklı başına gelmek, kanına girmek, açığa vurmaktır.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikâyeye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Önemli işler başaran kişiler ödüllendirilmelidir.
2. İyilere iyilikle mukabele edilmelidir.
3. Bilgili insanlar, kendilerini belli ederler.
4. Problemlerin üstüne gidilmeli, çözmeden üzeri kapatılmamalıdır.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar, gereksiz yere kötü düşüncelere düşürülmemelidir.

2. Yerinde yapılan iyilik makbulken, yerinde yapılmayan iyilik zarar verecektir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin altıncı cildinde geçmektedir. Mevlâna, bu hikâyesiyle iki ders vermek istemektedir. Birincisi, insanların gereksiz vehimlerle zor durumlara düşmesi; ikincisi ise yerinde yapılmayan iyiliklerin insanlara zarar vermesidir. Delkak'ın kimseye bir şey söylemeden hızlı bir şekilde padişahla görüşme istemesi, hem halkı hem de padişahı vehimlendirmiş, korkuya düşürmüşlerdir. Halkın vehme düşmesi uzun uzun anlatılmıştır. Mevlâna ikinci olarak, iyiliklerin doğru zamanlarda doğru yerlerde yapılması ile amacına ulaşacağını, aksi takdirde iyilik yapayım derken insanların zarar verebileceğini anlatmak istemiştir. “Kaş yapayım derken göz çıkarmak” deyimini de bu gerçeği ifade eden bir deyimimizdir. Mevlâna bu dersle ilgili olarak şu beyitlere yer vermektedir:

“Padişah dedi ki: Hayır, yerinde yapılırsa iyidir. Yerinde bir hayırda bulunursan bu, doğru bir harekettir.

Ruh yerine şah sürmek, işi harap etmektir. Şah yerine atı sürmek de bilgisizliktir” (C6/2593, 2594. byt.).

Hikâyede, 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği ilk ana fikir, insanların gereksiz yere kötü düşüncelere düşürülmemesi gerektiğidir. Hikâyede, Delkak'ın kendince iyilik yapayım derken insanları ve saray halkının rahatsız etmiştir. İnsanların diğer insanları zan altında bırakacak derecede onları rahatsız etmeye hakkı yoktur. Olmayan bir olayın bir tehlike gibi gösterilmesi ister bilinçli isterse de bilinçsiz olsun insanlara zarar vermektedir. Hikâyede basit olarak ele alınan bu düşünce günümüzde gelişen şartlar içinde de söz konusudur. Siyasetçilerin iyi niyetle de olsa yaptığı açıklamalar ekonomiyi olumsuz etkileyebilmektedir. Küçük yerleşim yerlerinde yanlış anlaşılmalara, insanların aralarını açmalarına neden olabilmektedir. Çocukların çıkarabilecekleri bu sonuç yaşam alanı olmuş olayların işlenmesinden çıkarılmaktadır (Güleryüz 2003: 169).

Hikâyeden çocukların çıkaracakları diğer ana fikir, yerinde yapılan iyiliklerin makbul olduğu, yerinde yapılmayan iyiliklerin zarar vereceğidir. 13–15 yaş grubu çocukları için çok önemli bir düşünce örüntüsüdür. Nerede, nasıl davranacağını bilmek erken yaşlarda çocuklara kazandırılması gereken bir davranış biçimidir. Hikâyede Delkak, iyilik yapmaya niyet etmiş, bir bakıma ince düşünerek padişaha Semerkand’a gidemeyeceğini, kendinden böyle bir şey beklememelerini söylemekle iyi niyetini göstermiştir. Ancak gereksiz bir iyilik ve yanlış tavırlar, kötü sonuçlar doğurmuştur. Çocukların hayatından örnek verecek olursak, öğretmen ders anlatırken bir çocuğun temizlik yapma adına öğrencilerin gözü önünden geçerek çöpe gidip gelmesi dikkati dağıtmaktadır. Çocuk iyi bir davranışta bulunduğunu düşünürken ne gibi zararlar verdiğinin farkında bile değildir. Mevlâna, iyilik kavramını sıradan olarak işlememiş farklı bir açıdan ele almıştır.

Çocukların çıkarabilecekleri ana fikirler ile Mevlâna’nın anlatmak istediği fikirler bu hikâyede örtüşmektedir. İki fikri de 13- 15 yaş grubu çocukları hikâyeye metninden sonuç olarak çıkarabilecektir.

Hikâyede karşımıza çıkan ilk ileti, önemli işler başaran kişilerin ödüllendirilmesidir. Padişah, önemli bir iş için Semerkand’da beş günde gidip gelen kişiye ödül vereceğini belirtmektedir. Başarılı insanların ödüllendirilmesi başarıların yinelenmesi için önem arz eden önemli davranıştır. Çocuklar, başardıkları işlerin görülmesini ve takdir edilmelerini ister. Modern eğitimin ödülü bir pekiştireç olarak görmesi de ileti ile örtüşmektedir.

Karşımıza çıkan ikinci ileti, iyilere iyilikle mukabele edilmesi gerektiğidir. Delkak, kendini her zaman padişahı güldüren bir maskara olarak görür. Yaptığı bu yersiz davranış neticesinde, padişah onu zindana atmak ister. Ancak, Delkak Padişahı birçok defa güldüren biri olarak böyle bir cezayı kendine uygun görmemekte ve yaptıkları iyiliklere iyilikle mukabele edilmesini beklemektedir. 13–15 yaş grubu çocukları yaptıkları iyiliklerin karşısını görmek isterler. Aslında çocuklara verilmesi gereken davranış biçimi, iyiliklerin karşılıksız yapılmasıdır. Bu hikâyenin yapısı itibarıyla, zor durumda kalan Delkak, yaptığı iyilikleri hatırlayarak, en azından

geçmişte yaptığı iyiliklere karşılık Padişah'tan farklı bir muamele beklemektedir. İyilik kavramı 13–15 yaş grubu çocukları için önemli bir ileti özelliğindedir.

Hikâyede yer alan diğer bir ileti de, bilgili insanların, kendilerini belli etmeleridir. Hikâyede, Delkak'ın herkesi vehimlendirerek korkutması ve ardından insanlara sunduğu geliş nedenine kimseye inandıramaması onun ceza almasına neden olur. Ancak, Delkak bu kadar hızlı gelişinin nedenini anlatamadığı gibi, padişahın vezirleri tarafından Delkak'ın başka bilgilere sahip olduğu ileri sürülür. Eğer bilgili bir insan ise bu ceza ile bildiklerini söyleyecek halk ve saray da rahatlayacaktır. Mevlâna bilgili olma durumunu, davula benzetmektedir. İçi boş olan davul ile dolu olan davulun farklı sesler çıkaracağını söyler. Ceza ile bilginin ortaya çıkarılması ve bilginin insanı olumlu yönde farklı kılması yansıtılmadığı için çocuklar tarafından sezilmesi zor bir iletidir.

Hikâyede yer alan son ileti, problemlerin üstüne gidilmesi ve çözmeden üzerlerinin kapatılmaması gerektiğidir. Hayat insanlara devamlı problemler sunmakta ve her aşılın problem insanları hayata bağlamakta, bir yandan da tecrübe kazandırmaktadır. Çocukluk yaşlarda başlayan bu problemler insanın hayatının tamamını kapsamaktadır. Dolayısıyla çocuk yaşlarda başlayan problemlerin çözülmesi için gösterilen gayretler, hayata bakışı da şekillendirir. Problemleri kabullenmek ya da problemin üstesinden gelmek gelişecek kişilikle yakından ilgilidir. Hikâyede, Delkak'ın gereksiz hareketi padişahı ve vezirleri vehimlendirince muhakkak Delkak'ın gizlediği bir bilgi olduğu inancı ortaya çıkmıştır. Vezirler, bunu bir problem olarak kabul etmiş ve üzerine gidilerek Delkak'tan bilgilerin alınmasını istemişlerdir. Her ne kadar Delkak sıradan bir maskaralık da yapsa bu gereksiz davranış öylece bırakılmamış ve vehmin de etkisiyle üzerine gidilmesi gereken bir durum meydana getirmiştir. 13–15 yaş grubu çocuklara problem üzerine gidilmesi gerektiğini sezdirenen bir ileti olarak görülebilir.

Hikâyede yer alan problemi, korku olarak ele alabiliriz. Tüm halk ve saray erkânı Harzemşah tehlikesi karşısında zaten korkarken, kahramanın gereksiz tavırları ile bu korku iyice ayyuka çıkmış, vehim arttıkça artmıştır. Problem Delkak'ın

padişah ve vezirlerin huzuruna gelip, böyle acele ile geldiğinin nedenini açıklaması ile neticelenmiştir.

Hikâyede yer alan çatışma, karakterler arası çıkan çatışmaya örnektir. Delkak ile saray erkânı arasında gelişen bir çatışma yaşanmaktadır. Hikâyenin ilk bölümünde bu çatışma sezilmezken son bölümde ortaya çıkmaktadır. Hikâyenin ilk bölümünde merak unsuru kendini göstermektedir. Delkak ile padişah ve vezirleri bir araya gelene kadar hikâyede okuyucu da merak içinde bırakılır. Hikâyenin son bölümü hem merakın giderilmesini, hem problemin çözülmesini, hem de çatışmayı ortaya çıkarmıştır.

Hikâyede 659 kelime yer almaktadır. Genel olarak cümleler açık ve anlaşılır bir yapıdadır. Bazı cümleler ise 13–15 yaş grubu çocukları tarafından zor anlaşılacaktır. Örneğin; “Kuvvetli bir düşman mı kastetti bize, yoksa kaza ve kaderden helak edici bir felakete mi uğradık?” Çocuklar, maskara, mühim, gam, gussa, vehimlenmek, tahkik etmek, kelimelerini çıkartmakta zorlanacaklardır. Deyimler yer alan beş deyim, metnin içinde çocukların anlayacağı bir yapıdadır.

3.4.31. Helva Kimin Hakkı?

Biri Yahudi, biri Hıristiyan ve biri de Müslüman olan üç arkadaş birlikte yolculuğa çıkmışlar. Yolda kar ve tipi bastırınca üç yoldaş bir hana sığınıp burada yolların açılmasını beklemişler.

Handa, üç arkadaşına, balla yapılmış, çok lezzetli, bir tabak helva ikram edilmiş. Her bir helvayı kendisine ait sayarak sahiplenmiş. Sonunda aralarında, gece en güzel rüyayı gören kişinin helvayı alması konusunda anlaşmışlar. Böylece sabah her üçü de gördüğü rüyayı anlatacak ve kimin rüyası beğenilirse helvayı o yiyecekmış. Üç arkadaş, sabah erkenden uyanmışlar.

Yahudi rüyasını anlatmış:

—Rüyamda yolda karşıma Hz. Musa çıktı. Onun peşine düştüm, Tur Dağı’na dek gittik. Tur Dağı’ndaki ışık öyle kuvvetliydi ki ışığın parıltısından yitip gittim...

Böylece Yahudi sözlerini uzatıp durmuş.

Dorusu hiç de görmediği şeyleri anlatmış. O, sözlerini bitirince bu kez Hıristiyan, rüyasını anlatmaya girişmiş:

“Rüyamda Hz. İsa’yı gördüm. Onunla göğün dördüncü katına çıktım. Gökyüzünde öyle şaşılacak şeyler seyrettim ki dünyadakilerle kıyaslanması mümkün değil!”

Hıristiyan da sözlerini uzatıp asla görmediği şeyleri anlatmış. Artık sıra Müslüman yolcuya gelmiş, her iki yoldaşı merakla anlatacaklarını dinlemeye koyulmuş.

Müslüman anlatmaya başlamış:

—Dostlarım, Hz. Muhammed Mustafa (asv) rüyamda yanıma geldi ve bana dedi ki:

—Arkadaşlarından biri Hz. Musa ile Tur Dağı’na gitti, diğeri ise Hz. İsa ile dördüncü kat göğe çıktı. Bari sen de kalk ve şu helvayı ye!

Arkadaşları, Müslüman’a hayretle bakıp “Yoksa helvayı yedin mi?” demişler. O da:

—Eh, Peygamber buyruğuna uymamak olmazdı. Siz o rüyaları görürken ben kalkıp helvayı yedim, demiş.

Arkadaşları:

—Gerçek rüya senin gördüğün rüya imiş, diyerek onun zekâsını övmüşler.

(Hancıoğlu 2003: 104)

3.4.31.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Milat-din-peygamber Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Yahudi, Hıristiyan ve bir Müslüman

Hikâyedeki olay : Ehl-i kitap olan üç farklı dinden üç kişi arkadaş olmuşlar. Kar nedeniyle bir hana sığınan bu üç arkadaş, handa kendilerine ikram edilen helvayı yemek için yarışır. Gece görülen rüyalara göre helvanın kimin hakkı olduğuna karar verilecektir. Müslüman uyanık davranmış, arkadaşlarının da ikna olacağı bir şekilde helvayı yemiştir.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, bir anda yaşanmaktadır. Ayrıca görülen rüyalarda dinlerce kutsal sayılan mekânların adı geçmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Olay, gece yaşanmaktadır. Ertesi günün sabahı, görülen rüyalar anlatılmaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : Yola çıkmak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde konuşma çizgisi içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken duyulan geçmiş zaman ve görülen geçmiş zaman kipleri kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Farklı düşüncelerdeki insanlar aynı ortamda bulunup arkadaş da olabilirler.
2. Anlaşmazlıklar tartışılarak sonuca bağlanmalı ve kimseye haksızlık yapılmamalıdır.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Kendimizi büyük göstermek için yalanlara başvurmamalıyız.
2. İnsanlar, kendi düşüncesinde olmasa da başarılarında takdir etmelidirler.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin altıncı cildinde geçmektedir. Mevlâna, bu hikâyesiyle gösteriş, hüner ve hırs sahibi olmak adına nice yalan söyleyenlerin muhakkak mağlup olacaklarını ve uyanık ve akıllı insanların bu durumları hemen fark edeceğini anlatmak istemiştir. Bu manada hikâyenin bitiminde şu beyitleri söylemiştir:

“Ey neşeli zat. Senin uykun uyanıklık. Rüyanın eserini uyanıklıkta bile görüyorsun.

Sen de faziletten, yiğitlikten, hünerden geç, iş hizmette ve güzel huydadır.”
(C6/2499, 2500. byt.).

Hikâyede yer alan, 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği iki ana fikir vardır. Bunlardan ilki, insanların kendilerini büyük göstermek için yalanlara başvuramaları gerektiğidir. Mevlâna'nın da hikâyeyi anlatmaktaki asıl amacı bu fikirdir ve çocuklar tarafından çıkarılabilecek bir yapıdadır. Hıristiyan ve Yahudi'nin üstünlük kurmak, fazilet göstermek için görmediği rüyaları anlatması, yalana başvurması söz konusudur. Ancak akıl sahibi ve uyanık kişilerin bu yalanlara fırsat vermesi söz konusu olamaz. 13- 15 yaş grubundaki çocukların yalan söyleme alışkanlıklarından kurtulması ya da yalan söyleyenlere karşı dikkatli olmaları kazandırılması gerekli olan hayati bir davranış biçimidir. Hikâyenin değişik yalanlarla amacına ulaşmak isteyenlerin mağlubiyetiyle sonuçlanması, çocukların bu sonuca ulaşmasını sağlamaktadır.

Hikâyede çocukların çıkarabileceği ikinci ana fikir, insanların, kendi düşüncesinde olmasa da başkalarının başarılarını takdir etmesini bilmeleridir. Hikâyede, Hıristiyan ve Yahudi'nin yalanlarının ardından, Müslüman kişinin uyanık bir şekilde verdiği cevabın takdir alması, çocukların çıkarabileceği güzel bir sonuçtur. Sonuçta kendi çıkarlarına ters düşen bir davranışı takdir etmek, olgun bir davranış şeklidir ve çocukların olgun bir kişilik kazanmasına yardımcı olacak bir niteliktedir. Çocuklara olgun bir kişilik ve kimlik kazandırmak çocuk edebiyatı ürünlerinden beklenen neticelerdendir (Yalçın ve Aytaş 2003: 51).

Hikâyede, çocukların sezebilecekleri iki ileti yer almaktadır. Bunlardan ilki, farklı düşüncelerdeki insanların aynı ortamda bulunup arkadaş da olabilecekleridir. Hikâyede üç farklı dinden kişinin arkadaş olarak yolculuk yapmaları bunun güzel bir örneğidir. Çocuklar farklı kültürden insanların bir araya gelmesini, tartışmalar da kavgaya girmediklerini görecektir. Günümüze hitap etme açısından önemli bir düşünce olarak algılayabileceğimiz bu ileti, farklılıkların zenginlik oluşturduğu,

dünya milletlerinin ve dinlerinin birbirleriyle daha çok temasta bulunduğu çağımız için ayrıca değer ifade etmektedir. Elbette farklı dinlerdeki insanların gerçek manada dost olmalarını beklemek çok iyi niyet olacaktır. Ancak bir araya gelmeleri, çıkarları için mücadele etmeleri ve galip geleni tebrik etmeleri çocukların kazanabilecekleri olumlu düşünce yapılarıdır. Hikâyede geçen kahramanların tam manasıyla dost olamayacağını zaten Mevlâna ifade etmektedir: “Baykuş, karga ve doğan bir kafese düşebilir. Hapiste bir temiz kişi ile bir beynamaz arkadaş olabilir.” (C6/2380. byt.).

Hikâyede yer alan son ileti, anlaşmazlıkların tartışılarak sonuca bağlanması ve kimseye haksızlık yapılmayarak neticelenmesidir. Tartışma farklı düşüncelerin bir ortamda ortaya konularak, ortak bir sonucun çıkarılma çabasıdır. Tartışmalarda yapılan en büyük hata, karşı tarafa kendimizi kabul ettirme uğruna yapılan, dar görüşlülük ya da inat duygularının yoğun olarak ortaya çıkmasıdır. Hikâyede, farklı dinden insanların helva için tartışmaları, neticede bir karara varmaları ve ertesi gün çıkan sonucu hepsinin kabullenmesi çocuklara tartışma kurallarını sezdirmesi bakımından önemlidir. Hikâyeye, farklı dindeki insanların bir araya gelmesi ve mizahi bir olayı yaşamaları, tartışmaları ve sonuca razı olmaları bakımından çocukları eğlendirirken düşünceye yöneltmiş, onların bir takım görüşler kazanmalarına yardımcı olmuştur (Oğuzkan 2001: 368).

Hikâyede karşımıza çıkan problem ‘kendini düşünme’ olarak ele alınabilir. İkrâm edilen helvanın sahibi olma adına gösterilen bir mücadele vardır. Problem, karakterler arasındaki çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Hıristiyan ve Yahudi’nin yalanlarla helvaya sahip olmaya çalışması, Müslüman’ın ise akıllı davranması ile hikâyede çatışır. Hikâyede, doğruluk ve akıllılık üstün gelmiş ve hikâyeye yapı bakımından olumlu bir şekilde neticelenmiştir. Hikâyeye, okuyucuyu gülümsetirken, akıl dersi vermekle birlikte değişik düşünceleri sezdirmesi bakımından başarılıdır.

Hikâyede, 256 kelimedenden oluşmaktadır. 13–15 yaş grubu çocuklarının rahat bir şekilde anlayabilecekleri bir yapıdadır. Çocukların anlayamayacağı karışık cümle yapıları yer almamaktadır. Hikâyeye, bir deyim yer alması bakımından fakirdir.

3.4.32. Sultan Mahmut ile Hırsızlar

Sultan Mahmut, bir gece yalnız başına gezerken bir sürü hırsıza rastlamış. Hırsızlar, Sultan'ı tanımayıp ona kim olduğunu ve gece vakti niçin gezdiğini sormuşlar.

Sultan Mahmut hırsızlara:

—Ben de sizlerden biriyim, demiş.

Hırsızlardan biri ileri atılıp:

—Haydi, herkes hünerini anlatsın bakalım, demiş. Hırsızlardan her biri kendi hünerini anlatıp marifetini sergilemiş.

Biri:

—Ey hüner satan kişiler, benim hünerim iki kulağımdadır. Köpek havladı mı, ne dediğini anlarım, demiş.

Hırsızlar:

—Bu ancak iki kuruş eder, diyerek gülüşmüşler.

Diğeri:

—Benim bütün hünerim gözlerimdedir, gece karanlığında kimi görürsem, onu gündüz de tanırım, demiş.

Bir diğer hırsız:

—Benim hünerim kolumdadır, elimin gücüyle delikler delerim, diye övünmüş.

—Benim de hünerim burnumdadır, işim gücüm toprağı koklayarak üstünde ve altında ne kadar para olduğunu bulmaktır, demiş, bir diğer hırsız.

Sonuncu hırsız da:

—Benim hünerim pençemde. Ben dağ tepesine dek kement atabilirim, diye marifetini beyan etmiş.

Artık sıra padişaha gelmiş. Hırsızlar, ona yönelip:

—Senin marifetin, hünerin nedir, diye sormuşlar.

Padişah, hırsızlara dönerek:

—Benim hünerim sakalımda; sakalım sayesinde suçlular cezadan kurtulurlar, demiş. Hırsızlar bu cevap karşısında merakları gizleyememişler.

Sultan Mahmut, sözlerine şöyle devam etmiş:

—Suçluları cellâtlara verdiler mi, sakalımı oynatır ve onları cellâtların elinden kurtarırım. Acıyıp sakalımı oynattım mı, onları öldürmezler...

Hırsızlar, Sultan Mahmud'un bu sözleri üzerine, "Bizim reisimiz sensin, zor günlerde senin sayende kurtulacağız." demişler ve birlikte yola çıkmışlar.

Sultan Mahmut:

—Madem reisiniz benim, öyleyse haydi beni takip edin de padişahın hazinesini soymaya gidelim, demiş.

Hep birlikte yola çıkıp padişahın köşküne doğru yönelmişler. Köşke yaklaşınca bir köpek havlaması duyulmuş.

Köpeğin dilinden anlayan hırsız, köpeği dikkatle dinledikten sonra:

—Köpek, padişah sizin aranızda diye bağırıyor, demiş.

Toprağı koklayan başka bir hırsız:

—Burası, dul bir kadının evinin toprağı, demiş. Toprağı koklayan hırsız, biraz ilerledikten sonra, bu kez "Padişahın hazinesinin toprağı burası." demiş.

Kement ustası olan hırsız, yüksek duvara kement atıp tırmanmaya başlamış. Delik delen, duvarda bir delik açarak hırsızların içeri girmesini sağlamış. Padişahın hazinesinden altınlar, sırmalı kumaşlar, değerli mücevherler çalan hırsızlar bunları bir yerde saklamışlar.

Padişah, kendisini ustaca gizleyerek hırsızların kaldıkları yerleri, isimlerini ve şekillerini iyice öğrenip aklında tutmuş.

Padişah gizlice sarayına geri dönmüş ve sabah erkenden etrafındakilere olan biteni anlatmış. Askerler hemen gidip hırsızları yakalamış ve padişahın karşısına çıkarmışlar.

Hırsızlar elleri bağlı bir hâlde padişahın huzurunda tir tir titremeye başlamışlar. Padişahın tahtının önünde durunca bir de ne görsünler, gece yarısı hazineyi birlikte soydukları dostları tahtta oturmuyor mu?

Gece gördüğü bir kimseyi gündüz vakti görünce, hiç şüphe etmeden tanıyan hırsız, padişahı görür görmez tanıyivermiş.

Hırsız:

—Ey gizlenen padişah, kerem edip hayırla sakalını oynatma zamanı geldi artık. Ne olur bizi bu hâlden kurtar, diye yalvarmaya başlamış.

Padişah, hırsızların olanlardan büyük bir ders aldıklarını anlamış ve hırsızları idama götüren cellâtlara işaret ederek onların serbest bırakılmalarını emretmiş.

“Ey bizi gündüzün de gören, geceleyin de. Bizse seni göremeyiz; çünkü görmemiz, göz bağı olmuştur bize.”

(Hancıoğlu 2003:116)

3.4.32.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Padişah Hikâyesi

Hikâyedeki kişiler : Sultan Mahmut ve hırsızlar

Hikâyedeki olay : Sultan Mahmut bir gece gezerken hırsızlara rastlar. Hırsızlar onu tanımayınca Sultan kendini hırsız olarak tanıtır. Her hırsız bir marifetini ve hırsızlıkta becerisini anlatır. Sultan ise sakalını oynattığında suçluları cellâtlardan kurtardığını söyler.

Olayın yaşandığı çevre : Hırsızlar, Sultan’ın hazinelerini soymak için köşke gidiyorlar. Hırsızlık yaptıktan sonra ise Sultan hırsızları gizlendikleri yerde buldurarak onları tekrara huzuruna getiriyor.

Olayın yaşandığı zaman : Sultan Mahmut, ‘bir gece’ gezerken hırsızlara rastlar. Onlarla hırsızlık plânı yaparak aynı gece hırsızlık yapmak için Sultan’ın köşküne yönelirler. Bir sonraki gün ise hırsızları yakalatır. Zaman olarak bir gece ve ertesi gün söz konusudur.

Hikâyede yer alan deyimler : Yola çıkmak, ders almak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde konuşma çizgisi içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken duyulan geçmiş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Yöneticiler, halkın arasına girerek yaşananları hissetmesi gerekir.
2. Hünerlerimizi kötü yollarda kullanmamalıyız.
3. Bize iyi görünenler kötü, kötü görünenler iyi olabilir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Olanlardan büyük ders aldıklarına inandığımız kişileri affetmek gerekir.
2. Yapılan kötülükler bir şekilde karşımıza çıkar.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye Mesnevi'nin altıncı cildinde yer almaktadır. Mevlâna bu hikâyede her kahramanı bir sembol olarak kullanmış ve Allah, peygamber ve ümmet arasındaki bağlantıyı kurmaya çalışmıştır. Öncelikle padişah ile Allah; gece gördüğünü gündüz de tanıyan hırsız ile peygamber temsil edilmiştir. Her ne kadar bir hırsız ile peygamberin temsil edilmesi edebe aykırı olsa da benzetmelerde kusurdan ziyade asıl olana bakmakta fayda aranmalıdır. Şerhte geçen şu beyitlerde gece gördüğünü gündüz de tanıyan hırsızın ifadeleri peygambere işaret etmektedir:

“Gözü padişahı tanımış olduğundan bu tanışıklıkla ağzını açtı, tesirli bir surette söze başladı;

Dedi ki: ‘Nerde olursanız olun, o sizinledir’ dedikleri bu padişah işte. Bizim yaptığımızı görüyor, sırrımızı duyuyordu.

Gözüm, geceleyin padişahı tanıdı; bütün gece onun ay gibi yüzüyle aşk oyununa girişti.

Ben, ondan ümmetimi dileyecem, şefaatte bulunacağım. O, hiçbir ariften yüz çevirmez.” (C6/2856, 2857, 2858, 2859. byt.).

Bu beyitlerde Mevlâna aynı zamanda, ‘Nerde olursanız olun, o sizinledir.’ ayetinden hareketle padişah ile Allah’ı temsil etmektedir (Okuyucu 2006: 32).

Peygamberin ümmeti için şefaatte bulunma isteği de diğer hırsızların değişik günahlar içine giren ümmeti temsil ettiğini göstermektedir. Hikâyede diğer hırsızları affetmesi için Sultan'dan dilenilen şefaate kısmı uzunca yer almış, Sultan(Allah) uzunca takdis edilmiştir. İnsanların, Allah'ın sanatı olarak yarattığı vücudu ve uzuvları ile değişik günahlara girmesi, Allah'ın her yapısını bilmesi ve görmesi, peygamberin ümmetine şefaate etmesi için Allah'a yalvarması hikâyede sembolize edilmiştir.

Hikâyede Mevlâna'nın sembollerle anlattıklarınının 13–15 yaş grubu çocukları tarafından anlaşılması mümkün değildir. Ancak çocukların bazı düşünceleri sezmesi söz konusu olabilir. Hikâyeye yüzeysel olarak bakan çocukların çıkarabilecekleri iletiler ve ana fikirler farklı olacaktır.

Hikâyede çocukların çıkaracakları ilk ana fikir, olanlardan büyük ders aldıklarına inanılan kişilerin affedilmesi gerektiğidir. Hikâyede Sultan, hırsızları çok değişik bir oyuna getirmiş, adeta onları rezil rüsve etmiş ve onlara güzel bir ders vermiştir. Mevlâna, hikâyede Sultan ile Allah'ı temsil ettiği için Allah'ın en güzel isimlerinden olan Rahman, Rahim ile muamele ederek affediciliği ve merhameti ön plâna çıkarmıştır. Dolayısıyla yaptıklarından pişman olan hırsızları, Sultan bağışlamıştır. Çocukların hikâyeden çıkaracakları sonuç, pişman olan, yaptıklarına üzülen insanları bağışlama, hoş görme olacaktır. Bağışlama, Sultanların yaptığı büyük ve güzel bir davranış olması itibariyle çocukların hoşuna gidecektir. Çocukların kin tutma, kalp kırma, uzak durma yerine affetme, hoş görme, insanların hataları da olabileceğini kabullenmesi önemli bir davranış modelidir.

Hikâyeden çocukların çıkarabilecekleri diğer ana fikir, yapılan kötülüklerin bir şekilde insanların karşısına çıkacağıdır. Hikâyede, hırsızların ustalıklarla yaptığı ve övündükleri hırsızlık, onların karşısına değişik bir şekilde çıkmıştır. İyilerin karşısına iyiliklerin çıkması, kötülerin karşısına kötülüklerin çıkması ya da cezalarını muhakkak çekmeleri çocuklara kazandırılması gereken önemli düşünce kalıplarıdır. Ancak bu hikâyede olduğu gibi kalıp bir düşüncenin ilginç bir şekilde farklı bir metotla çocuklara sunulması daha uygundur. Sıradan bir iyiliğin sıradan bir mükâfatı

ya da sıradan bir kötülüğün sıradan bir ceza bulması yerine hikâyede beklenmedik bir anda hırsızların, bir kötülüğe beraber kalkıştıkları bir kişiden ceza görmeleri hikâyeyi başarılı kılmaktadır.

Hikâyede, metin aralarından çocukların çıkarabilecekleri üç ileti vardır. Bunlardan ilki, yöneticilerin, halkın arasına girerek yaşananları hissetmesi gerektiğidir. Sultan'ın halkın arasına girmesi ve toplum için en büyük tehlikelerden biri olan hırsızlık gibi kötü bir davranışı engellenmesi takdire değer bir davranıştır. Çocukların böyle bir yönetici tipini görmeleri ve sezmeleri onların kişilik gelişimlerine katkı sağlayacaktır.

Hikâyede yer alan ikinci ileti, insanların hünerlerini kötü yollarda kullanmaması gerektiğidir. Her insan, kendini tanıdığı anda birçok kabiliyeti olduğunu görecektir, bunları ilerletmenin yollarını araştıracaktır. Ancak hikâyede olduğu gibi her bir hırsız kabiliyetleri ile başka işler yapabilecekken hırsızlık gibi kötü bir yolu tercih etmiştir. Çocuklara, hünerleri, neler yapmak istedikleri ve hünerlerin nasıl daha uygun kullanılacağı ile ilgili soruların yönlendirilebileceği, düşüncelerin şekillendirilebileceği ve çocuklara kendilerini tanımalarının sağlanabileceği bir metin özelliği de taşıyabilir.

Hikâyede yer alan son ileti ise, insanlara bazen iyi görünenlerin kötü, kötü görünenlerin de iyi olabileceği gerçeğidir. Hikâyede, hırsızlar Sultan'ı tanımadıklarından kendilerince iyi ve maharetli biri olarak görmüşler ancak Sultan olduğunu öğrendiklerinde çok şaşırılmışlardır. İyi ve olumlu gördükleri bir durum karşılıklarına çok olumsuz bir şekilde çıkmıştır. Birçok insan, ilk bakışta olumsuz gördükleri bir durumun karşılıklarına olumlu bir şekilde çıktığı görmüştür. Çocuklar da hayata olumlu bakabilmesini öğrenme adına yaşadıkları olumsuzlukları bir nebze olsun atlatmak için kazanabilecekleri bir düşünce yapısıdır. Kuru bir kadercilik olarak mesele algılanmamalıdır.13- 15 yaş grubu çocuklarının küçük yaşlarda yaşadıkları ufak tatsızlıklar karşısında hayata küsmeleri yerine, yaşadığı olayın belki de değişik ve güzel bir sonucu çıkabileceğini düşünmesi ve rahatlaması önemlidir.

Hikâyede karşımıza çıkan problem, hırsızlıktır. Şehirdeki hırsızlar, bir gece toplânıp hırsızlıktaki maharetlerini söyleyip övünmektedirler. Hikâyedeki çatışma ise karakterler arası çatışmadır. Sultan ile diğer hırsızlar arasında geçen çatışmanın ilginç yanı, hırsızların karşısında yer alması gereken Sultan'ın yanlarında yer almasıdır. Hikâyenin sonunda ortaya çıkan bu durum hikâyeye güzellik katmıştır. Mevlâna birçok hikâyesinde, çatışmalarda zıt kavramları bir araya getirerek ilginçlik oluşturmaktadır. Bu hikâyede de Sultan'ın hazinesini çalan hırsızların işbirliği yaptığı kişi Sultan'ın bizzat kendisidir. Çatışma hırsızların yakalanması ve Sultan'ın huzuruna çıkarılması ile sonuca bağlanır.

Hikâyede 451 kelime yer almıştır. Hikâyede yer alan cümleler, 13–15 yaş grubu çocukları tarafında anlaşılacak bir yapıdadır. Çocukların anlamakta zorlanacakları, anlamı zorlaştıracak kelime ve kelime grupları yoktur. Hikâyede çok az deyim almıştır ancak yer alanlar günlük hayatta kullanılan anlaşılır deyimlerdir.

3.4.33. Mısır'daki Hazine

Bağdat'ta büyük bir mirasa konmuş bir adam vardı. Kısa zamanda bu büyük serveti saçıp savurdu. Yoksul, muhtaç bir hâle geldi.

Miras malın vefası yoktur, insan fayda vermeden geçip gider. Mirasa konan malın kıymetini bilmez, çünkü onu hiçbir emek sarf etmeden elde etmiştir.

Mirasyedi fakirleşip zarurete düşünce ağlayıp sızlamaya, el açıp Allah'a (c.c.) yalvarmaya başladı. Günlerce yalvardıktan sonra nihayet bir gece rüyasında: “Rızka kavuşman için Mısır'a gitmen gerek, orada büyük bir hazineye kavuşacaksın,” dendi.

Adam uyanınca vakit kaybetmeden Mısır'ın yolunu tuttu. Aç susuz perişan bir hâldeydi. Günlerce perişan bir vaziyette Mısır sokaklarında dolaştı. Ne bir parça ekmek bulabildi. Ne de hazinenin izine rastladı. Nihayet dilenmeye karar verdi. Gündüz utandığı için geceleri dilenecekti. Bir köşeye çekilerek karanlığı bekledi. Gece olunca sokaklarda dolaşmaya başladı. Tesadüf bu ya, o sırada Mısır'da hırsızlar çoğalmıştı. Bekçi onu yakaladı, hırsız sanarak güzelce bir dövdü. O zavallı yoksul:

“Dövme doğru söyleyeceğim,” diye feryat etti.

Bekçi:

“Peki, söyle bakalım gecenin bu vakti burada ne arıyorsun, belli ki yabancısın. Sakın yalan söyleme, bana doğru söyle!” dedi.

Adam yeminler ederek başından geçenleri anlatmaya başladı:

“Ben ne hırsızım, ne de yan kesici, garip bir Bağdatlıyım,” diye başlayarak rüyasını ve defineyi anlattı.

Bekçi onun doğru söylediğini anladı:

“Bre ahmak sen nasıl akılsız bir adamsın ki bir rüyaya inanarak, bir hayale kapılıp buralara kadar gelmişsin. Ben yıllardır Bağdat’ta falan mahallenin, falan sokağındaki evin şurasında bir define saklıdır diye görüp dururum. Hiç böyle şeye inanılır mı? Bre akılsız adam yürü git bir daha da gözüme görünme. Yoksa elimden bir daha kurtulamazsın,” dedi.

Bunları duyan adamın sevincine sınır yoktu. Çünkü bekçinin tarif ettiği ev Bağdat’ta bulunan kendi eviydi.

Sevinçle Bağdat’a doğru yola çıktı.

(Zeren 2004:281)

3.4.33.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Metafizik unsurlu öykü

Hikâyedeki kişiler : Bağdatlı, bekçi

Hikâyedeki olay : Mirasını yiyip bitiren bir yoksul, bir gece rüyasında bir hazine görür. Hazineyi bulmak için Mısır’a yolculuğa çıkar. Gece orada bulunan bekçi, onu dövünce gerçekleri anlatır. Bekçi böyle saçmalıklara inanan yoksula kendisinin de bir rüya gördüğünü ancak itibar etmediğini söyler. Ancak, itibar etmediği adres yoksulun Bağdat’taki evini tarif etmektedir.

Olayın yaşandığı çevre : Hikâye, iki şehirde geçmektedir. Yoksul Bağdat’ta yaşarken Mısır’da gördüğü hazine için Mısır’a yolculuğa çıkar. Ancak Mısır yolculuğu kısa sürer çünkü aranan hazine Bağdat’tadır.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyede zaman kavramları belirsizdir. Mirasla zengin olan Bağdatlı ‘kısa zamanda’ yoksul düşmektedir. Rüyadan sonra ‘hiç vakit kaybetmeden’ yola çıkmaktadır. Mısır’da bekçi ile yaşanan olay gece yaşanmaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : mirasa konmak, saçıp savurmak, yol tutmak, başından geçmek, yola çıkmak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken genelde görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Kıymeti bilinmediğinde zenginlik yok olur.
2. Emek sarf etmeden kazanılan mülkün kıymeti pek bilinmez.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Mutluluğu ve huzuru yakınlarımızda aramalıyız.
2. Mutluluk, zenginlik ve rahatlık yaşamak için inanmak ve fedakârlık yapmak gerekmektedir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi’nin altıncı cildinde geçmektedir. Mevlâna bu hikâyesiyle ilk olarak, duanın gecikme nedenini açıklamak ister. Okuyucu (2006: 350)’ ya göre hikâyede, mirasyedi kişinin yoksul düşmesinden sonra uzun zaman Allah’a yalvarmasının ve hemen cevap verilmemesinin kul ile Allah arasındaki muhabbeti(aşk) arttırdığına değinilmiştir. Müminlerin hemen

muratlarına erememeleri, kul ile yaratıcı arasındaki irtibatı kuvvetlendirmekte ve bu süre dolduğunda bir çıkış(hazine) gösterilmektedir.

Hikâyede anlatılmak istenen ikinci fikir, önemli olanın insanın içinin rahat olması, huzurlu olması, başkalarının ne dediğinin çok önemli olmadığıdır. Hikâyede bekçinin yoksula, bir rüyaya inanarak buralara kadar üşenmeyen bir ahmak olduğunu söylemesi ancak bunları söylerken yoksul kişinin hiç de aldırış etmemesi bu fikri tam olarak yerine oturtmuştur. Çünkü yoksul kişi hazineyi bulmakla çok sevinmiş, huzura kavuşmuş, bekçinin en ağır sözlerini bile duymaz bir hâle gelmiştir. Şerhte şu ifadeler yer almaktadır:

“Bekçi, evet; sen ne hırsızısın, ne kötü bir adam. İyi adamsın ama aptalsın, ahmaksın.

Bir rüyaya inanmış, bir hayale kapılmış, bu kadar yol aşp buralara gelmişsin. Aklın yok galiba?” (C6/4312, 4313. byt).

“Ahmak adamın rüyası da aklınca olur; akli gibi değersizdir, bir şeye yaramaz” (C6/4319. byt.).

“İster bana ahmak de, ister aşağılık bir adam. O define benim oldu ya, sen dilediğini söyle” (C6/4327. byt.).

Üçüncü olarak da insana gelen mutlulukların başkasından değil, insanın kendi içinden geldiğini anlatmak istemiştir. Mevlâna'nın anlatmak istediği mutluluğun kaynağı insanın içinde ve yakınında olduğudur. Yoksul'un hazine bulmak için uzun yollar kat etmesine karşılık, hazinenin kendi evinde olduğunu öğrenmesi ona tarifsiz mutluluklar vermiştir. Şerhteki ifadeleri ile:

“Definenin başında yoksulluktan ölüyordum. Ne kadar da gaflet içindeymişim, ne kadar da perde ardındaymışım, gözüm örtülüymüş, dedi.” (C6/4323. byt).

“İçinden nasibine ermek için bu sıkıntıya uğramam lazımmış. Hâlbuki ab-ı hayat, benim meyhanemdeymiş.” (C6/4325. byt).

Ayrıca Mevlâna hikâyede, insanların bazen kötü gördükleri ve yorumladıkları olayların insanlar için daha da güzel neticelendiğini vurgulamaktadır. Hikâyede,

bekçinin gece karanlığında hırsız muamelesi yaparak dövdüğü yoksul, bu durumdan şikâyetçi olsa da aynı kişi tarafından hazinenin asıl yerini öğrendiğinde olumsuz gördüğü bir durumun kendisi için olumlu sonuç verdiğini görmüştür.

Hikâyede 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabilecekleri iki ana fikir vardır. Bunlardan ilki, insanların, mutluluğu ve huzuru yakınlarında araması gerektiğidir. Mevlâna iç huzurun öneminden bahis açarken, çocuklar hikâyeden bu sonuçtan ziyade kendi çevremizdeki güzellikler ve sahip olduğumuz değerlerin önemli olduğunu çıkaracaklardır. Çocukların çıkarabileceği bu fikir, mutluluk ve huzur kavramlarının içinin olumlu olarak doldurulabilmesi bakımından önemlidir.

Hikâyeden çocukların çıkarabilecekleri ikinci sonuç, mutluluk, zenginlik ve rahatlığın kazanılabilmesi için inanmak ve fedakârlık yapılması gerektiğidir. Hikâyede, yoksulluğu yaşayan ve sıkıntı yaşayan kişi ile Mısır'daki bekçi aynı rüyayı görür ancak yoksul kişi inanır ve fedakârlıklar yaparak neticeye ulaşır. Başarıya ulaşmadaki en önemli aşamalardan ikisinin verildiği hikâye, 13–15 yaş grubu çocukları için önem taşımaktadır. Bu aşamalar birbirlerini takip etmek durumundadır. Öncelikle inanmak, sonra fedakârlık yaparak çalışmak gerekmektedir.

Hikâyede yer alan iki ileti vardır. İlk ileti, kıymeti bilinmediğinde zenginlik yok olacağıdır. Zengin bir mirasa sahip olan hikâye kahramanı, malın kıymetini bilmediği için yoksul duruma düşmüştür. Çocukların sahip oldukları malları, eşyaları korumaları ve dikkat ederek kullanmaları kazanılması gereken bir davranıştır. Çünkü kendi eşyalarına sahip çıkmayan kişilerin ve kişiliklerin başkalarına ve devlete ait olan araç-gereçlere sahip çıkması çok zordur. Çocukların ileriki yaşantılarında ellerine geçen varlığı iyi değerlendirmeleri gerektiğini aksi takdirde yoksul düşeceklerini bilmeleri bu hikâyede işlenerek çocuklara sezdirilmektedir. Ayrıca mirasyedi kelimesi ile ilgili olarak Mevlâna, dini atadan dededen alan Müslümanları adeta bir mirasyedi olarak görür ve emeksiz gelen bu mirasın kıymetinin bilinmesi gerektiğini bildirir (Okuyucu 2006: 350).

Hikâyede yer alan ikinci ileti, emek sarf etmeden kazanılan mülkün kıymetinin pek bilinmeyeceğidir. Zorla ulaşılan güzelliklerin kıymetinin daha iyi bilindiği önemli bir gerçektir. Hayatın zorluklar ve mücadeleler ile çepeçevre kaplı olduğu görülmektedir. 13–15 yaş grubu çocukları da gerek aile içinde gerekse okul çevresinde günümüz koşullarında zorlukları görmekte ve bizzat yaşamaktadır. Hikâyeye bir takım zorluklarla birlikte güzelliklerin geleceğini bir arada vererek çocuklara sonuca götürmektedir. Çocuk edebiyatı ürünleri de zaten yaşadığımız dünyayı güzellikleri ve zorlukları ile bir bütün olarak göstermelidir (Yalçın ve Aytaş 2003: 50).

Hikâyede yer alan problem yoksulluktur. Yoksulluğun aşılması için önce Allah’a dua, ardından inanmak ve zorluklar içinde Mısır yolculuğu yapılır. Hikâyede yer alan çatışma, karakterin iç çatışması olarak kabul edilebilir. Hikâyede yer alan diğer kahramanlar arasında kısa süren çatışma hikâyenin geneline yansıtılamaz. Yoksul kişinin, önce mirası değerlendirememesi, ardından yoksulluktan kurtulmak için girişimlerde bulunması, başına kötülükler geldiğinde sabretmesi karakterin iç çatışması olarak kabul edilebilir. Ancak modern hikâyecilikte yer alan iç konuşmalarla örülü bir çatışmadan bahsedemeyiz.

Hikâyede 270 kelime yer almaktadır. Hikâyede 13–15 yaş grubu çocuklarının anlamını bilmekte zorlanacağı kelime yok gibidir. Cümleler açık, anlaşılır ve akıcıdır. Çocukların anlamakta zorlanacakları uzun ve karmaşık cümle yapıları yoktur. Deyimler günlük hayatta kullanılan, anlamı bilinen deyimlerdir.

3.4.34. Vücutuna Dövme ile Aslan Resmi Yaptırmak İstemesi

Eskiden Kazvinlilerin çoğu, kendi adetlerinden olarak vücutlarına dövmeler yaptırdırlardı. Bir Kazvinli bir gün hamama geldi ve hamam tellağına:

“Bana bir dövme yap. Fakat tatlılıkla yap. Beni incitme.” dedi.

Tellak:

“Peki, yiğidim, söyle ne resmi yapayım?” diye sorunca Kazvinli:

“Kükremiş bir aslan resmi yap. Çünkü ben aslan burcumdanım. Dikkatli yap. Renkler uygun olsun, rengi solgun olmasın ve aslana da tam benzesin.” dedi.

Tellak:

“Vücudunun nesrine yapayım.” dedi.

Kazvinli:

“Omzumun uygun yerine.” dedi.

Tellak iğneyi batırınca, iğnenin ağrısı içine kadar işledi.

“Yahu ne resmi yapıyorsun?” diye sordu:

“Aslan resmi yapıyorum.” dedi.

“Peki, aslanın neresinden başladın?” dedi.

“Kuyruğundan başladım.”

“A kuzum kuyruğu bırak. Aslanın kuyruğu, kuyruk sokumunu sızlattı, boğazımı sıktı, nefesimi kesti. Sen kuyruksuz bir aslan yap, iğnenin acısından içime fenalık geldi, nerede ise bayılacağım.” dedi.

Kazvinlinin acısını düşünmeden tellak iğnesini başka bir tarafa sapladı.

Kazvinli:

“Aman, bu aslanın neresi?” diyerek bağırdı.

Tellak da:

“Kulağı.” dedi.

Adam:

“Bırak kulağı da olmayıversin be usta. Elini çabuk tut.” dedi.

Tellak bu sefer iğnesini başka bir tarafa batırınca, Kazvinli tekrar bağırmaya başladı:

“Bu yaptığın yer neresi?” diye sordu.

Tellak:

“Karnıdır.” diye bağırdı.

Bu sefer de Kazvinli:

“Aslanın karnı da olmasın. Acım çok arttı. İğneni çok batırma.” dedi.

Tellak şaşkınlığından parmağını ağzına soktu, hayrette kaldı, öfkelenip iğnesini yere atarak:

“Dünyada, kuyruksuz, kulaksız, karınsız, gövdesiz aslanı gören var mı? Böyle iş kimin başına geldi? Aslan bile böyle bir aslan yaratmamıştır.” dedi.

(Şahin 2005:48)

3.4.34.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Kazvinli, tellak

Hikâyedeki olay : Kazvinlinin biri vücuduna aslan dövmesi yaptırmaya karar verir. Tellaktan, omuz kısmına kükremiş bir aslan resmi yapmasını ister. Ancak, dövmenin acısına dayanamayan kazvinli, aslanın sırayla kuyruk, kulak ve karnının olmasa da olacağını söyler. Tellak böyle bir aslanı Allah'ın bile yaratmadığını söyleyerek şaşkınlığını dile getirir.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, hamamda geçmektedir. Mekân tasvirine yer verilmemiştir.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyeye 'eskiden' ifadesiyle giriş yapılmış, belirli bir zaman verilmemiştir.

Hikâyede yer alan deyimler : Nefes kesmek, içine fenalık gelmek, hayrette kalmak, başa gelmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken genelde görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. İnsanlar, mesleğini yaparken çok karışılmasını istemezler.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar, isteklerine kavuşmak için sabretmelidirler.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin birinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna bu hikâyesi ile nefse karşı gösterilecek sabır gücünü anlatmak istemiştir. Hikâyenin bitiminde hikâyeyi açıklayıcı şu beyitlere yer vermiştir:

“Kardeş iğne yarasına sabret ki gâvur nefsin iğnesinden kurtulasın.
Varlıklarından kurtulmuş olanlara felek de secde eder, güneş de ay da.
Vücudunda nefsi ölen kişinin fermanına güneş de tabidir, bulut da” (C1/
3002, 3003, 3004. byt.).

Hikâyede 13–15 yaş grubundaki çocukların çıkaracağı tek bir ana fikir vardır: İnsanlar, isteklerine kavuşmak için sabretmelidirler. İnsanlar doğumundan ölümüne kadar birçok istek ve gayenin peşinde koşar. Ancak bazen bu istek ve gayelerine ulaşır, bazen de ulaşamaz. Aslında hikâyede yapılan benzetme şekliyle düşünüldüğünde her insanın gönlünde bir aslan yatmaktadır. Ancak buna ulaşmanın bir bedeli, bir acısı olacaktır. O hâlde canından, malından, zamanından fedakârlık yapmayan kişilerin gönlünde yarım değil belki hiçi bir aslan yer almayacaktır (Okuyucu 2005: 138). Hedeflere ulaşmada gösterilecek gayretlerin önemini anlatan başarılı bir hikâye olarak kabul edebileceğimiz hikâye, 13- 15 yaş grubu çocuklarının ilgisini çekebilecek bir yapıdadır.

Hikâyeden çıkarılabilecek bir ileti vardır: İnsanlar, mesleğini yaparken çok karışılmasını istemezler. Bugün gençler arasında yaygınlaşan dövme, hikâyede eski zamanlarda tellakların hamamda yaptıkları bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede Kazvinli, hem aslan resmi yaptırmak istemekte hem de ikide bir

kuyruğunu çizme, bırak karnı da olmayıversin şeklinde tellağa seslenince tellak kızmış ve böyle bir aslanı Allah'ın bile yaratmadığını söylemiştir. Meslek erbabına iş esnasında çok karışılması, işlerine müdahale edilmesi hikâyede çocukların sezebileceği bir yapıdadır.

Hikâyede yer alan problem sabırsızlıktır. Kazvinli gönlünde yatan aslanı yaptırmak için sabretmesi gerekirken acılara dayanamamıştır. Karşımıza çıkan çatışma karakterin iç çatışmasıdır. Çünkü problemin kaynağı karakterin kendisi olduğu için, çözüm de sabır gösterdiğinde aynı karakterden gelecektir. Hikâyede dikkat çeken aslan gibi güçlü bir hayvanın dövmesi ile onu yaptıracak cesareti bulamayan bir kahramanın bir araya gelmesidir.

Hikâyede 231 kelime yer almıştır. Çok kısa olan hikâyeye, ana fikir bakımından 13–15 yaş grubuna uygundur. Hikâyede yer alan cümleler kısa, açık ve akıcı bir yapıdadır. Hikâyede günlük hayatta kullandığımız beş deyim yer almaktadır.

3.4.35. Ağzına Yılan Kaçan Adam

Yoluna giden bir atlı, yerde yatan ve ağzı açık olarak uyumuş bir adam gördü. Adamın ağzından içeriye bir yılanın girdiği fark etti. Atını hızlandırıp adama kavuştu. Yılan adamın midesine kadar inmişti. Akıllı adam, kamçısı ile adama vurup uyandırdı. Sopyayı yiyen adam oradaki bulunan bir ağacın altına kaçtı. Ağaçtan yere bozulmuş, çürümüş elmalar dökülmüştü.

Atlı adam:

“çabuk bu çürümüş elmalardan çokça ye!” dedi.

Adama kamçıyla vurarak epeyce çürük elma yedirdi.

Adam ona:

“Ey insafsız, ben sana ne yaptım ki bana bu kadar eziyet ediyorsun? Sende hiç insaf yok mu? Gerçekten düşmanın isem kılıcınla kanımı dök de, beni bu dayaktan kurtar!” dedi.

Adam hiç durmadan kendisini kamçılıyor, onu koşturuyor, ağzından kanların akmasına sebep oluyordu.

Yılan yutan:

“Seninle karşılaştığım güne lanet olsun, öleydim de seninle karşılaşmasaydım.” diyor, yine de kamçı sırtında şakladığında koşmaya çalışıyordu. Ne kadar koşsa da yerlere kapaklanıyordu. Karnı ağzına kadar çürük elmalarla dolu, midesi bulanıyor, yapacağı olmadan da koşmaya mecbur kalıyordu. Vücudunda yaralar açılmıştı. Adam yine de kamçulamaktan vazgeçmiyordu. Bu durum ta akşama kadar sürdü.

Birden adamın safrası kabardı. Bütün yuttuklarını ve yılanı da onlarla birlikte çıkardı.

Yılan tutan adam, ağzından çıkan yılanı görünce bütün dertlerini unuttu.

Atlıya dönerek:

“Ey emir, sen bir rahmet meleğisin. Sen çok lütufkârsın. Sen olmasaydın, ben, ölüp gitmiştim. Sana ne kadar kötü ve boş sözler söyledim! Eğer bu hâli bilmiş olsaydım, böyle hatalar yapmazdım. Ama sen hiç durmadan koşup, köpürüyor, bana vuruyordun! Ey güzel yüzlü, merhametli adam, beni bağışla!”

Atlı adam:

“Ben sana durumu açıklasaydım, yılanı söyleseydim, senin ödün patlar, ölüp giderdin.” dedi.

(Şahin 2005: 58)

3.4.35.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Kısa öykü

Hikâyedeki kişiler : Atlı, diğer adam

Hikâyedeki olay : Yolda giden bir atlı ağzına yılan kaçan bir adam görür. Adamın korkudan ölmemesi için onu döver, ona çürük elmaları yedirir ve hızlı şekilde koşturmaya başlar. Neye uğradığını şaşırان adam atlıya lanetler yağdırırken birden midesi kalkar ve içindekileri boşaltır. Ağzından çıkan yılanı görünce atlıya olan şükranlarını dile getirir.

Olayın yaşandığı çevre : Olay bir yolda ve yola yakın bir ağacın altında gerçekleşmektedir. Mekân betimlemesi olmadığı gibi belli bir yer adı da yoktur.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman ifadesine yer verilmemiş, sadece olaydaki hareket zinciri yer almıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : Ödü patlamak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek birinci kişinin ağzından verilmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken genel olarak görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. İnsanların niyetlerini tam öğrenmeden hüküm verilmemelidir.
2. Bize yardımcı olan insanlara teşekkür edilmelidir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Bazen olumsuz görünen olaylar, sonradan bizim için daha olumlu netice verebilir.
2. Zor durumda kalan insanlara yardımcı olmalıyız.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin ikinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna, hikâyede yer alan yılan ile nefsi kastetmiş, zorla da olsa insanların içlerinden bu yılanı çıkarmaları gerektiğini belirtmiştir. Mevlâna, hikâyede atlının adamın düştüğü durumu ona haber vermeden yapmasını Hz. Muhammed'in şu sözleri ile beslemiştir:

“Mustafa, ‘canınızdaki düşmanı size, olduğu gibi anlatsam.

Yiğitlerin bile ödü patlar... ne yol yürümeye takatleri kalır, ne bir işin tasasına düşerler.

Ne kimsenin gönlünde niyaz etmeye kudret kalır ne teninde oruç tutmaya, namaz kılmaya kuvvet’ buyurdu” (C2/1911, 1912, 1913. byt.).

Hikâyede, 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği iki ana fikir vardır. Bunlardan ilki, bazen insanlara olumsuz görünen olayların, sonradan onlara daha olumlu netice verebildiğidir. Hikâyede, atlı yardımcı olmak için adamın ardından koşarken, adam zarar verilecek diye atlıdan kaçmaktadır. Mevlâna’nın da anlatmak istediği bu bölüm, şerhte şu ifadelerle verilmiştir:

“Sen beni analar gibi aramaktayken, ben eşekler gibi senden kaçıyordum.

Eşek, sahibinden eşekliği yüzünde kaçır. Hâlbuki sahibi, iyiliğinde dolayı onun peşine düşer.

Onu, bir fayda elde etmek, bir ziyandan kurtulmak için aramaz. Kurt yahut yırtıcı bir canavar parçalamasın diye arar” (C2/1898,1899,1900. byt.)

Çocukların hayatı doğru algılaması yaşadığı olayları doğru yorumlaması ile mümkün olabilecektir. Olayları doğru yorumlayabilmek için zamana ihtiyaç vardır. Ani tepkiler ve düşünmeden gerçekleştirilen düşünce ve davranışlar sahibini yanıltacak ve sahibine zarar verebilecektir. 13–15 yaş grubu çocuklarının bu düşünceleri kazanabilmelerine yardımcı olabilecek bir hikâyedir. Necip Tosun’un ‘Çocuk Hikâyeleri’ adlı makalesinde hikâyelerin işlevleri olarak verdiği maddelerden biri de çocuğu hayata hazırlamadır. Hikâyeye, bu amaç doğrultusunda çocukların düşünce zenginliği ve olgunluğu kazanarak hayata hazırlanmasına yardımcı olacak bir yapıdadır.

Hikâyede yer alan ikinci ana fikir, zor durumda kalan insanlara yardımcı olunması gerektiğidir. Mevlâna’nın hikâyede vermek istediği bir ders olmayan ancak çocukların hikâyeden çıkarabilecekleri bir sonuçtur. Metinde yoldan giden atlının uyuyan adamın ağzına giren yılanı görünce yola devam etmek yerine adama yardım etmesi olumlu bir davranıştır. Çünkü çoğu insan yılandan korkarken süvarinin yardıma koşması ve ağzına yılan kaçan o adamın zor durumunda ona yardımcı

olması önemlidir.13–15 yaş grubu çocuklarının hikâyeden kolaylıkla çıkarabileceği bir fikirdir.

Hikâyede iki ileti yer almıştır. İlk ileti, insanların niyetlerini tam öğrenmeden hüküm verilmemesi gerektiğidir. Atlı hakkında işin iç yüzünü bilmediği için kötü sözler söyleyen, lanetler yağdıran adam şerhte Mevlâna tarafında şöyle anlatılmaktadır:

“Pak ruh bile seni övmüş. Hâlbuki ben, sana ne kadar kötü ve saçma şeyler söyledim.

Fakat efendim, padişahlar padişahı sultanım, onları ben söylemedim, bilgisizliğim söyledi.

Bir parçacık olsun bu hâli bilseydim. Böyle abes şeyler söyler miydim?” (C2/1902, 1903, 1904. byt.).

13–15 yaş grubu çocuklarının hikâyeden sezebilecekleri bu ileti, onların hüküm vermeden, söz söylemeden önce karşı tarafın dinlenilmesini ve niyetinin tam olarak anlaşılması gerektiğini öğretmektedir.

Hikâyede yer alan diğer ileti, insanların kendilerine yapılan iyilikler karşısında, yardımı aldığı insanlara teşekkür etmesi gerektiğidir. Çocukların davranış olarak geliştirmeleri gerektiği bir iletidir. Hikâyede atlının gerçek niyetini öğrenen adam hem söylediği kötü sözlerden dolayı özür dilerken bir yandan da yapılan iyilik karşısında atlıya teşekkürlerini sunmuştur.

Hikâyede yer alan problem uyuyan kişinin ağzına yılanın kaçmasıdır. Problem, yılanın adamın ağzından çıkarılması ile son bulur. Hikâyede karakterler arası bir çatışma görünse de karakterler arasında bir yardımlaşma vardır. Hikâye kahramanlarından atlının yaptığı kaba hareketler, ağzına yılan kaçan adam için bir rahmettir ancak bu durum sonradan anlaşılmaktadır. Hikâye yapı itibariyle 13–15 yaş grubu çocuklarının ilgisini çekebilecek bir yapıdadır.

Hikâyede, 249 kelime yer almıştır. Hikâye deyim bakımından fakirdir. Anlatımı açık ve akıcıdır. Uzun ve karışık cümle yapıları yoktur. 13- 15 yaş grubu çocuklarının anlamını bilmekte zorlanacağı kelime yok gibidir.

3.4.36. Bağa Giren Üç Hırsız ve Bahçıvan

Bir bahçıvan bahçesine üç hırsız girdiğini gördü. Bunlardan biri fakih yani din adamı; diğeri peygamber soyundan geldiğini söyleyen bir şerif; üçüncüsü ise bir derviş idi. Bunların üçü de vefa bilmez, hak tanımaz kişilerdi.

Bahçıvan kendi kendine:

—Bunları yakalamak lazım, ama tek başıma üçüyle birden uğraşamam. Bu yüzden onları birbirinden ayırmam gerek. Onların her birini bir yana savurayım da, yalnız kalınca onların birer birer hakkından geleyim.

Bahçıvan bu üç kişiye dostça yaklaştı. Hepsini hoş karşıladı. Derviş, dönerek:

—Şurada benim evim var. Oraya git de bir kilim getiriver. Ağacın altına serip oturalım, dedi.

Derviş gitti, bahçıvanla iki dost baş başa kaldı. Bahçıvan din adamına dönerek:

—Sen din adamısın. Bu arkadaşın da seyyid, yani peygamber neslinden gelen biri. Biz senin fetvanla işlerimizi yapıyoruz. Onun bunun sırtından geçinen derviş kim oluyor da sizin gibi asil adamlarla oturup kalkıyor. Şimdi gelince onu kovun, gitsin. Siz de tam bir hafta benim bahçemde konuk olun. Bağ bahçe dediğiniz nedir ki? Hepsi sizin olsun.

Bahçıvan içlerine bir şüphe düşürdü, onları kandırdı. Derviş gelince onu kovdular. O da kalkıp gitti. Bahçıvan da eline kocaman bir sopa alıp dervişin peşine düştü. Ona yetişince:

—Ey köpek! Bu nasıl dervişlik. Fırsatı bulunca hırsızlık yapıyorsun. Sana dervişlik diye bunu mu öğrettiler. Al sana.

Bahçıvan dervişini yalnız bulduğu için onu iyice dövdü. Yarı ölü hâle getirdi. Kafasını yardı.

Derviş:

—Bana olan oldu arkadaşlar, aynı şey sizin de başınıza gelir. Siz beni yabancı bildiniz ama bu bahçivandan size daha yabancı değilim.

Bahçivan dervişi dövdükten sonra diğerlerinin yanına geldi. Seyide seslenerek:

—Ey seyyid! Eve git öğle yemeği için yufka pişirmiştım. Evdeki hizmetçiye söyle onları sana versin, getir.

Seyidi eve yollayan bahçivan, hocaya dönerek:

—Ey bilgili adam! Sen din bilginisin. Bilgi ve görüşün meydanda. Arkadaşın peygamber soyundan geldiğini söylüyor. Hâlbuki ataları kim, ne belli? Günümüzde nice sahtekârlar kendisinin peygamber torunu olduğunu söylüyor.

Bahçivan daha birçok söz söyledi. Hoca da onları dinledi. Arkadaşı seyyidten soğudu. Bahçivan yerinden kalktı eve gitti. Seyide:

—Ey eşşek, dedi. Seni bu bağa kim çağırdı. Sana hırsızlık kimden kaldı. Aslan, yavrusuna benzer. Söyle bakalım sen hangi yönden peygambere benziyorsun?

Bahçivan, bu sözlerden sonra seyyid olduğunu söyleyen hırsızı iyice dövdü. Hırsız, perişan bir şekilde hocaya seslenerek:

—Sen şimdi yalnız kaldın. Ayağını denk al, dedi.

Bahçivan ikinci hırsızı da bu şekilde bağından kovduktan sonra hocanın yanına geldi. Ona da sopayla saldırarak:

—Sen hoca mısın? Hoca nerde sen nerde? Ey utanmaz adam. Hırsızlık fetvasını sen nerden aldın, dedi.

Hoca bir taraftan dayağı yiyor, bir taraftan da:

—Haklısın, vur. Dostlarından ayrılanın layığı budur.

(Dervişoğlu 2002:91)

3.4.36.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek öyküsü

Hikâyedeki kişiler : Bahçivan, fakih(din adamı), derviş, şerif(soyunun peygambere dayandığını iddia eden kişi)

Hikâyedeki olay : Bahçıvan, bahçesine giren bir din adamı, bir derviş ve bir şerifi kendilerine yakışmayan hırsızlık gibi kötü bir fiile karşı cezalandırmak ister. Ancak tek başına üç kişi ile başa çıkamayacağı bilerek onlara oyun oynar ve her birini tek bırakarak sonuca ulaşır.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, bahçede yaşanır. Bahçıvan, üç kişiyi ayırmak için mekân olarak evini de kullanır. Onları değişik vesileler ile evine göndererek üç kişiyi birbirinden ayırır.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyeye başlarken herhangi bir zamandan bahsedilmezken hikâye içinde bazı zaman kavramları kullanılmaktadır.

Hikâyede yer alan deyimler : Hakkından gelmek, peşine düşmek, ayağını denk almak.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, konuşma çizgisi ile verilerek birinci kişinin ağzından anlatılmıştır. Hikâyede anlatım yapılırken genelde görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Problemlerin üzerine düşünerek ve metotlu gitmek gerekir.
2. Arkadaşlarına gelen felakete ses çıkarmayanlar, gün olur felakete maruz kalırlar.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar, mesleğine ters düşen işler yaparlarsa rezil olurlar.
2. İnsanlar, birliklerini bozduklarında aciz durumlara düşerler.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin ikinci cildinde yer almaktadır. Mevlâna bu hikâyeyi topluluktan ayrılan ve tek başına hareket eden insanların şeytanın hilesine düşeceğini anlatmak için kullanır. Hikâyeye giriş yapmadan önce şu beyitleri söyler:

“Şeytan birini kerem sahiplerinden ayırırsa onu kimsiz, kimsesiz bir hâle kor, o hâlde de bulunca başını yer, mahvedip gider.

Topluluktan bir an bile ayrılmak bil ki Şeytan'ın hilesinden ibarettir.”
(C2/2165, 2166. byt.).

Hikâyeden, toplu hareket etmenin önemini, 13- 15 yaş grubu çocuklarının çıkarması mümkündür. Birliklerini bozan hırsızların her biri bahçıvanın hışmına uğramış, cezasını çekmiştir. Hikâyede her ne kadar hırsızlık gibi kötü bir davranışta işbirliği çocuklar için olumsuz bir örnek teşkil etse de, hırsızların kötü akıbeti bu olumsuz durumu bir nebze düzeltmektedir. Çocukların sosyalleşmesi açısından birlikte hareket etme becerisini kazanmaları gerekmektedir.

Hikâyeden çocukların çıkarabileceği ikinci ana fikir, insanların mesleklerine ters düşecek işlerin içine girmelerinin onları rezil rüsva edeceği gerçeğidir. Hele topluma örnek olan, onları iyiliklere yönelten ve kötülüklerden uzak tutmayı vazife bilen insanların kendilerinin aynı hatalara düşmesi çok acı bir durum teşkil etmektedir. Binlerce öğrenciye hitap eden bir öğretmenin öğrencilerine kötülüklerini anlattığı davranışları kendisinin yapması öğrencide nasıl bir tesir bırakır? Hikâyede de yer alan kişiler toplumun önünde olan ve bir özelliği ile diğer insanların önünde bulunan insanlardır. Derviş, bir tekkede dini yaşamada derinleşmiş bir insan; seyyid, soyu peygamber nesline dayanan bir kişi; fakih de dini ilimleri öğrenmiş, fıkhıta derinleşmiş bir kişi olarak toplumda önemli misyonu olan şahıslardır. Ancak, bu kişiler hikâyede hırsızlık gibi kötü bir işte ittifak etmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. 13–15 yaş grubu çocuklarına, mesleklerini iyi yapmayan kişilerin düşecekleri acı hâllerin gösterilmesi bakımından önemli bir hikâye niteliğindedir. Şerhte Mevlâna hikâyede yer alan kişilerin bu uygunsuz hâlleri için sırasıyla şu ifadeleri kullanmıştır:

“Dedi ki: ‘Ey köpek sofi, demek sen cüret edip benim bağına giriyorsun ha! Sana bu hususta Cüneyd mi yol gösterdi, Beyazid mi? Bu sana hangi şeyhinden, hangi pirinden kaldı?’” (C2/2182, 2183. byt.).

“ ‘Ey eşek, bu bağa seni kim davet etti? Hırsızlık sana Peygamber’den mi miras kaldı?

Aslan yavrusu aslana benzer. Sen söyle bakalım, Peygambere ne yüzden benziyorsun?’ dedi.” (C2/2201, 2202. byt.).

“Ey eli kesilesice, bağlara gir de, caiz midir? Emir var mı bile deme. Fetvan bu mu senin?” (C2/2209. byt.).

Yukarıda yer alan beyitlerde, ilk olarak sofiye seslenmekte, sonra seyyide ve son olarak da fakihe yaptıkları davranışların kendilerine hiç mi hiç yakışmadığını anlatan iğneleyici bir üslup kullanılmıştır.

Hikâyeden 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği iki ileti yer almaktadır. Bunlardan ilki, problemlerin üzerine düşünerek ve metotlu gitmek gerektiğidir. Metinde, bahçıvan üç kişinin kendi bahçesine girip hırsızlık yaptığını görünce bu sorunun üstesinden gelmek için güzel bir taktik izlemektedir. Bahçıvan bilmektedir ki, üç kişiye birden saldırırsa ve onlara ceza vermeye kalksa kendisi zarar görecektir. Bundan dolayı onları teker teker birbirinden ayırarak sonuca gitmeyi düşünmüştür. Düşündüklerini sırayla uygulamayı başaran bahçıvan, hırsızların aralarına ayrılık tohumları ekmiş, aralarını açmış ve tek tek cezalarını vermiş, bahçesinden hırsızları kovmayı başarmıştır. Hikâye, çocukların hayatlarında karşılarına çıkan problemlerin üzerine sakin ve metotlu gitmeleri gerektiği davranışını kazandırabilecek yapıdadır. Çocukların zihinsel gelişimlerine katkı yapabilecek bir ileti özelliği taşımaktadır.

Hikâyede yer alan son ileti, arkadaşlarına gelen felakete ses çıkarmayanların, bir gün kendilerinin de felakete maruz kalabilecekleri gerçeğidir. Hikâyede, bahçıvanın aralarına fitne soktuğu üç hırsız, birbirlerine sırasıyla gelen felakette ortak hareket edemeyince hepsi de aynı sonun yolcuları olmak zorunda kalmıştır. 13- 15 yaş grubu çocukları, arkadaş çevresi kurarak sosyal yönden kişiliklerini geliştirdikleri bir dönemi yaşamaktadırlar. Arkadaşlık ve dostluk

kavramlarını yaşayarak öğrendikleri bu dönemde, sıkıntı ve belaların başlarına geldiğinde birbirlerine destek çıkmayı öğreneceklerdir. Hikâyedeki iletinin olumsuz yönü hırsızlığın kurulan arkadaşlık için ortak unsur olmasıdır.

Hikâyede karşımıza çıkan problem hırsızlıktır. Problem, bahçıvanın izlediği uygun bir metotla çözüme kavuşmuştur. Hikâyede yer alan çatışma karakterler arası çatışmadır. Hırsızlar ile bahçıvan arasında geçen çatışmayı bahçıvan kazanmıştır. Hikâyede dikkat çeken unsur, toplumun önünde iyi görünen kahramanların hırsızlık gibi kötü bir davranışta ortak hareket etmeleridir.

Hikâyede, 416 kelime yer almaktadır. Hikâyeye, deyim bakımından fakir olup üç tane deyim bulunmaktadır. Hikâyede karışık ve uzun cümle yapıları yer almamaktadır. Cümleler açık ve anlaşılır bir yapıdadır. Hikâyenin anlatımında akıcılık söz konusudur. Çocuklar, hikâyede yer alan kahramanların anlamlarını bilmekte zorlanabileceklerdir. Fakih, seyyid ve sofi kelimelerinin anlamının ilk paragrafta kısaca verilmeye çalışılması uygun olmuştur.

3.4.37. Ayının Dostluğu

Bir ejderha, bir ayıyı yakalamış parçalamaya çalışıyordu. Yiğit bir adam, yolda giderken ayının bağırma sesini duydu. Hemen koştu, her ne kadar ejderha daha güçlü idiyse de, o adamın hem gücü hem de hilesi vardı.

Ayı, ejderhadan kurtulunca Ashab-Kehf'in köpeği gibi o adamın peşine takıldı. Adam hasta olup yere baş koyunca da ayı onu bırakmadı, başında beklemeye başladı. Oradan geçen birisi:

—“Ey kardeş,” dedi, “bu ayıyla ne işin var?”

Adam, ejderha olayını anlattı. Bunun üzerine o şahıs:

—“Ayıya güvenme,” dedi, “ahmağın dostluğu düşmanlıktan beterdir.”

—“Sen bunu hasedinden söylüyorsun. Ayıya bakma, bana olan sevgisine bak.”

—“Ahmakların sevgisi aldatıcı bir sevgidir. Benim bu hasedim onun sevgisinden iyidir. Gel benimle bir ol da o ayıyı uzaklaştır gitsin!”

—“Git başımdan hasetçi herif, kendi işine bak!

—“Ben bir ayıdan daha aşağı değilim ya. Başına bir şey gelecek diye içim titriyor. Sakın böyle bir ayı ile ormana gitme!

Bütün bu sözler adamın kulağına girmedi:

—“Git başımdan!” dedi.

—“Ben senin düşmanım değilim. Peşimden gelirsen kendine iyilik etmiş olursun.”

—Uykum geldi, beni bırak, işine git!

—Benim gibi bir dosta uy da, himayemde uyu.

Adam bunun üzerine:

—“Bu galiba bir katil,” diye düşündü, “ayıyı gönderip uyuyunca beni öldürecek. Ya da benden bir şey umuyor, bir dilenci.”

Adamın yola gelmediğini gören nasihatçi ise kızarak ve içinden “La havle...” diyerek oradan ayrıldı.

—“Ben ona ciddiyetle nasihat ettim, o ise benden daha kötü şüphelendi” diye düşündü.

Adam da uyuyakaldı. Yüzüne sinek konuyor, ayı da onu kovalıyordu. Sinek kovulunca kalkıyor, fakat inadına yine aynı yere konuyordu. Bu böyle sürüp gitti. Ayı, sineğe kızdı, gitti kenardan koca bir taş getirdi. Sineğin yine adamın yüzüne konmuş olduğunu görünce, o koca taşı sineğe fırlattı. Taş, uyuyan adamın yüzünü paramparça etti.

(Yılmaz 2005: 80)

3.4.37.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Yiğit bir adam, bir yolcu, ayı

Hikâyedeki olay : Yiğit bir adam, bir ayıyı ejderhanın elinden kurtarır. Ayı da adama olan şükranı gereği peşinden ayrılmaz. Bu dostluk adamın hoşuna gider. Yoldan geçen biri bu dostluğu görünce adamı uyarmadan edemez. Ayının

dostluğuna güven olmaz diyerek yiğit kişiye adeta yalvarır. Yiğit adam zanneder ki ayı ile olan dostluğu kıskanılıyor. Yiğit adam hastalanınca bir yere uzandığında, bir sinek konar onu rahatsız eder. Ayı, dostunu sinekten kurtarmak için kocaman bir taşı alarak adamın yüzündeki sineğe atar. Adamın yüzü paramparça olmuştur.

Olayın yaşandığı çevre : Mekân adı verilmemiştir. Yoldan giden adam, yiğit kişiye ayı ile ormanlık alana gitmemesini söylerken sadece mekân ismi geçmektedir.

Olayın yaşandığı zaman : Zaman kavramı hikâyede verilmemiştir.

Hikâyede yer alan deyimler : Yüreği titremek, kulağına girmek, yola gelmek.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek anlatım birinci kişinin ağzından gerçekleşmiştir. Hikâyede anlatım yapılırken genelde görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Yapılan iyiliklerin ardında her zaman art niyet aranmamalıdır.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Dost olan insanları seçerken dikkatli olmak zorundayız.

2. Bizleri uyaran insanların dediklerini dikkate almalıyız.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye, Mesnevi'nin ikinci cildinde geçmektedir. Mevlâna, bu hikâyesinde kimlerle dost olunması gerektiğini anlatmak istemiştir. Dostluğa uygun olmayan insanlarla birlikte olmak, kişiye zarar verecektir.

Belki dost olarak seçilen kişinin kötü niyeti de yoktur ancak ahmak olması da zarar vermeye yetecektir. Bunla ilgili olarak şerhte şu beyitler yer almaktadır:

“ ‘Ahmağın dostluğu düşmanlıktan beterdir. Ne suretle olursa olsun sürülmesi gerek’ dedi” (C2/2015. byt.).

“Aptalın sevgisi şüphesiz ayının sevgisidir. Kini sevgisidir, sevgisi kin.
Ahdî gevşek, zayıf ve bozuk, sözü büyük, vefası arık” (C2/ 2130, 2131. byt.).

Hikâyede 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği iki ana fikir vardır. İlk çıkarılabilecek ana fikir, insanların dost seçerken dikkatli olmak zorunda olmalarıdır. Hikâyede ayının dostluğuna bel bağlayan, kendisini uyaran arkadaşına aldırış etmeyen kişi cezasını ağır ödemiştir.

Hikâyeden çocukların çıkarabileceği diğer ana fikir, bizleri uyaran insanların dediklerini dikkate almamız gerektiğidir. Hikâyede, ayının dostluğuna kanan kişiyi arkadaşını uyarı, ayı ile dostluğun ona zarar vereceğini, hele kesinlikle ormana ayı ile beraber gitmemesini tembihlemiştir. Ancak, adam kendisine tembihlerde bulunan kişinin, ayı ile olan muhabbetini kıskandığını zannetmiştir. Uyarıların hiçbirini dikkate almayan adam, hikâyenin sonunda ayının gazabına uğramıştır. Çocukların hikâyeden rahatlıkla çıkarabileceği bir düşünce olan ana fikir, çocukların kazanması gereken bir davranış biçimidir.

Hikâyede çocukların çıkarabilecekleri tek ileti vardır: Yapılan iyiliklerin ardında her zaman art niyet aranmamalıdır. Hikâyede, ayı ile dostluk kuran kişi arkadaşının kendisine yaptığı uyarıların ardında hep kötü niyet aramıştır. Önce kendini uyaran kişinin kıskançlık içinde olduğunu sonra, ya katil olduğunu ya da dilenci olduğunu düşünmüştür. Çocukların hikâyeden sezebilecekleri yapıda olan bir iletidir.

Hikâyede yer alan problem, kurulan yanlış bir dostluktur. Bu yanlış dostluğu ortadan kaldırmak için, karakterler arasında çatışma yaşanmaktadır. Yanlış dostluk ortadan kaldırılamamış ancak yanlış dostluğun vahim sonucu ortaya koyularak problem çözüme kavuşmuştur.

Hikâyede, 275 kelime yer almaktadır. Cümleler kısa, açık ve anlatım akıcıdır. Deyim bakımından fakir olup üç deyim yer almıştır. Birkaç kelime haricinde 13–15 yaş grubu çocuklarının anlamını bilmekte zorlanacağı kelime yoktur.

3.4.38. Bıyığını Yağlayan Adam

Aşağılık bir kişi bir koyun kuyruğu parçası bulmuştu. Her sabah bıyıklarını o yağla yağlardı.

Zenginlerin yanına vardığı zaman, “Bir yerde yağlı yemekler yedim.” diyerek çaka satardı. Eliyle de bıyıklarını burar dururdu.

“Bıyıklarındaki yağlılık bunun şahididir.” derdi.

Karnı da sessiz sedasız, “Seni gidi yalancı, senin yalanların olmazsa, belki bir hayır sahibi beni doyurur da, açlığima çare olurdu.” der gibiydi.

Baksana Allah:

“Eğri-büğrü hareket etme, kıyamet günü doğruluklardan fayda vardır.”

“Eğer doğru olamıyorsan bar sus! Kendini gösteriştin, hilelerden çek çıkar. Kötü huylarını bırak!” buyurmuştur.

Bıyığını yağlayan adamın açlıkla karnı guruldarken, zenginim, üstün adamı davasına başlamıştı. Midesi ise bıyıklarından nefret etmekteydi. Sanki:

“Allah’ım bu bizi yaktı, yandırdı. Bunun gizliliklerini meydana çıkar da bizi bundan kurtar.” der gibiydi.

Bedeninin bütün organları ona düşman kesilmişti. Çünkü onların ihtiyaçlarını karşılamıyor, onları aç bırakıyordu. Kendini tok ve varlıklı gösterdiğinden kimse hâlini bilmiyor, ona yardımcı olmuyordu.

İnsan olduğu gibi görünmeli ve görüldüğü gibi olmalıdır. İnsanları yanıltıp tok olduğunu söylüyor vücudunu aç bırakıyordu. Doğruluk kulları Hakkın rahmetine ulaştırır.

Adamın midesi bu duruma isyan ederek el kaldırıp Allah’a dua etti:

“Ey yüce Allah’ım sen bunu rezil et de, iyi insanlar bize acısın, bize yardımcı olsunlar.” dedi.

Yarattıklarını seven, onları gören, gözeten Allah, midesinin iniltisini dinleyip, duasını kabul etti. Adamın içindeki açlığını yüzüne vurdu.

Bu duadan sonra bir aç kedi gelerek adamın evde sakladığı kuyruk yağını kapıp yedi. Bunu gören küçük oğlu kedinin arkasından koştuysa da kediyi tutamadı. Babasından çok korkan çocuğun beti benzi attı. Çocuk koşarak basının yanına geldi. Topluluk içindeki babasına:

“Babacığım, senin her sabah bıyıklarını yağladığın kuyruk yağını kedi kaptı. Arkasından koştumsa da kurtaramadım.” dedi.

Bu duruma oradakiler güldüler ve küçük düşen adama da acıdılar.

“Ya olduğun gibi görün, ya da görüldüğün gibi ol!”

Ne kadar doğru bir söz! Bu durumu anlayanlar, onlara yardıma yöneldiler.

(Şahin 2005: 118)

3.4.38.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Kısa öykü

Hikâyedeki kişiler : Baba(bıyığını yağlayan adam), çocuk

Hikâyedeki olay : Bir adam, aç ve yoksul olmasına rağmen toplum içinde bu durumunu belli etmemekte, aksine her gün etli yemek yediğini zannetsinler diye bıyığını yağlayıp durmaktadır. Bıyıklarını yağladığı kuyruk yağını bir gün bir kedi kapar. Adamın çocuğu da bu durumu topluluk içinde oturan babasına haber verir. Adamın açığı ortaya çıkmış, insanlar arasında rezil olmuştur

Olayın yaşandığı çevre : Herhangi bir yer ismi ve betimlemesi yer almamaktadır.

Olayın yaşandığı zaman : Adamın bıyığını yağlaması her sabah olmaktadır. Bu ifade dışında belirli bir zaman kavramı yoktur.

Hikâyede yer alan deyimler : Çaka satmak, düşman kesilmek, yüzüne vurmak, beti benzi atmak.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek anlatım birinci kişinin ağzından yapılmıştır. Hikâyede anlatım yapılırken geniş zamanın hikâyesi, duyulan geçmiş zamanın rivayeti ve şimdiki zamanın hikâyeye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Söylenen yalanlar sadece kişiyi değil çevresine de zarar verir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol!
2. İnsanların boş gururları ve yalanları muhakkak gün yüzüne çıkacaktır.

Hikâyeye hakkında yorum : Hikâyeye, Mesnevi'nin üçüncü cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâyesinde kibirli insanların düştüğü zor durumu anlatmıştır. Burada anlatılan kibir daha farklı bir durum arz etmektedir. Çünkü kendisinde olmayan bir özellekle insanın gururlanması ele alınmıştır. Mevlâna, insanların olduğu gibi görünmeleri ya da görüldüğü gibi olmaları gerektiğini anlatmak için bu hikâyeyi ele almıştır. Hikâyeden çocukların da çıkaracağı ilk ders olan bu düşünce, Mevlâna'nın en veciz sözlerinden biri olarak bilinmektedir. Şerhte hikâyedeki görünüşün tersi durumla ilgili şu beyitler yer almıştır:

“Onun bedeninin bütün cüzleri, ona düşman olmuştu. O bahardan dem vurdu ama onlar, kışın ta kendisiydiler.

Adam ihsandan, keremden dem vurdu ama merhamet dalını, ta kökünden kesmekteydi.

Ya doğru ol, doğruluğunu göster yahut sus da merhamete eriş sonra coş!”
(C3/750, 751, 752. byt.).

Hikâyeyi, 13–15 yaş grupları çocuklarının olgun bir kişilik kazanmalarını sağlamak adına kullanılabilecek aracı bir metin olarak kabul edebiliriz. Erken yaşlarda çocuklara kazandırılması gereken doğru konuşma, söylediğini yaşama, gösteriştense uzak, olduğu gibi görünme düşünce yapılarıdır. Çocuklara yönelik eserlerde kişilik ve kimlik geliştirmesine katkı sağlayacak bu tarz hikâyeler yararlı olacaktır (Yalçın ve Aytaş 2003: 51).

Çocukların hikâyeden çıkarabilecekleri diğer sonuç, insanların boş gururlarının ve yalanlarının muhakkak gün yüzüne çıkacağı gerçeğidir. Atasözlerimize, ‘yalancının mumu yatsıya kadar yanar’ şeklinde yansıyan bu gerçek hikâyede yer almıştır. Yalan sözlerle insanları uzun müddet aldatmak mümkün olmayacaktır. Olumlu davranışların nasıl erken yaşlarda kazanılması gerekmektedir, öyle ki olumsuz davranışlar da erken yaşlarda çocuklara kavratılmalı, zararları ortaya konulmalı ve sonuçları gösterilmelidir. Çocuk olsun, yetişkin olsun hiçbir fert toplum içinde küçük düşürülmek istemez. Ancak hikâyede yalan ile kibri birleştiren karakterin toplum içinde küçük düştüğü ve rezil olduğu görülmektedir. Bu hikâye çocuklara yalanın ve kibrin zararlarını gösteren mizahi anlatıma sahip bir hikâyedir. Çocuklara sağlam ve geçerli inançlar sağlayacak konuların işlenmesine ağırlık verilmelidir (Oğuzkan 2001: 368).

Hikâyede yer alan tek bir ileti vardır: Söylenen yalanlar sadece kişiyi değil çevresine de zarar verir. Hikâyede kibrinden yalan söyleyen kişi sadece kendine değil aç hâldeki ailesine de zarar vermektedir. Oysa doğruyu söylese ve kibrinden vazgeçse, halk içinde yardımsever insanların ona etmesi ihtimali vardır. Nitekim hikâyenin sonunda adamın söylediği yalanlar ortaya çıkınca insanlar yardıma yönelmişlerdir. Hikâyede ayrıca bu durumdan zarar gören yalancı adamın midesi ve diğer azalarıdır. Mevlâna bu durumu kişileştirme yoluyla vererek hikâyeye güzellik katmıştır. Açlıktan kıvranan karın ve mide adama kızmakta, diğer organlarda adama düşman kesilmişlerdir. En sonunda mide, Allah’a yalvarmakta ve adamın bu hâlini gün yüzüne çıkması için dua etmektedir.

Hikâyede yer alan problem kibir ve yalandır. Adamın kibri nedeniyle yalana başvurması çözümlenmesi gereken problemdir. Yaşanan çatışma ise karakterin iç çatışmasıdır. Ondandır beklenen kibrinden vazgeçip yalanı bırakmasıdır. Ancak bunu başarabilecek gücü olmadığından hikâyede adamın çocuğu devreye girmiştir. Çocuk masumluluğu içinde yapılan davranış adamın açlığını ortaya çıkarmış, problem çözüme kavuşmuştur. Hikâyeye yalan ve kibrin olumsuz sonuçlarını mizahi bir anlatım içinde ele aldığından çocukların dikkatini çekebilecek bir yapıdadır.

Hikâyede 292 kelime yer almıştır. 13–15 yaş grubu çocukları, hikâyede yer alan kelime ve kelime gruplarını anlamakta zorluk çekmeyeceklerdir. Uzun ve yapısı karmaşık cümle yapıları yer almamaktadır. Hikâyede, çocukların anlayabileceği günlük hayatta sık kullanılan deyimler ter almıştır.

3.4.39. İtir Çarşısında Bayılan

Bir adam, güzel kokular satanların çarşısından, yani ıtır pazarından geçerken, bayılıp yere düşmüştü. O türlü türlü kokular, adamcağızın başını döndürmüştü, zavallı olduğu yere yığıldı kaldı.

Nerdeyse bir yarım gün, düştüğü yerde öylece, ölü gibi yattı.

Bir zaman sonra halk onun başında toplanmaya başladı. Derdine derman olacak bir çare arıyorlardı.

Birisi elini adamın kalbine götürüp, atıp atmadığını kontrol etti. Bir diğeri ise yüzüne gözüne gül suyu serpti. Gül suyu serpen bilmiyordu ki, zavallının başına ne geldiyse gül suyundan gelmişti.

Elleriyle başını ovalayan da vardı, ateşi düşsün diye alnına ıslak saman koyan da... Bir tanesi de öd ağacı ile şekeri karıştırıp biçarenin başı ucunda tütsülüyordu.

Bir başkası ise, elbiselerini soyup onu rahatlatmaya çabalıyordu. Biri nabzını sayıyor, bir diğeri, “Acaba sarhoş mudur?” diye ağzını kokluyordu.

Öyle ya, şarap içmiş, esrar çekmiş, afyon yutmuş olmasındı!

Derken, “falanca kişi ıtır çarşısında düşmüş bayılmış” diye bir haber etrafta iyice yayıldı.

Bu düşen adamcağız bir deri ustasıydı ve onun akıllı bir erkek kardeşi vardı. Haber kendisine de ulaşınca koştu geldi.

Yanında bir parça köpek pisliği getirmişti.

“Ben onun neden bayıldığını biliyorum!” dedi. “Sebebi bilince çare bulmak kolaydır.”

Kendi kendine diyordu ki:

“Şu köpek pisliği, onun beynine ve damarlarına kadar sinmiştir. Çünkü o, rızkını elde etmek için bütün gün, pislik içinde deri tabaklayan biridir.”

Ömründe ilk defa böyle bir ıtır çarşısından geçiyordu anlaşılır. Bu güzel kokular, onu kendinden geçirmiş olmalı.

Dericinin kardeşi vereceği ilacı kimse görmesin diye halkı uzaklaştırdı, sonra da köpek pisliğini ağabeyine koklattı. Az zaman sonra adam ayıldı ve kendine geldi.

Seyredenler ise, hayretler içinde onları izlemekte ve:

“Bu adam hastaya bir efsun okudu ya da içirdi de onu iyi etti” demekteydiler.

(Gündüzalp 2005: 173)

3.4.39.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Meslek öykü

Hikâyedeki kişiler : Kokudan bayılan adam, adamın kardeşi ve halk.

Hikâyedeki olay : Bir adam, güzel kokuların satıldığı bir çarşıdan geçerken bir anda bayılır ve düşer. Halk başına toplanır bir türlü adamı kendine getiremezler. Kardeşinin bayıldığını duyan akıllı kardeşi, yanında getirdiği biraz köpek pisliğini kimseye göstermeden kardeşine koklatır. Halk, kardeşin yaptığını fark edemeyince onun bir efsun okuyarak adamı iyileştirdiğini zannederler.

Olayın yaşandığı çevre : Olay, güzel kokuların satıldığı bir çarşıda yaşanmaktadır.

Olayın yaşandığı zaman : Olayın başlangıcında bir zaman verilmemiştir. Adamın bayılmasından sonra kendine gelene kadar geçen süre yarım gündür. Bir süre sonra da kardeşi yardımına yetişmektedir.

Hikâyede yer alan deyimler : Başı dönmek, başa gelmek, kendine gelmek.

Hikâyede anlatım : Hikâyeye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek anlatım birinci kişinin ağzından yapılmıştır. Hikâyede anlatım yapılırken görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zamanın hikâyeye birleşik kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. Zor durumda kalan insanlara yardım etmeliyiz.
2. Problemin kaynağını bilmek sonuca ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanların dertleri de devaları da farklılık gösterir.
2. Bazılarına fayda sağlayan fiiller ve ortamlar, bazılarına zarar verebilir.

Hikâyeye hakkında yorum : Hikâyeye Mesnevi'nin dördüncü cildinde yer almaktadır. Mevlâna, bu hikâyesiyle kötülöklere alışan insanların iyiliklere ve güzelliklere kapalı olacağını anlatmak istemiştir. Mevlâna, bu düşüncelerini hikâyeye arasında şu beyitlerle ifade etmektedir:

“Kötü kişilerin hareketi o yandandır. Zina, bakışla, göz ve kaş işaretiyle gelir.
Kime öğüt miski fayda vermezse muhakkak o, kötü kokulara alışmıştır”
(C4/294, 295. byt.).

Hikâyede 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği iki ana fikir vardır. Karşımıza çıkan ilk ana fikir, insanların dertlerinin de devalarının da farklılık gösterebileceği gerçeğidir. Hikâyede, güzel kokularla bezenmiş bir çarşıda fenalık geçiren adamın derdini, herkes farklı bir nedene bağlamıştır. Kimisi, nabzına bakmakta, kimisi ateşine kimisi de ağzının kokusuna bakmaktadır. Ancak adamın derdi, alışmış olduğu pis kokunun tam aksine güzel kokuların yoğun bulunduğu bir çarşıdan ilk defa geçmiş olmasıdır. Çocuklara, olaylara farklı açılardan bakabilme, farklı problemlerin farklı çözümleri olabileceğini gösterme bakımından işlevi olan bir hikâyedir. Çocukların hikâyeden bu fikri sezmeleri ve bu sonucu çıkarabilmeleri mümkündür.

Hikâyeden çıkarılabilecek diğer fikir, bazılarının fayda sağlayan fiillerin ve ortamların, başkalarına zarar verebileceğidir. Çocuklara göreceli düşünme, kendilerini başkalarının yerine koyma gibi becerileri kazandırmada bir basamak olarak algılayabileceğimiz bir ana fikir cümlesidir. Hikâyede çoğu insanın hoşuna giden güzel kokuların bulunduğu çarşı ortamının adama zarar vermesi, güzelliklerin göreceliğini ortaya koymaktadır. Türk kütüphaneciler derneğinin 1961 yılında sunduğu öneride çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler belirtilmiştir. Bu öneride, çocuklara kazandırılması gereken kazanımlardan biri de anlayış kabiliyetinin geliştirilmesidir (Oğuzkan 2001: 372). Hikâye, bir olaya farklı bir açıdan bakabilme kabiliyetini kazandırmak bakımından çocuklara uygundur.

Hikâyeden 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği iki ileti vardır. İlk ileti, zor durumda kalan insanlara yardım edilmesi gerektiğidir. Hikâyede, ıtır çarşısında bayılan adama birçok kişi yardım etmek için koşuşturmuştur. Her bir kişi kendince bayılan adamı kendine getirmek için gayret etmiştir. Zor durumda kalmış hastalara, yaşlılara yardım edilmesi gerektiğini çocuklara sezdirenen ve bu unsurları iyi yansıtan bir hikâyedir.

Hikâyede yer alan son ileti, problemin kaynağını bilmekle sonuca daha çabuk ulaşılabileceği fikridir. Hikâyede, problemin kaynağını bilen tek kişi bayılan adamın kardeşidir. Nitekim kardeşinin bayıldığını duyar duymaz ona yardımcı olmak için

yanına, kardeşinin alışmış olduğu kokuyu almayı düşünebilmiştir. Problemi bilmeyen insanlar ise değişik çözüm yollarını denemişler ama sonuca ulaşamamışlardır. Çocuklara sağlam bir düşünce yapısı kazandıran bir iletidir. Çünkü hayatta karşılaşılabilecek birçok problem olacaktır. Çözüm yollarının problemi tanımaktan geçeceğini Mevlâna da şerhte şu beyitlerle vermiştir:

“Sebebi bilinmezse tedavi güçleşir. Hangi ilaç iyi gelecek? Yüz türlü ihtimal vardır.

Fakat sebebi bilindi mi iş kolaylaşır. Sebepleri bilmek bilgisizliği giderir” (C4/ 272, 273. byt.).

Hikâyede karşımıza çıkan problem, hastalıktır. Hastalığın sebebinin bilinmesi ve bayılan adamın kurtulması ile problem çözüme kavuşacaktır. Hikâyede üzerinde durulacak ciddî manada bir çatışma yoktur. Ancak, problemi bilen kişi ile bilmeyen kişilerin çatışması şeklinde değerlendirilebilir.

Hikâyede 268 kelime yer almıştır. Hikâyede 13–15 yaş grubu çocuklarının bilmekte zorlanacağı kelime yok gibidir. Cümleler açık, anlaşılır ve akıcıdır. Hikâyede çocukların anlamını bilmekte zorlanmayacağı üç deyim yer almaktadır.

3.4.40. Tavus/Çakal

Bir çakal, dolaşıp dururken, bir boyacı küpüne düştü. Bir hayli zaman oradan çıkmak için uğraştı. Çıktığında bütün tüylerinin rengârenk boya olduğunu gördü.

Güneş ona vurdukça tüyleri daha da parıldıyordu. Boz tüylerini böyle kırmızı, mavi yeşil, pembe, sarı renklerde gören çakalın, akli başından gitti. Koştı, kendini, kendi gibi çakallara gösterdi.

Çakallardan bir çakal:

“Ey falanca!” dedi. “Sen ya hile yapıyorsun ya da ulu kişilerden biri oldun, ermişlere karıştın! Böyle renk renk boyanarak halkın gözünü boyamaya mı niyetlisin yoksa?”

O renkten renge bürünmüş çakal, kendisini kınayanın kulağına eğilerek dedi ki:

“Sen bir bana bak, bir de şu rengimi seyret. Hiçbir puta tapıcının benim kadar güzel bir putu olmuş mudur? Benim gül bahçesi gibi yüzlerce rengim var. Ne hoş, ne güzel bir hâldeyim!”

Ey çakallar! Aklınızı başınıza alınız. Bana da artık ‘çakal’ demeyiniz. Bu kadar güzellik bir çakalda olur mu?

Bütün çakallar, mum etrafına toplaşan pervaneler gibi boyalı çakalın etrafın sardılar.

“O hâlde sana ne isim ne verelim, seni nasıl çağıralım?” diye sordular.

“Müşteri yıldızı gibi parıl parıl parıldayan erkek tavus kuşu deyin!” diye söyledi boyalı çakal.

Çakallar bunu duyunca:

“Peki, ama” dediler. “O gerçek tavuslar, cilveli cilveli, nazlı nazlı gezerler. Sen de öyle gezebilir misin?”

“Hayır, ben öyle yapamam!” dedi boyalı çakal.

“Peki, onlar gibi ötebilir misin?” diye sordular ötekiler.

Boya küpüne düşen çakal bu soruya da:

“Hayır, ötemem!” diye cevap verince, diğerleri toplaşıp üzerine yürüyerek:

“Ey sahtekâr! Sen tavus falan değilsin. Tavusun tüylerindeki renkler kökünden gelir. Sen boya ile iddia ile nasıl tavus olabilirsin?”

(Gündüzalp 2005: 134)

3.4.40.1. Hikâye İncelemesi

Hikâyenin sınıfı : Fabl

Hikâyedeki kişiler : Kendisini tavus sanan çakal(dış yüzünü süsleyen, güzel görünen ancak içi yırtıcı olan kişiler), diğer çakallar.

Hikâyedeki olay : Çakallardan biri gezerken bir boyacının küpüne düşer. Rengârenk bir hâl alan çakal kendini diğer çakallarda farklı görüp üstünlük taslamaya başlar. Kendine tavus diye hitap edilmesini isteyen çakala diğer çakallar

bazı sorular sorarlar. Sorulan sorular neticesinde tavusluktan eser olmadığını diğer çakallar görür ve onunla alay ederler.

Olayın yaşandığı çevre : Hikâyede herhangi bir mekân adı verilmemiştir.

Olayın yaşandığı zaman : Hikâyenin başlangıcında bir zaman kavramı verilmemiştir. ‘Bir hayli zaman’ gibi belirsiz zaman ifadeleri yer almıştır.

Hikâyede yer alan deyimler : Göz boyamak, aklı başından gitmek, aklını başına almak.

Hikâyede anlatım : Hikâye, üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılmıştır. Kişilerin konuşmaları, bazı yerlerde tırnak işareti içinde verilerek anlatım birinci kişinin ağzından yapılmıştır. Hikâyede anlatım yapılırken genelde görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır.

Hikâyede verilmek istenen iletiler :

1. İnsanlara davranırken görünüşlerine göre değil, olgunluklarına göre muamele edilmelidir.

Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikirler :

1. İnsanlar, asıllarını inkâr ederlerse zor durumda kalırlar.

2. Büyük görünmek, küçüklüğün alametidir.

Hikâye hakkında yorum : Hikâye Mesnevi'nin üçüncü cildinde geçmektedir. Hikâyede, Mevlâna kendi hâlimden memnun olmayan, Allah'ın verdiği nimetlerle kanaat etmeyip uygun olmayan durumlara giren fakat bir türlü huzuru bulamayan insanları anlatmak istemiştir (Gündüzalp 2005: 136). Mevlâna,

Firavun'un Tanrılık iddia etmesini de çakalın hâline benzetir. Mevlâna'nın hikâyede vermek istediği dersler şerhte şu ifadelerle verilmiştir:

“Musa ile Harun tavuslara benzerlerdi. Karşında salındılar, cilvelendiler, seni perişan ettiler.

Çirkinliğin meydana çıktı, rüsvay oldun gitti, yücelikten aşağılıklara düşüverdün!

Mihenik taşını görünce kalp akça gibi simsiyah oldun, üstündeki aslan nakşı gitti, köpekliğin meydana çıktı.

A uyuz çirkin köpek, hırsından kızgınlığından aslan postuna bürünme. Aslan kükrer de seni sınar.

O vakit üstünde aslan sureti olduğu, fakat hakikatte köpeklerin huylarına sahip olduğun anlaşılır” (C3/785, 786, 787, 778, 789. byt.).

Hikâyede 13–15 yaş grubu çocuklarının çıkarabileceği iki ana fikir vardır. İlki, insanların, asıllarını inkâr ettiklerinde zor durumda kalacaklarıdır. Hem fert hem de toplumlar asıllarını, soylarını, milletlerini iyi bilmek ve nereden geldiklerini araştırmak zorundadırlar. Hikâyede, çakalın kendi aslını inkâr ederek kendi cinsinden olan çakallara üstünlük taslamaya çalışması söz konusudur. Çocukların hikâyeden çıkarabilecekleri bu ders, onlara benzetme suretiyle önemli bir düşünce kazandırmaktadır.

Hikâyeden çıkarılabilecek diğer ders, büyük görünme gayretinde olan insanların küçük insan olabileceğidir. Nitekim hikâyede çakal, boyalı hâline kanarak kendini diğer çakallardan üstün görmeye çalışmıştır. Ancak üstün görünmek bir yana diğerlerinin maskarası olmasına neden olmuştur. Bu ana fikir, olgun kişilikli bireylerin topluma kazandırılması bakımından önemli bir ders niteliği taşımaktadır. İnsanların görünüş ile birbirlerine sağladıkları üstünlüğün bir değeri olmadığı, asıl üstünlüğün tavır ve davranışlardaki olgunlukla sağlanacağı gerçeği çocuklara kazandırılması gereken zihinsel ve duyuşsal becerilerdir. 13–15 yaşları da bu davranışların kazandırılması bakımından önemli zaman dilimleridir.

Hikâyede, çocukların çıkarabilecekleri bir ileti yer almaktadır: İnsanlara davranırken görünüşlerine göre değil, olgunluklarına göre muamele edilmelidir. Ana fikirlerle de bağlantılı olan bu ileti, üstünlük taslayan insanların şekillerine

takılmadan onları bilgileri, tavırları, davranışları ve olgun kişiliklerine göre değerlendirilmesi gerektiğini anlatır. İnsanları bir anda olduğundan büyük görmek ve göstermek eleştirilmesi gereken bir tutumdur. Ele alınan ileti, bu bakımdan çocuklara insanları değerlendirirken nelere dikkat etmeleri noktasında temel bir bakış açısı ortaya koyan bir özelliktedir.

Hikâyede yer alan problem kibirdir. Kendini farklı görme, büyük görme ele alınan problemdir. Problem, boyacı küpüne düşen çakalın diğer çakallardan üstün olmasını iddia etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Diğer çakalların onun tavusta olan özellikleri barındırmadığını ortaya koymaları ile çözümlenir. Hikâyede yer alan çatışma karakterler arasındaki çatışmanın örneğidir.

Hikâyede 241 kelime yer almıştır. Hikâyede yer alan kelimelerin anlamlarını 13–15 yaş grubu çocukları çıkarmakta zorlanmayacaklardır. Cümleler kısa, açık ve anlaşılır bir yapıdadır. Akıcı bir anlatımın yer aldığı hikâyede çocukların anlamını bilebilecekleri üç deyim yer almıştır.

3.5. Mesnevi'deki Ana Fikir ve İletilerin İncelemeleri

Mesnevi'den seçtiğimiz kırk hikayenin incelemelerini yaptığımızda, ortaya çıkan ana fikir ve iletileri sınıflandırmak amacıyla fikirlerin adlandırılmasını gerekmektedir. Bu bakımdan aşağıdaki adlandırmalar yapılmıştır.

3.5.1. Ana Fikirlerin Konu Bakımından Adlandırılması

1. İnsanlar zor durumda kaldıklarında akıllarını kullanarak birçok sorunun üstesinden gelebilirler.(düşünce)
2. Asıl güç akıldadır.(düşünce)
3. Akılsızlığın sonu hep kötü bir şekilde neticelenir.(düşünce)
4. Zor durumda kaldığımızda bize yardımcı olabilecek dostlarımıza başvurmalıyız.(dostluk)
5. Akıl akıldan üstündür.(danışmak)

6. Anlatmak istediklerimizi bazen tavırlarımızla, hareketlerimizle daha güzel ifade edebîliz.(model olma)
7. En güzel hediye özgürlüktür.(özgürlük)
8. Akıllı kişi çekilen beladan gereken dersi alır ve buna göre hareket eder.(düşünce)
9. Alçakgönüllü insanlar sevilirler ve ödüllendirilirler.(alçakgönüllülük)
10. Bu dünya bir dağa benzer, yaptıklarımız, işlediklerimiz bizim seslenmelerimizdir. Güzel de olsa çirkin de olsa bize geri gelecektir.(düşünce)
11. Gerçek aşk ruhtadır ve gerçek mutluluk gönlün rahat olmasıyla mümkündür.(mutluluk)
12. Cezalarda makul olmalı, fizikî cezalar verilmemeli, incitici tavırlardan kaçınmalıyız.(adalet)
13. Karşımızdaki muhatabı dinlemeden, olay hakkında bilgi sahibi olmadan, yargıya varmamalıyız.(düşünce)
14. Hayatta birbirine benzeyen çok şey vardır ama mahiyeti farklıdır.(bakış açısı)
15. Görünüşe göre fikir elde etmek çoğu zaman bizi yanıltır. Önyargılı olmamak gerekir.(önyargı)
16. Geçmişte yapılan birçok hatadan ders çıkarılmalıdır.(ders çıkarma)
17. Zor durumda kaldığımızda aklımızı iyi kullanmalıyız.(düşünce)
18. Nasihatten anlamayan insanlara bir şeyler anlatmak çok zordur.(düşünce)
19. Bizim için çok değerli olan şeyler başka yer ve zamanlarda kıymet ifade etmeyebilir.(bakış açısı)
20. Derde derman arandığında bir şekilde çözüm bulunacaktır.(düşünce)
21. İnsanların büyüklükleri makamlarından değil, insanlıklarındandır.(olgun davranma)
22. İnsanlar, görünüşlerine göre değerlendirilmemelidir.(önyargı)
23. Her söylenene araştırma yapmaksızın inanmamalıyız.(araştırma)
24. İyilik yapmak isterken başkalarına zarar vermemeliyiz. (Kaş yapalım derken göz çıkarmamalıyız.)(dikkatli olmak)
25. Önceden hazırladığımız plânların hep olumlu ve olur yanlarını değil olumsuz ve gerçekleşmeyecek yanlarını da düşünmeliyiz.(bakış açısı)

26. Ne manaya geleceğini tahmin edemediğimiz bir söz yıllarca yaptığımız olumlu işleri mahvedebilir.(dikkatli olma)
27. Aynı durum karşısında, farklı kişilerin davranışları farklılık arz edebilir.(bakış açısı)
28. Adı ve görünüşü iyi olan insanlardan iyilik göremeyebiliriz.(iyilik)
29. İstediklerimiz her zaman gerçekleşmeyebilir bu durumlara hazırlıklı olmalıyız.(tedbirli olma)
30. Yapacağımız işlerin sonunu düşünmeden hareket etmemeliyiz.(düşünce)
31. Anlık hoşumuza giden birçok şeyin neticesi kötü olabilir.(ders çıkarma)
32. Dostlar bazen hoşumuza gitmeyen şeyler de söylese onları dikkate almalıyız.(dostluk)
33. İnsanlar dostlarını seçerken dikkatli davranmalıdırlar.(dostluk)
34. Görünüşe hemen aldanılmamalı, kişilerin ve olayların anlaşılması için acele edilmemelidir.(araştırma)
35. İnsanlar, gerçek dostluğu belli olayları yaşayınca anlayabilirler.(dostluk)
36. Çıkar ve menfaat anında insanlar gerçek yüzlerini gösterirler.(dostluk)
37. Sahtekârlık, er ya da geç muhakkak ortaya çıkar.(yalan)
38. Aşırı gurur ve övünme insanları küçük kılar.(kibir)
39. Hak etmeden övünenler, vakti gelir, maskara olurlar.(yalan)
40. Kendimize yakışmayan, bize uymayan davranışlara kalkışmamalıyız.(olgun davranma)
41. Akıllı davranışlarla, yorulmadan da barıya ulaşılabilir.(düşünce)
42. İnsanlar, güzellikleri görmek yerine, içinde bulunmayı tercih ederler.(paylaşmak)
43. Gerçek bilgi, insanlara faydası olan bilgidir.(bilginin değeri)
44. İnsanlar, kendilerinde yer alan kabiliyetleri kullanmasını bilmelidirler.(kabiliyet)
45. İnsanlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda birikişilerden yardım almalıdırlar.(yardımlaşma)
46. Karşımızdaki insanların da isteklerini ve tekliflerini değerlendirmeliyiz. (düşünce)

- 47.** Etrafımızdaki insanları tanımadan onlarla anlaşmaya varmamalıyız.(tedbirli olma)
- 48.** İçimizdeki kazanma hırsı, bazen bize kaybettirir.(hırs)
- 49.** Her güzellik yanında birtakım sıkıntılar da getirir.(tedbirli olma)
- 50.** Kendimizden daha kötü durumdakileri de düşünerek hâlimize şükretmeliyiz.(şükretmek)
- 51.** Aşırı hırs, insandaki mantıklı düşünmeyi kaybettirir.(hırs)
- 52.** İnsanlar, karşılıklarına çıkan teklifleri etraflıca düşünerek değerlendirmelidirler.(araştırma)
- 53.** Karşımızdaki insanların eksikliklerini alaya almamalıyız.(saygı)
- 54.** Günlük hayatta işimize yarayacak temel bilgi ve becerileri edinmeliyiz.(öğrenme)
- 55.** İnsanların kabiliyetleri görülmeli ve ücretlendirilmelidir.(takdir etme)
- 56.** İnsanları değerlendirirken, sosyal statüsü ile değil çalışmalarıyla değerlendirilmelidir.(çalışkanlık)
- 57.** İnsanlar, yalancıların hilelerine karşı dikkatli olmalıdırlar.(dikkat etme)
- 58.** Farklı kılıklara ve farklı sözlere hemen kanılmamalıdır.(araştırma)
- 59.** Bağlı olduğumuz işe ya da kişiye vefalı olmalıyız.(vefa)
- 60.** Görevini tam yapan ve doğruluktan ayrılmayanlar her zaman kazanır.(doğruluk)
- 61.** Manevi değerlerin kıymeti maddi şeylerle ölçülemez.(maneviyat)
- 62.** Vakti geçtikten sonra yapılan işin kıymeti yoktur.(zamanı kullanma)
- 63.** Bizlere emanet edilen malları korumak görevimizdir.(emin olma)
- 64.** Bazen ağlanacak hâllere gülmekle hata edilmektedir.(bakış açısı)
- 65.** Hoş ve tatlı söylenmiş sözlerin ardı araştırılmalıdır.(araştırma)
- 66.** Hilekârların hilelerinden korunmak için her an tetikte ve uyanık olmak gerekmektedir.(tedbirli olma)
- 67.** Vakti geçtikten sonra verilen adaletin kıymeti yoktur.(adalet)
- 68.** Hiç beklenmedik anlarda gelen dertlere sabretmek gerekmektedir.(sabretmek)
- 69.** İnsanlar istediklerini önce yakında aramalıdırlar.(mutluluk)
- 70.** Hedeflere ulaşmak için sabırlı ve sakin olunmalıdır.(sabretmek)

71. Her söylenene hemen inanılmamalıdır.(araştırma)
72. Vehim aklın hastalanmasına neden olur ve insan düşünemez.(düşünce)
73. İnsanlar, gereksiz yere kötü düşüncelere düşürülmemelidir.(kötülük)
74. Yerinde yapılan iyilik makbulken, yerinde yapılmayan iyilik zarar verecektir.(iyilik)
75. Kendimizi büyük göstermek için yalanlara başvurmamalıyız.(kibir)
76. İnsanlar, kendi düşüncelerine uymasa da başkalarının başarılarını takdir etmelidirler.(saygı)
77. Olanlardan büyük ders aldıklarına inandığımız kişileri affetmek gerekir.(affetmek-ders çıkarma)
78. Yapılan kötülükler bir şekilde karşımıza çıkar.(düşünce)
79. Mutluluğu ve huzuru yakınlarımızda aramalıyız.(mutluluk)
80. İnsanlar, isteklerine kavuşmak için sabretmelidirler.(sabretmek)
81. Mutluluk, zenginlik ve rahatlık yaşamak için inanmak ve fedakârlık yapmak gerekmektedir.(inanmak- fedakârlık)
82. Bazen olumsuz görünen olaylar, sonradan bizim için daha olumlu netice verebilir.(bakış açısı)
83. Zor durumda kalan insanlara yardımcı olmalıyız.(yardımlaşma)
84. İnsanlar, mesleğine ters düşen işler yaparlarsa rezil olurlar.(mesleğe saygı)
85. İnsanlar, birliklerini bozduklarında aciz durumlara düşerler.(yardımlaşma)
86. Dost olan insanları seçerken dikkatli olmak zorundayız.(araştırma)
87. Bizleri uyaran insanların dediklerini dikkate almalıyız.(değer verme)
88. Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol!(doğruluk)
89. İnsanların boş gururları ve yalanları muhakkak gün yüzüne çıkacaktır.(kibir)
90. İnsanların dertleri de devaları da farklılık gösterir.(araştırma)
91. Bazılarına fayda sağlayan fiiller ve ortamlar, bazılarına zarar verebilir.(bakış açısı)
94. İnsanlar, asıllarını inkâr ederlerse zor durumda kalırlar.(değerlere saygı)
95. Büyük görünmek, küçüklüğün alametidir.(kibir)

3.5.2. İletilerin Konu Bakımından Adlandırılması

1. İnsan kendi rızkını kendi çalışarak bulmalıdır.(çalışkanlık)
2. Canımız pahasına bile olsa verilen söze sadık kalmalıyız.(sadakət)
3. Verilen söze sadık kalınmadığında toplum içinde insanların adı çıkar.(sadakət)
4. Zor durumda kalmış dost insanlar varken hâli güzel de olsa insan rahat yaşayamaz.(fedakârlık)
5. İnsanlar zor durumda kaldıklarında ilk yardım isteyeceği kişiler uzakta da olsa akrabalarıdır.(akrabalık)
6. Yakınlarımız ve dostlarımızla hediyeleşmek güzeldir.(dostluk)
7. Bir işe niyetlenen insanlar amaca ulaşmak için yardımlaşır.(yardımlaşma)
8. Elde edilen neticeden herkes payını almak ister.(adalet)
9. Haddini bilmeyen insanlar cezalarını çeker.(adalet)
10. Haddini bilen insanlar mükâfatlandırılırlar.(takdir etme)
11. Aşırı derecede gururlanmak insanlara zarar verir.(kibir)
12. Dünyadaki mevcut hastalık ve sorunların bir şekilde çözümü vardır.(sağlık)
13. İnsanların en önemli hastalıklarından biri iç huzurun sağlanamaması, gönüllerinin rahata kavuşamamasıdır.(maneviyat)
14. Hasta insanlara karşı tavırlarımız çok kibar olmalıdır.(görgü kuraları)
15. İnsanlar, kendilerine sunulan güzellikler karşısında hemen aldanmamalı, bu güzelliklerin arka plânını araştırmalıdır.(araştırma)
16. Verilen cezalar aşırı olduğunda olumsuz sonuçlar ortaya çıkarır.(adalet)
17. Düşünmeden yapılan davranışlar bizde çoğu zaman pişmanlık meydana getirir.(pişmanlık)
18. Pişmanlık, vicdan azabı çekilmesine neden olur.(pişmanlık)
19. Yapılan hatayı telafi etmek ve vicdanı rahatlatmak için iyilikler yapmak gerekir.(Yoksullara sadaka vermek, yemek yedirmek, hediyeler takdim etmek gibi.)(iyilik)
20. Olmayacak şeylere kim söylerse söylesin inanmamalıdır.(araştırma)

21. Olmuş şeye üzülmemeli, kaçırılan fırsatların arkasından kederlenilmemelidir.(pişmanlık)
22. Yaşanılan anın kıymeti bilinmeli ve değerlendirilmelidir.(zamanı kullanma)
23. Gelip geçici hevesler insanlara gerçek mutluluğu vermez.(maneviyat)
24. Eşlerin birbirine uyumlu olması gerekir.(aile)
25. Aşırı sevgi insanı kör, sağır eder.(sevgi)
26. Başkalarının zayıf yönleri kullanarak onların küçük düşürülmesi uygunsuzdur.(görgü kuralları)
27. Kişiler hakkında görüş bildirmek için onları tanımak, zaman içinde karar vermek gerekmektedir.(araştırma)
28. Doğruluğuna güvendiğimiz bir arkadaş hakkında söylenen sözlere hemen kanmamalıyız.(araştırma)
29. Tecrübeli, güngörmüş kimseler toplum içinde yeri geldiğinde uyarıcı bir rol üstlenmelidirler.(tecrübe)
30. Hasta ziyaretleri adabına uygun yapılmalıdır.(görgü kuralları)
31. Her şey önceden hazırladığımız plâna göre olmayabilir, aksi durumları da düşünmeliyiz.(tedbirli olma)
32. Yöneticiler ya da zengin kişilerin ihsanları yoksul halkı sevindirir.(yardımlaşma)
33. İyiliklerin nerden geldiği araştırılmalı ve iyiliğe sebep olana teşekkür edilmelidir.(araştırma)
34. Dost insanlar birbirlerini uyarın insanlardır.(dostluk)
35. Dostların öğütleri daha bir önemle dikkate alınmalıdır.(dostluk)
36. Sıkıntıların çözümünde yardımlaşmak ve danışmak gerekir.(yardımlaşma)
37. Aşırı sevgi bazen bizi dönüşü olmayan hatalara götürür.(sevgi)
38. Gösterilen iyiliklere iyilikle mukabele edilmelidir.(iyilik)
39. Davete icabet etmek gerekir.(görgü kuralları)
40. Yolculuktan gelen insanlara ikramda bulunmak, onları dinlendirmek gerekir.(görgü kuralları)
41. İnsanlar, zor durumda kaldıklarında fedakârlık yapmasını bilmelidirler.(fedakârlık)

42. İnsanlar, yalanlarına kılıf olarak dini kullanmaları yakışıksızdır.(yalan)
43. Yaptığımız yanlışlar, olgun insanlar tarafından fark edilir.(tecrübe)
44. Aynı olay ya da nesnelere, kişiler tarafından farklı yorumlanabilir.(bakış açısı)
45. İnsanlar, yaptıkları sanatı göstermek isterler.(takdir etme)
46. İnsanların çalışmaları ve ortaya koydukları eserler, her zaman takdir edilmelidir.(takdir etme)
47. Başarıların kazanılmasında, dikkati çekebilmek çok önemlidir.(başarı)
48. İyiliklere, iyilikle karşılık vermek gerekir.(iyilik)
49. Kendimizden daha kötü durumdaki kişileri de düşünerek, hâlimize şükretmeliyiz.(şükretme)
50. Ayrı milletlerden ve dinlerden insanlar da arkadaş olmayı becerebilirler.(dostluk)
51. Anlaşamadığımız insanlarla yaptığımız tartışmaları, şiddete dönüştürmemeliyiz.(hoşgörü)
52. Yapılan hataların ardından, özür dileyerek gönülleri kazanmalıyız.(pişmanlık)
53. Malımızı korumada daha hassas davranmalıyız.(dikkatli olma)
54. Her söylenene inanmamalıyız.(araştırma)
55. Etrafımızda yardıma ihtiyaç duyan gerek insan olsun gerekse bir hayvan olsun yardım etmeliyiz.(yardımlaşma)
56. Problemlere tek yönlü bakmak çoğu zaman insanları yanıltacaktır.(bakış açısı)
57. İnsanlar, zor durumda kaldıklarında yardımlaşmasını bilmelidirler.(yardımlaşma)
58. İnsanlar kısmetini uygun yerlerde aramalıdır.(düşünce)
59. İnsanlar, aceleci davranarak çoğu zaman fırsat kaçırmırlar.(sabır)
60. Tavır ve davranışlarımızda kendini beğenmişlik etrafımızı rahatsız eder.(kibir)
61. Etrafımızdaki insanlar bizi rahatsız etse de biz işimizi saygıyla yapmasını bilmeliyiz.(iş ahlâkı)
62. En doğru söz, en doğru yer ve zamanda söylenen sözdür.(doğruluk)

- 63.** Verilen görevlere kendimizi vermeli eksiksiz yapmaya çalışmalıyız.(çalışkanlık)
- 64.**Bizlere verilen emanetlere ne olursa olsun sahip çıkmalıyız.(emin olma)
- 65.** Haksız yere yetim malını yiyenlerin sonu kötü olur.(kul hakkı)
- 66.** Belli durumlarda yalan söylenebilir.(yalan)
- 67.**Yanımızda çalışacak kişinin ve ailesinin gönlü olmalıdır.(iş ahlâkı)
- 68.** İnsanlar, geçmişteki zor günlerini hatırlayarak içindeki anın kıymetini bilmelidirler.(zamanı kullanma)
- 69.** Başarılı insanları fitne ve yalanlarla engellemek isterler.(kıskançlık)
- 70.** İnsanlar, nerede nasıl bir konuşma yapacağını bilmelidirler.(görgü kuralları)
- 71.** İnsanlar, yaptıklarından muhakkak hesaba çekilirler.(adalet)
- 72.** Kendimizi savunurken yalanlara başvurmamalıyız.(yalan)
- 73.** Halkın içinde yapılan kötülüklerin maharet olarak anlatılması yanlıştır.(kötülük)
- 74.** İddiaya girmek çoğu zaman gereksiz ve tehlikelidir.(inatlaşma)
- 75.** Başkalarının oyununa gelerek fevri hareketler yapmamalıyız.(dikkatli olma)
- 76.** Hasta insanlara moral vermek gerekir.(iyilik)
- 77.** Her aklımıza geleni ve her istediğimizi yapamayız.(özgürlük)
- 78.** Olumsuzluklar karşısında hemen ümitsizliğe düşülmemelidir.(sabır)
- 79.** Başarının yakalanmasında ortamın huzurlu ve emin olması önemlidir.(başarı)
- 80.** Öğrenciler ders ve ödev yönüyle bunalacak hâle getirilmemelidir.(dikkatli olma)
- 81.** Bir konuda inandırıcı olmak için ısrarcı olmak gerekir.(süreklilik)
- 82.** Hastalıkta ya da olumsuz durumlarda kırıncı kelimelerden uzak kalmalıyız.(görgü kuralları)
- 83.** Önemli işler başaran kişiler ödüllendirilmelidir.(takdir etme)
- 84.** İyilere iyilikle mukabele edilmelidir.(iyilik)
- 85.** Bilgili insanlar, kendilerini belli ederler.(başarı)

86. Problemlerin üstüne gidilmeli, çözmeden üzeri kapatılmamalıdır.(süreklilik)

87. Farklı düşüncelerdeki insanlar aynı ortamda bulunup arkadaş da olabilirler.(dostluk)

88. Anlaşmazlıklar tartışılarak sonuca bağlanmalı ve kimseye haksızlık yapılmamalıdır.(adalet)

89. Yöneticiler, halkın arasına girerek yaşananları hissetmesi gerekir.(yöneticilik)

90. Hünerlerimizi kötü yollarda kullanmamalıyız. (kötülük)

91. Bize iyi görünenler kötü, kötü görünenler iyi olabilir.(bakış açısı)

92. Kıymeti bilinmediğinde zenginlik yok olur.(değer bilme)

93. Emek sarf etmeden kazanılan mülkün kıymeti pek bilinmez.(değer bilme)

94. İnsanların niyetlerini tam öğrenmeden hüküm verilmemelidir.(araştırma)

95. Bize yardımcı olan insanlara teşekkür edilmelidir.(takdir etme)

96. İnsanlar, mesleğini yaparken çok karışılmasını istemezler.(iş ahlâkı)

97. Problemlerin üzerine düşünerek ve metotlu gitmek gerekir.(problem çözme)

98. Arkadaşlarına gelen felakete ses çıkarmayanlar, gün olur felakete maruz kalırlar. (yardımlaşma)

99. Yapılan iyiliklerin ardında her zaman art niyet aranmamalıdır.(araştırma)

100. Söylenen yalanlar sadece kişiyi değil çevresine de zarar verir.(yalan)

101. Zor durumda kalan insanlara yardım etmeliyiz.(yardımlaşma)

102. Problemin kaynağını bilmek sonuca ulaşmayı kolaylaştıracaktır.(problem çözme)

103. İnsanlara davranırken görüşlerine göre değil, olgunluklarına göre muamele edilmelidir.(bakış açısı)

3.5.3. Mesnevi’de Geçen Ana Fikirlerin Gruplandırılması

Mesnevi’den seçerek aldığımız 40 hikâyede 95 ana fikir saptanmıştır. Bu ana fikirlerin sınıflandırmasını yaptığımızda şu döküme ulaşılmaktadır:

Mesnevi’de Geçen Ana Fikirlerin Gruplandırılması									
Ahlâki Ana Fikirler		Psikolojik Ana Fikirler		Eğitimsel Ana Fikirler		Sosyolojik Ana Fikirler		Öteki Ana Fikirler	
Yalan	2	Sabır	3	Düşünce	15	Dostluk	5	Zamanı Kullanma	1
Doğruluk	2	Özgürlük	1	Model Olma	1	Danışmak	1	Kabiliyet	1
Alçakgönüllülük	1	Mutluluk	3	Bakış Açısı	7	Adalet	2	Tedbirli olma	5
Kibir	4	Dikkatli Olma	2	Önyargı	2	Paylaşmak	1	Şükretme	1
İyilik	2	Değer Verme	1	Ders Çıkarma	3	Yardımlaşma	3		
Kötülük	1	Takdir Etme	1	Araştırma	7				
Maneviyat	1	Emin olma	2	Öğrenme	1				
Saygı	4	Hırs	2	Bilginin Değeri	1				
Fedakârlık	1								
Vefa	1								
Çalışkanlık	1								
Olgun Davranma	2								
Toplam	22		15		37		12		8

Not: Bu sınıflandırmalar, yüksek lisans tezlerini konu bakımından aynı doğrultuda yapan Türkçe öğretmenleri ile birlikte yapılmıştır. (Mehmet Ali Karakaya, Ödül Yıldırım) Ayrıca sınıflandırmalar yapılırken, Muhsine Helimoğlu Yavuz’un ‘Masallar ve Eğitimsel İşlevleri’ adlı kitabı da göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmada ele aldığımız hikaye incelemelerine genel olarak baktığımızda en dikkat çeken unsurlardan biri, bir ahlâk kitabı olarak bilinen Mesnevi’de eğitimsel ana fikirlerin ahlâki fikirlerden daha fazla yer aldığını görmekteyiz. Mevlâna, birçok eğitimsel ana fikri hikayeler aracılığıyla ortaya koymuştur. Bu fikirler, ön yargı, düşünce, ders çıkarma, bakış açısı kazandırma gibi önemli temaları işleyen yapılardır. Bu yapılar çocukların zihinsel ve duyuşsal gelişimleri için önemlidir.

Mesnevi’de yer alan ana fikirlerin konu başlıklarını genel başlık altında verdikten sonra ana fikirlerin hangi hikâyelerde geçtiğini belirtmek ve göstermek uygun olacaktır. Bu bakımdan ana fikir-hikâye eşleştirmelerini aşağıdaki gösterdik.

3.5.3.1. Mesnevi'deki Ahlâkî Ana Fikirler

1. Hak etmeden övünenler, vakti gelir, maskara olurlar.(yalan)-(Fare ile Deve)
2. Sahtekârlık, er ya da geç muhakkak ortaya çıkar.(yalan)-(Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi)
3. Görevini tam yapan ve doğruluktan ayrılmayanlar her zaman kazanır.(doğruluk)-(Ayas'ın İmtihanı)
4. Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol!(doğruluk)-(Bıyığı Yağlayan Adam)
5. Alçakgönüllü insanlar sevilirler ve ödüllendirilirler.(alçakgönüllülük)-(Aslan Payı)
6. Büyük görünmek, küçüklüğün alametidir.(kibir)-(Tavus/Çakal)
7. İnsanların boş gururları ve yalanları muhakkak gün yüzüne çıkacaktır.(kibir)-(Bıyığı Yağlayan Adam)
8. Kendimizi büyük göstermek için yalanlara başvurmamalıyız.(kibir) -(Helva Kimin Hakkı)
9. Aşırı gurur ve övünme insanları küçük kılar.(kibir)-(Fare ile Deve)
10. Adı ve görünüşü iyi olan insanlardan iyilik göremeyebiliriz.(iyilik)-(İyi Kalpli Vezir)
11. Yerinde yapılan iyilik makbulken, yerinde yapılmayan iyilik zarar verecektir.(iyilik)-(Delkak'ın Endişesi)
12. İnsanlar, gereksiz yere kötü düşüncelere düşürülmemelidir.(kötülük)-(Delkak'ın Endişesi)
13. Manevi değerlerin kıymeti maddi şeylerle ölçülemez.(maneviyat)-(Ayas'ın İmtihanı)
14. İnsanlar, asıllarını inkâr ederlerse zor durumda kalırlar.(değerlere saygı)-(Tavus/Çakal)
15. İnsanlar, mesleğine ters düşen işler yaparlarsa rezil olurlar.(mesleğe saygı)-(Bağa Giren Üç Hırsız ve Bahçıvan)
16. İnsanlar, kendi düşüncelerine uymasa da başkalarının başarılarını takdir etmelidirler.(saygı)-(Helva Kimin Hakkı)

17. Karşımızdaki insanların eksikliklerini alaya almamalıyız.(saygı)-(Bilgin ile Kayıkçı)

18. Mutluluk, zenginlik ve rahatlık yaşamak için inanmak ve fedakârlık yapmak gerekmektedir.(inanmak- fedakârlık)-(Vücutuna Dövme ile Aslan Resmi Yapmak İstemesi)

19. Bağlı olduğumuz işe ya da kişiye vefalı olmalıyız.(vefa)-(Ayas'ın İmtihanı)

20. İnsanları değerlendirirken, sosyal statüsü ile değil çalışmalarıyla değerlendirilmelidir.(çalışkanlık)-(Eyaz'ın Başardığı İş)

21. İnsanların büyüklükleri makamlarından değil, insanlıklarındandır.(olgun davranma)-(Bedevi ve Karısı)

22. Kendimize yakışmayan, bize uymayan davranışlara kalkışmamalıyız.(olgun davranma)-(Fare ile Deve)

3.5.3.2. Mesnevi'deki Psikolojik Ana Fikirler

1. İnsanlar, isteklerine kavuşmak için sabretmelidirler.(sabretmek)-(Vücutuna Dövme ile Aslan Resmi Yaptırmak İstemesi)

2. Hedeflere ulaşmak için sabırlı ve sakin olunmalıdır.(sabretmek)-(Yoksulun Duası)

3. Hiç beklenmedik anlarda gelen dertlere sabretmek gerekmektedir.(sabretmek)-(Derviş ile Kadı)

4. En güzel hediye özgürlüktür.(özgürlük)-(Tüccar ile Papağan)

5. Gerçek aşk ruhtadır ve gerçek mutluluk gönlün rahat olmasıyla mümkündür.(mutluluk)-(Padişah ve Cariye)

6. İnsanlar istediklerini önce yakında aramalıdır.(mutluluk)-(Yoksulun Duası)

7. Mutluluğu ve huzuru yakınlarımızda aramalıyız.(mutluluk)-(Mısır'daki Hazine)

8. İnsanların kabiliyetleri görülmeli ve ücretlendirilmelidir.(takdir etme)-(Eyaz'ın Başardığı İş)

9. İyilik yapmak isterken başkalarına zarar vermemeliyiz. (Kaş yapalım derken göz çıkarmamalıyız.)(dikkatli olmak)-(Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti)
10. Ne manaya geleceğini tahmin edemediğimiz bir söz yıllarca yaptığımız olumlu işleri mahvedebilir.(dikkatli olma)-(Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti)
11. Bizleri uyaran insanların dediklerini dikkate almalıyız.(değer verme)-(Ayı'nın Dostluğu)
12. Bizlere verilen emanetlere ne olursa olsun sahip çıkmalıyız.(emin olma)-(Eğer İsterseniz)
13. Bizlere emanet edilen malları korumak görevimizdir.(emin olma)-(Eğer İsterseniz)
14. İçimizdeki kazanma hırsı, bazen bize kaybettirir.(hırs)-(Hırsız ve Köylü)
15. Aşırı hırs, insandaki mantıklı düşünmeyi kaybettirir.(hırs)-(Eşek ile Tilki)

3.5.3.3. Mesnevi'deki Eğitimsel Ana Fikirler

1. İnsanlar zor durumda kaldıklarında akıllarını kullanarak birçok sorunun üstesinden gelebilirler.(düşünce)-(Tavşan ile Aslan)
2. Asıl güç akıldadır.(düşünce)-(Tavşan ile Aslan)
3. Akılsızlığın sonu hep kötü bir şekilde neticelenir.(düşünce)(Tavşan ile Aslan)
4. Akıllı kişi çekilen beladan gereken dersi alır ve buna göre hareket eder.(düşünce)-(Aslan Payı)
5. Bu dünya bir dağa benzer, yaptıklarımız, işlediklerimiz bizim seslenmelerimizdir. Güzel de olsa çirkin de olsa bize geri gelecektir.(düşünce)-(Padişah ve Cariye)
6. Karşımızdaki muhatabı dinlemeden, olay hakkında bilgi sahibi olmadan, yargıya varmamalıyız.(düşünce)-(Bakkal ve Papağanın Hikâyesi)
7. Zor durumda kaldığımızda aklımızı iyi kullanmalıyız.(düşünce)-(Üç Öğüt)
8. Nasihatten anlamayan insanlara bir şeyler anlatmak çok zordur.(düşünce)-(Üç Öğüt)
9. Derde derman arandığında bir şekilde çözüm bulunacaktır.(düşünce)-(Bedevi ve Karısı)

- 10.** Yapacağımız işlerin sonunu düşünmeden hareket etmemeliyiz.(düşünce)-
(Fil Yavruları)
- 11.** Akıllı davranışlarla, yorulmadan da bariye ulaşılabilir.(düşünce)-(Perde Kalkınca)
- 12.** Karşımızdaki insanların da isteklerini ve tekliflerini değerlendirmeliyiz.
(düşünce)-(Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgası)
- 13.** Karar verirken, gerçeklerden ayrılmamak gerekmektedir. (düşünce)-
(Derviş ile Kadı)
- 14.** Vehim aklın hastalanmasına neden olur ve insan düşünemez.(düşünce)-
(Hoca Nasıl Hastalandı)
- 15.** Yapılan kötülükler bir şekilde karşımıza çıkar.(düşünce)-(Sultan Mahmut ile Hırsızlar)
- 16.** Bazılarına fayda sağlayan fiiller ve ortamlar, bazılarına zarar verebilir.(bakış açısı)-(İtir Çarşısında Bayılan)
- 17.** Bazen olumsuz görünen olaylar, sonradan bizim için daha olumlu netice verebilir.(bakış açısı)-(Ağzına Yılan Kaçan Adam)
- 18.** Bazen ağlanacak hâllere gülmekle hata edilmektedir.(bakış açısı)-(Hırsız Terzi)
- 19.** Aynı durum karşısında, farklı kişilerin davranışları farklılık arz edebilir.(bakış açısı)-(İyi Kalpli Vezir)
- 20.** Hayatta birbirine benzeyen çok şey vardır ama mahiyeti farklıdır.(bakış açısı)-(Bakkal ve Papağanın Hikâyesi)
- 21.** Bizim için çok değerli olan şeyler başka yer ve zamanlarda kıymet ifade etmeyebilir.(bakış açısı)-(Bedevi ve Karısı)
- 22.** Önceden hazırladığımız plânların hep olumlu ve olur yanlarını değil olumsuz ve gerçekleşmeyecek yanlarını da düşünmeliyiz.(bakış açısı)-(Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti)
- 23.** İnsanlar, görünüşlerine göre değerlendirilmemelidir.(önyargı)-(İki Köle)
- 24.** Görünüşe göre fikir elde etmek çoğu zaman bizi yanıltır. Önyargılı olmamak gerekir.(önyargı)-(Bakkal ve Papağanın Hikâyesi)
- 25.** Anlatmak istediklerimizi bazen tavırlarımızla, hareketlerimizle daha güzel ifade edebiliriz.(model olma)-(Tüccar ile Papağan)

26. Geçmişte yapılan birçok hatadan ders çıkarılmalıdır.(ders çıkarma)-(Üç Öğüt)
27. Anlık hoşumuza giden birçok şeyin neticesi kötü olabilir.(ders çıkarma)-(Fil Yavruları)
28. Olanlardan büyük ders aldıklarına inandığımız kişileri affetmek gerekir.(affetmek-ders çıkarma)-(Sultan Mahmut ile Hırsızlar)
29. Görünüşe hemen aldanılmamalı, kişilerin ve olayların anlaşılması için acele edilmemelidir.(araştırma)-(Kurbağa ile Fare)
30. Her söylenene araştırma yapmaksızın inanmamalıyız.(araştırma)-(İki Köle)
31. İnsanlar, karşılıklarına çıkan teklifleri etraflıca düşünerek değerlendirmelidirler. (araştırma)-(Eşek ile Tilki)
32. Farklı kılıklara ve farklı sözlere hemen kanılmamalıdır.(araştırma)-(Aptal Kuşun Başına Gelenler)
33. Hoş ve tatlı söylenmiş sözlerin ardı araştırılmalıdır.(araştırma)-(Hırsız Terzi)
34. Her söylenene hemen inanılmamalıdır.(araştırma)-(Hoca Nasıl Hastalandı?)
35. Dost olan insanları seçerken dikkatli olmak zorundayız.(araştırma)-(Ayının Dostluğu)
36. İnsanların dertleri de devaları da farklılık gösterir.(araştırma)-(İtir Çarşısında Bayılan)
37. Gerçek bilgi, insanlara faydası olan bilgidir.(bilginin değeri)-(Filozof ve Bedevi)

3.5.3.4. Mesnevi'deki Sosyolojik Ana Fikirler

1. Zor durumda kaldığımızda bize yardımcı olabilecek dostlarımıza başvurmalıyız.(dostluk)-(Tüccar ile Papağan)
2. Dostlar bazen hoşumuza gitmeyen şeyler de söylese onları dikkate almamız.(dostluk)-(Fil Yavruları)

3. İnsanlar dostlarını seçerken dikkatli davranmalıdırlar.(dostluk)-(Kurbağa ile Fare)

4. İnsanlar, gerçek dostluğu belli olayları yaşayınca anlayabilirler.(dostluk)-(Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi)

5. Çıkar ve menfaat anında insanlar gerçek yüzlerini gösterirler.(dostluk)-(Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi)

6. Akıl akıldan üstündür.(danışmak)-(Tüccar ile Papağan)

7. Cezalarda makul olmalı, fizikî cezalar verilmemeli, incitici tavırlardan kaçınılmalıdır.(adalet)-(Bakkal ve Papağanın Hikâyesi)

8. Vakti geçtikten sonra verilen adaletin kıymeti yoktur.(adalet)-(Derviş ile Kadı)

9. İnsanlar, güzellikleri görmek yerine, içinde bulunmayı tercih ederler.(paylaşmak)-(Perde Kalkınca)

10. İnsanlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda birikişilerden yardım almalıdırlar.(yardımlaşma)-(Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgası)

11. Zor durumda kalan insanlara yardımcı olmalıyız.(yardımlaşma)-(Ağzına Yılan Kaçan Adam)

12. İnsanlar, birliklerini bozduklarında aciz durumlara düşerler.(yardımlaşma)-(Bağa Giren Üç Hırsız ve Bahçıvan)

3.5.3.5. Mesnevi'deki Öteki Ana Fikirler

1. İnsanlar, kendilerinde yer alan kabiliyetleri kullanmasını bilmelidirler.(kabiliyet)-(Filozof ve Bedevi)

2. İstediklerimiz her zaman gerçekleşmeyebilir bu durumlara hazırlıklı olmalıyız.(tedbirli olma)-(İyi Kalpli Vezir)

3. Etrafımızdaki insanları tanımadan onlarla anlaşmaya varmamalıyız.(tedbirli olma)-(Hırsız ve Köylü)

4. Her güzellik yanında birtakım sıkıntılar da getirir.(tedbirli olma)-(Saka'nın Eşeği)

5. Hilekârların hilelerinden korunmak için her an tetikte ve uyanık olmak gerekmektedir.(tedbirli olma)-(Hırsız Terzi)

6. Önceden hazırladığımız plânların hep olumlu ve olur yanlarını değil olumsuz ve gerçekleşmeyecek yanlarını da düşünmeliyiz.(tedbirli olma)-(Sağırın Hasta Komşusunu Ziyaret)

7. Kendimizden daha kötü durumdakileri de düşünerek hâlimize şükretmeliyiz.(şükretmek)-(Saka'nın Eşeği)

8. Vakti geçtikten sonra yapılan işin kıymeti yoktur.(zamanı kullanma)-(Eğer İsterseniz)

3.5.4. Mesnevi'deki İletilerin Gruplandırılması

Mesnevi'den seçerek aldığımız 40 hikâyede 103 ileti saptanmıştır. Bu iletilerin sınıflandırmasını yaptığımızda şu döküme ulaşılmaktadır:

Mesnevi'deki İletilerin Gruplandırılması									
Ahlâkî İletiler		Psikolojik İletiler		Eğitimsel İletiler		Sosyolojik İletiler		Öteki İletiler	
Yalan	4	Sabır	2	Düşünce	1	Dostluk	5	Zamanı Kullanma	2
Doğruluk	1	Özgürlük	1	Başarı	2	Akrabalık	1	Sağlık	1
Sadakat	2	Pişmanlık	4	Bakış Açısı	4	Adalet	5	Tedbirli olma	1
Kibir	2	Dikkatli Olma	3	Problem Çözme	2	Aile	1	Şükretme	1
İyilik	5	Değer Verme	2	Araştırma	9	Yardımlaşma	7	Tecrübe	2
Kötülük	2	Takdir Etme	5			Yöneticilik	1	Kul Hakkı	1
Maneviyat	2	Emin olma	1					Süreklilik	2
Görgü Kuralları	7	Sevgi	2						
Fedakârlık	2	Hoşgörü	1						
Çalışkanlık	2	Kıskançlık	1						
İş Ahlâkı	3	İnatlaşma	1						
Toplam	32		23		18		20		10

Not: Bu sınıflandırmalar, yüksek lisans tezlerini konu bakımından aynı doğrultuda yapan Türkçe öğretmenleri ile birlikte yapılmıştır. (Mehmet Ali Karakaya, Ödül Yıldırım) Ayrıca sınıflandırmalar yapılırken, Muhsine Helimoğlu Yavuz'un 'Masallar ve Eğitimsel İşlevleri' adlı kitabı da göz önünde bulundurulmuştur.

Mesnevi'de yer alan ileti sınıflandırmaları incelendiğinde en fazla iletinin ahlâki ileti olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bunu, Mevlâna'nın metin aralarında çok sık olarak ahlâki uyarılarda bulunmasına bağlayabiliriz. Mesnevi'de, ileti bakımından psikolojik iletilere de oldukça yer almıştır.

Eğitimsel iletilerde en çok öne çıkan ileti başlığı ise araştırma olmuştur. Mevlâna, birçok hikayesinde insanların her meselede hareket etmeden ve karar vermeden önce iyi bir araştırmanın önemini belirtmiştir.

Mesnevi'de yer alan iletilerin konu başlıklarını genel başlık altında verdikten sonra iletilerin hangi hikâyelerde geçtiğini belirtmek ve göstermek uygun olacaktır. Bu bakımdan ileti-hikâye eşleştirmelerini aşağıdaki gösterdik.

3.5.4.1. Mesnevi'deki Ahlâkî iletiler

1. İnsanlar, yalanlarına kılıf olarak dini kullanmaları yakışsızdır.(yalan)-(Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi)
2. Belli durumlarda yalan söylenebilir.(yalan)-(Ayas'ın İmtihanı)
3. Kendimizi savunurken yalanlara başvurmamalıyız.(yalan)-(Eğer İsterseniz)
4. Söylenen yalanlar sadece kişiyi değil çevresine de zarar verir.(yalan)-(Bıyığını Yağlayan Adam)
5. En doğru söz, en doğru yer ve zamanda söylenen sözdür.(doğruluk)-(Eyaz'ın Başardığı İş)
6. Canımız pahasına bile olsa verilen söze sadık kalmalıyız.(sadakət)-(Tavşan ile Aslan)
7. Verilen söze sadık kalınmadığında toplum içinde insanların adı çıkar.(sadakət)-(Tavşan ile Aslan)

8. Aşırı derecede gururlanmak insanlara zarar verir.(kibir)-(Padişah ve Cariye)
9. Tavrı ve davranışlarımızda kendini beğenmişlik etrafımızı rahatsız eder.(kibir)-(Bilgin ve Kayıkçı)
10. Yapılan hatayı telafi etmek ve vicdanı rahatlatmak için iyilikler yapmak gerekir.(Yoksullara sadaka vermek, yemek yedirmek, hediyeler takdim etmek gibi.)(iyilik)-(Bakkal ve Papağanın Hikâyesi)
11. Gösterilen iyiliklere iyilikle mukabele edilmelidir.(iyilik)-(Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi)
12. İyiliklere, iyilikle karşılık vermek gerekir.(iyilik)-(Filozof ve Bedevi)
13. Hasta insanlara moral vermek gerekir.(iyilik)-(Derviş ile Kadı)
14. İyiliklere iyilikle mukabele edilmelidir.(iyilik)-(Delkak'ın Endişesi)
15. Halkın içinde yapılan kötülüklerin maharet olarak anlatılması yanlıştır.(kötülük)-(Hırsız Terzi)
16. Hünerlerimizi kötü yollarda kullanmamalıyız. (kötülük)-(Sultan Mahmut ile Hırsızlar)
17. İnsanların en önemli hastalıklarından biri iç huzurun sağlanamaması, gönüllerinin rahata kavuşamamasıdır.(maneviyat)-(Padişah ve Cariye)
18. Gelip geçici hevesler insanlara gerçek mutluluğu vermez.(maneviyat)-(Bedevi ve Karısı)
19. Hasta insanlara karşı tavırlarımız çok kibar olmalıdır.(görgü kuralları)-(Padişah ve Cariye)
20. Başkalarının zayıf yönleri kullanarak onların küçük düşürülmesi uygunsuzdur.(görgü kuralları)-(Bedevi ve Karısı)
21. Hasta ziyaretleri adabına uygun yapılmalıdır.(görgü kuralları)-(Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti)
22. Davete icabet etmek gerekir.(görgü kuralları)(Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi)
23. Yolculuktan gelen insanlara ikramda bulunmak, onları dinlendirmek gerekir.(görgü kuralları)-(Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi)
24. İnsanlar, nerede nasıl bir konuşma yapacağını bilmelidirler.(görgü kuralları)-(Ayas'ın İmtihanı)

25. Hastalıkta ya da olumsuz durumlarda kırııcı kelimelerden uzak kalmalıyız.(görgü kuralları)-(Hoca Nasıl Hastalandı?)

26. Zor durumda kalmış dost insanlar varken hâli güzel de olsa insan rahat yaşayamaz.(fedakârlık)-(Tüccar ile Papağan)

27. İnsanlar, zor durumda kaldıklarında fedakârlık yapmasını bilmelidirler.(fedakârlık)-(Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi)

28. İnsan kendi rızkını kendi çalışarak bulmalıdır.(çalışkanlık)-(Tavşan ile Aslan)

29. Verilen görevlere kendimizi vermeli eksiksiz yapmaya çalışmalıyız.(çalışkanlık)-(Eyaz'ın Başardığı İş)

30. Etrafımızdaki insanlar bizi rahatsız etse de biz işimizi saygıyla yapmasını bilmeliyiz.(iş ahlâkı)-(Bilgin ile Kayıkçı)

31. Yanımızda çalışacak kişinin ve ailesinin gönlü olmalıdır.(iş ahlâkı)-(Ayas'ın İmtihanı)

32. İnsanlar, mesleğini yaparken çok karışılmasını istemezler.(iş ahlâkı)-(Vücutuna Dövme ile Aslan Resmi Yaptırmak İstemesi)

3.5.4.2. Mesnevi'deki Psikolojik İletiler

1. İnsanlar, aceleci davranarak çoğu zaman fırsat kaçırlar.(sabır)-(Eşek ile Tilki)

2. Olumsuzluklar karşısında hemen ümitsizliğe düşülmemelidir.(sabır)-(Yoksulun Duası)

3. Her aklımıza geleni ve her istediğimizi yapamayız.(özgürlük)-(Derviş ile Kadı)

4. Düşünmeden yapılan davranışlar bizde çoğu zaman pişmanlık meydana getirir.(pişmanlık)-(Bakkal ile Papağanın Hikâyesi)

5. Pişmanlık, vicdan azabı çekilmesine neden olur.(pişmanlık)-(Bakkal ile Papağanın Hikâyesi)

6. Olmuş şeye üzülmemeli, kaçırılan fırsatların arkasından kederlenilmemelidir.(pişmanlık)-(Üç Öğüt)

7. Yapılan hataların ardından, özür dileyerek gönülleri kazanmalıyız.(pişmanlık)-(Dört Kişini Üzüm İçin Kavgası)
8. Malımızı korumada daha hassas davranmalıyız.(dikkatli olma)-(Hırsız ve Köylü)
9. Başkalarının oyununa gelerek fevri hareketler yapmamalıyız.(dikkatli olma)-(Hırsız Terzi)
10. Öğrenciler ders ve ödev yönüyle bunalacak hâle getirilmemelidir.(dikkatli olma)-(Hoca Nasıl Hastalandı?)
11. Kıymeti bilinmediğinde zenginlik yok olur.(değer bilme)-(Mısır'daki Hazine)
12. Emek sarf etmeden kazanılan mülkün kıymeti pek bilinmez.(değer bilme)-(Mısır'daki Hazine)
13. Haddini bilen insanlar mükâfatlandırılırlar.(takdir etme)-(Aslan Payı)
14. İnsanlar, yaptıkları sanatı göstermek isterler.(takdir etme)-(Perde Kalkınca)
15. İnsanların çalışmaları ve ortaya koydukları eserler, her zaman takdir edilmelidir.(takdir etme)-(Perde Kalkınca)
16. Önemli işler başaran kişiler ödüllendirilmelidir.(takdir etme)-(Delkak'ın Endişesi)
17. Bize yardımcı olan insanlara teşekkür edilmelidir.(takdir etme)-(Ağzına Yılan Kaçan Adam)
18. Bizlere verilen emanetlere ne olursa olsun sahip çıkmalıyız.(emin olma)-(Aptal Kuşun Başına Gelenler)
19. Aşırı sevgi insanı kör, sağır eder.(sevgi)-(Bedevi ve Karısı)
20. Aşırı sevgi bazen bizi dönüşü olmayan hatalara götürür.(sevgi)-(Kurbağa ile Fare)
21. Anlaşamadığımız insanlarla yaptığımız tartışmaları, şiddete dönüştürmemeliyiz.(hoşgörü)-(Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgası)
22. Başarılı insanları fitne ve yalanlarla engellemek isterler.(kıskançlık)-(Ayas'ın İmtihanı)
23. İddiaya girmek çoğu zaman gereksiz ve tehlikelidir.(inatlaşma)-(Hırsız Terzi)

3.5.4.3. Mesnevi'deki Eğitimsel İletiler

1. İnsanlar kısmetini uygun yerlerde aramalıdırlar.(düşünce)-(Eşek ile Tilki)
2. Başarıların kazanılmasında, dikkati çekebilmek çok önemlidir.(başarı)-(Perde Kalkınca)
3. Başarının yakalanmasında ortamın huzurlu ve emin olması önemlidir.(başarı)-(Yoksul'un Duası)
4. Aynı olay ya da nesnelere, kişiler tarafından farklı yorumlanabilir.(bakış açısı)-(Fare ile Deve)
5. Problemlere tek yönlü bakmak çoğu zaman insanları yanıltacaktır.(bakış açısı)-(Saka'nın Eşeği)
6. Bize iyi görünenler kötü, kötü görünenler iyi olabilir.(bakış açısı)-(Sultan Mahmut ile Hırsızlar)
7. İnsanlara davranırken görünüşlerine göre değil, olgunluklarına göre muamele edilmelidir.(bakış açısı)-(Tavus/Çakal)
8. Problemlerin üzerine düşünerek ve metotlu gitmek gerekir.(problem çözme)-(Bağa Giren Üç Hırsız ve Bahçıvan)
9. Problemin kaynağını bilmek sonuca ulaşmayı kolaylaştıracaktır.(problem çözme)-(İtir Çarşısında Bayılan)
10. İnsanlar, kendilerine sunulan güzellikler karşısında hemen aldanmamalı, bu güzelliklerin arka plânını araştırmalıdır.(araştırma)-(Padişah ve Cariye)
11. Olmayacak şeylere kim söylerse söylesin inanmamalıdır.(araştırma)-(Üç Öğüt)
12. Kişiler hakkında görüş bildirmek için onları tanımak, zaman içinde karar vermek gerekmektedir.(araştırma)-(İki Köle)
13. Doğruluğuna güvendiğimiz bir arkadaş hakkında söylenen sözlere hemen kanmamalıyız.(araştırma)-(İki Köle)
14. İyiliklerin nerden geldiği araştırılmalı ve iyiliğe sebep olana teşekkür edilmelidir.(araştırma)-(İyi Kalpli Vezir)
15. Her söylenene inanmamalıyız.(araştırma)-(Hırsız Köylü)

16. İnsanlar kısmetini uygun yerlerde aramalıdır.(araştırma)-(Eşek ile Tilki)

17. İnsanların niyetlerini tam öğrenmeden hüküm verilmemelidir.(araştırma)-(Vücuduna Dövme ile Aslan Resmi Yapmak İstemesi)

18. Yapılan iyiliklerin ardında her zaman art niyet aranmamalıdır.(araştırma)-(Ayının Dostluğu)

3.5.4.4. Mesnevi'deki Sosyolojik İletiler

1. Yakınlarımız ve dostlarımızla hediyeleşmek güzeldir.(dostluk)-(Tüccar ile Papağan)

2. Dost insanlar birbirlerini uyaran insanlardır.(dostluk)-(Fil Yavruları)

3. Dostların öğütleri daha bir önemle dikkate alınmalıdır.(dostluk)-(Fil Yavruları)

4. Ayrı milletlerden ve dinlerden insanlar da arkadaş olmayı becerebilirler.(dostluk)-(Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgası)

5. Farklı düşüncelerdeki insanlar aynı ortamda bulunup arkadaş da olabilirler.(dostluk)-(Helva Kimin Hakkı)

6. İnsanlar zor durumda kaldıklarında ilk yardım isteyeceği kişiler uzakta da olsa akrabalarıdır.(akrabalık)-(Tüccar ile Papağan)

7. Elde edilen neticeden herkes payını almak ister.(adalet)-(Aslan Payı)

8. Haddini bilmeyen insanlar cezalarını çeker.(adalet)-(Aslan Payı)

9. Verilen cezalar aşırı olduğunda olumsuz sonuçlar ortaya çıkarır.(adalet)-(Bakkal ve Papağanın Hikâyesi)

10. İnsanlar, yaptıklarından muhakkak hesaba çekilirler.(adalet)-(Eğer İsterseniz)

11. Anlaşmazlıklar tartışılarak sonuca bağlanmalı ve kimseye haksızlık yapılmamalıdır.(adalet)-(Helva Kimin Hakkı?)

12. Eşlerin birbirine uyumlu olması gerekir.(aile)-(Bedevi ve Karısı)

13. Bir işe niyetlenen insanlar amaca ulaşmak için yardımlaşır.(yardımlaşma)-(Aslan Payı)

14. Yöneticiler ya da zengin kişilerin ihsanları yoksul halkı sevindirir.(yardımlaşma)-(İyi Kalpli Vezir)

15. Sıkıntıların çözümünde yardımlaşmak ve danışmak gerekir.(yardımlaşma)-(Kurbağa ile Fare)

16. Etrafımızda yardıma ihtiyaç duyan gerek insan olsun gerekse bir hayvan olsun yardım etmeliyiz.(yardımlaşma)-(Saka'nın Eşeği)

17. İnsanlar, zor durumda kaldıklarında yardımlaşmasını bilmelidirler.(yardımlaşma)-(Eşek ile Tilki)

18. Arkadaşlarına gelen felakete ses çıkarmayanlar, gün olur felakete maruz kalırlar. (yardımlaşma)-(Bağa Giren Üç Hırsız ve Bahçıvan)

19. Zor durumda kalan insanlara yardım etmeliyiz.(yardımlaşma)-(İtir Çarşısında Bayılan)

20. Yöneticiler, halkın arasına girerek yaşananları hissetmesi gerekir.(yöneticilik)-(Sultan Mahmut ile Hırsızlar)

3.5.4.5. Mesnevi'deki Öteki İletiler

1. Yaşanılan anın kıymeti bilinmeli ve değerlendirilmelidir.(zamanı kullanma)-(Üç Öğüt)

2. İnsanlar, geçmişteki zor günlerini hatırlayarak içindeki anın kıymetini bilmelidirler.(zamanı kullanma)-(Ayas'ın İmtihanı)

3. Dünyadaki mevcut hastalık ve sorunların bir şekilde çözümü vardır.(sağlık)-(Padişah ve Cariye)

4. Her şey önceden hazırladığımız plâna göre olmayabilir, aksi durumları da düşünmeliyiz.(tedbirli olma)-(Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti)

5. Tecrübeli, güngörmüş kimseler toplum içinde yeri geldiğinde uyarıcı bir rol üstlenmelidirler.(tecrübe)-(Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti)

6. Yaptığımız yanlışlar, olgun insanlar tarafından fark edilir.(tecrübe)-(Fare ile Deve)

7. Kendimizden daha kötü durumdaki kişileri de düşünerek, hâlimize şükretmeliyiz.(şükretme)-(Filozof ve Bedevi)

8. Haksız yere yetim malını yiyenlerin sonu kötü olur.(kul hakkı)-(Aptal Kuşun Başına Gelenler)

9. Bir konuda inandırıcı olmak için ısrarcı olmak gerekir.(süreklilik)-(Hoca Nasıl Hastalandı?)

10. Problemlerin üstüne gidilmeli, çözmeden üzeri kapatılmamalıdır.(süreklilik)-(Delkak'ın Endişesi)

3.6. Mesnevi'deki Hikâye İncelemeleri ve Sonuçlar

3.6.1. Konularına Göre Mesnevi'deki Hikâyeler

Mesnevi'de yer alan hikâyelerden çalışmamızda 40 tanesini inceledik. Bu hikâyeleri konuları ve kahramanları bakımından öne çıkan yönüyle gruplandırdığımızda şöyle bir sınıflandırmaya ulaştık:

Konularına Göre Mesnevi'deki Hikâyeler					
İncelenen Toplam Hikaye Sayısı : 40					
Fabl	Padişah Hikâyeleri	Meslek Hikâyeleri	Dostluk Hikâyeleri	Millet-Din-Peygamber Hikâyeleri	Diğer Hikâyeler
13	10	9	2	2	4

1. Fabl:13 hikâye

- a) Tavşan ile Aslan
- b) Tüccar ile Papağan
- c) Aslan Payı
- d) Bakkal ve Papağanın Hikâyesi

- e) Üç Öğüt
- f) Fil Yavruları
- g) Kurbağa ile Fare
- h) Fare ile Deve
- ı) Saka'nın Eşeği
- i) Eşek ile Tilki
- j) Aptal Kuşun Başına Gelenler
- k) Ayının Dostluğu
- l) Tavus/Çakal

2. Padişah Hikâyeleri : 10 hikâye

- a) Padişah ve Cariye
- b) Bedevi ve Karısı
- c) İki Köle
- d) İyi Kalpli Vezir
- e) Perde Kalkınca
- f) Eyaz'ın Başardığı İş
- g) Ayas'ın İmtihanı
- h) Yoksulun Duası
- ı) Delkak'ın Endişesi
- i) Sultan Mahmut ile Hırsızlar

3. Meslek Hikâyeleri: 9 hikâye

- a) Filozof ve Bedevi
- b) Bilgin ile Kayıkçı
- c) Eğer İsterseniz
- d) Hırsız Terzi
- e) Derviş ile Kadı
- f) Hoca Nasıl Hastalandı?
- g) Vücuduna Dövme ile Aslan Resmi Yapmak İstemesi

h) Bağa Giren Üç Hırsız ile Bahçıvan

ı) Itır Çarşısında Bayılan

4. Dostluk Hikâyeleri : 2 hikâye

a) Sağırın Hasta Komşusunu Ziyareti

b) Köylünün Şehirli Dostunu Köye Davet Etmesi

5. Millet-Din-Peygamber Hikâyeleri : 2 hikâye

a) Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgası

b) Helva Kimin Hakkı?

6. Diğer Hikâyeler : 4 hikâye

a) Hırsız Köylü

b) Mısır'daki Hazine

c) Ağzına Yılan Kaçan Adam

d) Bıyığını Yağlayan Adam

Mesnevi'de 200'yi aşkın kısa öykü yer almaktadır. Bu hikâyeler konu bakımından çeşitlilik göstermektedir. Yukarıda incelediğimiz hikâyelerin sınıflandırması genel olarak bizlere fikirler vermektedir. Çünkü Mesnevi'de ele aldığımız hikâyeler dışında birçok fabl, padişah hikâyesi, meslek hikâyesi ve burada az olarak ele alınsa da peygamber hikâyeleri yer almaktadır. Ancak bir iki paragraftan oluşan çok kısa metinler olduğu için burada incelemeye uygun görülmemiştir. Çocuk edebiyatı ürünü olarak ele alınan ve basılan yayınlarda en çok yer verilen bu hikâyeleri incelemekle çocukların zihinsel, duyuşsal ve dilsel gelişimlerine katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hikâyeler konu bakımından daha da zenginleştirebilir olsa da genellemeye gitmek bakımından altı gruba yer verilmiştir. Nitekim Padişah hikâyesi olarak

adlandırdığımız bazı hikâyelerde padişah sadece sıradan bir kahraman olarak yer almıştır. Meslek hikâyelerinde de sadece bir meslek ele alınmış değildir. Ancak o mesleği içinde barındıran özellikler ve değişik insan manzaraları hikâyelerde yer almıştır. Genel olarak ad verilemeyen birkaç hikâyeye ise ‘Diğer Hikâyeler’ başlığı ile verilmiştir.

Mesnevi’de yer alan bu konu sınıflandırmasına baktığımızda şu sonuçlar ulaşılmaktadır:

1. Hayvan hikâyeleri, en fazla yer alarak o dönemde ne kadar revaçta olduğunu göstermiştir. Günümüzde de çocuklar tarafından çok sevilmeye özelliğini sürdürmektedir.

2. Dönemin padişahlık anlayışı hikâyelere de yansımış, padişahlıktan hareketle birçok hikâyeye ortaya çıkmıştır.

3. Meslek hikâyelerinde işin hakkını vermeyen, vazifesine ihanet eden insanlar ele alınmış ve dönemin önemli meslekleri hakkında bilgi verilmiştir. Çocuklar için de bilgi olması bakımından önemlidir.

4. Mevlâna Mesnevi’de diğer dinler, milletler ve peygamberler hakkında da hikâyeler vermiş ancak bu hikâyelerde ayrımcılık oluşturacak söylemlerden uzak durmuş, anlaşılabilen ortak noktaların da olabileceğini ortaya koymuştur.

5. Hikâyelerde dostluk konusunu ele alan fabllar dışında dostluk hikâyeleri yer almıştır. Birbirine uyumlu insanların dostluklarının daha gerçekçi olduğu vurgulanmıştır.

6. Mesnevi’de metafizik öğelere dayalı (Fantastik de denilebilir.) hikâyeler yer almıştır. İncelediğimiz bazı hikâyelerde de bu tarz öğeler yer alsa da hikâyenin genelinde gerçek kahramanlar yer aldığı için bütünüyle hikâyeye bir düş ürünü olarak bakmak yanlış olacaktır. Bu kısımlar hikâyede amaç olmadığı için olumsuz

olarak algılanmamalı; bir heyecan ve merak unsuru olarak görülmelidir. Örneğin, ‘Mısır’daki Hazine’ hikâyesi gerçeği yansıtmaya da ele alınan sonuçlar bakımından önemlidir.

3.6.2. Kişiler Bakımından Mesnevi’deki Hikâyeler

Mesnevi’de karşımıza değişik kahramanlar çıkmaktadır. Fabllarda birçok hayvan, değişik mesleklerdeki insanlar, köylü, şehirli kahramanlar, farklı din ve milletlerdeki kişiler, padişah ve vezirler hikâyelerde en fazla rol alan kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesnevi’de yer alan hikâyeler kişi ve kahramanlar bakımından değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1. Hikâyelerde en çok hayvan kahramanlara yer verilmiştir. Fabllardaki kahramanların hareketleri, davranışları insanlara örnek olacak, ders verecek şekilde geliştirilmiştir.

2. Genellikle hikâyede yer alan kahramanlar, hikâyede başlık olarak yer almıştır. Çünkü hikâye, doğrudan kahraman etrafında şekillenmiş ve sonuca götüren özellikleri kahramana yüklemiştir. Örnek olarak, Tüccar ile Papağan, İki Köle, Bedevi ve Karısı, Fare ile Deve...

3. Hikâyelerdeki kişiler genellikle zıtlıklar oluşturarak hem ilgi çekmekte hem de hikâyede yer alan problemi oluşturmaktadır. Örneğin, Fare ile Deve, Filozof ile Bedevi, Kurbağa ile Fare, Eşek ile Tilki, Bilgin ile Kayıkçı...

4. Hikâyelerde çok az kişiye yer verilmiştir. Genellikle üçüncü ve dördüncü şahıslar zorunluluktan yardımcı olarak hikâyeye giren kahramanlardır. Bu da hikâyenin dağılmasından kaçınılması, sonuca çabuk varılması için yapılmıştır.

5. Hikâyedeki kişiler zaten az olduğu için genellikle başkahraman olmaktadır.

6. Hikâyelerde yer alan kahramanların gerek fiziksel gerekse ruhsal portrelerine neredeyse hiç yer verilmemiştir. Bazı hikâyelerde metnin gidişinden ve kişilerin tavırlarından kişilikleri hakkında bilgiler ortaya çıkmıştır. Örneğin, ‘Bilgin ile Kayıkcı’ hikâyesinde bilginin kibirli bir insan oluşu, ‘Eyaz’ın Başardığı İş’ hikâyesinde Eyaz’ın çok bilgili olmasına rağmen alçakgönüllülüğü koruması gibi.

7. Fabllarda karşımıza çıkan hayvanlar halkın arasında bilindiği gibi özellikleri ile ön plândadır. Aslan yine otorite ve gücünü; tilki kurnazlığını; eşek saflığı; tavus güzelliği vb. yine üzerinde barındırmaktadır.

8. Hikâyelerde yer alan kahramanlar genellikle tasavvufi manada ayrıca bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla Mevlâna hikâyelerinde kahramanlar, tasavvufi sembollere sahiptirler. Örneğin, ‘Tüccar ile Papağan’ hikâyesinde papağanın kafesten ölere kurtulması, insanların da ancak nefislerini öldürerek ten kafesinden kurtulmaları manasına gelmektedir.

9. Hikâyelerde yer alan çoğu kahraman birbiriyle çatışma içine girmektedir. Hikâyede yer alan çatışma, kahramanlar arasındaki zıtlıktan meydana gelmektedir. ‘Fare ile Deve’, ‘İki Köle’, ‘Eşek ile Tilki’, ‘Aslan ile Tavşan’ gibi hikâyelerde kahramanlar doğrudan çatışma içine girmektedir.

10. Hikâyelerde kahramanların görünen çatışmasının dışında bir de iç çatışmaları taşıdığı görülmektedir. Nitekim Mevlâna, daha çok bu iç çatışma üzerinde durmaktadır. Örneğin, ‘Eşek ile Tilki’ hikâyesinde görünürde tilki’nin eşeği kandırma mücadelesinin yanında, eşeğin iç çatışması meydana gelmekte, heves ve isteklerine dur demesi, hırsına yenik düşmemesi mücadelesi, konu olarak işlenmektedir.

3.6.3. Yer ve Zaman Unsurları Bakımından Mesnevi'deki Hikâyeler

Mesnevi'de yer alan hikâyelerde yer ve zaman kavramları çok az yer tutmaktadır. Bazı hikâyelerde zaman kavramı verilmemekte, bazı hikâyelerde ise belirsiz bir zaman diliminden söz edilmektedir. 'Bir gün', 'bir müddet sonra', 'günlerden bir gün' gibi belirsiz kavramlar söz konusudur. Zaman kavramı, çoğu zaman olay zincirlerinin birbirini takip etmesiyle oluşmaktadır.

Zaman kavramının belli olduğu hikâyelerde 'sabah', 'gece', 'ertesi gün' gibi zaman dilimleri daha çok yer almıştır. Ve genellikle olaylar çok kısa zaman diliminde gelişmekte ve sonuçlanmaktadır. Bir gece görülen rüyanın neticesinde ertesi gün yola çıkılmaktadır. Yolculukta geçen zaman verilmeden varılacak yere varılmış ve muhatap bulunmuştur. Bir bakıma zaman kavramı gereksiz bir unsur gibidir.

Mesnevi'de yer alan yer kavramları da çoğu zaman belirsiz ya da birkaç kelimedenden ibaret olarak kalmaktadır. Çoğu zaman okuyucu yeri kendisi tahmin etmek zorunda kalmaktadır. Sözelimi padişah ile ilgili hikâyelerde yer almayan mekânı okuyucu sarayda geniş bir oda olarak kendisi çıkarmak durumundadır.

Mesnevi'de yer alan yer kavramlarında zamanın önemli şehirlerinin adları geçmektedir. Mesnevi'de şu şehirlerle karşılaşmaktayız: Tebriz, Semerkant, Bağdat ve Mısır. Bu şehirlerin sadece adları geçmiş, şehirle ilgili herhangi bir bilgi ya da tasvir yapılmamıştır.

Yer alan bazı mekânlar ise sadece birkaç kelimelik anlatımlarla verilmiştir. 'Geniş bir ovada' diyerek basit bir tasvir yapılarak geçilmiştir. Mesnevi'de gerek yer gerekse zaman tasvirlerine geleneksel hikâyeciliğin bir göstergesi olarak neredeyse yok denecek kadar az yer verilmiştir.

3.6.4. Anlatım Bakımından Mesnevi'deki Hikâyeler

Mesnevi'nin anlatımında dikkati çeken en önemli özellik alegorik özelliklerin bolca yer almasıdır. Alegori, bir düşünceyi, bir davranışı ya da bir eylemi, daha kolay kavratılmak için onu, yerini tutabilecek simgelerle, simgesel sözlerle, benzetmelerle göz önünde canlandırma işidir (Püsküllüoğlu 2001: 31).

Mesnevi'deki çoğu hikâyede kahramanlar tasavvufi manada bir sembol olarak karşımıza çıkar. Bu sembollerin tam manasıyla kavranması 13–15 yaş grubu çocukları için çok zordur. Ancak bu kavramlar bu hikâye yoluyla çocuklara sezdirilmektedir. Örneğin, padişahların güç ve iradeyi elinde bulundurması bakımından Allah'ı; kafeste yaşayan papağanın, ten kafesinde hapis yaşayan ruhu; tavşan nefsi sembol etmektedir. Bu benzetme ve semboller bazen tam oturmasa da benzetmelerde kusur aranmayacağı gerekçesiyle bu durumun normal olduğu söylenebilir. Bu durumlar hikâyeye incelemelerinin yorum kısımlarında yeri geldiğinde incelenmiştir.

Mesnevi'de anlatım ve konu bakımından ele alınması gereken unsurlardan biri çatışmadır. Hikâyelerde dört çeşit çatışma karşımıza çıkmaktadır. 1) Kişi-kişi çatışması, 2) Kişinin kendisiyle olan çatışması 3) Kişi-toplum çatışması, 4) Kişi-doğa çatışması (Sever 2003: 119). Mesnevi'de karşımıza çıkan çatışmalar genellikle kişi-kişi çatışmasıdır. Ancak kişinin bu çatışma ile birlikte çoğu zaman bir çatışması da yaşadığı görülmektedir. Bu çatışma modern manada iç konuşmalarla verilmese de hikâyelerde kendini belli etmektedir.

Mesnevi'deki hikâyelerde yer alan anlatımlarda dikkat çeken en önemli özelliklerden biri de mizah unsurlarının yoğun olarak yer almasıdır. Bu unsurlar bazen düz mantıkla sağlanmakta, bazen zıt kahramanların bir araya gelmesiyle sağlanmaktadır. Papağanın yoldan geçen kişinin kel olmasını kendisi gibi gül yağışesi dökmesine bağlaması düz bir mantığın mizah oluşturmasına örnek gösterilebilir. Karada yaşayan fare ile suda yaşayan kurbağanın dost olmaya karar vermeleri, bir farenin bir devenin yularından tutarak ona rehberlik etmesi, orman

hayvanların birlikte ava çıkmaları gibi birçok mizah unsuru hikâyelerin daha zevkle okunmasını sağlamaktadır. 13–15 yaş grubu çocukları mizah duygusunun olduğu eserlere karşı daha duyarlı olmaktadır. Bu nedenle onlara verilecek iletilerin bu unsurlarla bezenerek verilmesi hikâyeler bakımından önemli bir yapıdır.

Mesnevi’de yer alan özelliklerden biri de okuyucunun dikkatini çekilebilmesidir. İnce düşünme, kıvrak zekâ ve değişik unsurlarla hikâyede çocukların dikkatini çekme başarılıdır. Neredeyse her hikâyede yer alan değişik unsurlarla değişiklik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. ‘Perde Kalkınca’ hikâyesinde yarışan ressamlardan Rum ressamların zekice bir düşünme ile yapılan diğer resmin daha parlak yansımaları padişaha sunması ve padişahın resmin içinde kendini de görmesi dikkati çekmeyi başarmaktadır.

Mesnevi’de yer alan hikâyelerin tamamı, üçüncü tekil şahsın ağzından anlatılmıştır. Birinci tekil anlatım hikâyelerin içinde diyaloglarda verilmiştir. Üçüncü tekil anlatım da geleneksel hikâyeciliğin en önemli bir göstergesidir. Yazar olaylara dıştan bakmakta ve istediği gibi yönlendirmektedir. Hikâye yazmakta amaç ders vermek, eğitmek öncelikli olunca bu anlatım daha da ön plâna çıkmaktadır.

Hikâyelerde en çok kullanılan zaman, duyulan geçmiş ve öğrenilen geçmiş zamanla, bu zamanların hikâye birleşik zamanlarıdır. Ayrıca kullanılan zamanlar diyaloglar içinde birinci tekil şahıs ile kullanılan şimdiki zamandır.

Değişik kaynaklardan aldığımız Mesnevi hikâyelerinde yer alan anlatım oldukça yalın ve anlaşılır, cümleler kısa ve duru bir Türkçe ile yazılmıştır. İncelenen eserlerde 13–15 yaş grubu çocuklarının anlayamayacağı hikâye yoktur. Hikâyelerde bilinmesi zor olan kelimeler elbette vardır ancak bunlar aşırı derecede yer almamakta ve anlatımı kapatmamaktadır.

Hikâyelerde, sözlü aktarım yoluyla yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmiş olan dil yapılarından deyimler, günlük hayatta

çok kullanılan ve 13–15 yaş gruplar çocuklarının rahatlıkla anlayabileceği, anlatımın içinde aykırı durmayan dil zenginliği olarak uyumlu bir yapı göstermektedir.

Deyimlerin söyleniş amacı bir kavramı hoş benzetmelerle, çeşitli mecazi anlatımlarla ifade etmek ve bunu da kalıplaşmış sözlerle anlatmaktır.(Yeşil 1946) Deyimlerin kullanılması ve akılda kolay kalması ve kolay kullanılabilir olması onların söz sanatları ile birlikte yer almasından kaynaklanmaktadır. Deyimlerde yer alan ince zekâ ürünü mecazdan kaynaklanmaktadır. Deyimlerin oluşumunda yer alan mecazlı anlatım da dil gelişimi, soyut düşünme ve edebî alt yapının oluşması bakımından da önemlidir.

BÖLÜM IV

SONUÇ ve ÖNERİLER

Mevlâna'nın altı ciltlik Mesnevi'sinde yer alan bütün hikâyeler incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara ulaşılırken ortaya çıkan fikirler öneriler bölümünde sunulmuştur.

4.1. Sonuç

Mevlâna'yı ve Mesnevi'yi anlatmak için değişik dönemlerde farklı yazarlar birçok yazılar yazmış, onu niteleyen birçok sıfatlara yer vermişlerdir. Mevlâna değişik yazılarda bir ders hocası, bir vaiz, bir bilge, bir filozof, bir mutasavvıf olmuştur. Mevlâna'nın hayatına bakıldığında sözü edilen sıfatların her birinin varlığı onda görülmektedir. Çünkü Mevlâna, yaşadığı çağın ve toplumun ihtiyacı olan bilgi ve donanıma sahip bir kişilik olarak bu faziletlerini paylaşmak için gayret ortaya koymuştur.

Çalışmaya esas teşkil eden eser Mesnevi de yeri geldiğinde ahlâk kitabı, yeri geldiğinde ayetlerin içinde bulunduğu ve yorumlandığı bir tefsir ve çalışmada ele alındığı itibarıyla de bir edebiyat eseri olarak incelenmekte, üzerinde araştırmalar yapılmaktadır.

Mesnevi altı ciltten oluşan manzum bir eserdir. Mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Mesnevi'de Mevlâna, tasavvufî manada birçok konuyu ele alırken bunları hikâyelerle açıklama yoluna gitmiş, alegorik bir tarzı seçmiş, benzetmeler kullanarak düşüncelerini hem kendi çağının insanlarına hem de gelecek zamanların insanlarına hitap edebilmiştir.

Mesnevi'nin en güzel sıfatlarından biri de bir eğitim eseri olmasıdır. Mevlâna Mesnevi'sinde insanlara bol bol öğütler vermekte, onlara mutluluğun yollarını göstermektedir. Ancak Mevlâna, bambaşka bir tarzla insanlara ulaşmış, düşüncelerini somutlaştırmış, aynı konuyu farklı örnek ve benzetmelerle dile getirmiştir.

Eğitim ve öğretimde kullanılan edebî türlerin eğitim vazifesini yerine getirirken edebî zevkin de verilmesi, bunun yanında edebî türleri verirken sadece çağımızın eserlerinden değil gelenekten de yararlanılması kaçınılmazdır. Sözleri ve düşünceleri birçok yabancı araştırmacının da dikkatini çeken Mevlâna'nın en önemli eseri Mesnevi ocuk edebiyatı açısından da önemli olduğu bu çalışmayla ortaya konulmuştur.

Mesnevi'de Mevlâna, çocukları hedefe alarak bir eser vücuda getirmemiş olsa da bu eserin tarzı ile çocuklar da hissesini almışlardır. Mesnevi'den bilgin ve kültürlü insanlar istifa ederken normal halk da verilen kıssalar, anlatılan hikâyeler ile istifade etmişlerdir. Dolayısıyla Mesnevi, her kesime hitap etmeyi başarabilen bir eser olarak nitelendirilebilir.

Mesnevi, halkın buhranla birlikte korkuyu yaşadığı, Moğol baskısının kendisini iyice hissettirdiği bir çağın ürünüdür. İnsanlar, rahat ve huzuru aramakta, sığınacak güçlü kimselere ihtiyaç duymaktadır. Mevlâna, böyle bir dönemde geniş halk kitlelerine hitap ederek onları çevresinde toplamış, onlara mutluluk ve huzur adına sohbetlerde bulunmuş, düşüncelerini onlarla paylaşmıştır. Mesnevi'de çağın o buhranlı döneminin izleri hikâyelere yansımıştır.

ocuk edebiyatı kendini gün geçtikçe geliştiren, yeni eserlerle zenginleşen bir yapıya sahiptir. Geçmişimizin bize sunduğu kültürel zenginlikleri alıp edebî türlerle yeni nesillerle buluşturmak, onların düşüncelerine sunmak ve onlarla bu birikimleri paylaşmak gerekmektedir. Bu açıdan ocuk edebiyatı sınırları içinde çocukların çıkarabileceği ileti ve ana fikir düşünceleri tespit edildiğinde eserin zengin bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Mesnevi'de eğitimsel, ahlâkî, psikolojik ve sosyolojik genel başlıkları altında 95 ana fikir ve 103 ileti tespit edilmiştir.

Mesnevi'de iyilik, doğruluk, yalan, düşünce, araştırma, bakış açısı, n yargı, fedakârlık, yardımlaşma, iş ahlâkî, adalet, alışkanlık, görgü kuralları, sevgi, özgürlük, sabır gibi daha birçok alt başlık adı altında verilebilecek ileti ve ana fikir

düşünce yapıları yer almıştır. Bu fikirlerin çocukların zihinsel ve duyuşsal olarak gelişimlerine katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Günümüzde 25.000'i aşkın beyit ve içinde büyüklü küçüklü yaklaşık 250 hikâyeyi barındıran Mesnevi, çocuk edebiyatına vakıf, çocukların gelişim düzeylerini bilen usta yazarlar tarafından yeniden ele alınabilecek özelliklere sahiptir. Birçok düşünceyi geleneksel hikâyeye anlayışının içinde sunan Mesnevi, çocukların zevkle okurken, gelişimlerine katkı sağlayacak özelliklere sahiptir.

4.2. Öneriler

1. Türk düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan Mevlâna, çocuklarımıza daha detaylı tanıtılmalı, düşünceleri onlarla paylaşılmalıdır.

2. Mevlâna'nın en büyük eseri olan Mesnevi'nin sahip olduğu içerik zenginliği, hikâyeler aracılığıyla çocuklara fark ettirilmelidir.

3. Mesnevi'de dil ve anlatım bakımından, III. bölümde ele alınan zenginliklerin yanında aksaklıklar da yer almıştır. 13–15 yaş grubu çocukların zevkle okuyacakları birçok hikâyeye kelime sayısı itibarıyla daha zengin olabilir ve çocukların canını sıkmayacak tasvirlerle yer verilebilirdi.

4. Bazı hikâyelerde kurgu hataları olduğu görülmüş, çocuklar için olumsuz durumlar teşkil ettiği yerler, 'Hikâyeye Hakkında Yorum' başlığı altında işlenmiştir. Bu kısımlar, çocuklara sunulurken düzenlenerek verilmek zorundadır.

5. Çocuklar için yazılan 'Mesnevi'den Hikâyeler' başlıklı kitaplar incelendiğinde genel olarak öğüt kısımları çıkarılmış olsa da bazı eserlerde bu yerler varlığını sürdürmüştür. Doğrudan öğüt veren cümle kısımları eserlerden çıkarılmalıdır.

6. Alegori ve mizah unsurlarının bol olduğu Mesnevi hikâyelerinden seçmeler yapılarak, İlköğretim Türkçe kitaplarına konulmalıdır.

7. Çocukların gelişim düzeylerini iyi bilen eğitim bilimcilerin de desteğini alarak, Mevlâna'nın düşünce yapısını iyi bilen çocuk edebiyatı yazarları, Mesnevi'deki hikâyeleri yeniden yorumlamalıdır.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Kamile
1996 **Etkili Öğrenme ve Öğretme**, İzmir, K. Yılmaz Matbaası.
- AKTAŞ, Ş. ve O. GÜNDÜZ
2003 **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ALANGU, Tahir
1965 **Çocuk Kitapları Üstüne**, İstanbul, Doğan Kardeş Matbaacılık.
- ALPAY, Meral, ANHEGGER, Robert
1975 **Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Kitapları**, İstanbul: Cem Yayınevi.
- ARSEVEN, Tülin
2005 **“Mesaj Açısından Çocuk Kitapları” Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Ankara, Öncü Basımevi.
- AYDIN, Ayhan
2001 **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- AYDIN, Mehmet
2005 **“Hz. Mevlâna’nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı”**,
www.semazen.net.
- AYTAŞ, Gıyaseddin
1999 **Çocuk Edebiyatı Etrafında**, Ankara, Cemre Dergisi Sayı 2.
- BALCI, Ali
2001 **Sosyal Bilimlerde Araştırma-Yöntem Teknik ve İlkeler**, Ankara, Pegem A. Yayıncılık.
- BALOĞLU, Burhan
2003 **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi**, İstanbul, Değer Yayınevi.
- BAYMUR, Fuat ve DEMİRAY, Kemal
1961 **Çocuk Kitapları Antolojisi** (Öğretmen Kitapları: 61), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- BELE, Tansu
2000 **“Eğitsel Özellikleriyle Çağdaş Çocuk Yazını”**
Sorunlar ve Çözüm Yolları I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu,
Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları.

- BULUT, Seyfettin
2004 **Mesnevi'den Hikâyeler**, İstanbul, Nesil yayınları.
- CAN, Şefik
1999 **Mevlâna Hayatı Şahsiyeti Fikirleri**, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- CEMİLOĞLU, Mustafa
2003 **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**, İstanbul, Alfa Basım.
2001 **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**, İstanbul, Alfa Basım.
- CENGİZ, Gülsüm
2000 **“Çocuk Edebiyatında Tipler ve Kavramlar”
Sorunlar ve Çözüm Yolları I. Ulusal Çocuk Kitapları
Sempozyumu**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları.
- CHARLES, C. M
1999 **Öğretmenler İçin Piaget İlkeleri** (Çev. Gülten Ülgen), Ankara,
Pegem A Yayınları.
- CİRAVOĞLU, Ömer
1997 **Çocuk Edebiyatı**, İstanbul, Esin Yayınları.
- ÇOBAN, Mehmet
1996 **“Dini Konulu Çocuk Kitaplarının Yapısal ve Eğitsel Nitelikleri
Açısından Değerlendirilmesi”**, Ankara, A.Ü.S.B.E Yüksek Lisan
Tezi.
- DAYIOĞLU, Gülten
2000 **“Çocuk Kitaplarında Eğitsellik”
Sorunlar ve Çözüm Yolları I. Ulusal Çocuk Kitapları
Sempozyumu**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları.
- DEMİRAY, Kemal
1953 **Türkçe Çocuk Edebiyatı** (Öğretmen Okulları Kitapları), İstanbul,
Maarif Basımevi.
1977 **Açıklamalı Çocuk Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul, İnkılâp ve Aka
Yayınları.
- DERVİŞOĞLU, İsmail
2002 **Mesnevi'den Hikâyeler**, İstanbul, Papatya Yayınları.
- DİLİDÜZGÜN, Selahattin
1996 **Çağdaş Çocuk Yazını**, İstanbul, Yapı kredi Yayınları.
- EDEBİYAT, Ansiklopedisi, 1991 Copyright.

- EKREM Recâizâde Mahmut
1331 **Pejmürde**, İstanbul, Alem Matbaası.
- ENGİNÜN, İnci
1987 **“Çocuk Edebiyatına Toplu Bakış” Çocuk Edebiyatı Yıllığı**, İstanbul, Gökyüzü Yayınları.
- ERAYDIN, Selçuk
1994 **“Bizim Neslimiz Mevlâna’yı Bilmiyor” Mevlâna İle ilgili Yazılardan Seçmeler**, İstanbul, MEB Yayınları.
- ERDEN, M. ve Y. AKMAN
1995 **Eğitim Psikolojisi**, Ankara, Arkadaş Yayınevi.
- ERGİN, Akif ve BİROL, Cem
2000 **Eğitimde İletişim**, Ankara, Anı Yayıncılık.
- FİŞ, Radi
2005 **Bir Anadolu Hümanisti Mevlâna**(Çeviren: Mazlum Beyhan), İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
- FÜRÜZANFER, Bediüzzaman
1997 **Mevlâna Celâleddin**(Çeviren Feridun Nafiz UZLUK), İstanbul, MEB Basımevi.
- GENÇ, Vedat
1994 **Mevlâna ile İlgili Yazılardan Seçmeler**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- GÖKŞEN, Enver Naci
1980 **Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız**, İstanbul, Özdemir Basımevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki
2000 **Mesnevi ve Şerhi** (5 Cilt), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
2004 **Mevlâna Hayatı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler**, İstanbul, Varlık Yayınları.
- GÜLERYÜZ, Hasan
2003 **Yaratıcı Çocuk Edebiyatı**, Ankara, Pegem A. Yayıncılık.
- GÜNAYDIN, Yusuf Turan
2005 **“Çocuk Edebiyatında Tasavvuf Üzerine Eğilimler” Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Ankara, Öncü Yayınevi.

- GÜNDÜZALP, Selim
2005 **Mesnevi Seçme Öyküler**, İstanbul, Zafer Yayınları.
- HANCIOĞLU, Selim
2003 **Mesneviden Hikâyeler**, İstanbul, Muştu Yayınları.
- İPŞİROĞLU, Nazan
1990 **Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim**, İstanbul, Cem Yayınları.
- İZBUDAK, Veled
1991 **Mesnevi(6 Cilt)**, İstanbul, MEB Yayınları.
- KABAKLI, Ahmet
1991 **Sohbetler I**, İstanbul, Türk Edebiyatı Yayınları.
- KARAGÜLLE, H.
1943 **Mevlâna Celalettin**, Konya, Halkevi Kültür Dergisi, Mart-Nisan Sayı: 53-56.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan
2001 **Mevlâna ve Mesnevi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
2005 “**Mevlâna’nın Hayatı ve Çevresi**”, www.semazen.net.
- KARASAR, Niyazi
2004 **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**, Ankara, Nobel Yayınevi.
- KARTAL, Numan
1999 **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi.
- KAVCAR, Cahit
1992 **Edebiyat ve Eğitim**, Ankara, AÜFY NO: 119.
- KEMAL, Ali
2004 **Mesnevi’den Seçmeler**, İstanbul, Parıltı Yayınları.
- KIBRIS, İbrahim
2000 **Uygulamalı Çocuk Edebiyatı**, Ankara, Eylül Yayınevi.
- KOCA, Saim
1997 **Sultan I. İzzettin Keykavus(1211-1220)**, Ankara, TTK Basımevi.
- KÖSOĞLU, Nevzat
1997 **Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler**, İstanbul, Ötüken Yayınları.

- KÖKNEL, Özcan
1997 **İnsanı Anlamak**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı 6.7.8. Sınıf İlköğretim Okulu Türkçe- Yazı Programı**
2002 İstanbul, Milli Eğitim Basımevi
- MERÇİL, E. ve A. SEVİM
1995 **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Ankara, TTK Basımevi.
- MORGAN, Clifford
1981 **Psikolojiye Giriş** (Çeviren: Hüsnü Arıcı ve Arkadaşları), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- NAS, Recep
2004 **Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları.
- NEYDİM, Necdet
2003 **Çocuk Edebiyatı**, İstanbul, Bu Yayınları.
- OĞUZKAN, A. Ferhan
2003 **Çocuk Edebiyatı**, Ankara. Anı Yayıncılık, 7. Baskı.
- OKUYUCU, Cihan
2006 **Mesnevi'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlâna Konuşuyor**, İstanbul, Bilge Yayıncılık.
- ÖNDER, Mehmet
1965 **Çocuklara Mevlâna'dan Hikâyeler**, İstanbul, Damla Yayınevi
- ÖZDEMİR, Emin
1999 **Yazınsal Türler**, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- PANAYOTOPULOS, I.M.
2003 **Benzersiz Mevlâna** (Çeviren: Kriton Dinçmen), İstanbul, Arion Yayınevi.
- POSPELOV, Gennadiy N.
1982 **Edebiyat Bilimi I. II. Cilt**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali
2001 **Türkçedeki Yabancı Sözcükler Sözlüğü**, Ankara, Arkadaş Yayınevi.
- SEVER, Sedat
2003 **Çocuk ve Edebiyat**, Ankara, Kök Yayıncılık.
2006 **"Gelişim Sürecinin Temel Bir Araca: Çocuk Edebiyatı Yapıtları"**

www.anafilya.org., Türkçe Edebiyat, Kültür ve Sanat Sitesi, Maviada Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, Sayı:2.

ŞAFAK, Yakup

2005 **“Mevlâna’nın Düşünce Hayatı”** TYB Konya Şubesi Konferans Metni.

2005 **“Mevlâna’nın Eserleri”**, www.semazen.net.

ŞAHİN, Ahmet Metin

2005 **Mesnevi’den Seçme Hikâyeler**, İstanbul, Yağmur Yayınları.

ŞİMŞEKLER, Nuri

2005 **“Mevlâna’nın Mesnevi’deki Amacı”**, www.semazen.net.

ŞİRİN, M. Ruhi

1995 **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları.

1987 **Çocuk Edebiyatı Yıllığı**, İstanbul: Gökyüzü Yayınları.

TARLAN, Ali Nihat

1981 **Edebiyat Meseleleri**, İstanbul, Ötüken Yayınları.

TDK

2005 **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yayınları.

TED

1993 **Yaratıcılık ve Eğitim**, Ankara, Ted Yayınları.

TOZLU, Necmettin

1982 **Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler**, Van. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.

TÖKEL, Dursun Ali

2005 **“Eskilerde Çocuk Eğitimi: Çocuk Edebiyatı Gözüyle Eskiye Bakmak”**, Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Ankara, Öncü Yayınevi.

TURAN, Osman

1993 **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul, IV. Baskı.

TURAL, Sadık Kemal

1993 **Edebiyat Bilimine Katkıları**, Ankara, Ecdâd Yayınları.

- ÜLGEN, Gülten
1995 **Eğitim Psikolojisi-Birey ve Öğrenme**, Ankara, Bilim Yayınları.
- YALÇIN, Alemdar, AYTAŞ, Gıyasettin
2003 **Çocuk Edebiyatı**, Ankara, Akçağ Yayınları II. Baskı.
- YALSIZUÇANLAR, Sadık
2004 **Mevlâna'dan Öyküler**, İstanbul, Timaş Yayınları.
- YENİTERZİ, Emine
1995 **Mevlâna Celâleddin-i Rumi**, Ankara, T.D.V. Yay.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay
2004 **Çocuk Ruh Sağlığı**, İstanbul, Özgür Yayınları.
Türk Dili 292. sayı
- VAKKASOĞLU, Vehbi
2005 **Aşk Çağlayanı Mevlâna**, İstanbul, Nesil Yayınları.
- YEŞİL, Hülya
2000 **“Çocuk Kitaplarındaki Atasözü ve Deyimlerin Önemi”
Sorunlar ve Çözüm Yolları I. Ulusal Çocuk Kitapları
Sempozyumu**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları.
- YILMAZ, Mahmut
2005 **Mesnevi'den Hikâyeler**, İstanbul, Harf Yayınları.
- ZEREN, Mehmet
2004 **Mesnevîde Geçen Bütün Hikâyeler**, İstanbul, Pozitif Yayınları.